ГОДИШЊАК

Библиотеке Матице српске

2004

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

ГОДИШЊАК

БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ

ЗА 2004.

НОВИ САД

2005.

Уредништво

Миро Вуксановић
Жељко Вучковић
Душица Грбић
Марија Јованцаи
Радован Мићић

Главни уредник

Миро Вуксановић

ISSN-0351-3580

Прва серија *Годишњака Библиотеке Матице српске* излазила је за године 1977, 1978, 1979, 1980 и 1981. Друга серија покренута је за 1989. годину и од тада *Годишњак* редовно излази.

САДРЖАЈ

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА 2004. ГОДИНУ 7

Владимир Отовић
ЊЕГОШЕВО "ТАЈАНСТВЕНО" И СТЕРИЈИНО "ЗАГОНЕТНО" ЧОВЕЧИЈЕ БИЋЕ.....38

Александра Драшин
ПАЛЕОГРАФСКИ ОПИС СЛУЖАБНИКА РР II 83 46

Гордана Ђилас
ДИМИТРИЈЕ КИРИЛОВИЋ – БИБЛИОТЕКАР БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ.....61

Петер Хајнерман
У ПОТРАЗИ ЗА ЈЕДНИМ ИЗГУБЉЕНИМ ПОРТРЕТОМ САВЕ ТЕКЕЛИЈЕ 75

Жељко Вучковић
БИБЛИОТЕКЕ И УПРАВЉАЊЕ ЗНАЊЕМ.....81

Новка Шокица-Шуваковић
ЕЛЕКТРОНСКА ОБРАДА СТАРЕ ПЕРИОДИКЕ 91

Љубица Бошковић
РЕФЕРЕНСНА ЗБИРКА БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ 98

Драгица Мијовић, Катица Шкорић
КАТАЛОЗИ РАРИТЕТНИХ ШТАМПАНИХ КЊИГА
БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ 104

Душица Грбић
ДВЕ КЊИГЕ ИЗ ФИЛИГРАНОЛОГИЈЕ 109

Иван Босеруп
РУКОПИСИ НА ИНТЕРНЕТУ: ДИГИТАЛНО
ВРАЋАЊЕ КУЛТУРНОГ БЛАГА 116

Јенс Торхаг
НОВИ ЗАХТЕВИ – СТАРЕ ВЕШТИНЕ 122

Селма Рибеиро Сајер
Анжела Монтеиро Бетенкур
ЕЛЕКТРОНСКИ КОНЗОРЦИЈУМ БИБЛИОТЕКА 133

Томас Елој Мартинес
КЊИГА У ВРЕМЕ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ 139

Ивлин Данијел
КОРПОРАЦИЈСКО БИБЛИОТЕКАРСТВО И РАЗМЕНА
ИНФОРМАЦИЈА 149

Густаво Ролдан
ЧИТАЛАЧКА АВАНТУРА 158

Мемпо Ђардинели
БИБЛИОТЕКА У ЖИВОТУ ПИСЦА 168

Ц. Р. Карисидата
НАСТАВНИ ПРОГРАМ БИБЛИОТЕЧКО-ИНФОРМАЦИОНЕ НАУКЕ У
ЗЕМЉАМА У РАЗВОЈУ 176

Јулија Феликсовна Черњакова
СТРАТЕГИЈСКО УПРАВЉАЊЕ: ПРАКСА НАЦИОНАЛНИХ БИБЛИОТЕКА
СВЕТА (ПО РЕЗУЛТАТИМА ИСТРАЖИВАЊА) 185

Марија Јованџаи
ВИДА ЗЕРЕМСКИ - ДОБИТНИК *МИТРОВДАНСКЕ ПОВЕЉЕ* 192

РЕГИСТАР 197

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА 2004. ГОДИНУ

Библиотека Матице српске (БМС) успешно је остварила свој Програм рада у 2004. години, послујући у складу са Законом о библиотечкој делатности, Законом о културним добрима, Законом о Матици српској, Законом о јавним службама, Законом о делатностима од општег интереса у области културе, Законом о утврђивању одређених надлежности аутономне покрајине и одговарајућим подзаконским прописима.

Делатност БМС финансирана је из републичког буџета, преко Министарства културе, а део средстава обезбедило је Министарство за науку и технологију. Матичне функције финансиране су преко покрајинског Секретаријата за образовање и културу.

*

Управни одбор БМС радио је у саставу: проф. др Марија Клеут, председник, и чланови др Драган Станић, мр Мирослав Ранков, мр Душица Грбић и Ђорђе Виловски.

Управни одбор усвојио је Извештај о раду БМС у 2003. години, Годишњи рачун за 2003. годину, Финансијски план БМС за 2004. годину, План набавки БМС у 2004. години, Програм рада БМС у 2005. години, Основе финансијског плана БМС за 2005. годину и Инвестициони програм изградње зграде БМС (XIII измене и допуне).

Надзорни одбор БМС радио је у саставу: Дејан Живанац, председник, и чланови Боривој Јуришин и Радован Мићић.

Надзорни одбор размотрио је Годишњи рачун БМС за 2003. годину, Финансијски план БМС за 2004. годину и План набавки БМС у 2004. години и предложио Управном одбору да ове документе усвоји.

*

У оквиру пројекта Опис ћирилских рукописних књига Библиотеке Матице српске *објављена је десета књига* Служабници. Часослови. *У току је припрема за штампу првог тома каталога српских књига издатих од 1801. до 1867. године. У серији* Каталог легата БМС *објављен је трећи том* Библиотеке Текелијанума, *чиме је ова реконструисана збирка представљена у целини. Из донације Никол и Сретена Марића примљено је и обрађено 110 књига. Настављена је обрада Библиотеке Српске гимназије новосадске, Библиотеке Бачке епархије и легата.*

*

Свим видовима набавке БМС је примила и у своје збирке укључила 53.353 публикације. Обавезни примерак размењивала је са Народном библиотеком Србије и Централном народном библиотеком Црне Горе „Ђурђе Црнојевић", а публикације је слала и Универзитетској библиотеци „Светозар Марковић" у Београду и Народној и универзитетској библиотеци „Петар Кочић" у Бањалуци. За библиотеку у Приштини спаковано је укупно 6.278 публикација. Настављена је контрола достављања обавезног примерка.

Купљено је 1.807 публикација за БМС.

Разменом из иностранства примљено је 1.350 књига, 40 јединица посебних збирки и 2.444 броја периодике. Партнерима у размени, лекторатима за српски језик и српским библиотекама у иностранству послато је 5.112 књига и 7.065 бројева периодике.

БМС је добила на поклон 15.090 публикација, од којих је у своје збирке укључила 3.867 књига, 2.278 јединица посебних збирки и 2.102 броја периодике.

БМС је примила легате Бошка Петровића и Владимира Отовића.

Примљене су 343 књиге из депозита ФАО и УНЕСКО.

У оквиру координиране набавке БМС је добила 190 бројева страних часописа.

*

Ажурно је обављана именска, предметна и децимална обрада нових публикација, уз истовремену ревизију збирки. Укупно је обрађено 60.091 публикација (књиге, наслови периодике, текстови из часописа, ноте, гео-

графске карте и планови, плоче, ситни и документациони материјал и друге публикације).

Урађен је 2.281 CIP запис.

Рediговано је 13.812 и уједначено 1.210 записа.

Настављен је рад у систему узајамне каталогизације у оквиру пројекта Виртуелна библиотека Србије *чији је носилац Народна библиотека Србије. Из узајамног каталога (COBIB.SR) преузето је 12.183 записа.*

Формирано је 42.416 предметних и 52.058 децималних одредница. У Завичајној збирци Војводине настављено је попуњавање, обрада и заштита публикација. Библиографски је обрађено 438 књига за текућу Библиографију књига у Војводини. *Настављена је аналитичка обрада периодике и обрада публикација посебних збирки.*

*

*Настављен је пројекат ревизије и ретроспективне обраде са књигом у руци (*конверзија електронског каталога започета 1992. године*). У току 2004. године ревизијом и ретроспективном обрадом обухваћено је укупно 9.560 књига, 2.566 публикација посебних збирки и 28 годишта периодике.*

До сада је обављена ревизија и ретроспективна обрада 545.171 публикације, 410.656 књига, 44.626 годишта периодике и 89.889 публикација посебних збирки.

*

У локалној компјутерској бази БМС 31. децембра 2004. године било је укупно 828.068 записа (654.157 књига, 21.580 наслова периодике, 103.611 текстова из часописа и 47.990 публикација посебних збирки). Сваки од ових записа претражив је по стотинак параметара.

Током 2004. године БМС је обогатила своју електронску базу са 46.008 записа, од којих је 33.825 креираних.

*

У 2004. години у БМС се учланило 4.768 корисника. У читаоници за периодику и истраживачки рад и у општој читаоници коришћено је 29.723 публикације. За рад у одељењима Библиотеке издато је 8.209 публикација, а за изложбе 1.265.

У топографском каталогу књига евидентирано је 27.140 монографских публикација, а у топографском каталогу периодике 4.708 годишта часописа и недељних листова и 24.050 бројева дневних листова.

*

У Рефералном центру БМС обављена су 654 тематска претраживања из страних база података (базе података на компактним дисковима, KoBSON-ови сервиси, Интернет, DIALOG), а издвојено је 3.260 записа са апстрактима и 322 чланка у пуном тексту. Међубиблиотечком позајмицом из иностранства (SUBITO, British Library и друге стране библиотеке) поручене су 264 копије и 24 књиге.

Обављено је 174 претраживања цитираности у Индексима научних цитата на захтев корисника и нађено 4.224 цитата. У мају 2004. године завршено је истраживање цитираности 148 истраживача Винче и укупно је нађено 13.241 цитат.

Покрајински секретаријат за науку и технолошки развој и БМС склопили су Уговор о реализацији пројекта Израда прегледа цитираности научних истраживача на територији АП Војводине, којим је планирано истраживање цитираности 2.200 научних радника.

За међународну базу АГРИС унесено је 1.338 записа. Преузети су сви послови од Економског факултета у Суботици, а АГРИС центар биће убудуће искључиво у надлежности БМС.

Из збирки Рефералног центра коришћене су 444 публикације.

*

Обављена је конзервација 24.851 и рестаурација 24.218 страница ритетних публикација. Урађен је 87.781 микроснимак. Рађена је и заштита публикација Педагошког музеја из Београда, Архива САНУ, као и Протокола сенћанске цркве.

*

У оквиру законских обавеза из домена матичних функција БМС је пратила и помагала рад и развој високошколских и народних библиотека у Војводини. Организовано је полагање стручних испита у пролећном и јесењем року, које су успешно положила 52 кандидата.

*

Изложбама и каталозима обележене су годишњице Франческа Петрарке, Младена Лесковца, Првог српског устанка, Теодора Павловића, Михајла Пупина, Оскара Вајлда, Александра Тишме, Голуба, Политике, *Артура Рембоа, Милутина Миланковића, Салвадора Далија и Алберта Ајнштајна.*

*

Објављени су: Служабници. Часослови; Библиотека Текелијанума *(трећи том),* Библиографија књига у Војводини за 2002. годину, Годишњак БМС за 2003. годину, Билтен приновљених књига на страним језицима *(два броја),* Анализа рада народних библиотека у Војводини за 2003. годину, Анализа рада високошколских библиотека у Војводини за 2003. годину, Вести: гласило БМС *(четири броја) и једанаест каталога изложби.*

*

Наменским средствима из републичког буџета, обезбеђеним преко Министарства културе, настављени су радови на изградњи нове зграде БМС.

Инсталирано је 27 нових персоналних рачунара, 3 принтера и друга пратећа опрема.

Постављен је нови дигитални систем видео надзора, а постојећи систем инсталиран је у објекту „Чешког магацина".

*

Укупну делатност БМС редовно су пратили дневни и други листови, радио и телевизијске станице.

БМС је посетило неколико група студената, библиотекара и научних радника из наше земље и иностранства, којима су приказани историјски развој Библиотеке и њене савремене функције.

СТАРА И РЕТКА КЊИГА И ЛЕГАТИ

У оквиру пројекта *Опис ћирилских рукописних књига БМС* приређена је и објављена десета књига у серији *Ћирилске рукописне књиге БМС* са каталошким описима рукописних служабника и часослова и научним прилозима о њима. Започети су и описи рукописних зборника у циљу припреме наредне књиге у поменутој едицији.

Рађени су послови који се тичу обраде и редакције записа српских књига издатих од 1801. до 1867. године и у току је припрема за штампу првог тома каталога (A-J) те збирке која укупно садржи око 5.500 књига и биће презентована у три свеске у серији *Каталог старих и ретких књига БМС.*

У серији *Каталог легата БМС* као пета књига по реду објављен је трећи том библиотеке Текелијанума, чиме је ова реконструисана збирка представљена у целини.

Обрађена је једна књига и један наслов периодичне публикације из збирке Петра Попадића, по једна књига на мађарском језику из 18. и 19. века, 2 књиге специјалне опреме, као и један привез на немачком језику. Из Донације Никол и Сретена Марића примљено је и обрађено 110 књига (укупно 116 записа са привезима), а редиговано је 15 записа. Из библиотеке Српске православне велике гимназије у Новом Саду каталогизирано је 489 књига и 138 наслова периодичних публикација (603 годишта, 8.007 бројева), редиговано је 255 записа, а рађена је и топографска контрола публикација. Из библиотеке Бачке епархије обрађено је 7 књига. Компјутерски је каталогизирано 1.087 наслова књига на микрофилму. Рађени су послови на проверавању и тријажу публикација на немачком, француском, италијанском и латинском језику из библиотеке Бошка Петровића и у електронску базу унети су подаци за 454 књиге. Сачињена је концепција уређења и обраде библиотеке Владимира Отовића, коју је БМС добила на поклон од новосадског књижара Василија Јовановића. У току је прегледање и разврставање публикација из ове збирке, а започета је и њихова обрада (обрађене су 4 раритетне књиге).

У Читаоници за раритете издата је на коришћење 1.071 књига и 150 наслова периодичних публикација. Од публикација из осталих збирки овде је читано 530 књига и 108 наслова периодике.

НАБАВКА И РАЗМЕНА ПУБЛИКАЦИЈА

Током 2004. године БМС је свим видовима набавке (обавезни примерак, куповина, размена, поклон, депозит) примила и у своје збирке укључила укупно 53.353 публикације (15.512 књига, 5.378 јединица посебних збирки и 32.463 броја периодике). Обавезним примерком примљено је 38.885, куповином 1.997, разменом 3.881, поклоном 8.247 и депозитом 343 публикације.

Обавезни примерак

Обавезним примерком збирке БМС обогаћене су са 8.603 књиге, 27.461 бројем новина и часописа и 2.821 јединицом посебних збирки.

Обавезним примерком прикупљено је из војвођанских штампарија 63.440 публикација. У збирке БМС укључено је 2.705 књига, 9.152 броја периодике и 1.315 јединица посебних збирки.

Обавезним примерком од Народне библиотеке Србије и Централне народне библиотеке „Ђурђе Црнојевић" са Цетиња примљено је 5.898 књига, 18.309 бројева периодике и 1.506 јединица посебних збирки.

Из обавезног примерка Војводине Народној библиотеци Србије (по два примерка сваке публикације), Централној народној библиотеци „Ђурђе Црнојевић" са Цетиња и Универзитетској библиотеци „Светозар Марковић" у Београду упућено је 31.324 публикације, а за библиотеку у Приштини спаковано је укупно 6.278 публикација. Преостале публикације распоређују се за слање у размену и за поклоне другим библиотекама.

У оквиру контроле достављања обавезног примерка упућени су спискови рекламација за непристигле публикације на адресе 78 штампарија у Војводини.

Куповина

БМС је куповином употпунила своје збирке са 1.365 књига, 209 јединица посебних збирки и 233 броја антикварне периодике.

У оквиру координиране набавке (КоБСОН) у БМС је стигло 190 бројева страних научних часописа.

Размена

Разменом са иностраним библиотекама током 2004. године примљене су 3.834 публикације (1.350 књига, 40 јединица посебних збирки и 2.444 броја периодике), а из земље 47 публикација.

Иностраним партнерима у размени и лекторатима за српски језик послато је 3.912 књига и 4.665 бројева периодике а домаћим библиотекама 367 књига и 635 бројева периодике. Народној и универзитетској библиотеци „Петар Кочић" у Бања Луци, српским библиотекама у Румунији, Мађарској, Хрватској и осталим српским библиотекама у иностранству послато је 1.200 књига и 2.400 бројева периодике.

Поклон

БМС је на поклон примила 15.090 публикација на разним језицима. Након провере, у збирке је укључено укупно 8.247 публикација (3.867 књига, 2.278 јединица посебних збирки и 2.102 броја периодике). Преостале

публикације за које је утврђено да их БМС поседује распоређују се за поклоне другим библиотекама и за слање у размену.

БМС је на поклон примила и на одговарајући начин сместила и библиотеку академика Бошка Петровића и библиотеку Владимира Отовића.

БМС је послала на поклон институцијама и појединцима 6.443 публикације, издања Библиотеке Матице српске као и књиге из дупликата БМС: ОШ „Милан Хаџић" у Војки (228), Народној библиотеци „Симеон Пишчевић" у Шиду (216), Галерији „Сава Шумановић" из Шида (29), Удружењу инвалида и параплегичара Рашког округа у Краљеву (274), Народној библиотеди „Стојан Трумић" у Тителу (60), Библиотеци у Кнежевим Виноградима (303), Народној библиотеци у Добоју (331), Градској библиотеци у Вршцу (176), Народној библиотеци у Рогатици (160), Библиотеци СКД Просвјета – пододбор Карловац (99), Српској гимназији „Доситеј Обрадовић" у Темишвару (104), Техничкој школи у Бања Луци (200), Библиотеци новосадског затвора (66), Градској библиотеци и читаоници у Херцег Новом (136), Народној библиотеци „Др Ђорђе Натошевић" из Инђије (300), Основној школи „Раде Маријанац" у Стројицама (221), Народној библиотеци „Филип Вишњић" у Бијељини (223), Дечјем селу у Сремској Каменици (338).

Депозитом ФАО и УНЕСКО примљене су 343 публикације.

ЕЛЕКТРОНСКА КАТАЛОШКО-БИБЛИОГРАФСКА ОБРАДА ПУБЛИКАЦИЈА

У току 2004. године ажурно су обављани послови на изради електронског каталога БМС. Именски, предметно и децимално обрађиване су публикације из текућег прилива, а настављена је и обрада и ревизија књига чији се подаци не налазе у електронском каталогу. Укупно је обрађено 60.091 публикација (књиге, периодика, ноте, географске карте и планови, плоче, ситни и документациони материјал и друге публикације).У одељењу за каталошко-библиографску обраду 25.649 записа је креирано, 26.103 допуњено и 8.339 је преузето. Формирано је 42.416 предметних и 52.058 децималних одредница.

Сви записи су у електронском каталогу БМС, а истовремено су и у узајамној бази Виртуелне библиотеке Србије. Тако БМС учествује у припреми текуће библиографије Србије.

Урађен је 2.281 ЦИП-запис.

Настављена је редовна контрола записа и уједначавање одредница у циљу побољшања квалитета, прецизности и информативности електронског каталога БМС. Редиговано је 13.812 и уједначено 1.210 записа.

Библиографски је обрађено 438 књига са 4.908 аналитичких јединица садржаја.

Објављена су два броја *Билтена приновљених књига на страним језицима* и *Библиографија књига у Војводини за 2002. годину*.

Каталошка обрада књига

Обрађено је укупно 23.115 књига и у базу БМС унето 5.631 креиран запис, преузето је из Узајамне каталогизације 5.554 записа и допуњено 11.930 записа. Формирано је 15.400 предметних и 18.092 децималне одреднице. Редиговано је 2.335 записа и уједначене 1.003 одреднице.

Од укупно обрађених књига 9.560 је ретроспективно креирано, допуњено или су преузети записи из Узајамне каталогизације (ВБС).

Аналитичка обрада прилога у периодичним публикацијама

Обрађено је укупно 25.048 прилога из *Годишњака БМС*, *Летописа Матице српске*, девет научних зборника Матице српске и још 170 наслова текућих и старих периодичних публикација из Војводине. Од укупног броја креирано је 16.489, допуњено 7.921 и преузето 1.344 записа.

Формирано је 19.398 предметних и 25.307 децималних одредница, редиговано је 1.596 записа као припрема за штампање библиографије часописа *Поља* (према посебном уговору с Културним центром Новог Сада).

Библиографска обрада

За *Библиографију књига у Војводини* која редовно излази од 1981. године настављено је прикупљање и обрада грађе. Предата је у штампу *Библиографија за 2002. годину*. Каталошки су креирана за Узајамну каталогизацију 1.152 записа, допуњено 1.054 и преузето из Узајамне каталогизације 215 записа (библиографски је обрађено 438 књига са 4.908 аналитичких јединица садржаја). Формирано је 2.626 предметних и 2.981 децимална одредница. Редиговано је 3.047 записа.

Каталошка обрада Завичајне збирке

Настављено је попуњавање, сигнирање, обрада и евиденција за заштиту публикација Завичајне збирке. Сигнирано је 1.969 публикација. Укупно су обрађене 1.322 публикације (креирано је 240, допуњено 810 и преузета 272 записа из Узајамне каталогизације). Формиране су 232 предметне и 356 децималних одредница. Проверена је 461 књига и 42 годишта периодике за попуну збирке, а након провере предато 478 дезидерата. За заштиту је евидентирано 237 јединица.

Попуњаване су и обрађиване збирке издања Матице српске, САНУ и ЦАНУ.

Каталошка обрада периодике

Сигнирано је 569 нових наслова. Каталошки су укупно обрађена 1.352 наслова часописа и новина (креирано је 298, допуњено 668 и преузето из Узајамне каталогизације 386 записа). Дато је 410 децималних одредница. Пресигнирано је 30 наслова, 257 годишта са 1.099 бројева. Редиговано је 25 записа. Израђена су 742 каталошка листића и уложена у картотеке.

Евидентирана је допуна за 461 наслов, 2.427 годишта текуће и старе периодике са 6.660 бројева. Ревидирано је 68 наслова, 906 годишта са 3.944 броја. Од укупно обрађених наслова периодичних публикација ретроспективно су креирани, допуњени или преузети из Узајамне каталогизације записи за 3 наслова, 28 годишта са 197 бројева.

Каталошка обрада Посебних збирки

За картографско-географску, ликовно-графичку, збирку музикалија и збирку ситног и документационог материјала укупно је примљено 1.877 публикација. Сигниране су и појединачно инвентарисане 6.833 јединице. Укупно су обрађене 6.833 публикације (у базу је унето 1.839 нових записа, допуњено 4.426 записа и из Узајамне каталогизације преузето 568 записа). Формирано је 4.760 предметних и 4.919 децималних одредница. Редиговано је 6.458 записа и уједначено 189 одредница. Након обраде и коришћења у читаоници, у магацин је уложено 7.369 публикација. За заштиту је евидентирано 35 публикација. Информисано је и услужено 295 корисника са 536 публикација. Пресигнирано је 56 публикација. Евидентирана су 664 броја периодичних публикација. За попуну збирки проверено је 358 публикација.

Од укупно обрађених публикација посебних збирки ретроспективно је креирано, допуњено или преузето записа из Узајамне каталогизације за 2.566 јединица.

ПРОЈЕКАТ КОНВЕРЗИЈЕ ЛИСНОГ КАТАЛОГА

БМС је наставила Пројекат конверзије лисног каталога који се ради са књигом у руци од 1992. године (ретроспектива). Приликом ретроспективног уноса података у електронски каталог обавља се и истовремена ревизија збирки, која је тако организована да је омогућено непрекидно информисање и услуживање читалаца.

У току 2004. године ревизијом и ретроспективном обрадом обухваћено је укупно 12.154 публикације (9.560 књига, 3 наслова периодике, 28 годишта са 197 бројева и 2.566 јединица посебних збирки).

До сада је обављена ревизија и ретроспективна обрада 545.171 публикације (410.656 књига, 44.626 годишта периодике и 89.889 публикација посебних збирки).

ЕЛЕКТРОНСКИ КАТАЛОГ

Настављен је рад у систему узајамне каталогизације, у овкиру пројекта *Виртуелна библиотека Србије*. Обавезни примерак обрађиван је само на једном месту, а Народна библиотека Србије и БМС су међусобно преузимали записе. Групе редактора уједначавале су обраду у узајамном каталогу. Из заједничке електронске базе података БМС је преузела 12.183 записа.

У локалној електронској бази БМС 31. децембра 2004. године било је укупно 828.068 записа (654.157 књига, 21.580 наслова периодике, 103.611 текстова из часописа и 47.990 публикација посебних збирки). Сваки од ових записа претражив је по стотинак параметара.

Током 2004. године БМС је обогатила своју електронску базу са 46.008 записа, од којих је 33.825 креираних.

Електронски каталог БМС био је доступан на Интернету, на адреси http://bmsalf.ns.ac.yu/cobiss/. Веза са Интернетом остваривана је у оквиру Академске мреже Србије, а обезбеђен је и приступ посредством EUNET-a. Интернет је највише коришћен за претраживање јавно доступних каталога великих светских библиотека и издавачких кућа, као и за размену електронске поште.

Електронска база БМС која чини основу узајамног каталога Србије, формираног у Народној библиотеци Србије, у оквиру ВБС доступна је и преко адресе http://vbs.nbs.bg.ac.yu/cobiss/.

БМС је ажурно одржавала свој Интернет сајт, на адреси www.bms.ns.ac.yu, одакле је омогућен приступ електронском каталогу БМС, бази узајамне каталогизације и њеним учесницима.

ЧУВАЊЕ И КОРИШЋЕЊЕ ПУБЛИКАЦИЈА

У току 2004. у БМС се учланило 4.768 читалаца. Међу њима најбројнији су студенти – 3.303 (69%), матуранти средњих школа – 516 (11%) и магистранти и докторанти – 165 (3,5%). Број чланова из других социјално-професионалних група износи 784 (16,5%).

У читаоници су користили 30.854 публикације из збирки Библиотеке. Запажено је повећано занимање за књиге и часописе из области друштвених наука (социологија и право) и примењених наука (економија, медицина и техника). Константно је интересовање за публикације из књижевности, историје и географије. Највише су коришћени књиге, часописи и новине на српском језику а међу публикацијама на страним језицима и наслови на енглеском.

Библиотекари информатори реализовали су 599 захтева за позајмицу књига и 112 захтева за копије из часописа, новина и књига, пружали су каталошке, референсне и информације из библиографских извора и литературе, тематски су претраживали Електронски каталог Библиотеке, Узајамну библиографско-каталошку базу података COBIB.SR и локалне базе података и састављали библиографске исписе из Електронског каталога. У току године припремали су библиотечки материјал за снимање емисија културно-уметничког програма Телевизије Нови Сад и примали групе студената и матураната и упознавали их са радом Библиотеке и коришћењем класичних каталога, Електронског каталога и референсне збирке.

Топографски је евидентирано 27.140 књига, 4.708 годишта часописа и недељних листова са 47.750 бројева и 762 месечна комплета дневних листова са 24.050 бројева. Нове публикације основног примерка, Завичајне збирке Војводине, легата и рекаталогизоване књиге смештене су у магацине. Публикације које су биле коришћене у читаоницама, за научни и стручни рад, у одељењима и за изложбе ажурно су улагане у магацине.

Континуирано су издвајане и предаване књиговезници публикације које се кориче или им је било потребно прекоричавање.

У Чешком магацину је преуређен смештај, издвојене су и засебно смештене неактуелне публикације и тиме је обезбеђен нов простор за адекватан смештај књига на страним језицима и текућих часописа и листова. У последњем тромесечју део књига Завичајне збирке Војводине припремљен је за премештање у нове просторије.

За потребе читалаца, међубиблиотечке позајмице, за поставке и каталоге изложби и за *Билтен приновљених књига на страним језицима* и потребе служби Библиотеке урађено је 219.827 ксерокс-копија.

РЕФЕРАЛНИ ЦЕНТАР

YU-AGRIS

У изради базе података Србије и Црне Горе о публикованим изворима информација и полупубликацијама из пољопривредних наука (SC-AGRIS) прегледано је 2.309 документационих јединица. Од тога је за обраду издвојено и обрађено 1.338 јединица. Сви преузети апстракти су лекторисани. На магнетни медиј је унето 1.338 записа, који су послати у Рим (FAO-AGRIS) путем File transfer protocol-a.

Преузети су сви послови од Економског факултета у Суботици, као и документација AGRIS/CARIS центра Србије и Црне Горе (163 јединице), а овај центар ће убудуће бити искључиво у надлежности БМС.

Непубликовани извори информација и полупубликације

У електронску базу унети су подаци за 49 докторских дисертација и 64 магистарска рада.

Евидентирано је 176 пристиглих патената СР Југославије.

Услуживање корисника

На захтев корисника обављена су 174 претраживања цитираности научника у иностраним часописима према бази Science Citation Index (у папирној верзији, на компактним дисковима и на Интернету – Web of Science) и пронађена су 4.224 цитата.

У децембру 2003. године започето је истраживање цитираности радова 140 доктора наука – истраживача Института за нуклеарне науке Винча, према бази SCIENCE CITATION INDEX. Истраживање се састојало из две фазе. У I фази рада која је завршена у фебруару требало је избројати све цитате и одвојити цитате од самоцитата. Цитираност радова је праћена на основу спискова објављених радова 148 истраживача где се налазило укупно 11.947 објављених радова. Сви радови у списковима обележени су у радовима од првог до последњег, а затим су сачињени спискови првих аутора на радовима, којих је било 2.332. На основу презимена ових првих аутора цитираност је праћена у папирној верзији на компакт дисковима и у WOS Интернету. Тиме је завршена I фаза бројања цитата за 148 доктора наука. Укупно је пронађено 13.151 цитат (9.907 цитата и 3.244 самоцитата) у папирној верзији, на компакт дисковима и на WOS Интернету. Резултати

I фазе истраживања са бројем цитата и самоцитата предати су у фебруару Институту за нуклеарне науке Винча.

У мају је завршена II фаза рада, која подразумева меморисање библиографских података цитираних радова, цитата и самоцитата. За 148 аутора укупно је нађено 13.241 цитат (9.936 цитата и 3.305 самоцитата).

Након редакције ових цитата сви подаци су спојени а затим су меморисани на компакт диск „Цитираност радова 148 доктора наука – истраживача Института за нуклеарне науке Винча према бази Science Citation Index (ISI Philadelphia, USA)". Направљена је PowerPoint презентација за овај диск, а диск је презентован у Институту 20. маја 2004. године. Ово је први компакт диск који је обухватио цитираност 148 истраживача Винче на једном месту.

Покрајински секретар за науку и технолошки развој проф. др Драгослав Петровић и управник БМС Миро Вуксановић, 10. децембра 2004. године, потписали су Уговор о реализацији пројекта Израда прегледа цитираности научних истраживача на територији АП Војводине, којим је планирано истраживање цитираности 2.200 научних радника у најзначајнијим светским часописима.

Тематска претраживања

Тематска претраживања из страних база података су обављена на компактним дисковима: (Science Citation Index, Social Sciences Citation Index, Agris, Index Translationum и др.), као и у KoBSON-овим базама података на Интернету (WOS, elFL, Medline, ProQuest, ScienceDirect, Highwire и друге). Било је 652 претраживања, а издвојено је 3.260 записа са апстрактима који су штампани или снимани на дискете и компакт дискове. Издвојено је 322 full text чланака који су снимани на дискете или компакт дискове или штампани из следећих база: Springer, ScienceDirect, Kluwer, ProQuest, Free Medical Journals, Ebsco, American Chemical Society и др. (1.552 странице). Са разних сајтова са Интернета штампано је 478 страница.

Међубиблиотечка позајмица са иностранством

Из Британске библиотеке поручено је 24 копије и 9 књига. Из SUBITO (Document Delivery Services – Немачка) који је најуспешнији систем за међубиблиотечку позајмицу и брзу испоруку чланака електронским путем, поручене су 224 копије које су стигле за мање од 72 сата. Од марта са Субитом је започета и међубиблиотечка позајмица књига (8 књига).

Путем ИФЛА захтева из Немачке поручене су 2 књиге, једна књига из Хрватске, а из Русије 4 књиге. Из Чешке, Немачке и Португалије поручена је по једна копија, из Мађарске 2, а из Русије 7 копија чланака и 4 копије из Шведске.

Стране копије набављане су и из домаћих библиотека: из Народне библиотеке Србије поручено је 25 копија full text-а из базе Hinari електронским путем, из Ниша 4 копије, а из ВМА Београд једна копија.

Издавање примарног материјала из збирки Рефералног центра

У читаоници Рефералног центра из наших збирки коришћене су 444 публикације (докторски и магистарски радови, југословенски стандарди и научно-истраживачки пројекти, компакт дискови монографских публикација и периодике, као и књиге са компакт дисковима).

Стране базе података на Интернету у 2004. години

У 2004. години Министарство за науку, технологије и развој Републике Србије наставило је да финансира претплату на стране базе података, у оквиру Конзорцијума библиотека Србије за обједињену набавку (КоBSON) и сада су доступне следеће базе података: Web of Science, EBSCO Publishing, SciFinder, Springer-Link, Institute of Physics Publishing, Emerald, ProQuest, Science Direct, Kluwer, Blackwell и др., а ускоро се очекује реализација приступа и осталим базама. Министарство такође финансира набавку компакт дискова, часописа у папирној форми, а део средстава одобрен је и за међубиблиотечку позајмицу.

Сем наведених база у БМС може се претраживати и хост DIALOG, који садржи преко 450 страних база података.

Обновљена је претплата за 2005. годину 14 наслова часописа у папирној форми у оквиру КоBSON-а, као и 3 диска Индекса научних цитата.

Пристигли компактни дискови

Збирка компакт дискова, која се чува у Рефералном центру, употпуњена је са 67 компакт дискова монографских публикација, као и 126 књига са компакт дисковима. У марту је урађена ревизија фонда књига са компакт дисковима које се чувају у Рефералном центру (укупно 161 књига).

Пристигло је 49 компакт дискова периодике: AGRIS CD 1999-2002/03, AGRIS (2000-2003), Food and Human Nutrition (2001-2003), Forestry Outlook Study for Africa (2003), Pesticide Residues Reports (2003), Yearbook of Labour Statistics (2003), Academic Periodicals Collection (1999-feb. 2004), Business Periodical Collection (1990– okt. 2002), Biomedical Reference Collection (1998-feb. 2004), Emerald Fulltext (do 2003).

Сређена је картотека свих пристиглих дискова, а за неке од њих су инсталирани и програми за претраживање.

ЗАШТИТА ПУБЛИКАЦИЈА

У току 2004. године у Одељењу заштите публикација БМС спровођене су предвиђене мере заштите према усвојеном Програму рада и у складу са могућностима. Урађени су планирани послови везани за заштиту раритетних публикација из БМС као и послови везани за спровођење неопходних конзерваторско-рестаураторских мера на оштећеним рукописима и књигама из Педагошког музеја из Београда, Архива САНУ из Београда и Протокола сенћанске цркве. Извршен је и детаљан преглед веома оштећених рукописа и књига из БМС, Архива САНУ из Београда, Педагошког музеја, Архива САНУ из Сремских Карловаца, Музеја Војводине и Завичајне збирке Градске библиотеке из Новог Сада који су предложени за конзервацију и рестаурацију у току 2005. године са утврђивањем њиховог стања и одређивањем степена оштећености.

Послови који су у овом периоду обављени у лабораторији Одељења заштите публикација обухватили су конзервацију 24.851 и рестаурацију 24.218 оштећених страница раритетних рукописа и књига. Након њиховог спровођења, поступцима који се односе на заштиту кожних или полукожних повеза као и на израду повеза уз реконструкцију према оригиналу, повезане су или преповезане 94 раритетне књиге.

У фотолабораторији је настављено микрофилмовање књига библиотеке Саве Текелије, као и микрофилмовање појединих одабраних ретких или оштећених примерака. У овом периоду израђено је 87.781 микроснимак на микрофилмовима 16 и 35 mm у архивском квалитету, развијено 54 ролне микрофилма и две диазо микрофилмске копије. За потребе корисника израђене су 294 фотографије и 3.018 принтер копија. Извршен је и сервис веома старе микрофилмске опреме.

У књиговезници су у тврд повез са златотиском повезана 183 тома новина. Повезано је или преповезано 2.786 томова часописа, 1.551 примерак разних публикација, 1.565 примерака умножене грађе док је 163 примерка оштећених књига поправљено. За публикације које се не кориче израђено

је 1.710 заштитних фасцикли и 66 заштитних кутија. Накашнрано је 809 примерака за изложбе, израђено 4.080 коверата, 512 међаша, 1.309 заштитних омота, у позлати отиснуто 1.313 наслова, поправљено 177 оштећених листова, у књигу евиденције уписано 2.860 примерака, нумерисана 22.964 броја и обављени други потребни књиговезачки послови.

МАТИЧНИ ПОСЛОВИ

БМС је обављала матичне послове и организовала је полагање стручних испита за библиотеке у Војводини у складу са својим законским обавезама из домена матичних функција.

На основу прикупљених статистичких и текстуалних извештаја, у сарадњи са окружним матичним библиотекама, урађена је и публикована *Анализа рада народних библиотека у Војводини* за 2003. годину, као и *Анализа рада високошколских библиотека у Војводини* за 2003. годину. Статистички подаци унети су на рачунар у оквиру програмског пакета *Мрежа библиотека Србије*.

Организован је састанак руководилаца матичних библиотека у Војводини на коме је размотрен План обављања матичних функција БМС у 2004. години.

Обављени су стручни надзори у библиотечким јединицама одсека за словакистику и Одсека за германистику Филозофског факултета у Новом Саду, Института за ветеринарство и Института за ратарство и повртарство у Новом Саду, Више школе за образовање васпитача у Сремској Митровици и Више техничке школе у Суботици.

Организовани су стручни семинари за високошколске библиотеке у Војводини са темама *Улога високошколских библиотека у процесима наставе, Истраживање цитираности у Рефералном центру БМС* и *Набавка и коришћење серијских публикација у високошколским библиотекама*.

У регистар библиотека уписана је Библиотека за предузетни менаџмент у Новом Саду.

Редовно је одржавана оперативност рачунарског система и обављана је заштита електронске базе података Библиотеке. Настављено је коришћење и дорада програмског пакета COBISS.

Из рачунарског система припремљена је за штампу *Библиографија књига у Војводини* (за 2002. годину), каталог *Библиотека Текелијанума* (трећи том), *Билтен приновљених књига на страним језицима* (два броја), а израђене су инвентарне и топографске књиге и спискови публикација. На персоналном рачунару припремани су и штампани каталози изложби и из-

вештаји. Скенирано је и припремљено фототипско издање *Крфског забавника* (приређивач је Миливој Ненин).

Пригодним изложбама и пратећим каталозима обележено је тринаест јубилеја из домаће и светске културе.

Припремљена су четири броја *Вести: гласила Библиотеке Матице српске*.

СТРУЧНИ ИСПИТИ У БМС У 2004. ГОДИНИ

БМС је организовала полагање стручног испита у библиотечкој делатности у пролећном и јесењем испитном року 2004. године, сагласно Закону о утврђивању одређених надлежности аутономне покрајине („Службени гласник Републике Србије", бр. 6/2002), Решењу о образовању Комисије за полагање стручних испита за запослене у библиотекама („Службени лист АП Војводине", бр. 12/2002) и Правилнику о програму стручног испита у библиотечкој делатности и начину његовог полагања („Службени гласник Републике Србије", бр. 20/95).

Комисија за полагање стручног испита радила је у следећем саставу: др Жељко Вучковић (председник и испитивач за предмет Основи библиотекарства), Радован Мићић (заменик председника и испитивач за предмет Основи библиотечке информатике), мр Ружица Симин-Допуђа (стални члан), Људмила Иваз (заменик сталног члана), Ђорђе Виловски (испитивач за Уставно уређење и прописе), Марија Маховац (Алфабетски каталог), Нада Новаков (Стварни каталози), Марија Јованцаи (Основи библиографије) и мр Душица Грбић (Основи историје писма, књиге и библиотека).

Инструктивни семинари за кандидате почетнике у раду организовани су од 13. до 16. априла и од 1. до 5. октобра 2004. године, у просторијама Рефералног центра БМС, где су одржане и све друге испитне активности. Консултативни семинари, за све кандидате, одржани су од 4. до 7. маја и од 1. до 15. новембра 2004. године.

Током семинара предавачи су користили рачунарску опрему и видеобим, презентујући примере из електронске базе БМС, уз презентацију њеног Интернет сајта www.bms.ns.ac.yu.

Полагању испита у пролећном року приступило је 32 кандидата, а у јесењем року 19 кандидата. Испити су почели полагањем предмета Алфабетски каталог и Стварни каталози (усмени испит и практична провера знања из именске, предметне и децималне обраде публикација).

Полагање осталих предмета настављено је по следећем распореду: Основи библиотечке информатике, Уставно уређење и прописи и Основи

библиотекарства, Историја писма, књиге и библиотека и Основи библиографије.

У пролећном року 32 кандидата успешно је положило испит са општом просечном оценом 4,28, а у јесењем року 19 кандидата положило је испит са просечном оценом 4,38.

Уверења о положеном стручном испиту уручена су у Свечаној сали Матице српске 28. маја и 23. новембра 2004. године. Уз кандидате, свечаности су присуствовали чланови испитне комисије и управник БМС Миро Вуксановић, који је поздравио присутне и уручио уверења.

ИЗДАВАЧКА ДЕЛАТНОСТ

У 2004. години БМС је објавила следећа издања:

Ћирилске рукописне књиге Библиотеке Матице српске, Књига X: *Служабници. Часослови*;

Каталог легата Библиотеке Матице српске, Књига V: Светлана Вучковић, Финка Пјевач, Драгица Мијовић, Петер Хајнерман (редактори): *Библиотека Текелијанума* (3. том);

Марија Јованцаи (редактор), Љиљана Крајшић, Ката Мирић, Каталин Рафа, Весна Укропина: *Библиографија књига у Војводини за 2002. годину*;

Годишњак Библиотеке Матице српске за 2003. годину;

Билтен приновљених књига на страним језицима (два броја);

Анализа рада народних библиотека у Војводини за 2003. годину;

Анализа рада високошколских библиотека у Војводини за 2003. годину;

Вести: гласило Библиотеке Матице српске (четири броја);

Једанаест *каталога изложби* Библиотеке Матице српске (од броја 91 до броја 101).

ИЗЛОЖБЕ, ПРОМОЦИЈЕ

БМС је пригодним изложбама и каталозима (од броја 91 до броја 101) обележила значајне јубилеје из наше и светске културне баштине. Коришћена је грађа из збирки БМС и Рукописног одељења Матице српске. Тако су обележене годишњице Франческа Петрарке, Младена Лесковца, Првог српског устанка, Теодора Павловића, Михајла Пупина, Оскара Вајлда, Александра Тишме, *Голуба, Политике*, Артура Рембоа, Милутина Миланковића, Салвадора Далија и Алберта Ајнштајна.

У оквиру представљања нашег најстаријег књижевног, културног и научног друштва у Бањалуци, Добоју и Бијељини отворена је и изложба

Матица српска 1826-2004. Аутори поставке, која садржи 163 експоната, су библиотекари БМС Гордана Ђилас, Ксенија Шуловић и Радован Мићић, а фотографије су урадили Бранислав Лучић и Силвија Татаи.

На изложби су приказани портрети, рукописи, архивска грађа, писма, текстови објављени у *Летопису Матице српске*, као и зграде и ентеријери у којима је била и у којима је и данас смештена Матица српска.

У Српској школи у Будимпешти отворена је изложба о Теодору Павловићу, коју су припремили библиотекари БМС Ксенија Шуловић и Светлана Вучковић.

У Свечаној сали Матице српске 10. фебруара 2004. године представљена је књига проф. др Миливоја Ненина *Ствари које су прошле*, заједничко издање БМС и новосадског *Дневника*. О књизи су говорили проф. др Мило Ломпар, Јован Пејчић, управник БМС Миро Вуксановић и аутор.

УЧЕШЋЕ НА СКУПОВИМА, ПРИЗНАЊА

Библиотекари БМС током 2004. године учествовали су на неколико стручних скупова, промовисали своје књиге и добили признања за рад.

На свечаности у Народном позоришту у Београду Миру Вуксановићу уручена је Вукова награда за 2003. годину. У име добитника Вуксановић се захвалио беседом *Еликсир Вукове речитости*.

Миро Вуксановић изабран је за потпредседника Матице српске на њеној изборној Скупштини 15. маја 2004. године.

Роман Мира Вуксановића *Кућни круг* представљен је у Новом Саду, Београду и Панчеву. Вуксановићев књижевни портрет представљен је у Бањалуци, Бијељини и на Жабљаку.

Миро Вуксановић открио је бисту Исидоре Секулић у Мошорину уз беседу *Седмице Исидоре Секулић*, отворио је изложбу Саве Бабића у Новом Саду, изложбу поводом педесетогодишњице Филозофског факултета у Новом Саду и научни скуп о Рихарду Вагнеру у Матици српској.

Говорио је о Првом српском устанку у Старој Пазови, Тителу и на Жабљаку, о Матици и БМС у Бањалуци, Бијељини и Добоју, о библиофилском издању *Santa Maria della Salute* у Новом Саду, о зборнику с научног скупа о Бошку Петровићу, о књизи Миомира Дашића у Беранама, у ЦАНУ и у Матици српској, о књизи Славка Гордића у Новом Саду, о зборницима о академицима Нову Вуковићу и Обрену Благојевићу у Врбасу и Бачком Добром Пољу, о књизи и писању на Скупштини Друштва књижевника Војводине, о књизи и медијима на манифестацији *Слово са Лима* у Пријепољу, о *Енциклопедији Новог Сада* у Матици српској, о књизи Ивана

Настовића у Новом Саду, поводом књиге Драгана Копривице о *Семољ гори* у Херцегновом, а имао је саопштења на научним скуповима о делу Миодрага Павловића у Плужинама, о Александру Тишми (*Писмо Александру Тишми*) и о Младену Лесковцу (*Венац за Лесковца*). Текст Мира Вуксановића посвећен Сретену Марићу објављен је у годишњаку *Раскрића*.

На научном скупу *Први српски устанак у књигама* одржаном у Београду Радован Мићић имао је рад *Ка новом читању Пјесни Гаврила Ковачевића*.

У Валданосу код Улциња одржан је научни скуп *На путу ка добу знања*, на којем је др Жељко Вучковић поднео саопштење *О неким социолошким и комуниколошким аспектима управљања знањем*.

Књига Гордане Стокић и Жељка Вучковића *Менаџмент у библиотекама* промовисана је у Библиотеци града Београда.

Радован Мићић и Жељко Вучковић говорили су о менаџменту и маркетингу у савременом библиотекарству на стручном скупу у Народној библиотеци у Новом Кнежевцу.

У словеначком часопису *Организација знања* објављен је текст Новке Шокице-Шуваковић *Обрада старих и ретких књига у БМС*.

На Сусретима библиографа у спомен на др Георгија Михаиловића у Инђији Види Зеремски, библиографу БМС у пензији, уручена је награда *Митровданска повеља*. На овом скупу саопштења су поднели Радован Мићић, Жељко Вучковић, Душица Грбић и Марија Јованцаи.

На научном скупу *Српска библиографија данас*, одржаном у Матици српској, своје радове саопштили су Радован Мићић, Марија Јованцаи и Гордана Ђилас.

МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА

Настављена је традиционална сарадња у размени публикација са око 320 институција из 54 земље света. Разменом из иностранства примљено је 1.350 књига, 40 јединица посебних збирки и 2.444 броја периодике. Иностраним партнерима у размени и лекторатима за српски језик послато је 5.112 књига и 7.065 бројева периодике. БМС је примила на поклон 50 вредних референсних публикација из донације Баварског министарства за науку и уметност.

За међународну базу АГРИС унето је 1.338 записа. Преузети су сви послови од Економског факултета у Суботици, а АГРИС центар биће убудуће искључиво у надлежности БМС.

Обављана је међубиблиотечка позајмица публикација преко Британске библиотеке у Лондону, као и преко немачког центра SUBITO.

Набављене су стране базе података и књиге на компактним дисковима. Обезбеђен је приступ иностраним базама часописа, као и хосту DIALOG.

Настављено је претраживање Индекса научних цитата на компактним дисковима и на Интернету.

БМС је обновила своје чланство у Међународној асоцијацији библиотека и библиотечких удружења (ИФЛА).

Петер Хајнерман, библиотекар БМС, учествовао је на стручном саветовању у Печују саопштењем *Мањине и библиотеке у Војводини.*

Управник Миро Вуксановић говорио је на отварању изложбе поводом два века Првог српског устанка у Универзитетској библиотеци „Лоранд Етвеш" у Будимпешти, на отварању изложбе о аустријској књижевници Ингеборг Бахман у Новом Саду, на обележавању Видовдана у Сентандреји и на отварању изложбе о Теодору Павловићу у Пешти.

На међународној конференцији у Универзитетској библиотеци „Лоранд Етвеш" у Будимпешти мр Мирјана Брковић прочитала је рад *Искуства у раду на електронском каталогу штампаних књига 15-18. века у БМС.*

На манифестацији *Дани словенских култура* у Пловдиву Финка Пјевач имала је саопштење *БМС од њеног настанка до данас.*

На међународном скупу *Економска улога библиотека у савременом друштву* др Жељко Вучковић саопштио је рад *Библиотеке, интелектуални капитал и економија знања.*

Представници БМС на Конференцији COBISS 2004. у Марибору били су Миро Вуксановић, Оливера Михајловић и Новка Шокица-Шуваковић која је имала реферат *Обрада раритета у COBISS-у.*

Марија Ваш боравила је у Бечу као стипендист Савезног министарства за иностране послове Републике Аустрије, сагласно уговору о поклон-библиотеци Аустрије која се налази у БМС.

На међународном скупу у Зеници Гордана Ђилас имала је саопштење *Завичајна збирка Војводине у електронској бази БМС.*

Оливера Кривошић присуствовала је Међународној конференцији Калимера пројекта у Народној библиотеци Србије у Београду.

БМС су посетили библиотекари из земаља Карпатског басена (учесници стручног семинара у Сенти), професори Математичког института из Атине, Јан Бурума, библиотекар из Брисела, Фин Вистер и Виунис Вицански, представници библиотекарских асоцијација из Данске, и др Ласло Сеги, директор Универзитетске библиотеке „Лоранд Етвеш" из Будимпеште.

У Свечаној сали Матице српске, одржано је предавање проф. др Ивлин Данијел са Школе за библиотекарство и информатику Универзитета

Серверне Каролине у Чапел Хилу *Корпорацијско библиотекарство и размена информација*. Предавање, намењено библиотекарима у Војводини, организовала је БМС, под покровитељством Амбасаде САД у Београду.

Скуп је отворио управник БМС Миро Вуксановић, а затим се на добродошлици захвалио аташе за културу америчке амбасаде Кристијан Рајт. Предавању је присуствовала и Јасна Кунић, директор Информативно-рефералног центра Амбасаде САД. Преводиоци су били библиотекари БМС Оливера Кривошић и Мирослава Дукић.

Библиотекари БМС учествовали су на неколиким семинарима које су држали стручњаци из иностранства (у НБС и другим установама).

ИЗГРАДЊА НОВЕ ЗГРАДЕ

Изградња нове зграде БМС започела је 3. децембра 1991. године као прва фаза у реализацији будућег библиотечког комплекса. Ова фаза обухвата изградњу и опремање објекта бруто површине око 4.300 m^2 првенствено намењеног смештају публикација. У протеклом периоду, због недостатка средстава, градња се одвијала врло споро са краћим и дужим прекидима.

Децембра 2003. године и током 2004. године обезбеђено је 33.500.000,00 динара за наставак радова. То је омогућило да се, кроз ревизију инвестиционог програма, покрену радови у скоро свим деловима објекта формирањем мањих технолошких целина примеренијих динамици обезбеђења инвестиционих средстава из републичког буџета, преко Министарства културе. При томе се водило рачуна о томе да се кроз паралелни рад на изградњи нове зграде, стварању неопходних комуникација унутар ње и на повезивању постојећег и новог објекта, заједно са сукцесивним опремањем новог простора, припреми отварање дела зграде већ у 2005. години, док би се остали радови реализовали, опет као целине, у 2006. години за када се планира и завршетак опремања објекта и његово комплетно стављање у функцију.

Са реализацијом овако постављеног програма почело се током 2004. године – настављени су, најпре, инсталатерски радови из области термотехнике и аутоматске регулације и започет део електро и хидроинсталатерских радова. Ови радови авансирани су наменским средствима добијеним у децембру 2003. године (13,5 милиона динара).

Пратећи грађевинско-занатски радови, раздвојени по просторним и функционалним целинама, започети су јуна 2004. године, након добијања првих средстава за текућу годину.

У 2004. години укупно је обезбеђено 20,0 милиона динара. То је омогућило да се до краја децембра 2004. године заврше сви планирани радови у приземљу где је формирана општа читаоница са каталогом, комплетан сегмент за посебне збирке (читаоница, радни простор и два трезора) и трезор за музејску збирку Војводине, са уграђеним боксовима за смештај публикација. У овим просторима изведени су и сви инсталатерски радови (струја, грејање, ПТТ, терминалска и хидроинсталација). На I и II спрату завршена је монтажа вођица за компактни смештај као и сви пратећи грађевинско-занатски радови (формирање подова, закивање шина, обрада зидова и плафона) и инсталатерски радови. У машинским салама, на III спрату и у сутерену приводе се крају радови на термомашинској опреми и инсталација аутоматике и пратећи електрорадови. На III спрату завршени су ове године и планирани грађевинско-занатски радови (обрада подова, зидова, плафона, уградња прозора и др.).

У XIII Изменама и допунама Инвестиционог програма, које су сачињене октобра 2004. године, обухваћене су све преостале обавезе на изградњи, опремању и прикључењу нове зграде на комуналну инфраструктуру и разврстане на 2005. годину – завршетак преосталих радова на изградњи објекта, технички пријем радова и добијање употребне дозволе за објекат, прва етапа опремања радног и магацинског простора и стављање дела објекта у функцију и на 2006. годину – завршетак опремања, стављање комплетног објекта у функцију, повезивање са постојећом зградом (унутар објекта) и спољно уређење локалитета. Програм је достављен Министарству културе.

ОПШТИ ПОСЛОВИ

БМС је своју делатност у 2004. години обављала сагласно Закону о библиотечкој делатности, Закону о културним добрима, Закону о Матици српској, Закону о делатностима од општег интереса у области културе, Закону о јавним службама, Закону о утврђивању одређених надлежности аутономне покрајине и одговарајућим подзаконским прописима.

Управни одбор је одржао двадесет шесту и двадесет седму седницу на којима су усвојени записници са двадесет пете и двадесет шесте седнице, Извештај о раду и годишњи рачун за 2003. годину, Финансијски план и План набавки за 2004. годину, Програм рада и Основе финансијског плана за 2005. годину и Инвестициони програм изградње зграде БМС у Новом Саду (XIII измене и допуне).

На дванаестој седници Надзорног одбора размотрени су и усвојени записник са једанаесте седнице, Годишњи рачун за 2003. годину, Финансијски план и План набавки за 2004. годину и предложено је Управном одбору да се ови документи усвоје.

Јавне набавке су обављане сагласно Закону о јавним набавкама („Сл гласник РС", број: 39/2002 и 55/2004), Закону о буџету Републике Србије („Сл. гласник РС", број: 33/2004 и 115/2004) и Правилнику о поступку доделе јавних набавки мале вредности БМС и обављена су тридесет два поступка.

Извештај о јавним набавкама достављен је Републичкој управи за јавне набавке.

Инвестиционо одржавање, сервисирање опреме и одржавање простора обављано је у циљу стварања бољих услова за рад и пружање услуга корисницима.

Обављено је кречење и санирање влаге у радним просторијама у сутерену (књиговезница, обавезни примерак, кафе-кухиња, тоалети и ходник).

Постављена су три клима уређаја у радним просторијама и један у систем сали.

Набављена је рачунарска опрема (27 рачунара и три штампача) и проширена је локална Интернет мрежа.

У циљу санирања појаве подземних вода у новој згради (у току је судски спор) по налогу судског вештака отворене су контролне јаме у сутерену ради праћења и утврђивања узрока појаве ових вода.

Постављен је нови дигитални систем видео надзора, са 13 камера, у седишту Библиотеке, а постојећи систем видео надзора, са 4 камере, измештен је у дислоцирани објекат тзв. „Чешки магацин".

Општи и заједнички послови су обављани ажурно.

Коришћење радног времена је свакодневно праћено, а зараде су утврђиване на основу индивидуалног доприноса запослених. Сваки запослени је подносио лични месечни извештај на обрасцу који је сачињен сагласно упутствима Министарства културе.

Радници БМС посетили су сајмове књига у Београду и Новом Саду. Синдикат БМС организовао је излете у Шид и Вршац, испраћај радника у пензију, доделу новогодишњих дечјих пакетића, прославу 8. марта, као и хуманитарну акцију помоћи Дечјем селу у Сремској Каменици.

Обављана је редовна контрола и сервисирање противпожарних апарата, АДП централе, хидраната, јонизујућих јављача пожара и громобранских инсталација.

Осигурана је имовина БМС у 2004. години.

ДАРОДАВЦИ

Објављивањем имена дародаваца који су Библиотеци Матице српске поклонили књиге и часописе током 2004. године, желимо и на овај начин да им изразимо искрену захвалност.

Аница Абацин (Футог)
Зорка Абацић (Бачка Паланка)
Душан Адамовић (Нови Сад)
Јован Ајдуковић (Нови Београд)
Витко Алексић (Београд)
Мирко Анђелић (Београд)
Милош Антонић (Пелагићево)
Мела Апић (Петроварадин)
Добрило Аранитовић (Шабац)
Жарко Аћимовић (Нови Сад)
Марко Бабац (Београд)
Боженка Бажик (Бачки Петровац)
Светлана Бакић (Нови Сад)
Томислав Бекић (Нови Сад)
Војислав М. Белоица (Херцег Нови)
Стојан Бербер (Сомбор)
Душан Берић (Нови Сад)
Милана Бикицки (Нови Сад)
Биљана Билбија (Бања Лука)
Здравко Блажековић (Њујорк)
Јован Богдановић (Нови Сад)
Чедомир Богићевић (Подгорица)
Лука Божовић (Београд)
Ружа Бокоњић (Београд)
Љубомир Бошков (Баваниште)
Љубица Бошковић (Нови Сад)
Стеван Бугарски (Темишвар)
Немања Будисављевић (Београд)
Војислав Булатовић (Нови Сад)
Епископ бачки Иринеј Буловић (Нови Сад)
Тамара Вајагић (Нови Сад)
Милан Ванку (Београд)
Мирјана Велхнер (Нови Сад)
Susunaga Weeraperuma (Les Arcs-sur-Argens, Француска)
Claudia Weeraperuma (Les Arcs-sur-Argens)
Мирослава Видак (Нови Сад)
Ђорђе Виловски (Нови Сад)
Андрија Вујачић (Београд)
Боро Вујачић (Београд)
Драгана Вујковић-Буквин (Нови Сад)
Радован Вујошевић (Фекетић)
Првослав Вујчић (Торонто)
Предраг Вукић (Цетиње)
Момчило Ђ. Вукићевић (Нови Сад)
Жарко Вуковић (Нови Сад)
Јово Вуковић (Београд)
Миро Вуксановић (Нови Сад)
Витомир Вулетић (Нови Сад)
Светлана Вучковић (Нови Сад)
Живојин Гавриловић (Нови Сад)
Никола Гавриловић (Нови Сад)
Живојин Гајдашевић (Фекетић)
Славица Гароња-Радованац (Београд)
Славко Гордић (Нови Сад)
Иванка Грујин (Нови Сад)
Вељко Губерина (Београд)
Вујадин Гудељ (Нови Сад)
Јадранка Дамјанов (Загреб)
Петар Дамјанов (Београд)
Сања Дамјанов (Нови Сад)
Јордан Дамјановић (Бијело Поље)
David K. Danow (Riverside, САД)
Миомир Дашић (Подгорица)
Момчило Дедић (Београд)
Милорад Деспотовић (Лозница)
Милан Дивјак (Нови Сад)
Јоланда Доби (Нови Сад)
Зоран Додеровић (Нови Сад)
Радивој Додеровић (Нови Сад)
Жељко К. Долијановић (Београд)
Владимир Допуђа (Нови Сад)
Peter Drews (Freiburg)
Ана Дудаш (Мало Црниће)
Лили Дукова (Нови Сад)
Јован Дунђин (Нови Сад)
Драгиша Ђорђевић (Панчево)
Зорица Ђорђевић (Београд)
Милан Ђорђевић (Београд)
Радомир Ђорђевић (Ниш)

Вишња Ђорђић (Нови Сад)
Бранко Ђукић (Футог)
Јагода Ђукић (Нови Сад)
Радован Ђуричић (Шид)
Мирослав Егерић (Нови Сад)
Петар Живадиновић (Београд)
Драгољуб Живковић (Панчево)
Зоран Живковић (Београд)
Драгољуб Збиљић (Нови Сад)
Милош Зеремски (Нови Сад)
Ирена Зечевић (Бачка Паланка)
Горан Иванишевић (Загреб)
Игор Иванов (Нови Сад)
Љубомир Иванов (Софија)
Петар Ивић (Нови Сад)
Рајко Игић (Чикаго)
Тодор Идвореан (Нови Сад)
Братислава Идвореан-Стефановић (Нови Сад)
Љиља Илић (Оџаци)
Живан Иштванић (Бела Црква)
Станимир Јакшић (Нови Сад)
Светислав М. Јарић (Нови Сад)
Мирјана Јевтић (Нови Сад)
Ана Јовановић (Нови Сад)
Василије Јовановић (Нови Сад)
Слободан Јовановић (Нови Сад)
Марија Јованцаи (Нови Сад)
Бранислав Јованчић (Ниш)
Мирјана Јовић (Нови Сад)
Милан Јосић (Загреб)
Војислав Карацић (Никшић)
Олга Кларић (Нови Сад)
Злата Клокочар-Шмит (Нови Сад)
Лепосава Кљаић (Нови Сад)
Бранислав Ковачевић (Будимпешта)
Душан Ковачевић (Београд)
Душанка Ковачевић (Стари Лединци)
Љубица Ковачевић (Бачка Паланка)
Божидар Ковачек (Нови Сад)
Мирјана Ковачек (Нови Сад)
Јелена Ковачек-Светличић (Нови Сад)
Радомир Костић (Миоље Поље)
Александар Владимирович Котов (Москва)
Karl-Peter Krauss (Sonnenbühl, Немачка)
Василије Крестић (Београд)
Славица Крстић (Нови Сад)
Јелена Кулинскаја (Тел Авив)
Младенко Кумовић (Нови Сад)
Андреј Кураев (Москва)
Галип Хасан Кушчуоглу (Истанбул)
Богосав Лажетић (Нови Сад)
Бранка Лазић (Нови Сад)
Славица Лазић (Нови Сад)
Милош Ласковић (Нови Сад)
Дејан Личина (Нови Сад)
Темира Лозанић (Нови Сад)
Ђорђе Н. Лопичић (Београд)
Татјана Николајевна Лосева (Велики Новгород)
Љиљана Лукић (Бијељина)
Александра Љубинковић (Нови Сад)
Петар Љубојев (Нови Сад)
Славица Љумовић (Подгорица)
Лиа Магду (Нови Сад)
Родољуб Маленчић (Нови Сад)
Arié Malz (Forch, Немачка)
Драган Мандић (Београд)
Влада Манчић (Campbell Town, Аустралија)
Војислав Марић (Нови Сад)
Живко Марковић (Нови Сад)
Мирко Марковић Острошки (Београд)
Борис Маровић (Нови Сад)
Добрила Мартинов (Нови Сад)
Драган Марчета (Вршац)
Миладинка Марчета (Вршац)
Никола Марчета (Нови Сад)
Александра Матић-Кнежев (Амстердам)
Марија Маховац (Нови Сад)
Слободан Машић (Београд)
Дејан Медаковић (Београд)
Луција Месарош Баба (Нови Сад)
Милена Микалачки (Бачка Паланка)
Љубинко Микић (Београд)
Мирослав Миланков (Нови Сад)
Слободан Милеуснић (Београд)
Мелита Милин (Београд)
Бранко Милисављевић (Нови Сад)
Милојко Милисављевић (Париз)
Предраг Миловановић (Београд)
Софија Милорадовић (Београд)
Вера Милосављевић (Нови Сад)
Петар Милосављевић (Нови Сад)
Михаило Миљанић (Подгорица)
Ката Мирић (Нови Сад)

Катарина Мирић-Рибеиро (Паредес, Португалија)
Душан Р. Мирковић (Оџаци)
Боривој Миросављевић (Нови Сад)
Драга Мирсин Сибничанин (Нови Сад)
Јован С. Митровић (Бор)
Бранко Мићић (Нови Сад)
Радован Мићић (Нови Сад)
Дејан Михајловић (Мексико Сити)
Оливера Михајловић (Нови Сад)
Мирослав Михаљишин (Бања Лука)
Живомир Младеновић (Београд)
Драгиња Мољац (Нови Сад)
Ивана Мразовић-Радовић (Нови Сад)
Милан Мраовић (Нови Сад)
Благота Мркаић (Никшић)
Александар Мутибарић (Нови Сад)
Марија Мутибарић (Нови Сад)
Јасмина Недељковић (Београд)
Bernhard Neuner (Беч)
Бранислав Нешић (Нови Сад)
Владимир Николић (Нови Сад)
Драган Николић (Стокхолм)
Милица Николић (Нови Сад)
Драгица Обрадовић (Јагодина)
Снежана Ољача (Београд)
Милева Орељ-Попић (Нови Сад)
Рајко Оровић (Подгорица)
Часлав Оцић (Београд)
Душан-Владислав Пажђерски (Гдањск)
Шандор Пал (Бачко Петрово Село)
Маја Пандуров (Зрењанин)
Алексеј и Кира Панчулидзев (Нови Сад)
Слађана Папић (Подгорица)
Ирина Папуга (Нови Сад)
Синиша Пејаков (Зрењанин)
Ђуро Пејановић (Подгорица)
Миодраг Перић (Нови Сад)
Душан Перић (Нови Сад)
Ђорђе Петковић (Параћин)
Јован Петковић (Ниш)
Невенка Петрић (Београд)
Даница Петровић (Београд)
Душан Петровић (Сремски Карловци)
Илија Петровић (Нови Сад)
Томислав Петровић (Неготин)
Бранислав Пешић (Подгорица)
Ивана Пешић (Ниш)
Весна Пивац (Бачка Паланка)
Аида Пиранић (Подгорица)
Вишња Попадић (Београд)
Лазар Попара (Нови Сад)
Душан Попмихајлов (Нови Сад)
Душан Попов (Нови Сад)
Бошко Поштић (Columbus, САД)
Жељко Пржуљ (Српско Сарајево)
Лазар Продановић (Ћеље)
Пеђа Протић (Нови Сад)
Богдан Прошић (Нови Сад)
Jasmina de Puzol-Božin (Женева)
Станко Равић (Београд)
Ратко Радивојевић (Нови Сад)
Мирјана Н. Радованов-Матарић (Пасадена)
Оливера Радовановић (Нови Сад)
Александар Радовић (Нови Сад)
Миодраг Радовић (Нови Сад)
Озрен М. Радосављевић (Црвена Црква)
Михаило Радуловић (Нови Сад)
Благоје Радуновић (Београд)
Рада Рајић-Ристић (Виђенца)
Светислав Рајшић (Суботица)
Миливој Ракић (Нови Сад)
Светлана Ракић (Њујорк)
Биљана Ратковић-Његован (Сремска Каменица)
Боривој Рашуо (Београд)
Марко Роквић (Бачка Паланка)
Нада Роквић (Бачка Паланка)
Петар Рудић (Равна Ријека)
Милица Ружичић (Нови Сад)
Драгана Савин (Нови Сад)
Александар Савић-Грујић (Нови Сад)
Мара Савић-Грујић (Нови Сад)
Мирча Самоила (Алибунар)
Радмила Сатарић (Нови Сад)
Ласло Сеги (Будимпешта)
Ружица Симин-Допуђа (Нови Сад)
Даница Слепчев (Нови Сад)
Зоран Спасојевић (Крагујевац)
Драган Станић (Нови Сад)
Ђорђе Станковић (Београд)
Игор Станковић (Београд)
Слободанка Станковић-Илић (Књажевац)
Павле Станојевић (Нови Сад)
Даница Стевановић (Ниш)
Димитрије Стефановић (Београд)
Димитрије Стефановић (Сентандреја)

Милан А. Стефановић (Крагујевац)
Мирјана Д. Стефановић (Нови Сад)
Минка Стијеповић (Нови Сад)
Никша Стипчевић (Београд)
Светлана Стипчевић (Београд)
Добри Стојановић (Београд)
Петар Стојановић (Сремска Митровица)
Срђан Стојанчев (Београд)
Константин Викторович Судаков (Москва)
Татјана Александровна Тарасова (Москва)
Ала Татаренко (Лавов)
Катица Татић (Београд)
Марта Тишма (Нови Сад)
Милан Тодоров (Нови Сад)
Драгиша Толмач (Зрењанин)
Бошко Томашевић (Бечеј)
Абедин Топлица (Нови Сад)
Otto Tschepella (Reutlingen, Немачка)
Драго Ћупић (Београд)
Yoshisuke Ueda (Hokkaido, Јапан)
Доброслав Улић (Нови Сад)
Ференц Ури (Сремска Каменица)
Жељко Фајфрић (Шид)
Корнелиа Фараго (Нови Сад)
Horst Fassel (Тибинген)
Јелена Филип (Нови Сад)
Фарук Хајдаровић (Београд)
Петер Хајнерман (Нови Сад)
Atle Hansen (Stord, Норвешка)
Aage A. Hansen-Löve (Минхен)
Саша Хаџи-Танчић (Ниш)
Атила Хегедиш (Суботица)
Сергеј Хоружиј (Москва)
Игор Цвејановић (Нови Сад)
Олга Цвејић-Јанчић (Нови Сад)
Мирослав Цветинов (Бачка Паланка)
Раденка Цветић (Нови Сад)
Предраг Цветковић (Смедеревска Паланка)
Ратомир М. Цвијетић (Ужице)
Љубивоје Церовић (Нови Сад)
Sergio Chinese Hugjöu (Prato di Resia, Италија)
Боривој Чалић (Вуковар)
Душан Чампраг (Нови Сад)
Ружица Черни (Илок)
Виолета Чешљар-Ракић (Нови Сад)
Радисав Ч. Чолаковић (Зрењанин)
Радомир Чубрановић (Нови Сад)
Никола Џафо (Нови Сад)
Момчило Џевердановић (Никшић)
Мирјана Џепина (Нови Сад)
Ана Шомло (Тел Авив)
Милојица Шутовић (Нови Сад)

АГРИС центар (Суботица)
Адижес (Београд)
Академија умјетности (Бања Лука)
Академија Уметности (Нови Сад)
Амбасада Грчке (Београд)
Амбасада САД (Београд)
Апостроф (Београд)
Армон (Сурчин)
Арт клиника (Нови Сад)
Арт-принт (Бања Лука)
Ас-импекс (Ваљево)
Астрономска опсерваторија (Београд)
Аустријска амбасада (Београд)
Bayerisches Staatsministerium für Wissenschaft, Forschung und Kunst (Минхен)
Београдски форум за свет равноправних
Библиотека Биолошког факултета (Београд)
Библиотека града Београда
Бошњачко национално вијеће у Србији и Црној Гори (Нови Пазар)
Братство (Ниш)
The British Council (Београд)
Bukur Book (Панчево)
Видеомедеја (Нови Сад)
Војнотехнички институт (Београд)
World Food Programme (Рим)
Vrije Universitet (Брисел)
Вукова задужбина (Београд)
Галерија Матице српске (Нови Сад)
Гимназија „Јован Јовановић Змај" (Нови Сад)
Градска библиотека (Нови Сад)
Градска библиотека „Владислав Петковић Дис" (Чачак)
Градска управа Града Ниша
Градска управа Града Новог Сада
Грађанске иницијативе (Београд)
Графика ПТТ (Нови Сад)

Група 484 (Београд)
Грчка амбасада (Београд)
Data Press (Београд)
Демократски центар (Нови Сад)
Добрица књига (Нови Сад)
Документациони центар Ратови 1991-1999 (Београд)
Дом културе (Књажевац)
Дом омладине (Панчево)
«Драганић» (Београд)
Друштво економиста (Ниш)
Друштво за путеве Србије (Београд)
Друштво „Свети Сава" (Београд)
Друштво „Свети Сава" (Зрењанин)
Економски факултет (Ниш)
Економски факултет (Суботица)
Електротехнички факултет (Београд)
Желнид (Београд)
Жене на делу (Београд)
Завод за културу Војводине (Нови Сад)
Завод за урбанизам (Нови Сад)
Задужбина Андрејевић (Београд)
IAEA (Беч)
IANSA (Лондон)
Институт друштвених наука (Београд)
Институт за есперанто (Београд)
Институт за математику (Нови Сад)
Институт за медицинска истраживања (Београд)
Институт за међународну политику и привреду (Београд)
Институт за ментално здравље (Београд)
International Business Group (Београд)
International Labour Office (Женева)
Инфопрес (Нови Сад)
Историјски архив (Панчево)
Историјски архив (Сента)
Историјски архив Шумадије (Крагујевац)
Историјски институт (Београд)
ИФЛА (Минхен)
Јединствени информатички савез (Београд)
Југословенско друштво за заштиту вода (Београд)
Карић фондација (Београд)
Кинеска амбасада (Београд)
Kluwer (Дордрехт)
Књижара Великошколска (Нови Сад)
Књижевна омладина општине Неготин
Конгрес српског уједињења (Београд)
Konrad-Adeanauer-Stiftung (Sankt Augustin, Немачка)
Korea National Statistical Office (Daejeon)
Krug Commerce (Београд)
Културни центар (Апатин)
Културни центар Новог Сада
Културно-образовни центар „Thurzó Lajos" (Сента)
Либра принт (Нови Сад)
Ликовни сусрет (Суботица)
Мали Немо (Панчево)
Манастир Ћелије (Ваљево)
Маркетпринт (Нови Сад)
Матица српска (Нови Сад)
ИП Матице српске (Нови Сад)
Матична библиотека „Светозар Марковић" (Зајечар)
Мегатренд универзитет примењених наука (Београд)
Media Art Service International (Нови Сад)
Међународни Форум Босна (Сарајево)
СОШО «Милан Петровић» (Нови Сад)
Министарство културе Републике Србије (Београд)
Министарство просвете и спорта Републике Србије (Београд)
Ministry of Culture (Банкок)
Музеји (Будва)
Народна банка Србије (Београд)
Народна библиотека (Бор)
Народна библиотека (Добој)
Народна библиотека (Јагодина)
Народна библиотека (Смедерево)
Народна библиотека (Србобран)
Народна библиотека „Др Душан Радић" (Врњачка Бања)
Народна библиотека „Ђура Јакшић" (Српска Црња)
Народна библиотека Србије (Београд)
Народна скупштина Републике Србије (Београд)
Наука (Београд)
Научно друштво војвођанских Мађара (Нови Сад)
„Наша реч" (Темишвар)
Нова Зора (Билећа)

Новосадска новинарска школа
Новосадски отворени универзитет
Новосадски сајам
Новосадско удружење студената са хендикепом
Одбор за стандардизацију српског језика (Београд)
OECD (Париз)
Окружни суд у Суботици
Open Society Fund (Њујорк)
Општина Борово Село
OCLC (Даблин)
Petőfi Irodalmi Múzeum (Будимпешта)
Планинарски савез Србије (Београд)
Планинарско-смучарски савез Војводине (Нови Сад)
Планинарско друштво „Занатлија" (Нови Сад)
Покрајински завод за заштиту споменика културе (Нови Сад)
Пољопривредни факултет (Нови Сад)
Правни факултет (Крагујевац)
Правни факултет (Ниш)
Правни факултет (Подгорица)
Преглед (Београд)
Проинг (Нови Сад)
КК Пролетер (Зрењанин)
Prosveta (Fréjus, Француска)
СКД Просвјета (Бијељина)
СПКД Просвјета (Теслић)
СПКД Просвјета (Шамац)
Републички завод за статистику (Београд)
Републички хидрометеоролошки завод (Београд)
Руска матка (Руски Крстур)
Савез аматера Србије (Београд)
Савез економиста Србије (Београд)
Савез организација композитора Југославије (Београд)
Савезни завод за стандардизацију (Београд)
Serbica Books (Торонто)
Società Dalmata di Storia Patria (Рим)
ЈП Србијашуме (Београд)
Средишња библиотека Срба у Републици Хрватској (Загреб)
Српска академија наука и уметности (Београд)
Српска академија наука и уметности – Огранак у Новом Саду
Српско лекарско друштво (Нови Сад)
Српско народно позориште (Нови Сад)
Српско хемијско друштво (Београд)
Стеријино позорје (Нови Сад)
Технолошки факултет (Нови Сад)
Удружење љубитеља хумора, сатире и карикатуре „Тале" (Бања Лука)
Удружење ратних добровољаца 1912-1918, њихових потомака и поштовалаца (Београд)
Удружење Србије и Црне Горе за квалитет и стандардизацију (Београд)
УНЕСКО (Париз)
Удружење чланова и пријатеља Матице српске (Кикинда)
УНЕСКО (Париз)
Универзитет у Крагујевцу
Универзитет у Новом Саду
Универзитетска библиотека „Светозар Марковић" (Београд)
Факултет техничких наука (Нови Сад)
Факултет физичке културе (Нови Сад)
Факултет цивилне одбране (Београд)
ФАО (Рим)
Филозофски факултет (Косовска Митровица)
Филолошко-уметнички факултет (Крагујевац)
Фонд за помоћ Србима „Тома Максимовић" (Нови Сад)
Fondacija Friedrich Ebert (Београд)
Forum (Нови Сад)
Хелсиншки одбор за људска права у Србији (Београд)
Центар за емпиријско истраживање религије (Нови Сад)
Центар за културу (Пожаревац)
Fritz Thyssen Stiftung (Келн)
Центар за мултикултуралност (Нови Сад)
Центар савремене умјетности Црне Горе (Подгорица)
Центар за црквене студије (Ниш)
Center for Cultural-International Studies (Техеран)
Црвени крст Војводине (Нови Сад)
China Center for Advanced Science and Technology (Пекинг)

Владимир Отовић

ЊЕГОШЕВО „ТАЈАНСТВЕНО" И СТЕРИЈИНО „ЗАГОНЕТНО" ЧОВЕЧИЈЕ БИЋЕ

Владимир Отовић био је цењен библиотекар у Библиотеци Матице српске од 1970. до 1986. године. Поштовалац Петра II Петровића Његоша, деценијама је сакупљао његове књиге и радове о њима. Ту пробрану колекцију уобличио је по библиотекарским принципима у једну од највреднијих његошолошких збирки, у којој посебно место имају прва издања песникових дела. Када је преминуо 13. септембра 2004. године, Библиотека Матице српске је добротом књижара Василија Јовановића добила на поклон ову изузетну збирку. Владимир Отовић је и сам проучавао Његошево стваралаштво, неке од тих радова објавио је у Годишњаку Библиотеке Матице српске и ово је његов тестаментаран текст у нашем часопису.

Премда су били сународници и савременици, мишљењем, читањем и писањем затрављена и забављена два врло разнолика песника Јован Стерија Поповић (1806-1856) и Петар Петровић Његош (1813-1851), живећи у истој, првој половини деветнаестог столећа своје врло различите животе, нису се сусрела и суочила, а, судећи по постојећим стеријолошким и његошолошким описима њихове лектире и литературе, ни из књига, које су писала и публиковала истих година, нису се узајамно упознала и уважила.[1]

Но, док је Његош на Цетињу, који је о Стеријиним познатим и признатим просветитељским, то јест, школским, театарским, научним и књижевним плодоносним пословима, међу којима, на пример, посебно, о Стеријином раду у Друштву српске словесности у Београду, чији је почасни

---

[1] Ни Његош у девет књига својих *Цјелокупних дјела* (Београд, 1951-1957) Стерију, ни Стерија у пет књига својих *Целокупних дела* (Београд, б.г.) Његоша ниједном нису поменули.

члан и Његош био,[2] и, исто тако, о Стеријиној списатељској сарадњи у периодичним публикацијама у Будиму и Београду, у којима је током тридесетих и четрдесетих година својим песничким прилозима повремено и Његош сарађивао,[3] о Стерији имао прилика да бар понекад понешто сазнаје,[4] али како није нимало настојао да редовно и ревносно помиње податке из своје лектире, тако да је на страницама своје преписке и поезије, такорећи, прикрио имена писаца и књига које је читао, то, дакле, овај изостанак икаквих података о Стерији и његовом књижевном раду у Његошевим текстовима врло не изненађује, и то, нарочито, зато што *Даворје*, Стеријину једину збирку песама, објављену тек 1854. године, то јест, после Његошеве смрти 1851. године, Његош није могао прелистати и у њој прочитати неколико Стеријиних нових, необјављених врло вредних песама у којима би Стеријине мисаоно одабране и опеване мотиве о људској суштинској и судбинској ситуацији на свету, по својој прилици, Његош знатижељно запазио, дотле је Стерија у Вршцу и Београду, који је о Његошевом високом владичанском и владарском положају на Цетињу, о поменутом Његошевом почасном чланству у Друштву српске словесности, чији је важан и виђен члан Стерија био, и, исто тако, о поменутој Његошевој песничкој сарадњи у будимским и београдским периодичним публикацијама, у којима је и Стерија својим поетским и прозним прилозима истовремено приљежно сарађивао, а како је неуморно настојао да редовно и ревносно помиње податке из своје лектире, тако да је странице свога списатељства, такорећи, препунио именима писаца и књига које је читао,[5] то, дакле, овај изостанак икаквих података о Његошу и његовој поезији у Стеријиним текстовима врло изненађује, и то, нарочито, зато што је књигољубац и књигозналац Стерија по изласку на свет *Огледала српског* 1845, *Луче микрокозма* 1846, *Горског вијенца* 1847. и *Лажног цара Шћепана Малог* 1851. године, то јест,

---

[2] У Друштво српске словесности већ на првој главној седници 11. јуна 1842. године изабрани су Његош за почасног члана, а његов секретар Димитрије Милаковић за кореспондента (Бранислав Миљковић: *Друштво српске словесности од 1841-1864. год.* У: *Чланци и прилози о српској књижевности прве половине XIX века*, Нови Сад, 1914, стр. 38).

[3] Тако су Стерија и Његош своје песме објављивали, на пример, у будимским периодичним публикацијама *Летопису* и *Српском народном листу* и у београдским *Голубици* и *Подунавци*.

[4] Да су на Цетињу праћене и примећиване вести о Стерији, посредно, после Његошеве смрти, посведочио је, на пример, Ђорђе Срдић, Његошев поштовалац, посленик и помало песник у Биљарди, који је Стеријину смрт 26. фебруара ожалио својом песмом *На смрт Јована Ст. Поповића*, објављеном већ 8. априла у новосадској *Седмици*, бр. 14, 1856. године.

[5] На пример: Сл. А. Јовановић: *Страни одјеци у Стеријином делу*. У: *Књига о Стерији*, Београд, 1956, стр. 177-220. и Драгиша Живковић: *Оригиналност Стеријина*. У: *Европски оквири српске књижевности*, књ. III, Београд, 1982, стр. 56-67.

четири Његошеве најкрупније књиге, од којих су две, *Огледало српско* и *Луча микрокозма*, печатане у Београду, две, *Огледало српско* и *Лажни цар Шћепан Мали*, повеликом броју пренумераната продане такође у Београду, а све четири помињане и приказиване у већим и видљивијим својејезичким и својевременим периодичним публикацијама, па, на пример, и у *Гласнику Друштва српске словесности*,[6] без сумње, бар неку од Његошевих овако објављених највреднијих књига морао приметити и погледати, па, ипак, по свој прилици, ни о Његошу ни о његовом песмотворству баш ниједну своју реч није забележио.[7]

Па, ипак, иако овако растављени на сопственим животним стазама а несастављени ни међусобним књижевним везама, Његош и Стерија су, попут многе њима сродне старије песничке сабраће склоне умном опажању и опевању најзанимљивијег и, наравно, најзамршенијег од свих људских пи-

---

[6] Милош Поповић: *Црна Гора и Црногорци*. У: *Гласник Друштва српске словесности*, 1, 1847, стр. 187– -200.

[7] Кад је Стерија, према подацима из пет књига својих *Целокупних дела*, једини пут, у чланку *Примедбе при читању српских књига* (књ. V. *Разни списи*, стр. 248), поменуо једну од Његошевих књига, и то *Огледало српско*, то јест, само састављачким а не и стваралачким Његошевим пером написану књигу, он је то учинио оваквом опаском:

> „У *Огледалу српском* на стр. 505. овако стоји: 'Многа се места у Црну Гору знају...; у нахију црничку, ријечку...; *Историја* печатна у Москву..., итд.'Кад се овакови одступци чују у Банату, то се без обзира опорочава и куди; а за црногорске погрешке каже се: 'Тако овде народ говори'. Као да у Банату није народ српски!"

Опаском, дакле, којом је посведочио да је ову Његошеву књигу прегледао, али и показао да је том приликом потпуно превидео или пренебрегао и њену изворну песмотворачку особеност и њену изузетну типографску опремљеност, па, чак, пређутавши га, прикрио и песничко име њеног приређивача, црногорског владике и владара Његоша, тако да је, ето, ову своју, изгледа, једину прилику у којој је о једној Његошевој књизи проговорио, овом невештом и немуштом оценом језичких „погрешака" у њој, такорећи, проиграо.

Живко Милићевић је у свом тексту *Стерија песник* (У: *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, књ. IV/V, 1958), објашњавајући малобројну и маловредну „употребу десетераца" у Стеријиним стиховима, на пример, највидљивију у „јуначком позоришту" *Милош Обилић*, написаном 1828. године, напоменуо:

> „Стерија је у свом Вршцу, иако је морао да зна за десетерац, ипак за њега није могао да има оно исто осећање, које, на пример, Његош у своме завичају, где се овим стихом радовало и жалостило, живело и умирало. Да ли је он то и сам увиђао?"

И овом својом напоменом, дакле, посредно понудио и једно од могућих објашњења Стеријиног превиђења или пређуткивања Његошевог претежно десетерачког песмотворства.

тања, прастарог и претешког питања о бити човечијег бића, такорећи, истовремено, у истом десетлећу, исписали стихове о човековој немоћи и немогућности да разумом спозна сушту истину о себи.

Тако је најпре овакав, свој стих у ткиво песме *Посвећене г. С. Милутиновићу*, објављене 1846. године, испред спева *Луче микрокозма*, Његош уписао овако:

„тајна чојку човјек је највиша",[8]

а потом је овакав, свој стих у ткиво песме *Човек*, објављене 1854. године, усред збирке песама *Даворје*, Стерија уписао овако:

„то је човека твор, сам загонетка себи".[9]

И тако су, дакле, ова два врло разнолика песника, сваки на своме тлу и у своме тренутку, овим својим стиховима уписаним у две своје оригиналне литерарне творевине – у којима су њихови тумачи, наравно, узнастојали да прочитају подстицаје изнесене из њима приличних, мислилачки одабраних мотива обрађених у књигама старијих писаца[10] – врло видљиво посве-

---

[8] Петар Петровић Његош: *Луча микрокозма, Посвета*, ст. 133.

[9] Јован Стерија Поповић: *Даворје*, *Човек*, ст. 30.

[10] На пример: о сличности Његошевог стиха из *Посвете* у *Лучи микрокозма* са стихом:

„О какво је чудо човек човеку!"

из првог певања у *Ноћним мислима* енглеског песника Едварда Јанга, које је Његош могао прочитати у прозном преводу Јована Павловића, у одломцима објављеним у београдском алманаху *Голубици* 1840. и 1841. године, писао је Душан Пухало (*Милтон и његови трагови у југословенским књижевностима*, Београд, 1966); о сродности Његошевих ставова из стихова *Посвете* у *Лучи микрокозма* са ставовима:

„Ако је у природи какво створење за наш ум врло тешка загонетка, то је човек о свему што није он и што је изван њега много лакше и боље може мислити и судити, али о самом себи доиста најтеже и најмучније."

из чланка *Човек и човечество*, који је Његош могао прочитати у књизи Јована Стеића *Сабор истине и науке*, објављеној у Београду 1832. године, писао је Владимир Отовић (*Запис уз наслов Његошева спева „Луче микрокозма"*. У: *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, књ. XXXI, 1, 1973. и *Белешке на белинама Његошевих књига*, Београд, 2002); о сагласности Стеријиних стихова из песме *Човек* са поезијом у Јанговим *Ноћним мислима*, које је Стерија, наравно, као и Његош, могао прочитати у *Голубици*, али и у потпунијим, немачким преводима, писали су Драгиша Живковић (*Одјеци „Ноћних мисли" Едварда Јанга*

дочила да су од људских умова скривену суштину човечијег бића – по Његошу: „тајанствене твари", а по Стерији: „загонетног твора" – сопственим умовима покушала да открију и да су о тим својим покушајима проговорила истинитије и изричитије од, на пример, свога старијег сународника и савременика песника Лукијана Мушицког (1777-1837), чије су песме, без сумње, прочитавала, који је 1816. године стихом у својој песми *Стефану Живковићу, издатељу „Благодјетељне музе", о обрани народног карактера*, човечије биће оценио и опевао оптимистичкије, као:

„умну, хвалну твар предивну".[11]

Но, како су Његош и Стерија ове овакве, то јест, врло једнаким смислом испуњене стихове исписали у врло неједнаким замислима израђеним умотворима и песмотворима, они су њима, сваки у свом контексту, речито засведочили да су у својим животима и песмама, пре и после записивања својих стихова о неспознатљивости човечије „твари" и „твора", различито мислили и писали.[12]

И то зато што је Његош, неколико година млађи од Стерије, па ипак, више година пре Стерије, већ после својих првих стихотворачких огледања, начињених на гусларски, народски, и књишки, класицистички, начин, то јест, у својим првим оригиналнијим песмотворачким остварењима, почео да открива и опева непознато му стање и позвање човечијег, земаљ-

---

код Стерије и у српској књижевности, књ. II, Београд, 1977), Миодраг Павловић (*Јован Стерија Поповић*. У: *Ништитељи и свадбари*, Београд, 1979) и Милорад Павић (*Историја српске књижевности*. У: *Класицизам*, Београд, 1979); а о несагласности Његошевог и Стеријиног опажања и опевања човечије неспознатљивости у стиховима *Посвете* у спеву *Лучи микрокозма* и песми *Човек* у књизи *Даворје* писао је Мило Ломпар („*Луча микрокозма*" *и питање о души*. Петар Петровић Његош: *Луча микрокозма*, Београд, 2002).

[11] Лукијан Мушицки: *Стихотворенија*, књ. II, Пешта, 1837, стр. 37.

[12] Његош је, попут Мушицког, у својим текстовима више пута човека назвао „умном твари", речју из свога славенизмима обогаћеног речника, и „тварцом", деминутивом ове речи, али ниједанпут га није назвао „твором" (*Речник језика Петра II Петровића Његоша*, књ. II, Београд, 1983, стр. 372-373. И Слободан Томовић: *Филозофско-богословски појмовник Његошевог дјела*, Подгорица, 1995, стр. 112-113), али Стерија, упоредо са речју „твором" у песми *Човек*, 1854, у римованом тексту, у песми *Српски народ и његова судба*, 1853, јесте човека назвао и „умном твари":

„Буди срећан, о човече,
сви имајте не́ба да́р',
тако судба мати рече
кад создаде умну твар".

(Јован Стерија Поповић: *Даворје*, Нови Сад, 1854, стр. 62).

ског, и то, наравно, понајпре и понајчешће, свога бића,[13] а затим је, у стиховима *Посвете*, пред својим првим опширним и одличним литерарним делом *Лучом микрокозма*, поучен мислима прочитаним у туђим књигама и мислима произведеним у властитој глави, о исходу овога свога овако рано започетког умног трагања за истином о „тајанственој", суштини човечијег бића, које:

„само собом чудо сочињава",

написао стихове:

„С точке сваке погледај човјека,
како хоћеш суди о човјеку -
тајна чојку човјек је највиша!"[14]

И, нарочито, зато што је Његош, после ових стихова о човековој неспособности да умним трагањем „тајанствену" истину у себи и о себи схвати и саопшти, већ следећим стиховима *Посвете* и спева *Луче микрокозма* ту битну истину о човечијем створу, као „твари Творца изабраној" и „искри у смртној прашини", наравно, охрабрен својим, његошевским интензивним надањем и инвентивним маштањем, наставио да открива и опева душевним трагањем, подстакнутим и појачаним помишљу да:

„Свемогућство светом тајном шапти
само души пламена поете".[15]

А Стерија је, неколико година старији од Његоша, више година после Његоша, пошто је исписао и издао највећи део свога жанровски разноликог и разгранатог списатељског опуса: песама, спевова, романа и „жалостних и веселих позорја", начињених, махом, по узорима пронађеним у класицистичким и класичним књигама или примећеним у карактеристичним и комичним наравима својих сународника и суграђана, то јест, у духу доба у коме се образовао,[16] тек у својим последњим песмама, први пут

---

[13] Врло видљиво већ у песми *Црногорац к свемогућему Богу*, првој песми у Његошевој првој, младићкој збирци песама *Пустињаку цетинском* објављеној на Цетињу 1834. године.

[14] Петар Петровић Његош: *Посвета г. Сими Милутиновићу*, ст. 131-133.

[15] Исто, ст. 169-170.

[16] Књижевно доба коме самоучки образовани а оригиналним песничким темпераментом и талентом обдарени Његош, по суду, на пример, Младена Лесковца, поузданог проучаваоца ове књижевности, није припадао:

објављеним, углавном, у збирци песама *Даворје*, с насловима, на пример: *На смрт једног зликовца, На смрт једног с ума сишавшег, Гробље* и, нарочито, у најзамашнијом и човечијом „ћуди" најзабављенијој песми с насловом *Човек*, о исходу овога свога овако касно започетог умног трагања за истином о „загонетној" суштини човечијег бића, тога:

„чудног створења са малом снагом и жељам' огромним",

написао стихове:

„То је човека твор, сам загонетка себи.
Телом од земље создан, по глибу се порока ваља".[17]

Али Стерија, после ових стихова, написаних при крају свога списатељског и људског века, о човековој неспособности да умним трагањем „загонетну" истину у себи и о себи схвати и саопшти, ни у песми *Човек* ни у сродним песмама из збирке *Даворје*, ту битну истину о човечијем бићу, које „виспреном ума искром пределе тражи неба", али „страстма надвикано, не чује с' разума глас", наравно, непонесен његошевском надом и маштом, није наставио да открива и опева душевним трагањем, већ је ово своје умно трагање, обесхрабрен својим, стеријинским рационалним просуђивањем и резигнираним туговањем, окончао опширним описивањем и објашњавањем неизбежног и непрестаног сукобљавања мирног и добротворног разума са немирним и злотворним страстима у човечијем бићу, пропраћеним и поентираним примишљу да:

„... је на земљи престао сушт бити род човечији".[18]

Тако, дакле, да већ ови наводи у оваквом, наравно, непотпуном запису, начињеном поводом две прилике у којима су Његош и Стерија својим стиховима саопштили исту истину – да је човечијем створу своја суштина неспознатљива, који су ове своје судове забележили у различитим сопсве-

---

„[Његош] је човек сасвим друкчијег доба, он не спада у ово доба. Друкчији је његов ход и говор, друкчији темпераменат, захват, тон, друкчији и његова оштрина, и замишљеност, и јеткост, и носталгија".

(*Антологија старије српске поезије*. Младен Лесковац: *Предговор*, Нови Сад, 1953, стр. XXX).

[17] Јован Стерија Поповић: *Човек*, ст. 30-31.
[18] Исто, ст. 112.

ним ситуацијама, то јест, да је Његош два своја изврсно саздана књижевна дела, *Горски вијенц* и *Лажног цара Шћепана Малог*, написао пошто је у својој првој целовито сроченој књизи, у *Посвети* испред *Луче микрокозма*, опевао „тајанственост" човечија порекла и природе, а Стерија сва своја разноврсно саздана књижевна дела написао пре но што је у својој последњој, сврховито састављеној књизи, у песми *Човек* усред збирке песама *Даворје*, опевао „загонетност" човечија порекла и природе, чини се, врло приметљиво сведоче како су, попут својих размишљањима о човечијој бити најизазванијих и најизмученијих песничких предака, ова два паметна песника, која су своје уметничке умотворине умела и успела да испуне живописно остварeним, осмишљеним и осамостаљеним литерарним ликовима, веома љубопитљиво и истинољубиво тражила, али, разуме се, нису умела и успела да нађу успешан и утешан, то јест, разуман и разумљив одговор на своја, такорећи, паскаловски пожртвованим умовањем постављена питања: ко је и шта је човек?

(Из рукописа друге, неокончане књиге *Бележака на белинама Његошевих књига*)

Александра Драшин

ПАЛЕОГРАФСКИ ОПИС *СЛУЖАБНИКА* РР II 83

У збирци ћирилских рукописа Библиотеке Матице српске чува се рукописна књига *Служабник*[1] под сигнатуром РР II 83 (стара сигнатура је РР 339).

Рукопис има 77 листова величине 208×133-138 мм, а садржи две врсте хартије. На основу воденог знака прва врста хартије је из девете деценије 15. века (листови 10-77). Друга врста потиче с почетка 16. века (листови 1-7), док листови 8 и 9 немају водени знак али су по структури једнаки другој врсти хартије.[2]

Текст књиге писала су два писара. Већи део, од 10. до 77. листа, исписао је главни писар, дијак Никола. Податак о њему пружа нам запис на листу 49а: **з|д|є и писавшаго помени ѡ сцїен҃не имене|м| дїак҃ никола**. У рукопису дијака Николе размак између повучених линија износи 7-9 мм, висина словног низа је 3 мм, а број редова на пуној страни је 22.

У овом раду даће се опис словних облика рукописа тог писара. Задатак рада је да на основу палеографског описа допринесе датирању рукописног *Служабника* и потврди или прошири досадашња сазнања о полууставном писму поменутих раздобља.

---

[1] Рукопис је каталошки описан у књизи *Ћирилске рукописне књиге Библиотеке Матице српске*, књ. 10, *Служабници. Часослови*, Нови Сад 2004, каталошка јединица бр. 84, стр. 25-32. Постоји и његова фонетска и морфолошка анализа: Биљана Савић, *Фонетске и морфолошке одлике Служабника из XV/XVI века*, Исто, 98-141.

[2] На основу воденог знака рукопис је датирала Мирослава Гроздановић-Пајић.

Преглед облика малих слова

Инвентар малих слова јесте: а, б, в, г, д, є, ж, ѕ, з, ї, и, к, л, м, н, о, п, р, с, т, оу, ѳ, ф, х, ѡ, ш, ц, ч, ш, ъ, ы, ѣ, ѧ, ѥ, ю, ѫ, ≈, ҂, ѵ.[3]

Опис малих слова у врсти:

а Стуб је улево искошена линија чија величина варира. Најчешће залази у оба међупростора, који пут само у доњи, или само у горњи, а у ретким примерима остаје у оквиру словног низа. Угнут је улево или прав, а крајеви се благо повијају, доњи улево, а горњи удесно, и то оба или само један. Петља почиње нешто испод ивице низа а испод врха стуба. Петља је написана са два потеза. Бочну страну чини искошена пуна права или благо улево угнута линија. Често не допире до линије реда. Доња страна петље је танка водоравна, или удесно, па и улево искошена права линија. Врх петље је шиљат, а спој две линије које чине петљу је различито изведен. Бочна страна не додирује увек доњу на самом њеном почетку, него је померена нешто удесно, или доња страна додирује бочну нешто изнад њеног краја, или се две линије у врху сусрећу.

У по којем примеру петља је изведена лучним потезом, и не допире до линије реда. Среће се и у облику издуженог лука.

Запажен је један пример брзописног слова са стубом продуженим само у доњи међупростор. Улево нагнут, прав стуб се испод линије реда савија улево стањујући се. Петља је пуна, права, два пута преломљена линија. Почиње од врха стуба, спушта се косо улево и ломи под правим углом, настављајући се косо удесно. Затим се ломи под тупим углом и као водоравна линија спаја се са стубом нешто изнад линије реда.

в Вертикалан или удесно нагнут стуб је прав или улево лучан. Доњи део правог стуба често је савијен удесно. Петља досеже до половине висине стуба, или нешто ниже. Бочна страна петље је лук или коса права нагнута ка стубу. Она се ломи или савија под тупим углом пре спајања са стубом, тако да је горњи део петље хоризонталан. Врло ретко је петља улево искошена права линија која спаја стуб и подницу. Танка подница обично премашује стуб лево и понегде бочну страну петље десно. Водоравна је или десно искошена, права или угнута нагоре. Пречка почиње пред стубом и са његове леве стране је извијена нагоре а затим наставља као водоравна права или благо надоле лучна линија. У другим примерима

---

[3] Редослед слова узет је према таблицама у: Josip Hamm, *Staroslovenska čitanka*, Zagreb 1960, 1-2.

је права и водоравна или нагоре искошена. Који пут она пресеца стуб испод његовог врха. У понеком примеру на половини пречке се јавља украсна црта. На крају пречке се налази привезак који је посебно изведен. То је кратка вертикална или ка стубу искошена црта. Права је или улево лучна, а у неким примерима је при споју са пречком дебља, а при крају се стањује. Дужина пречке је углавном једнака ширини петље.

в Вертикалан или удесно нагнут стуб је прав или улево лучан. Код правог стуба је, као и код других стубова, доњи крај благо савијен удесно. Горња спојница је водоравна, а по облику је права или надоле лучна. Леви крај који премашује стуб изведен је исто као и пречка код слова **б** и често је са задебљањем. Доња спојница је углавном водоравна, а понегде искошена нагоре или надоле. Чешће је угнута нагоре, а јавља се и права. Премашује стуб са леве стране, и ређе бочну страну петље са десне. Врло ретко се на доњој спојници јавља украсна тачка. Бочна страна горње петље је удесно искошена права линија која доњим крајем углавном не додирује стуб. Њена дужина варира, спушта се до половине висине стуба, или нешто испод тога, а који пут се продужује до доње спојнице. Доња бочна страна је удесно лучна или права, улево искошена линија која се ломи или савија под тупим, понегде правим, углом пре споја са горњом страном. Угибни угао је око половине или горње трећине висине слова.

Среће се брзописни тип слова чији су стуб и горња и доња спојница изведени исто као код првог типа, а бочна страна је вертикална ка стубу благо угнута линија.

г Стуб је вертикалан или нагнут удесно. По облику је прав, или улево лучан. Доњи крај правог стуба се благо савија удесно. Врх стуба који пут прелази ивицу низа и пречка га пресеца испод врха. Хоризонтална пречка је права или надоле угнута, а често је изведена као код слова **б** и **в**. Део пречке који премашује стуб са леве стране понегде је исте дужине као њен део с десне стране. Десни део је увек краћи од висине стуба. На крају пречке је привезак, пуна вертикална или ка стубу искошена црта, који пут је права а чешће улево лучна и много пута почиње у горњем међупростору.

д Два стуба искошена један према другом су права или чешће супротно испупчена. Леви стуб је углавном дужи и прелази ивицу низа, а десни чешће почиње испод његовог врха (незнатно испод или од трећине или половине његове висине). Танка подница много пута лежи изнад линије реда, тако да је цело слово померено нагоре. Споља премашује стубове, углавном леви више од десног. Који пут је усмерена нагоре. У већини примера је водоравна и права а тек понегде таласаста. Десна ножица је изведена изједна са подницом и обично је краћа од леве, која је померена унутра, од краја поднице. Ножице су углавном искошене једна према другој (лева је више искошена). У по којем примеру је десна ножица

вертикална или су обе повучене косо у једну страну (леву или десну). Подница се понегде савија нагоре те десна ножица почиње изнад линије реда. Десна ножица је по облику чешће права. Понегде је благо лучна улево или удесно. Лева је права или угнута удесно. Ножице се који пут стањују при крајевима.

є Слово је плитко и линија која га обликује је лучна, а неретко и права. Вертикална је или незнатно нагнута улево. На почетку се јавља благ савијутак, а на крају је најчешће без њега (понегде и горњи савијутак изостаје). Језичац је танак а његова дужина варира, јавља се врло кратак или премашује ширину слова. У неким примерима је дебљи, са савијутком на крају. Врло ретко је искошен нагоре или надоле.

ж Увек је тропотезно. Стуб је вертикалан и прав или благо угнут улево. Прав стуб се при крају често благо савија удесно. Врх понегде прелази ивицу низа. Пресек бочних страна је на половини висине стуба. У ретким примерима краци се секу лево или десно од стуба. Леви крак је прав или таласаст. Почиње дужим или краћим савијутком испод ивице низа и спушта се до линије реда (понегде се завршава изнад линије реда, врло ретко испод). Доњим крајем овај крак се неретко благо савија напоље. Десни крак је прав. На његовом горњем крају се налази привезак. Чешће се спушта испод линије реда и понегде је тањи од левог или се стањује при крају. Привезак је кратка права или улево угнута црта, повучена косо удесно.

ѕ Окренуто је као латиничко слово s. У једном примеру горњи и доњи део слова су сразмерно исти, а у два примера горњи део је нешто већи од доњег. Веће је од словног низа, залази у доњи међупростор. Потез који обликује слово је лучан и неједнако пун. У једном примеру постоји украсна црта на доњем савијутку слова. У том примеру горњи део слова је посебно изведен у виду нагоре лучне линије.

ʒ Пречка је танка водоравна и права линија на ивици низа. Увек је са привеском који углавном није на самом њеном крају него је померен удесно. Привезак је кратка вертикална црта. Стуб је прав и пун. Понегде почиње изнад ивице низа. Спушта се косо улево под линију реда (некад долази до средине међупростора), па се ломи удесно под тупим (понегде оштрим) углом и спушта косо удесно стањујући се. Завршава се на средини доњег међупростора или долази до почетка следећег низа. Много пута се ова линија на свом крају ломи улево под оштрим углом. Украсна тачка се ретко јавља на горњој косини стуба. Доњи део слова је увек шири од пречке.

Запажен је један пример брзописног типа са горњим делом у облику издуженог лука. Овај лук на левом крају почиње на линији реда, досеже до

линије низа и спушта косо улево под линију реда. Ту се ломи удесно под оштрим углом и при крају се стањује.

ї Стуб је вертикалан или удесно нагнут. Најчешће је угнут улево. Ако је стуб прав, обично му се доњи (понегде и горњи) део благо савија удесно. Који пут се јавља почетна или надвучена, као и подвучена црта. Украсна црта је врло ретка.

и Стубови су вертикални или нагнути један према другом. Много пута је само један нагнут (најчешће леви). По облику јављају се прави или су оба улево лучни. Слично као код других слова удесно нагнут прав стуб се на крају благо савија удесно. Спојница је танка и водоравна и спаја половине стубова. У појединим примерима је везана за половину левог стуба и повучена косо нагоре. Врло ретко спојница пресеца леви стуб и премашује га.

к Стуб је нагнут удесно и прав. Спој кракова нигде не додирује стуб. Угиб је на половини висине стуба или мало изнад. Кракови су изведени посебно. Горњу бочну страну чини удесно искошена, благо испупчена линија. Доњи крак је улево искошен и прав, а јавља се и испупчен или улегнут. Спој кракова је изведен различито. Горњи крак додирује доњи нешто испод његовог почетка или се доњи крак спаја са горњим пре његовог краја или се оба сусрећу у истој тачки.

л Два стуба једнако су искошена један према другом. Десни стуб је обично дужи а по облику је прав, испупчен или улегнут. Крај десног стуба који пут је благо савијен напоље. Леви стуб почиње испод врха десног стуба (ређе од врха) и он је прав или испупчен. Ширина слова варира зависно од искошености стубова. Широко је као слова **и** и **н** или је шире. Стубови су једнаке дебљине.

м Слово је изведено са четири потеза. Спољни стубови су нагнути унутра. Прави су, испупчени (леви чешће) или улегнути (десни чешће). Леви стуб додирује унутрашњу линију нешто испод њеног врха (понекад у врху). Унутрашње линије се састају под оштрим углом на линији реда (ретко изнад). Спој две унутрашње линије је изведен у више варијаната: лева линија досеже до линије реда, а десна належе на њу нешто изнад самог краја. Десна линија полази од линије реда, а лева се завршава додирујући је нешто изнад њеног почетка, а постоје и примери у којима се линије сусрећу на линији реда. Оне су најчешће праве. Који пут је лева лучна улево, а десна удесно. У неколико примера обе унутрашње линије долазе до линије реда али се не састају него је између њих мали празан простор. Десна унутрашња линија се завршава испод врха десног стуба.

н Стубови су углавном нагнути један према другом (ретко су вертикални). Десни стуб је прав или лучан, чешће улево а понекад удесно. Леви стуб је лучан улево или је прав. Десни стуб понегде почиње изнад

ивице низа и завршава се изнад линије реда. Леви стуб је чешће краћи од десног, увек полази испод ивице низа и допире до линије реда или се спушта испод ње. Танка спојница је водоравна или повучена косо надоле. Наткриљује врх левог стуба и премашује га (ређе га пресеца испод његовог врха). Десни стуб спојница најчешће додирује изнад половине његове висине.

о Слово је двопотезно или тропотезно. Бочне стране су изведене посебно. Десна страна је коса, нагнута улево и најчешће права (понегде је само благо испупчена или улегнута). Лева бочна страна је лучна или једном преломљена линија. Код тропотезног слова бочне стране су исто тако изведене, али у врху слова оне се не састају, него су спојене кратком нагоре усмереном, правом или нагоре лучном цртом.

п Стубови су најчешће нагнути један према другом и прави. Крајеви стубова су често благо савијени удесно. Танка спојница је водоравна и надоле лучна. Знатно споља премашује леви стуб, а десни само понегде.

р Слово је у већини примера изведено са три потеза, тек у понеком примеру са два. Вертикалан стуб је неустаљеног облика. Среће се прав, испупчен или таласаст. Спушта се до половине међупростора. У појединим примерима се стањује при крају. Бочна страна главице је права или испупчена линија вертикална или повучена косо удесно. За стуб се везује на линији реда или нешто испод тога. Код тропотезног слова за стуб се везује посебно изведеном цртом. Она је углавном водоравна и права. Бочну страну главице каткад додирује нешто изнад њеног краја. У појединим примерима не лежи на линији реда, него је изведена испод ње.

с Постоје два типа слова, једнопотезно и двопотезно. Једнопотезно слово је плитко. Чини га вертикална или улево искошена линија, која је благо улево лучна или права са малим савијутком у горњем делу. У многим примерима је без савијутка. Понегде се благи савијутак јавља и у доњем делу.

Двопотезно слово чини улево лучна, понегде преломљена линија. Ово слово је увек дубље од једнопотезног. Врх му је дописан. То је надоле повучена црта различитог облика. Јавља се права али и лучна нагоре или надоле. Често је на делу који се спаја са телом пунија а при крају се стањује.

т Среће су три типа слова **т**: једноноги, двоноги и троноги од којих је троноги најчешћи.

Код једноногог **т** стуб је вертикалан и у неколико примера подвучен. Прав је а понегде му се доњи део савија удесно. Танка пречка је по дужини једнака дужини стуба или је нешто краћа. Десни привезак почиње од краја пречке, а леви је који пут померен удесно. Привесци су кратке црте, вертикалне или искошене унутра и праве.

Примери двоногог т су ретки. Од једноногог слова се разликују дужином левог привеска који се спушта до линије реда. Овај привезак је искошен напоље и улево лучан.

Троногог т је изведено са четири потеза. Стубови су у ретким примерима вертикални, најчешће су искошени. Леви спољни стуб је нагнут унутра, а десни чешће унутра, само понегде напоље. Унутрашњи стуб је искошен или у једну или у другу страну. При томе постоје различите варијанте: леви стуб је искошен, а друга два су вертикална; леви и средњи стуб су нагнути један према другом, а десни је вертикалан; леви и десни су искошени удесно, а средњи улево итд. По облику стубови су прави или улево лучни или се код правог стуба доњи крај благо савија удесно. И овде постоји више варијаната: леви стуб је лучан, друга два су права; десни је лучан, а друга два су права итд. Стубови по дужини нису увек једнаки: средњи стуб је краћи, не допире до линије реда; спољни стубови су краћи; један од спољних стубова долази до линије реда, а друга два су краћа и то неједнако, средњи је мало краћи а десни спољни стуб је најкраћи. У не малом броју примера стубови нису једнако одмакнути један од другог, него је тај размак различит. Ширина слова углавном одговара ширини слова ш. Танка пречка је водоравна или искошена нагоре па и надоле. Права је или улегнута, често премашује леви стуб са спољашње стране.

оу Слово о је по облику као ван диграма и нешто чешће је цело слово искошено улево. Код знака у десни стуб је искошен удесно. Прав је или мало удесно угнут. Често се стањује при крају, а дужина му варира. На његовом почетку се јавља савијутак (кука). Леви стуб је искошен улево и прав или улево лучан. Углавном допире до линије реда, а понегде се нешто изнад ње везује са десним стубом. Горњи део слова је најчешће дужи од доњег. Неретко је цело слово у померено нагоре, залази у горњи међупростор. Слово о у том случају остаје у границама словног низа.

8 Јавља се двопотезно и тропотезно. Код двопотезног 8 једнако пуни краци су искошени и прави. Почетак левог крака је нешто изнад ивице низа, а десног, дужег крака, најчешће је око половине горњег међупростора. Пресек кракова је мало испод ивице низа. Спојница се образује тако што се крајеви кракова савијају један према другом (десни је јаче савијен од левог). Она је хоризонтална и благо испупчена надоле.

Код тропотезног 8 краци су као код претходног облика, а њихове доње крајеве спаја танка права водоравна подница, изведена посебно.

Јавља се и о са птичицом. Доњи део слова је по облику као мало о. Горњи део слова чини птичица. Кракови су прави и супротно искошени. Углавном су исте дужине. На почетку кракова налазе се савијуци. Спој два крака најчешће належе на слово о. Понегде десни крак належе на слово о, а леви га додирује нешто изнад његовог доњег краја (врло ретко је обрнуто).

ф Стуб залази у горњи међупростор више или мање, а тек мало у доњи или се завршава на линији реда. Вертикалан је, прав или таласаст. Крај правог стуба се понегде савија удесно па и улево. Тело је изведено са два потеза и најчешће не допире до ивица низа. Једним потезом су написане лева бочна и доњи део десне бочне стране. Овај потез почиње на горњем споју са стубом и лучно је савијен са леве стране. Другим потезом написана је горња десна страна у облику лука. Доњу десну страну она не додирује увек на самом њеном крају, него је тај спој померен према унутрашњости. У појединим примерима линија која обликује леву страну је на средини преломљена. Ширина тела је увек већа од висине.

χ Пресек кракова је око половине висине словног низа. Леви крак почиње изнад ивице низа. Углавном је прав и на врху извијен (ређе преломљен под оштрим углом). У појединим примерима тај извијен део је написан посебним потезом. Крак се завршава на линији реда, а крај му се понегде савија напоље. Десни крак је дужи од левог и благо угнут удесно. Углавном се спушта под линију реда стањујући се при крају.

ѡ Слово је најчешће четворопотезно (бочне стране и унутрашње линије писане су посебно). Лева бочна страна је вертикална или удесно нагнута и права или улево благо лучна. Полази од горње ивице низа, а својим доњим крајем не додирује увек линију реда, већ се завршава мало изнад ње. Десна страна, писана између ивица низа, јавља се вертикална или мало искошена (улево или удесно) и већином права или понегде незнатно лучна (улево или удесно). Лева унутрашња линија је права или удесно испупчена, понегде и једном преломљена. За десну унутрашњу линију везује се око њене половине или нешто испод тога. Десна унутрашња линија, повучена од горње ивице низа до доњег краја десне бочне стране, по облику је улево лучна, а у неким случајевима и једном преломљена. Понегде је лева унутрашња линија дужа од десне, допире до ивице низа, а за њу се (око њене половине) везује десна унутрашња линија.

Срећу се и случајеви где су бочне стране као код претходног облика. Доња спојница је једнопотезна преломљена линија која образује туп угиб нешто изнад линије реда. Вертикалан и прав средњи стуб полази мало испод горње ивице низа, а својим доњим крајем наслања се на врх угиба.

Постоји и облик сличан претходном само без средњег стуба.

Јавља се и облик који се ређе користи, а изведен је са три потеза (бочне стране и спојница писани су посебно). Бочне стране су праве и искошене једна према другој. Њих спаја права водоравна танка линија, која улево мало прелази ивицу леве бочне стране. На њеној средини се јавља украсна тачка. Овакво слово је углавном шире од претходних облика.

щ Спољни стубови су вертикални или нагнути један према другом. Унутрашњи стуб је углавном вертикалан. Они су прави или улево лучни.

Стубови се понегде при доњем крају стањују, пре споја са подницом. Реп је у већини примера написан одвојено, а само који пут се средњи стуб продужује под линију поднице. Продужетак је најчешће клинаст, мада се среће и једнако пун и различите је дужине. Једнак је висини низа, чешће је нешто краћи, а понегде дужи. Искошен је улево, удесно или је вертикалан. Он је много пута при крају угнут удесно. Танка подница је права, таласаста или надоле угнута. Често прелази ивицу левог стуба а понегде и десног. Водоравна је или искошена нагоре.

ц Вертикални или један према другом нагнути стубови су прави или лучни улево. Јављају се оба стуба лучна или је један прав, а други лучан. Много пута су врхови стубова благо савијени удесно. Танка подница премашује ивице стубова, а са десне стране се ломи под оштрим углом и прелази у ножицу. Најчешће је водоравна (понегде усмерена нагоре) и права или који пут лучна нагоре. Реп је клинаст, али се среће и једнако пун. Повучен је косо улево, а по облику је прав, улево или удесно лучан. По величини варира, чешће је краћи од висине словног низа, али ни једнак висини словног низа није редак.

ч Стуб је нагнут удесно више или мање, прав или улево угнут. Који пут почиње нешто испод ивице низа. Линија која обликује чашицу изведена је различито. У једној варијанти она је улево искошена права линија која се пре споја са стубом савија према њему. Неретко се уопште не савија него се тако косо спушта до споја са стубом. За стуб се најчешће везује око његове половине или нешто ниже. У другој варијанти линија чашице је вертикална па се савија под правим углом. За стуб се везује око његове половине или нешто изнад ње. У обе варијанте линија чашице је на почетку пунија, а према стубу се стањује. Понегде линија чашице почиње изнад ивице низа, надоле је лучна и спаја се са стубом у његовом врху.

ш Спољни стубови су чешће нагнути један према другом, али срећу се и вертикални. Средњи стуб је вертикалан или искошен улево или удесно. Прав је или угнут улево, и при томе постоје различите варијанте као и код слова т. Стубови нису увек једнаке дужине. Понеки пут стуб или стубови не досежу до ивице низа или се спуштају под линију реда. Подница најчешће премашује спољну ивицу левог стуба, који пут и десног. Водоравна је или усмерена нагоре, права, угнута нагоре или таласаста. Понегде пресеца крај једног или два стуба.

ъ Стуб је вертикалан и прав или улево лучан. Петља досеже до половине висине стуба. Бочна страна петље је улево искошена права или лучна линија која се пре споја са стубом ломи или савија под тупим углом, тако да постаје хоризонтална. Подница прелази ивицу стуба са леве стране а понегде и петљу са десне. Права је, таласаста или нагоре лучна а који пут и надоле. Водоравна је или усмерена нагоре.

У неким примерима стуб је дужи, залази у горњи међупростор, и нагнут је удесно и удесно лучан. Почиње савијутком који је понекад посебно изведен у виду танке црте, лучне или праве, искошене удесно.

ы Слово *јер* је као ван диграма, а ı је нагнуто према вертикалном стубу *јера*. Понегде су оба стуба нагнута један према другом. Слово ı понегде почиње изнад ивице низа и не допире до линије реда. На свом врху овај стуб је пунији, а према доле се стањује. Углавном је прав, а који пут је улево лучан. Над словом се недоследно јављају две тачке.

ѣ Стуб је вертикалан или улево нагнут. Прав је или удесно па и улево лучан. Залази у горњи међупростор. Петља је изведена исто као код слова *јер* само што је углавном нижа од половине висине стуба. Подница је хоризонтална или усмерена нагоре и чешће премашује стуб са леве стране. По облику је права, угнута нагоре или таласаста. Танка водоравна пречка најчешће је права али се јавља и благо угнута надоле. Сече стуб на ивици низа или мало испод тога. Леви привезак је увек дужи, спушта се до линије реда или се завршава нешто изнад ње. Не почиње увек од краја пречке, него је померен удесно. Вертикалан је или удесно искошен и прав или улево лучан. Десни привезак понегде изостаје. Ако га има, он је удесно коса или вертикална права црта. Појављује се и троугласт. Он почиње од самог краја пречке.

ѣ Слово ѣ је изведено као оно ван лигатуре, само што петља углавном не досеже до линије реда. Стуб је нагнут удесно (ретко је вертикалан). Прав је или улево угнут. Његова висина варира, почиње од ивице низа, или чешће нешто испод ње и у многим примерима не допире до линије реда. Спојница је танка и належе на врх стуба премашујући га са леве стране. Понегде га пресеца испод самог врха. Водоравна је или усмерена надоле и долази до почетка бочне стране петље. По облику је права.

ѥ Слово ѥ је изведено као ван лигатуре. Стуб је вертикалан или искошен удесно. Прав је или угнут улево. Танка водоравна спојница се продужава у језичац чија дужина веома варира. Понекад је толико кратак да слово подсећа на и, а срећe се и једнак дужини спојнице. Лежи на половини висине словног низа. На крају језичца недоследно се налази савијутак или привезак. Он је најчешће вертикална права кратка црта, али се у неким примерима продужује до линије реда као улево искошена линија која се стањује при доњем крају.

ѭ Слово ѭ је изведено као и ван лигатуре, али му величина варира. У доста примера је више од висине словног низа и залази у доњи међупростор, а у некима је шире него ван лигатуре, те слово и делује крупније. Стуб је вертикална права или улево угнута линија, само је понегде удесно нагнут. Много пута не почиње од ивице низа него нешто ниже, или не допире до линије реда већ се завршава нешто изнад ње, а

остварују се и обе црте на истом стубу. Дужина стуба је према томе увек нешто мања од дужине слова ѳ. Танка спојница је водоравна права и лежи на половини висине стуба, ређе нешто испод тога.

ѯ Слово најчешће залази и у доњи и у горњи међупростор. У неким примерима залази само у доњи. Тело слова чине две лучне линије. Доњи крајеви им се спајају у шиљак. Који пут шиљак је и на горњем крају. Танка пречка лежи водоравно на половини висине слова. На њеним крајевима се налазе привесци - кратке вертикалне црте. Привесци су једнако одмакнути од тела слова, али је пречка са леве стране нешто дужа, тако да се леви привезак не налази на самом њеном крају, него је померен удесно.

≈ Горњи део слова (круница) налик је слову ч. Ракље су смештене у оквиру низа. Десни стуб је удесно нагнут и благо удесно лучан. Леви је улево искошен, благо улево лучан и спаја се са десним нешто изнад линије реда. Десни стуб се продужава у доњи међупростор и на том делу се налази украсна црта. Он се затим ломи удесно па улево под оштрим углом и потом ломећи се спушта удесно косо скоро до почетка следећег низа.

¶ Стуб више залази у горњи, него у доњи међупростор. Има надвучену или почетну црту, а подвучену недоследно. Напоље искошене линије бочних страна праве су и почињу на ивици низа савијуцима који су посебно изведени у виду кратких нагоре лучних водоравних црта. Од два забележена примера у једном се бочне стране спајају са стубом на линији реда, а у другом десна страна додирује стуб нешто изнад ње.

ѱ Слово је понегде исто као у диграму оѱ, а у неким примерима је шире. На врховима стубова који пут се налазе савијуци изведени посебно или изједна са стубом, слични онима код слова ¶. Две тачке се редовно налазе над словом.

Инвентар лигатура је следећи: **а + ѱ, и + т, л + ѱ, м + р, р + ѣ, т + в, т + в + р, т + и, т + р, ѡ + р, ч + ц.**

Опис лигатура:

а + ѱ Слова су истог облика као кад су самостално написана. Стуб слова **а** је истовремено леви стуб знака ѱ.

и + т Графема **и** написана је као кад стоји самостално. На почетак десног стуба овог слова належе стуб слова **т** са таласастом пречком.

л + ѱ Обе графије имају облик као и ван лигатуре. Унутрашњи стуб је заједнички.

м + р Слово **м** је развучено. Графема **р** пролази кроз средину слова **м** и сече унутрашњу лучну линију која је изведена једним потезом.

р + ѣ Слово **р** написано је као кад стоји ван лигатуре, а на горњи десни део главице належе стуб слова **ѣ**.

т + в Постоје два типа лигатуре. Код првог типа слово **в** је написано као ван лигатуре. На горњу спојницу належе стуб слова **т** са таласастом пречком. Код другог типа стуб слова **т** је мало нагнут удесно и има таласасту пречку. Бочне стране знака **в** имају облик двоструког издуженог лука чији се почетак везује за крај стуба (или стуб належе на средину горње петље), тако да слово **в** (без стуба) виси на стубу **т**. Слово прелази у оба међупростора.

т + в + р Слова **т** и **в** изведена су исто као у другом типу лигатуре **т + в**, само што стуб слова **т** належе на средину горњег лука. Доња бочна страна слова **в** истовремено је главица знака **р**. Мало удесно од завршетка доњег лука повучена је косо удесно права линија која се на крају савија улево (под тупим углом) и чини реп графеме **р**.

т + и Слово **т** је изведено као високо **т**, а слово **и** је написано као ван лигатуре. Заједнички елеменат је стуб.

т + р Слово **т** је изведено исто као у другом типу лигатуре **т + в**. Од завршетка стуба полази лук који чини главицу слова **р**. Од доњег краја главице косо удесно полази благо удесно лучна линија која чини реп слова.

ѡ + р Употребљено је слово **ѡ** без средње линије. Слово **р** има облик као када стоји ван лигатуре, само је стуб издужен и пролази кроз средину знака **ѡ**.

ч + ц Заједнички елеменат је унутрашњи прав и вертикалан стуб. Знак **ц** је изведен као кад стоји самостално. Чашица слова **ч** је лучна линија која се за стуб везује на његовој средини.

Инвентар надредних слова јесте: **а, б, в, г, д, є, ж, ї, и, к, л, м, н, о, п, р, с, т, ѳ, χ, ѡ, ѱ, ц, ч, ш, ъ, ѣ, ю**.

Опис надредних слова:

а Изведено је исто као слово у врсти, осим што је стуб нешто више нагнут.

б Постоје два типа овог слова. Први тип слова изведен је као у реду, само је слово нешто мање. Други тип спада у брзопис. Пречка и стуб написани су једним потезом. Врх правог и удесно искошеног стуба ломи се удесно под правим углом у надоле усмерену пречку. Лучна петља изведена је посебно једним потезом.

в Запажена су два типа слова. Први тип слова изведен је као кад стоји у врсти само што је мање. Други тип је брзописно четворопотезно слово. Два права стуба су исте дужине. Доња и горња водоравна линија су дуже од стубова. Доња премашује обе бочне стране, а горња само леву.

г Слово је написано као у реду, само је мање. У понеком примеру пречка је дужа од стуба.

д Два искошена стуба су углавном права. Понегде је леви стуб тањи. Подница је танка и хоризонтална, понегде таласаста, али углавном права. Ножица нема.

ѕ Слово је изведено на исти начин као кад стоји у врсти.

ж Графема је написана као кад стоји у реду.

ї Среће се као у реду.

и Примећена су два типа слова. Први тип је по облику као у врсти. Други тип је слово **и** у водоравном положају. Горња и доња линија су танке и хоризонталне. Њихове средине спаја пуна вертикална линија. Над словом се налазе две тачке.

к Изведено је исто као кад стоји у реду, само је нешто мање.

л Написано је као у реду, само је мање.

м Слово је изведено са четири потеза као у реду, само је нешто развученије, а крај десног стуба се благо савија напоље.

н Графема је изведена као кад стоји у реду.

о Изведено ја са два потеза. Горња линија је права повучена косо надоле, а доња линија је лучна.

п Јавља се као у реду.

р Слово се налази у водоравном положају. Стуб слова је надоле лучна линија чији се реп издиже десно нагоре. Главицу чини лучна линија изведена једним потезом.

с Изведено је једним потезом. У неким примерима тело слова је врло плитко, а у другима је то дубљи лук.

т Срећу се као у реду једноногo и троногo **т**. Потврђује се и варијанта са дужом танком таласастом пречком, која је са привесцима или без њих. Примећено је и троногo **т** чији су стубови врло кратки.

ѳ Леви крак је удесно лучан. Десни крак се на почетку извија нагоре, а на крају савија удесно и спаја са левим чинећи петљу.

х Десни крак је најчешће прав, а леви крак је дужи и почиње савијутком. У једном примеру доњи крај десног крака се савија нагоре и спаја са почетком левог крака чинећи петљу.

ѡ Изведено је као облици слова у врсти, са средњом линијом која допире до висине средине слова и без средње линије.

ѿ Слово је написано као у реду само је нешто мање.

ц Изведено је исто као кад стоји у реду.

ч Слово је изведено као кад стоји у реду.

ш Исто је као кад стоји у реду.

ъ Слово је изведено као други тип овог слова у реду, само што је стуб нешто краћи.

ѣ Написано је исто као у реду.

ю Изведено је исто као у реду.

Преглед облика већих слова

У овом рукописном *Служабнику* појављују се следећа већа слова која углавном чине једну од основних карактеристика полууставног писма тога времена: широко є, о, с, високо т, ъ и ѣ, бубрежасто в и веће ф.

Опис већих слова:

є Слово по величини варира. Врло је ретко у оквиру низа, углавном залази и у доњи и у горњи међупростор. Линија која обликује слово је дубоки лук. Врх је дописан и чини га црта која је различито изведена. Јавља се лучна, таласаста или права повучена косо надоле. Често је при споју са телом слова пуниja, а после се стањује. Језичац углавном не прелази дубину слова. Најчешће је хоризонталан, а на крају се савија надоле. Јавља се још таласаст или је повучен косо нагоре, па се на својој средини ломи надоле под тупим углом.

о Углавном је двопотезно. Бочне стране су изведене посебно. То су лучне линије, неједнаке пуноће. На горњој и доњој половини слова написане су украсне црте. Јавља се и тропотезно, а сваки пример оваквог слова је различито изведен.

с Тело слова је изведено као код широког є. Врх је дописан. То је црта повучена косо надоле, а по облику је нагоре или надоле лучна или права. При споју са словом је обично пуниja, а после се стањује.

т Слово се углавном јавља као део лигатуре. Чини га удесно нагнут стуб, који је пунији од пречке и увек залази у горњи међупростор. Пречка је на левом крају извијена. Повучена је косо удесно и надоле је угнута.

ъ Примећена су два примера високог *јера*. Стуб залази у горњи међупростор у висини словног низа, нагнут је удесно и удесно лучан. Врх стуба је извијен улево. Петља је изведена исто као код малог слова.

ѣ Стуб је нагнут удесно. У неким примерима залази до половине горњег међупростора, али је углавном нешто нижи. Пречка је повучена слева, косо надоле. На почетку је мало извијена, а потом благо надоле угнута. Петља је изведена исто као код малог слова.

в Слово се ретко јавља. Стуб је таласаст (у једном примеру прав) и вертикалан. Две лучне бочне стране долазе до стуба али се не додирују, него се између њих налази мали размак.

ѳ Изведено је исто као мало слово, само је веће. Тело слова остаје у оквиру низа, а стуб више залази у горњи, него у доњи међупростор. По облику је таласаст. У једном примеру стуб је прав само се доњи крај савија удесно, а горњи улево.

Закључак

Књига има 77 листова. Главни писар је исписао све, осим првих десет листова.

Писмо рукописа је полууставног типа, али се јављају и поједини брзописни типови слова. Рукопис је исписан. Слова нису увек једнаке величине, искошена су улево или удесно. Пуне и танке линије се јасно разликују. Подвучене и надвучене црте углавном изостају. Оне се срећу у појединим примерима слова **д**, **ї**, **м**, једноногог **т** и ¶. Украсна црта се врло ретко среће, запажена је код слова **б**, **з**, **ѕ**, **ї**, **ѡ**, **ѳ**, ≈ и широког **ѳ**.

Скоро сви словни облици одговарају опису устава 15. века Петра Ђорђића. Нека слова су архаичнија. То су: ≈ са горњим делом налик на старији облик слова **ч**, ¶ са стубом који залази у доњи међупростор и **ҁ** чији се десни крак продужава у међупростор.

Поједина слова одговарају опису уставних облика који се јављају у 16. веку: брзописно **а** са стубом продуженим само у доњи међупростор, **ѳ** са удесно повијеним врхом стуба, симетричан облик лигатуре **ıа** са левим стубом искошеним удесно, а десним улево, надредно **и** развучено и у водоравном положају и надредно **р** у водоравном положају.

Од групе већих словних облика карактеристичних за полууставно писмо јављају се: широко **є**, **ѳ**, **ѕ**, високо **т**, **ъ** и **ѣ**, бубрежасто **в** и веће **ѳ**.

Поред уставног и брзописни тип у врсти имају слова: **а** и **в**. Само у брзописном облику јавља се слово **ҁ**. Над редом, поред уставног и у брзописном облику налазе се: **а**, **б**, **в** и **х**.

Гордана Билас

ДИМИТРИЈЕ КИРИЛОВИЋ – БИБЛИОТЕКАР БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ

I

Димитрије Кириловић је рођен 24. јуна 1894. године у Куману, у Банату. У Новом Саду је завршио основну школу и осам разреда српске гимназије, а богословију у Сремским Карловцима. Студирао је педагогију, српски и мађарски језик са књижевношћу на Филозофском факултету у Будимпешти и Загребу. Дипломирао је у Прагу, 1920. Био је након тога месец дана суплент у Белој Цркви. У Скопље је отишао 1920, за библиотекара на Филозофском факултету, по позиву Тихомира Остојића. Радио је као суплент скопске Гимназије, па као асистент на Филозофском факултету у Скопљу, а истовремено и као библиотекар Универзитетске библиотеке у Скопљу. Докторирао је у Загребу са тезом *Српске основне школе у Војводини у XVIII веку*, 1924. Скопље је напустио 1926. и отишао у Нови Сад за помоћника секретара Матице српске. Исте године био је управник Државног архива у Новом Саду, и тај посао је обављао до 1941. Паралелно је радио (од 1933. до 1936) као приватни доцент на београдском Филозофском факултету, одсек за педагогију. Говорио је мађарски, немачки, чешки и латински језик.

Током Другог светског рата живео је као избеглица у Београду. Радио је у Државном архиву у Београду, као референт за библиотеке при Министарству просвете, а од 1943. до 1944. године био је вршилац дужности управника Универзитетске библиотеке у Београду. Као референт за библиотеке и као управник, по службеној дужности, у току рата постављен је за председника Комисије за забрану књига, због чега је против њега након рата вођен кривични поступак. Поступак је обустављен, јер је утврђено да

никада ниједну књигу није забранио, нити објавио ниједан свој рад. Пензионисан је 1945. одлуком Министарства просвете. Решењем Главног извршног одбора АПВ постављен је за библиотекара Централне библиотеке Војводине у Новом Саду, 1947. Решењем Повереништва за просвету од 27. априла 1948. „стављен је на расположење Матици српској" где је остао до смрти, 1956, прво у звању вишег библиотекара, па научног саветника.[1] Стручно мишљење за звање саветника потписали су Младен Лесковац, Ђорђе Сп. Радојичић и Виктор Новак.

Био је секретар и један од оснивача Историјског друштва у Новом Саду, као и члан редакције *Гласника Историјског друштва у Новом Саду*, у коме је објавио знатан број радова. Био је уредник *Културно-привредног прегледа*, уредник и секретар споменице *Војводина*. Приредио је фототипско издање *Зрцала науке* Захарије Орфелина, 1952. Аутор је књиге *Српско народно позориште*, 1931. за коју је добио награду Српске краљевске академије (1939). Био је секретар Друштва за Српско народно позориште. Академија га је наградила и за студије *Српске основне школе у Војводини у 18. веку* (1930), *Помађаривање у бившој Угарској* (1934), *Српски народни сабори, исписи из бечких архива I 1861-75* и *II 1875-1894* (1938). Одликован је Краљевским орденом југословенске круне IV реда, 1940. и Краљевским орденом Светога Саве IV реда, 1934. Аутор је и књига *Основи опште педагогике* (1938), и *Ослобођење Војводине* (1938). Био је и један од иницијатора за оснивање Покрајинског одбора Друштва библиотекара у Новом Саду и његов први председник. Објавио је неколико стотина расправа, приказа, научних студија с темама из историје школства, позоришта, националне и политичке историје као и из библиотекарства у бројним листовима и часописима.

Умро је 22. октобра 1956. у Новом Саду. Сахрањен је на Алмашком гробљу у Новом Саду. Личну документацију, као и службена документа, сведочанства и дипломе оставио је Рукописном одељењу Матице српске, с тим да могу да се користе тридесет година након његове смрти (од 1986. године).

Међу тим документима, на цедуљи од 16. децембра 1954, стоји да Кириловићев Отсек за стару књигу и музејски примерак „1. Обрађује све српске књиге, писане и штампане, до год. 1880; 2. Обрађује све остале књиге, писане и штампане, до 1800. год; 3. Обрађује музејски примерак ; 4. Води надзор над Патронатском библиотеком; 5. Стара се о коричењу старе српске књиге; 6. Приказује странкама стару српску књигу; 7. Инструише млађе особље о раду на обради старе књиге ; 8. Допуњује Каталог БМС; 9.

---

[1] Рукописно одељење Матице српске, М 18.400.

Попуњује фонд старе српске књиге путем набавке и микрофилма; 10. Сарађује са Заводом за заштиту споменика културе; 11. Ствара централни каталог библиотека у Војводини и врши позајмљивање ретких књига"[2]. Планом рада на обради старе књиге за 1955. годину наставља се обрада српских рукописних књига из 13-18. века, књига из Текелијине и Текелијанумске библиотеке, и књига затечених у Библиотеци до 1880. Планирано је и пописивање дупликата српске књиге штампане до 1880, микрофилмовање оних бројева *Сербскаја новини* и *Славеносербскаја вједомости* које нема Библиотека Матице српске, а има нека друга. Србуље, ретке и значајне књиге које су у лошем стању, рестаурираће се.

Ту су и последњи извештаји и белешке о раду које је писао током 1955. године (годину дана пре смрти)[3] о обради српских кодекса, старих латинских, немачких, мађарских и српских књига, о инструкцијама Лази Чурчићу у обради старе књиге и србуља, упутствима рестауратору књига Арси Ивковићу, учешћу на седницама савета и Комисије за откуп старих књига, посетама антикварницама, информисању о раду Матице српске…

II

Кириловић је сарађивао у Библиотеци Матице српске између два светска рата и након Другог светског рата. Заједно са Мирком Балубџићем и Васом Стајићем био је у одбору који је одредио Књижевни одбор Матице српске - требало је да предложе како да се уреде фондови Библиотеке, након што се она у марту 1928. преселила у зграду Марије Трандафил. Извештај су написали 12. децембра 1928, а као потписник је изостао Васа Стајић. Замолили су да се приступи уређењу Библиотеке по њиховим инструкцијама, што је почетком 1929. године и прихваћено. Међутим, средином 1929. године, Балубџић и Кириловић дали су оставке на чланство у Одбору, па је питање уређења Библиотеке и израда правилника одложена до даљњег. Тада запослен као управник Државног архива, дао је оставку на све функције у Матици, 1929, солидаришући се са историчарима Станојем Станојевићем и Душаном Ј. Поповићем. Повод је био чланак *Војвођани у Војводини* објављен у *Летопису*, а приказ је књиге *Поводом десетогодишњице Ослобођења и Уједињења* коју је издало удружење Војвођана у Београду и у којем се нападају ставови професора Станојевића. Он је и један од потписника прогласа који је објављен у *Политици* на дан Скупштине Матице српске, 1. септембра 1929. године. Текст је написао Станоје Станојевић и говори о кризи у Матици.

---

[2] *Исто.*
[3] *Исто.*

Учествовао је на састанку интелектуалаца незадовољних стањем у Матици, међу којима предњаче Вељко Петровић и Милан Кашанин, 1930, у сали кафане *Елита*.

Полемише са Николом Милутиновићем у *Летопису*, након текста који је објавио у божићном броју *Политике*, у којем је писао о „декаденцији српског народа у Војводини", 1933. Сукоб са секретаром и уредником *Летописа* настављен је и 1937. године, када је на седници Књижевног одбора тражио да уредник *Летописа* буде Бранко Магарашевић, а *Гласа Матице српске* Младен Лесковац. Након неуспелог покушаја да се осуди рад секретара Матице српске, Николе Милутиновића, Кириловић заједно са Бранком Магарашевићем, Мијом Мирковићем, Младеном Лесковцем и Крешимиром Георгијевићем, подноси оставку на рад у Књижевном одбору Матице српске. Навели су као пример Исидору Секулић која је примљена за члана Књижевног савета Матице српске, а да о томе није обавештена. *Заједничка изјава др Магарашевића, др Кириловића, Лесковца и др.* објављена је у новосадском дневнику *Дан*, 17. децембра 1937. и у њој се захтева сазивање ванредне скупштине на којој би се расправило да ли ће се Матица вратити књижевним и културним радницима... Они неће ни сарађивати у *Летопису* до рата, као ни Исидора Секулић, Вељко Петровић, Милан Кашанин, Тодор Манојловић, Аница Савић-Ребац, Светислав Стефановић... Све ове догађаје будно је пратила тадашња штампа али и омладина. Међутим, покушаји да млади интелектуалци уђу у водеће структуре у Матици нису успели. Након Другог светског рата, Скупштина 2. септембра 1945. бира, опет, Васу Стајића за председника, а на првој седници Управног одбора, уместо Николе Милутиновића, за привременог секретара и одговорног уредника *Летописа* Живана Милисавца, за привременог библиотекара Младена Лесковца. Исте године Библиотеци је враћена из Пеште Текелијина библиотека са 10.587 свезака.[4]

III

Поновни долазак Димитрија Кириловића у Библиотеку Матице српске везан је за период када је на њеном челу био Младен Лесковац, а она је постала и Централна библиотека Војводине. То је значило да ће примати обавезни примерак књига које су штампане у Србији, од априла 1948. Тиме је избегнуто стварање посебне Централне библиотеке. Наиме, на Библиотеку Матице српске пренета је функција Централне библиотеке Војводине у оснивању, па је она 5. маја обавестила Покрајинско повереништво за

---

[4] Живан Милисавац: *Матица српска : 1826-1964*, Нови Сад, 1965, стр. 167.

просвету да прихвата библиотекаре „највиших квалификација”[5] Централне библиотеке Димитрија Кириловића, Милу Шаулу, Стевана Јосифовића као и помоћног радника Божидара Ковачевића. Лаза Чурчић у књизи *Казивања о Библиотеци Матице српске* каже да су ова два момента (обавезни примерак и нови библиотекари) сврстали Библиотеку Матице српске у ред водећих југословенских библиотека. Право на бесплатни обавезни примерак јој је омогућио самосталност и сигурност у раду.

Планом рада који је постављен пред Библиотеку, требало је едуковати библиотекаре по градским, окружним библиотекама у већим местима Војводине, комплетирати часописе, инвентарисати књиге, повезати их, као и повећати број читалаца, радити на сређивању огромног броја књига из некадашњих немачких, мађарских и руских библиотека. У извештају о раду из маја 1948. види се да је Кириловић, заједно са Милом Шаулом и Бошком Ковачевићем одабирао и прегледао књиге које су стизале у сабиралишта.

Званично је као библиотекар Кириловић примљен у Библиотеку Матице српске 1. маја 1948,[6] а распоређен је као библиотекар у Матици српској 1. октобра 1947. Ангажован је и као предавач на двомесечном библиотекарском курсу, од 20. јуна до 20. августа 1949.

Нови задаци постављени пред Библиотеку изискивали су израду *Правилника о задацима, устројству и унутрашњем уређењу Библиотеке Матице српске у Новом Саду*. Правилник је израдио Младен Лесковац и решењем Извршног одбора Матице српске бр. 214-1948, формирана је стална Комисија за куповину књига у којој су били Младен Лесковац, Драгиша Полужански и Димитрије Кириловић. У Београд одлази 31. маја ради преузимања архиве и библиотеке Рудолфа Шмита. Сасвим је извесно да је учествовао у откупу књига које је Жарко Огњановић понудио Библиотеци, а које су биле власништво његовог оца Илије Огњановића-Абуказема, па србуља и старих књига које су биле власништво посједника Јоце Вујића из Сенте. Ту су и књиге Веселина Ћисаловића, као и књиге Женске гимназије у Новом Саду.

Почетком 1949. године у Библиотеци су формирана три од четири планирана одељења. Руководилац Одељења за библиотечко обрађивање књижног фонда је Димитрије Кириловић, Одељења за изградњу библиотекарства у АП Војводини Драгиша Полужански, а Десанка Мидић Одељења коришћења књижним фондом. Исте године су на предлог Младена Лесковца, управника Библиотеке, Димитрије Кириловић и

---

[5] Марија Чурчић: *Младен Лесковац у Библиотеци Матице српске*, Огледи из библиологије, Нови Сад, 1993, стр. 123.

[6] Архива Матице српске, бр. 99/Из. о. зап. – 1948.

Десанка Мидић промовисани у више библиотекаре. Ове су промене оцењене као најзначајније у „унутрашњем раду библиотеке".

Одлуком Извршног одбора Матице српске, од 15. марта 1950. године, члан је комисије, заједно са Милошем Јовановићем, Младеном Лесковцем, Драгишом Полужанским и Тривом Милитаром, за процену писама породице Јакшић, Тихомира Остојића и пријатеља Милутина Јакшића. У априлу 1950. члан је комисије за процену замене књига Библиотеке књигама из приватне збирке др Георгија Михаиловића из Инђије, заједно са Драгишом Полужанским и Младеном Лесковцем.

Током 1950. каталогизирани су и смештени уникати српских књига штампаних до 1847. године, а у раду је каталогизација књига које су штампане од 1848. до 1880. Сређена је картотека часописа, стара картотека књига преуређена је са абецеде на азбуку, сређена збирка дупликата српских књига од 1741. до 1847, сређивана је картотека униката српских књига од 1848. до 1880.

Библиотека откупљује Змајева писма и рукописе од професора Јована Максимовића, Извештај лицеја у Темишвару за школску годину 1842/43 са подацима о школовању Бранка Радичевића у Темишвару, на латинском језику, од Кириловића.[7] Откупљени су *Српски народ*, вршачко *Српство*, кикиндски *Орао*, вршачки *Исток*, *Темишварски гласник*, кикиндски *Недељни лист*, *Поморишанин*, *Панчевац*, сомборски *Бачванин*, новосадски *Лалин рабош*, митровачка *Фрушка гора*, *Зоља*, нишки *Зрак*... Купљен је и лист *Напредак* (1865-1868). Формирана су и два резервна фонда књига – уникат и за размену. Купљена су и писма Томе Милутиновића упућена Сими Милутиновићу Сарајлији и Марији Пунктаторки, припремала се сеоба у нови магацин, припремао долазак Бориславa Михајловића Михиза, новог управника.

Након реорганизације Позајмне библиотеке на децимални систем, члан је Комисије о распоређивању дупликата, заједно са Милом Шаулом и Аницом Кађански.[8]

Да је пратио и знао важност проширења и попуњавања књижних фондова Библиотеке, значај сваког документа и књиге, и податак више, сведочи Кириловићев текст *Библиотека Матице српске у Новом Саду*, објављен у *Културном животу*, 1950. године, а поводом 125-годишњице рада Матице српске. Оно што је као врсни и свестрани зналац умео да пренесе, могло је да заинтересује читаоца: зашто се у Библиотеци све до недавно није налазило ниједно годиште *Српског народа* Јоте Грујића, Милетићевог противника, како је Библиотека дошла до прве српске штампане

---

[7] Рукописно одељење Матице српске, Бр. 165/Из. о. зап. – 1953.

[8] Рукописно одељење Матице српске, Бр. 73/Из. о. зап. – 1955. Бр. 544/55.

књиге из 1494. *Октоих* Ђурђа Црнојевића, где и како се штампају први српски буквари, како је Библиотека сачувала књиге које су у своје време биле забрањене или спаљиване. Све је то могло, поред *Каталога*, да помогне да се направи први искорак који ће водити ка упознавању са њеним књигама.

IV

Каталог Библиотеке Матице српске I, српске књиге 1494-1847, под приређивачком руком Димитрија Кириловића, изашао је из штампе 1950. године. Већ је у извештају који је управник Библиотеке Младен Лесковац поднео Извршном одбору Матице српске, 28. јуна 1949. године, саопштено да је припремљен за штампу „попис србуља и свих српских књига до 1847. године, које се налазе у нашој библиотеци". Овај податак налазимо и у *Гласнику Матице српске* бр. 12 за 1949. годину где се каже да су издвојене, сређене и пописане све српске књиге и часописи до 1847. године, да је направљен њихов каталог и да се картони преписују.

У тексту *Нов Каталог Библиотеке Матице српске* Кириловић је у *Летопису*[9] најавио излазак из штампе свог каталога, што је ретка појава да сам аутор најављује своје дело. Образлажући начела којима се руководио при његовом састављању, ставио га је у контекст између каталога књига *Списак књига и рукописа у Библиотеци МС*, који је израдио Стеван Милованов 1899. и *Српске библиографије*[10] Стојана Новаковића која је и тада, и данас остала камен међаш у историји библиотекарства. Основни разлог издавања *Каталога*, јесте, истиче Кириловић, у двема великим библиотекема које су стигле у Библиотеку Матице српске - библиотека Српске православне гимназије, лична библиотека Саве Текелије као и библиотека Текелијанума.

Изузев србуља, наслов сваке књиге дат у „препису, и ако таква књига није забележена у Библиографији Стојана Новаковића, у пуној опширности"[11]. Ове књиге су у *Каталогу* обележене кружићем испред имена аутора или наслова, у зависности од тога шта је одредница каталошког описа. Пошто је ово први *Каталог* који Библиотека издаје након каталога *Списак књига и рукописа у Библиотеци МС* који је сачинио Стеван Милованов, он се од овог разликује по томе што је сада дат број страна за сваку књигу, као и величина књиге у центиметрима.

---

[9] *Летопис Матице српске*, год. 125, књ. 364, св. 5 (1949), стр. 391-392.
[10] Стојан Новаковић: *Српска библијографија за новију књижевност: 1741-1867*, Београд, 1869 (даље у тексту *Српска библиографија*).
[11] *Летопис Матице српске*, год. 125, књ. 364, св. 5 (1949), стр. 391-392.

Посебну пажњу скренуо је на проблем ауторства књига које поседује Библиотека, па је где год је то било могуће истражити, уносио у одредницу име аутора дела, а ако га није никако било могуће утврдити, онда је у заглавље стављао наслов дела.

Тек на крају своје најаве Кириловић истиче искључиво практичну природу оваквог дела – да се шира јавност упозна с књигама које поседује Библиотека Матице српске, а тиме афирмише и мотивише што већи број читалаца и подигне општи културни ниво. Завршава са надом да ће она користити и „научним радницима, библиографима и библиофилима у прикупљању података о многим делима које поседује Матица а до којих је иначе тешко доћи".

Марија Чурчић у свом тексту о Младену Лесковцу каже да је идеја за израду *Каталога* била Лесковчева, а намера да информише о старим српским књигама које је Библиотека имала, након спаљивања Народне библиотеке у Београду, почетком Другог светског рата, још више је добила на вредности. Овај *Каталог* је први који је једна библиотека након рата издала у Југославији.

Каталог прати *Српску библиографију* Стојана Новаковића, тамо где је реч о истим публикацијама. Новина коју је Кириловић унео је та да је за књиге које су преведене стављао одредницу на аутора књиге, а не на преводиоца, како је до тада био обичај. У погледу одредница исто је поступио и Георгије Михаиловић у својој *Српској библиографији XVIII века*. Лаза Чурчић каже да му је Георгије Михаиловић рекао да је на ову одлуку Кириловића утицао он, а да су идеју да започне рад на *Српској библиографији XVIII века* дали Младен Лесковац и Димитрије Кириловић још 1948, када је у Шибенику нашао неколико примерака добро очуваних песама Захарије Орфелина. Заслугом Младена Лесковца и Димитрија Кириловића, по Лази Чурчићу, Матица је издала ова дела фототипски, 1950. године (*Плач Сербији*, из 1761, *Мелодија к пролећу*, из 1765, *Тренодија в мир человјека*, из 1762, *Сјетованије наученаго младаго человјека*, из 1764).

Појава *Каталога* изазвала је реакције. У *Летопису* се 1950. јавила Људмила Михаиловић, тада шеф Одељења предметног каталога у Народној библиотеци Србије, текстом *Каталог Библиотеке Матице српске. I. Српске књиге 1494-1847*. Михаиловић констатује да је оваква врста *Каталога* неопходна, поготово што су се од појаве претходног каталога крупни историјски догађаји и преломи одразили на рад и на фонд књига библиотека, па ће послужити као реалан увид у право стање ствари. *Каталог* почиње бележењем прве наше штампане књиге *Октоих Ђурђа Црнојевића*, од 1494, а завршава годином 1847. када су се појавиле књиге *Рат за српски језик и правопис* Ђуре Даничића, превод *Новог завјета* Вука

Караџића, *Песме* Бранка Радичевића, *Горски вијенац* Петра Петровића Његоша, и часопис *Гласник Друштва српске словесности. Каталог* броји 1.248 јединица. Од тог броја око 200 књига није забележено у *Српској библиографији* Стојана Новаковића. Михаиловић истиче проблем који се у обради ове грађе наметнуо и који је Кириловић решио на нов начин, тј. другачије од Стојана Новаковића. Он је нпр. Ватсоново дело *Римљани у Шпанији* које је 1805. изашло у Пешти у преводу Саве Текелије, груписао по ауторској одредници, дакле на Ватсон (бр. 242 у *Каталогу*) док је у *Српској библиографији* Стојана Новаковића ова књига у оквиру хронологије, уврштена на свога преводиоца, дакле на Саву Текелију (бр. 297). Данас се ова врста примедбе чини неоправданом и застарелом. Разлози које наводи да су дела о којима је реч познатија по својим преводиоцима, него по својим (мање познатим) ауторима, за савременог истраживача и читаоца немају ваљаност и убедљивост.

Поменуте су и књиге *Пут к постојанеј славе и истиному величеству* аутора Шарла Ролена, *Велизариј господина Мармонтела* Жан Франсоа Мармонтела, *Руководство к чесности и правости* Јохана Игнаца фон Фелбингера (1. изд. из 1782, 2. изд. из 1787), *Римљани у Шпанији* Ватсона, *Мудрољубац индијски либо искуство шчастљиво живити у дружеству* Филипа Честерфилда, *Млади Робинзон* Јоахима Хајнриха Кампеа, *Педагогиа и методика за учитеље грађански и селски школа* Петера Вилома. Њих је Кириловић такође сложио по аутору, а не по преводиоцу књиге.

Михаиловић је скренула пажњу да је Кириловић нетачно ставио као аутора *Изабраних басана с различни језика на сербски језик преведене* Доситеја Обрадовића (бр. 188, стр. 27). Стојан Новаковић је, каже Михаиловић, цитирао у случају ове књиге Шафарика где стоји да се у „оно вријеме мислило да је ово био посао Л. Мушицкога". Данас је ово ауторство потврђено Доситеју, а као приређивач басни сматра се Лукијан Мушицки. Свој став Кириловић је аргументовао тврдећи да је лично проверио да су у *Изабраним баснама* преписане Доситејеве басне и наравоученија из 1788. године.

Замера му такође да није довољно проучио Матичин примерак књиге *Љубезном Харалампију* Доситеја Обрадовића, који се, судећи по каталошком опису, разликује од примерка који поседује Народна библиотека Србије, а чини се невероватним да постоје два издања из 1783. године.

Између осталог, приметила је скраћивања у наслову књига, као и да је Кириловић транскрибовао имена и библиографске податке у опису, а наслов остављао у старом правопису.

Уследио је Кириловићев одговор срочен у девет тачака. Он тврди да је, без обзира на то, што му је замерено да је код преведених дела мењао одредницу са преводиоца на аутора књиге, поступио исправно, тј. „по упутству" (в. текст Л. Чурчића). Стојан Новаковић, пре 80 година није знао, јер се није знало, ко су аутори многобројних анонимних и преведених дела. Данас је ситуација другачија. Да се држао Новаковићеве праксе у његовом би *Каталогу* стајало уместо Виланд – Лазаревић, уместо Волтер – Берић, уместо Гете – Рајић… Да је поступио „по упутствима", позвао се и када брани став да наслове пише „старим правописом на језику онога доба". Уосталом, сматра да би тако поступио и Новаковић.

Када се 1964. у издању Народне библиотеке Србије појавила *Српска библиографија XVIII века* Георгија Михаиловића, потврђен је Кириловићев став: „Са навођењем писца књиге поступљено је ригорозно и потпуно је одстрањено код нас уобичајено стављање преводиоца, мецене или гравера као писца књиге."[12]

Што се тиче Доситејеве књиге *Љубезном Хараламтију*, Кириловић сматра да је реч о истом делу. Грешка је непажљивих каталогизатора што нису обратили пажњу на величину књиге, због праксе да се Доситејева дела кориче заједно.

Податак да је Јефта Поповић аутор *Сербие плачевно пакипорабошчепије лета 1813* нашао је у Арнотовом *Магазину* за 1839, јединица 80а. Данас се увидом у каталошки опис Библиотеке Матице српске види да се наводе релевантни библиографски извори и бележи да је по Кириловићу аутор Јефта Поповић, а по Новаковићу и *Каталогу* Народне библиотеке Србије аутори би могли бити Павле Соларић, Миљко Радоњић или Јефта Поповић.

Замерку да се није придржавао метода библиотекарске праксе није уважио. „Основа сам се држао", каже Кириловић, „али радио сам каталог а не библиографију. Новина коју сам унео у односу на остале библиографије је бележење висине књиге у центиметрима."

Недоследност у писању имена аутора у ауторској одредници је признао: „Можда сам у овом питању могао бити доследнији". Реч је нпр. о аутору који се на неколико места у *Каталогу* јавља на више начина – Бомон, Мари ле Пренс де (бр. 101), Бомон (126), Бомон Марија (264).

Што се тиче мишљења да ли је његов *Каталог* корак испред *Српске библиографије* Стојана Новаковића или не, тврди да га то не интересује јер су то две ствари које није могућно поредити. Унео је 200 нових јединица у односу на Новаковићеву *Српску библиографију*, а нови су и подаци о листовима и часописима.

---

[12] Георгије Михаиловић: *Српска библиографија XVIII века*, Београд, 1964, стр. XXI.

Ова полемика настављена је у *Библиотекару*. Уредништво *Летописа*, у коме је била објављена први пут, доставило је њен наставак уредништву *Библиотекара* сматрајући да полемика излази из уређивачке концепције *Летописа* и да би, пошто је реч о стручној расправи, било корисније да се објави у *Библиотекару*. Уследио је текст Љ. Михаиловић *Одговор на одговор Димитрија Кириловића*, у коме га подсећа да се нарочита пажња увек поклањала и сада поклања изради каталога старих и ретких књига, и за њих важе специјална правила пописивања. Након тога тврди да није мислила да се при тако осетљивом и деликатном послу треба угледати на старије узоре, него треба видети како су то прописале и уредиле наше велике библиотеке као и библиотеке у свету. Без спора је и пракса да се у савременој обради преведених дела за одредницу користи аутор дела, а не преводилац. То што Стојан Новаковић није тако поступао код старијих дела не значи да није знао, него да није хтео да одступи од тадашње праксе и увреженог начина размишљања о књижевној традицији. Пошто се каталози раде за публику, требало би јој изаћи у сусрет и дати јој име које јој је већ познато!

Каталогу недостаје регистар анонимних дела, па због тога читалац, поминьано дело, *Сербије плачевно пакипорабошчениje лета 1813*, не може пронаћи уколико не зна годину издавања књиге, а и превише смело је тврдити да је Јефта Поповић аутор тога дела, каже Михаиловић. Видели смо да је данас прихваћено као могућа опција да је и он потенцијални аутор дела. А Кириловић је у одговору био спреман да прихвати сваки други „уверљив доказ".

Што се тиче *Љубезног Харалампија*, очигледно је да је прихватила Кириловићево објашњење, само што је он требао да нагласи у напомени да је реч о адлигату.

У тексту *Одговор на одговор Људмиле Михаиловић* Кириловић се позвао на каталошку праксу која се користи у Библиотеци Матице српске: „Зашто да и Матица српска, која већ 125 година прикупља српску књигу и данас има можда највећи фонд ових књига, не сме за свој каталог сама себи пропише инструкције?"[13] А што се тиче коришћења страних извора, подсетио је на каталог српских књига Руске академије наука, који је користио у раду на *Каталогу*. Он Стојана Новаковића цени као пионира у овом послу, и без обзира на грешке које су у таквом раду готово неминовне. Само је био опрезан у коришћењу података из његове библиографије.

Очигледно да Кириловићеви одговори нису били задовољавајући за Љ. Михаиловић јер је оспорила тврдњу да није реч о библиографији већ о

---

[13] *Библиотекар*, Београд, 1950, бр. 2-3, стр. 288.

каталогу књига. Да је то каталог књига једне библиотеке, морао би имати сигнатуру (књиге нису добиле сигнатуру због селидбе). Кириловић се у одговору позвао на предговор свом *Каталогу* у којем изричито тврди да је реч о каталогу књига које поседује Библиотека Матице српске и том приликом је у напоменама, где је било потребно, описивао и појединачни примерак Библиотеке. Не спори да је за цео посао било потребно и библиографско знање. Што се тиче хронолошког распореда грађе, који више није модеран, сматра да ће управо овакав распоред у будућности показати своју сврсисходност – будућим библиографима!

О првој свесци *Каталога* афирмативно је писао и Мираш Кићовић. Прихватио је Кириловићев савремени приступ у обради преведених дела, као и хронолошки принцип у разврставању грађе. Посебно је нагласио да је тежак посао око утврђивања ауторства за поједине књиге Кириловић решио квалификовано и стручно.[14]

Младен Лесковац је, сарађујући с Народном библиотеком у Београду на попуњавању њиховог фонда, понудио *Каталог* на основу којег би њени библиотекари могли упоредити стање свог фонда. Уколико се установи да Библиотека Матице српске има те књиге у дупликату, а нема их Народна библиотека Србије, спремна је да их уступи.

О *Каталогу* Димитрија Кириловића писала је Александра Крекић у тексту *Штампани каталози Библиотеке Матице српске*[15]. Разлоге за штампање она види и у чињеници да дуго није било новијих радова из српске библиографије. Такође и Лаза Чурчић, тврди да је зналачки и савесно урађен и да је попунио „озбиљну празнину БМС, а у недостатку новијих библиографских радова и празнину у српској библиографији".[16] Бележећи све релевантне методе којима се Кириловић служио при изради *Каталога* Крекић сматра, да се изузев одступања у погледу одредница код преведених дела, Кириловић користио праксом Библиотеке Матице српске. Од осталих одступања наводи, такође већ примећена скраћивања наслова дела. Пуне наслове давао је само за дела која нису забележена у *Српској библиографији* Стојана Новаковића.

Александра Крекић је писала и о другој свесци *Каталога* која је наставак прве свеске и каталошки пописује књиге које поседује Библиотека Матице српске, а које су штампане од 1848. до 1880. године. *Српска библиографија* Стојана Новаковића се завршава 1867. годином када је у Кнежевини Србији званично уведена употреба Вуковог језика и правописа, и када је та година узета за граничну годину за старе и ретке

---

[14] *Библиотекар*, Београд, 1950, бр. 1, стр. 103.
[15] *Зборник Матице српске за друштвене науке*, св. 20, 1958.
[16] *Енциклопедија Новог Сада. Књ. 11: Кађ-Кот*, Нови Сад, 1998, стр. 83.

књиге. Кириловић се определио за 1880. годину, каже Крекић, јер је сматрао годином од које се центар културног живота српског народа померио из Новог Сада у Београд.

Кириловић је у другој свесци задржао исте принципе којих се држао при изради прве свеске *Каталога*, изузев што су наслови дела писани у пуном облику (нису скраћивани) и оригиналним писмом. Формат књига даван је, овога пута, у милиметрима. Што се тиче недостатака, један наслов се јавља на више места у *Каталогу*, или је име једног аутора стајало на погрешној одредници.

Аутор поговора друге свеске је Лаза Чурчић. У односу на прву свеску која је имала претензије да само обавести читаоце о богатим фондовима Библиотеке од 1494. до 1847, ова свеска, осим свог првог задатка, намењена је и научним радницима. Књиге су каталошки пописане „онако како је то било уобичајено приликом каталогизације у Библиотеци Матице српске"[17]. Обухваћене су не само књиге него и новине и часописи и сав штампани материјал. Задржан је и хронолошки редослед каталошких јединица. Регистар за другу свеску довршио је Лаза Чурчић. Каталог почиње бројем 1.249, а завршава се бројем 4.772, а (настављена је нумерација из прве свеске). Шифове за другу књигу *Каталога* носио је Чурчић Кириловићу, болесном, кући. Том приликом Чурчић је указао на чињеницу да на књизи стоји да је *Каталог* штампан 1955, и да то није стварна година његовог штампања. Друга књига *Каталога* штампана је вероватно 1957.[18]

У књизи *Основне теорије библиографије са примјерима*, Српско Сарајево, 2003, Војислав Максимовић помиње *Каталог* на два места. У тексту *Каталог књига на језицима југословенских народа 1519-1867*, у издању Народне библиотеке Србије, каже да су Кириловићев *Каталог* и *Српска библиографија* Стојана Новаковића послужили као пример у изради каталога Народне библиотеке Србије. Други пут га помиње (што потврђује Кириловићеве речи када прави разлику између каталога књига и библиографије књига) у тексту *Библиографија и библиотечки каталози* управо у циљу разликовања значења једног и другог, како у теорији тако и у пракси.

Неоспорно је да су обе свеске *Каталога* израђене професионално и стручно. Новим приступом у обради преведених дела и новим начином решавања ауторства тих дела, начином распореда грађе Кириловић је у

---

[17] Димитрије Кириловић: *Каталог Библиотеке Матице српске, II Српске књиге 1848-1880*, Нови Сад, 1955, стр. 393.

[18] А. Крекић: *Штампани каталози Библиотеке Матице српске*, Зборник Матице српске за друштвене науке, 1958, св. 20, стр. 12.

први мах изазвао отпор, али је касније прихватање оваквог приступа у библиографској пракси потврдило његову оправданост.

ЛИТЕРАТУРА

Александра Крекић: *Штампани каталози Библиотеке Матице српске*, Зборник Матице српске за друштвене науке, св. 20.

Димитрије Кириловић: *Нови Сад у данима ослобођења*.У: Гласник Историјског друштва у Новом Саду, VI, 1. 2, Нови Сад 1933, 168-177.

Душан Попов: *Историја Матице српске*. Део 4, 1918-1941, Нови Сад, Матица српска, 2001.

Политика, Београд, 1. IX 1929.

Марија Чурчић; Библиографија радова др Димитрија Кириловића. У: Библиотекарски годишњак Војводине, 1965, стр. 159-186.

Живан Милисавац: *Матица српска*: 1826-1964, Нови Сад, 1965.

Марија Чурчић: *Огледи из библиологије*, Нови Сад, Библиотека Матице српске, 1993.

Лаза Чурчић: *Казивања о Библиотеци Матице српске*, Нови Сад, Библиотека Матице српске, 1996.

Гласник Матице српске, Нови Сад, 1946.

Грађа за историју Библиотеке Матице српске. Књ. 4/1, Нови Сад, 1969.

Библиотекар, Београд, 1950.

Енциклопедија Новог Сада. Књ. 11, Каћ-Кот, Нови Сад, 1998.

Петер Хајнерман

У ПОТРАЗИ ЗА ЈЕДНИМ ИЗГУБЉЕНИМ ПОРТРЕТОМ САВЕ ТЕКЕЛИЈЕ

Трагајући за неким подацима у војвођанском књижевном часопису *Kalangya*[1], нашао сам један веома интересантан чланак са насловом *Сава Текелија и дебрецински хор,* штампан у првом броју из 1943. године[2], који је написао познати историчар књижевности др Геза Јухас[3] из Дебрецина. Прича је везана за лик Саве Текелије, великог народног добротвора, првог доктора права у Срба, доживотног председника Матице српске.

Геза Јухас на почетку чланка каже: „Лета господњег 1813. Сава Текелија је закуцао на врата Дебрецинског колегијума. Колегијум је тада већ био стар око триста година, а и сам посетилац није више био млад. Родио се у Араду 17. августа 1761. и преминуо је у истом граду двадесет и девет година након ове посете, 21. септембра 1842. године. Тачан разлог његовог

---

[1] *Kalangya* (у преводу *Крстина*), војвођански књижевни часопис на мађарском језику који је излазио у Новом Саду. Први број штампан је 1. маја 1932, а са мањим прекидима излазио је све до 1944. године. Главни уредник био је Корнел Сентелеки, потом Золтан Чука и Болдижар Бенц, а касније Кароль Сирмаи и Јанош Херцег. Поред књижевних радова југословенских Мађара, у часопису су објављивани и преводи вредних дела југословенске књижевности. Сарадници овог часописа били су и Младен Лесковац, Тодор Манојловић, Велько Петровић, Жарко Васиљевић и други.

[2] Juhász Géza: *Thököly Száva és a debrceni kántus*. - Kalangya, 15. јануар 1943, XII, бр. 1, стр. 15-18.

[3] *Јухас Геза* (Дебрецин, 20. децембар 1894 – 13. јул 1968), песник, историчар књижевности. Био је уредник првог послератног мађарског књижевног часописа *Magyarok* (*Мађари*). У периоду од 1945. до 1964. године био је професор Универзитета „Кошут Лајош" у Дебрецину и стајао је на челу Института за историју мађарске књижевности. На универзитету је предавао књижевност из доба просветитељства и националног препорода, а последњих година живота бавио се изучавањем дела великог песника Михаља Чоконаија Витеза.

доласка у ову варош није познат, али на проведено време овде сећао се и пред крај живота о чему сведочи део његове опоруке...” (прев. П. Х.)[4]

О овом догађају и сам Текелија каже:

“Ове године намерио сам се женити. Ходио сам по целом царству тражећи девојку или нашу, или калвинку, ил' луторанку. Обишао Варад, *Дебрецен*, Токај, Кашаву, Еперјеш, шароску, сепешку, липтовску, ђумјурску вармеђу, једном речи сву Мађарску. После отишао сам у Срем из Срема у Београд.”[5]

Гези Јухасу вероватно нису били на располагању сви биографски подаци о Текелији, међутим, то ни у чему не умањује значај који он придаје доласку високоблагородног господина Визеша и Кевермеша у Дебрецин. У тексту затим следи сликовит опис живота и политичке активности Саве Текелије, где се посебно истиче важност његовог иступања на Темишварском сабору 1790. године. Он наглашава да је Текелија први доктор правних наука у Срба, да је са својих двадесет и пет година говорио десет језика, да је пропутовао исток и запад. Он је лако могао да добије високи положај у царској Русији захваљујући свом стрицу фелдмаршалу Петру Текелији, али уместо тога, Сава Текелија, определио се за нешто узвишеније, посветио се свом народу и његовом културном и просветном уздизању.

Када је Сава Текелија 1813. године стигао пред зграду школе, у коју су већ и до тада долазили српски студенти на школовање, она је тек добијала свој нови облик, пошто су почетком 19. века, у великом пожару изгорели Велика реформатска црква и колегијум заједно са већим делом града. Већ су се назирали изузетни облици ових здања, за чије подизање је требало допремити грађевински материјал са даљине од неколико стотина километара. Камен је допреман тадашњим превозним средствима, путевима у изузетно лошем стању. Сава Текелија се замислио над оволиком вером људи, њиховом вољом и напором вредним дивљења. Током посете он је стекао увид у педагошки рад колегијума, где су учили искључиво сиромашни ђаци. Овде су стасали будући свештеници, учитељи, професори, бележници, адвокати, песници и научници, па чак и картографи и бакрорези. Оно што је Сава Текелија видео у овој средини вероватно је имало утицаја на његову одлуку да оствари свој племенити циљ, да оснује Текелијанум, завод за сиромашне српске ђаке у Пешти, како би се школовањем нових нараштаја ширило просвећивање у српском народу. Можда је успомена на ову дебрецинску посету помало већ и избледела у његовој свести, када је 21. августа 1838. године „из једне једине љубови миломе ми

---

[4] Све цитате у тексту превео је Петер Хајнерман.

[5] Сава Текелија: *Описаније живота мога*, приредио Александар Форишковић. - Београд, Нолит, 1989, стр. 167.

роду" отворио двери свог пештанског заведенија, али он никада није заборавио дебрецински колегијумски хор, певаче доброг гласа, који су га величанствено дочекали те 1813. године. Нажалост није забележено којим песмама су ови ђаци дочекали Саву Текелију. Вероватно је да су му отпевали неколико црквених песама, међу којима су могле бити и песме познатог мађарског песника Михаља Чоконаија Витеза. Да ли га је то толико гануло? Ту врсту песама могао је чути и у другим европским градовима. Познато је и то, да је Чоконаи певао заједно са ђацима и песме из народа. Претпоставка је да је изведена нека мелодија, која му се толико допала да је није заборавио до своје дубоке старости. Своју захвалност певачима и студентима Текелија је исказао у тестаменту. Опоруку је сачинио месец дана пред смрт. Тада је већ зашао у 81. годину, али је још увек био човек снажне грађе. О њему се причало да је био веома активан, копао је и косио у првом реду са својим радницима, а када је требало, своја мишићава рамена није жалио да подметне како би се покренула кола натоварена великим теретом. Геза Јухас у свом чланку закључује: „Портрет оваквог честитог човека може да стоји пред лицем ђака колегијумског хора". Аутор уз текст објављује фотографију портрета Саве Текелије не наводећи никакве посебне податке о њему.

Део Текелијине последње жеље која се односи на оснивање задужбине у корист реформатског хора у Дебрецину гласи: „Са лепим успоменама и након 29 година на диван осећај који су у мени пробудили ђаци дебрецинског колегијума певајући уз хармонику да би ме орасположили, осећај захвалности који сам одувек носио у свом срцу, сада ћу исказати." И стварно је исказао. Огроман новчани прилог, хиљаду сребрних форинти, даривао је као задужбину дебрецинском реформатском хору са жељом да се сваке године на дан Светог Саве окупе певачи и одрже хорску пробу, и да се тада, у тишини, камата од задужбинске своте подели тројици најбољих певача. Његова воља била је поштована, и у Дебрецину се успомена на његов лик неговала дуги низ година. Ове приредбе организоване у спомен на Саву Текелију носиле су печат прославе ширег значаја, иако је он желео само обичну хорску пробу на свој имендан. Чак и за време Баховог апсолутизма, становници града Дебрецина, сећајући се Саве Текелије, на овај дан окупљали су се и ван цркве, слушали очима пуних суза хор вавилонских робова из опере *Набуко* Ђузепеа Вердија. О континуитету прослава у част Саве Текелије у Дебрецину сведочи и податак у завршном делу чланка Гезе Јухаса, у којем он наводи део свечаног говора реформатског бискупа Имреа Ревеса који је одржан приликом обележавања стогодишњице Текелијине смрти, 6. децембра 1942. године.

Шамуел Ечеди: Портрет Саве Текелије

Величанствене прославе стогодишњице рођења Саве Текелије 26. јануара 1861. године, одржане су у Дебрецину, Пешти и Новом Саду и сведоче о томе колико је овај племенити човек био поштован. О овим прославама детаљно су писали Божидар Ковачек[6] и Милана Бикицки.[7]

Чланак Гезе Јухаса указује на портрет Саве Текелије, који се налазио у дебреценском реформатском колегијуму. Да ли је тај портрет још увек тамо, ко га је насликао, може ли се добити његова фотографија? Тражећи одговоре на ова питања, обратио сам се директору Архива Дебреценског реформатског колегијума Иштвану Сабадију. У вези са тим он ме је обавестио да се оригинална документа задужбине Саве Текелије не налазе у Архиву у Дебрецину, али ми шаље један извод из деловодних књига где стоји: „Задужбину је основао Сава Текелија, краљевски саветник, златне натпетице каваљер. Умро је 20. (тачан датум је 21. – прим. прев.) септембра 1842. године. Велику светковину на стогодишњицу његовог рођења одржали су хор, читалачко-књижевни кружок и наставничко веће 26. јануара 1861. године у сали за молитве. Чланови кружока су насликали његов лик, и то портретиста Шамуел Ечеди, теолог прве године студија из Нађварада 1859. године. Слику су ђаци поклонили матичној библиотеци.” Иштван Сабади у свом одговору напомиње да је задужбина основана 28. августа 1842. године у Пешти и да се подаци о томе могу наћи у записнику реформатске дијецезе (Регистри задужбина, архивска сигнатура II. 24. a. 19.). На крају писма господин Сабади говори и о Текелијином портрету.

О животу и делу Шамуела Ечедија, аутора Текелијиног портрета, највише података открива Карољ Ференци у чланку са насловом *Један не-*

---

[6] Божидар Ковачек: *Текелијина стогодишњица Пешта, Дебрецин; Текелијина стогодишњица Нови Сад.* - Текелијанумске историје XIX века, Нови Сад, Матица српска, 1997, стр. 81–102.

[7] Милана Бикицки: *Сава Текелија и музика.* - Свеске Матице српске : грађа и прилози за културну и друштвену историју, Серија уметности, 1989, св. 4, стр. 43-45.

познат сликар из Дебрецина Ечеди Шаму: *прилози историји уметности*,[8] штампаног у првом броју часописа *Alföld* из 1961. године. Његово име, како каже Ференци, не налази се ни у једном лексикону мађарске историје уметности. У биографском лексикону Андраша Сабоа Акоша из 2002. године, такође се налази мало података о овом сликару.[9]

У школској години 1858/59. Шамуел Ечеди је био студент теологије на првој години реформатског факултета. Све испите је положио са одличним успехом. У првом полугодишту следеће 1859/60. школске године напустио је школовање.

На страницама студентских, тада још руком писаних, новина *Heti Közlöny (Недельни билтен)* постоје записи о прослави коју је омладина припремила у част великог задужбинара колегијумског хора Саве Текелије, када је и представљен његов портрет. У броју 10 објављена је следећа вест: „Већ је овде литографија са ликом Текелије која одише племенитошћу и добротом, и наш омиљени и рођени уметник портретиста Шаму Ечеди почеће већ данас или сутра да га преноси на платно како би нам дочарао благопочившег".

На меморијалној свечаности одржаној 26. јануара 1861. године у сали за молитве (ораторијуму) „Текелијин портрет је постављен на наслон проповедаонице, и био је окићен српском националном тробојном врпцом" (бр. 12). Према подацима везаним за трошкове одржавања овог значајног јубилеја сазнајемо да је Ечеди за израду портрета добио 17 форинти (бр. 14).

Успомену на Шамуела (Шамуа, Шоме) Ечедија сачувао је његов добри пријатељ, некадашњи професор дебреценског колегијума Ференц Балог (1836-1913) у свом четворотомном дневнику. Те дневничке белешке насловио је *Париским дневником*. Непосредно пред свој полазак у иностранство, испуњен болом и тугом због преране смрти свог најбољег пријатеља Шамуја Ечедија, он је на почетку своје бележнице записао:

"15. август 1863. у Дебрецину

Мог најбољег пријатеља, првог и најбољег међу свим пријатељима, сахранили су данас поподне у 4 часа у Нађвараду (данас Орадеа Маре у Румунији – прим. прев.). Младог уметника, обожаватеља сликарства, од мене само годину дана старијег Шамуа Ечедија. Ако га нико други није познавао, онда су га ова два града, Дебрецин и Нађварад, познавали. Пре осам дана добио сам од њега последње писмо које почиње следећим речима: 'Тешко сам болестан већ четири недеље, Бог би знао од чега'. А

---

[8] Ferenczy Károly: Egy ismeretlen debreceni festő Ecsedi Samu (Művészettörténeti adalékok), Alföld, 1961, XII, бр. 1, стр. 112-113.

[9] Szabó Ákos András : *Magyar festők és grafikusok életrajzi lexikona*. -Nyíregyháza, NBA K, 2002, стр. 263.

завршетак гласи: 'Веома брзо ми малакса рука, због ом, јако ми је жао што се нисмо лично опростили, желим ти свако добро'. Нисам веровао када сам се прошле јесени опростио од њега на железничкој станици, да га видим последњи пут, нисам веровао ни онда када ми је током зиме писао да је бескрајно срећан, није било за веровати да после таквог осећаја радости стиже немилосрдна смрт... Сликарство није нико страственије обожавао од њега, а жудња која је горела у њему да види светска уметничка дела припремала га је за будућа истраживачка путовања. Ечеди је напамет знао све о познатим сликарима света и знао је где се њихова дела налазе. Сањао је о Рафаелу, био му је идеал. Предодређено му је било да постане мађарски Рафаел... За четири дана крећем за Париз, а мој драги пријатељ би нестрпљиво очекивао моје извештаје и утиске, јер њега сем сликарства ништа друго није интересовало.

17. август 1863.

Био је код мене брат покојног Шамуа Ечедија и испричао ми је да је мој пријатељ добио моје писмо, прочитао га је, а после тога није више ништа читао. До последњег тренутка није веровао да ће му се нит живота прекинути. Умро је на рукама свог брата 14. августа ујутру у пола три. Последње речи које је изговорио држећи руке на грудима биле су: 'Помозите ми, имам јаке болове'.

За собом је оставио три незавршена портрета. Пуно људи је било на сахрани. Ечеди се родио 1834. године. Учио је да пише у Дарвашу, од 1847. живео је и учио у Вараду. Тестамент није написао.

Ечеди је становао у Дебрецину у улици Њил, број 2605, код Јожефа Сабоа, мајстора за израду калупа. У овој кући се налази шест Ечедијевих слика: 1. Клеопатра, 2. Хекторов опроштај, 3. један пејсаж, 4. Једна Циганка, 5. и 6. домаћин и његова супруга у природној величини."

Карољ Ференци у свом чланку који описује живот и дело Ечедија, напомиње да је портрет био у власништву реформатског колегијума све до 1944. године, када је током ратних дејстава уништен. Овоме можемо придодати још један податак који би могао да буде веома интересантан, а то је део одговора директора Архива дебрецинског колегијума Иштвана Сабадија, који сам намерно оставио за крај. Његово писмо упућено мени завршава се речима: „О траженој слици смо нашли само траг, податак о њој бележи се у једном списку инвентара из 1949. године, а од тада о портрету нико ништа не зна."

Да ли то значи да је платно са ликом знаменитог доброчиниоца Саве Текелије негде сачувано? Надајмо се...

Желько Вучковић

БИБЛИОТЕКЕ И УПРАЉАЊЕ ЗНАЊЕМ

У угледној библиотеци *ИФЛА публикације* 2004. године објављена је 108. књига под насловом *Управљање знањем: библиотеке и библиотекари прихватају изазов*[1]. Поменута серија увек отвара нове теме од значаја за целокупно светско библиотекарство и за његов развој. Нова књига добар је повод да се концепт управљања знањем прецизније одреди и утемељи. Шта је заправо управљање знањем (Knowledge Management) и о каквом се то изазову за библиотеке ради? О томе више у тексту који следи.

Менаџмент у библиотекама

Менаџмент је процес планирања, организовања, вођења и контроле напора свих чланова организације и коришћење свих организационих ресурса како би се остварила мисија организације.

Менаџмент се састоји од свих организацијских активности које укључују постављање и постизање циљева, оцену резултата и развој филозофије која осигурава организацији опстанак унутар социјалног система.

Менаџмент представља функцију чији је циљ да се на ефикасан начин обезбеде, распореде и искористе људски напори и физички ресурси како би се постигао неки циљ. Менаџмент као активност постоји у свим организацијама, и профитним и непрофитним, и неопходан је кад год људи желе да сарађују с циљем да обаве неки задатак.

---

[1] Hans-Christoph Hobohm: Knowledge Management: Libraries and Librarians Taking Up the Challenge, München, 2004.

Библиотекарство и менаџмент јесу научне дисциплине модерног доба, а за њихово научно утемељење биле су неопходни исти историјски и економски предуслови. Све до средине 20. века њихов развој текао је паралелно, да би постиндустријско или информатичко доба, како називамо време које је уследило, избацило у први план менаџмент као генеричку функцију будућег друштва знања, а стручну библиотекарску јавност поделило по питању судбине библиотека. По трећи пут у истом веку прогнозирана је, након промоције технолошких иновација, пропаст библиотека, како се, пре појаве рачунарске технологије десило са појавом микрофилма и аудио-визуелних средстава. Као ни претходни изуми ни електронска комуникација, међутим, не само да није уништила библиотеку као институцију, него је, напротив, помогла да се њена мисија остварује брже и потпуније. На самом почетку 21. века утихнуле су расправе о будућности библиотека јер је постало јасно да, без обзира на институционални оквир, улога посредовања између људи и забележеног знања мора добијати на значају што смо ближе друштву знања. Сада изгледа као да су се доскора неумољиво паралелне линије развоја теорије менаџмента и теорије библиотекарства почеле приближавати, обележавајући нам пут у будућност.

Према познатом одређењу Питера Дракера, менаџмент је знање о употреби знања других људи. С друге стране, библиотекарство је могуће дефинисати као организовање људског знања, са циљем да се графички записи цивилизације учине максимално доступним корисницима, од детета задубљеног у своју сликовницу до научника високоспецијализованог за своју дисциплину. Веза са људским знањем и његовом употребом чини сусрет библиотекарства и менаџмента не само могућим, већ и природним и плодотворним.

У свету у којем су сталне само промене, Дракер са правом указује да знање постаје кључни, једини самообновљиви развојни ресурс.

Традиционални "фактори производње" – земља (односно природни ресурси), радна снага и капитал – нису нестали, али су постали секундарни. Они се могу лако прибавити, под условом да има знања. Пружање знања у циљу откривања начина на који постојеће знање може најбоље да се примени да би се добили резултати – јесте, у суштини, оно што се подразумева под менаџментом. Данас се знање односи и примењује на само знање.

Дракер добро уочава еволутивни и динамички процес промене појма знања. Знање се везивало углавном за личност, док се данас знање примењује на рад и постаје колективно добро организације. Прву индустријску револуцију је створила примена знања на алатке, процесе и производе. Крајем 19. века, почев од 1880. године па до завршетка Другог светског рата, траје друга фаза у развоју знања. Знање се примењује на рад и тако доводи до револуције продуктивности. После Другог светског рата знање

се примењује на знање, а то је револуција менаџмента. Дракер истиче да се ради о делотворном, корисном и високоспецијализованом знању, или тачније знањима.

Све већи број аутора из подручја менаџмента у својим радовима истиче да знање није додатак уз остале изворе, већ замена за остале изворе. Знање је кључ за померање моћи у будућности. Снага савременог глобалног предузећа види се више у интелектуалним и културним способностима предузећа него у традиционалној опипљивој активи. Будућност припада онима богатим знањем. За Дракера кључна фигура постаје специјалиста знања. То је савремени менаџер који зна како да лоцира знање на продуктивне сврхе, као што је капиталиста знао да алоцира капитал на продуктивно коришћење. Учење је индивидуални чин који се одиграва у међуодносу са другим, у отвореном и динамичном комуникационом процесу који постојеће пословне структуре трансформише у "учеће организације".

Још су стари Грци говорили да је мудар не онај који зна многе ствари, већ онај који зна корисне ствари. Овај принцип лежи у основи савремених менаџмент теорија о организационој интелигенцији која почива на четири нивоа знања:

1. Когнитивно (know-what) знање – основна способност коју професионалци постижу екстензивном обуком и сертификацијом. Ово знање је најважније, али није довољно за постизање комерцијалног успеха.

2. Напредне вештине (know-how) – оно што је научено у теорији, односно из књиге, преводи се у ефективно извршавање радних функција. Способност примене правила једне дисциплине на сложене свакодневне проблеме најраширенија је професионална способност која ствара нову вредност.

3. Разумевање система (know-why) – омогућује професионалцима да иду корак даље од обављања редовних задатака ка решавању већих и сложенијих проблема, те да стварају већу вредност. Разумевање система представља високо извежбану интуицију, нпр. способност менаџера истраживања и развоја који инстиктивно зна који пројекат и када да финансира.

4. Самомотивишућа креативност (care – why) – састоји се од жеље, мотивације и адаптабилности за успех. Високо мотивишуће и креативне групе често су боље од група са већим физичким и финансијским ресурсима.

Док прва три нивоа могу постојати у системима организације, базама података или оперативним технологијама, четврти ниво често се налази у култури организације.

Разумевање различитих извориштa управљања знањем може знатно помоћи у одређивању тренутног стања ове дисциплине и одређивању могућих смерова њеног ширења и развоја. Нема сумње да је реч о мултидисциплинарној научној области која своје инспирације црпи из домена филозофије, социологије, психологије, теорије управљања, економије и информатичких наука. То је, међутим, и узрок бројних, па и супротстављених теорија о томе шта је права суштина менаџмента знањем и која дисциплина треба да буде доминантна у његовом утемељивању.

Има неколико фактора који су довели до успона менаџмента знањем око којих постоји широка сагласност. Први од тих фактора јесте промена парадигме од индустријског начина производње и пословања, у којем су кључни ресурси фабрике, машине, сировине, јефтин људски рад, ка новој економији знања где је основни развојни фактор оно што се назива неопипљивом имовином и обухвата стручна и научна знања, креативност и способност иновативног мишљења и организовања. Док је све донедавно свет бизниса себе разумевао и вредновао према физичкој и финансијској имовини коју фирма поседује и контролише, сада се убрзано крећемо ка ери у којој је основна компетитивна предност базирана на способности фирме да ствара ново знање, да га ефикасно дели и користи.

Други фактор био је драматични пораст обима информација, њиховог дигиталног процесирања и опште повећање лаког и брзог доступа до готово непрегледног океана информационих ресурса. Овде је, међутим, убрзо настао велики проблем који се једноставно може сажети у реченици: Давимо се у информацијама, а жедни смо знања. Оваква ситуација дала је и нови подстицај библиотечко-информационој делатности. Некада је било довољно помоћи корисницима да дођу до информација, сада је важно да се дође до праве информације, да се анализирају и вреднују ресурси на мрежи.

Једна елегантна дефиниција каже да је знање информација у акцији. То значи да све информације нису важне кориснику, већ само оне које му помажу да реши неки проблем и да донесе конкретну одлуку. Такође, у литератури је с правом указано да је опсег знања знатно шири од оног што је експлицитно записано у књигама, пословним процесорима и свим другим врстама докумената. Реч је о такозваним имплицитним или тацит-знањима која се не могу лако формализовати и записати у публикацијама, јер су плод животног искуства, интуиције, непоновљиве креативности појединца. Постоје бројна знања која се могу показати, а не и експлицитно исказати. Више се може научити гледајући једног врхунског спортисту или

музичара на делу, него читајући хиљаде страница описа у спортској или музичкој литератури.

Експлицитно знање је по својој природи формално и јасно. Чине га вештине и чињенице које се могу описати и пренети на друге. То знање је документовано на папиру или електронски сачувано у базама података.

Тихо (скривено) знање је неформално, имплицитно, недокументовано знање, које је тешко превести на неког другог. Ово знање чине вештине, просуђивање и интуиција коју људи поседују, а коју не могу једноставно објаснити и представити.

Јапански аутори Нонака и Такеучи пишу да ове две врсте знања – експлицитно и "прећутно" (скривено), креирају ново знање. При том истичу да четири процеса објашњавају стварање знања: социјализација, екстернализација, комбинација и интернализација.

Социјализација је процес размене знања између појединаца. Ради се о преносу "скривеног" знања између појединаца пре него што знање постане експлицитно. То се најбоље може објаснити моделом учења који се одвија путем вербалног учења, гледањем и имитацијом. Социјализација као процес преводи не само знања и вештине, већ и начине рада, норме и вредности.

Екстернализација је процес трансформације "прећутног" знања у експлицитно. "Прећутно" постаје видљиво тако што је описано, тј. Документовано.

Комбинација је процес претварања једног експлицитног у друго експлицитно стање. Различити концепти се комбинују да би се створиле нове, веће целине знања.

Интернализација је процес у коме се експлицитно знање претвара у "прећутно". Ради се о редефинисању знања на нама својствен начин. Процес интернализације је део обнављања индивидуалног знања, и представља подршку обнове целе организације.

Организације и менаџери у њима би требало да теже стварању што више експлицитног знања, које је по својој природи колективно. Такво знање уведено у операције организације не може нестати на начин на који појединац може напустити неку организацију.

Постоји више покушаја дефиниција управљања знањем. Неки приступи полазе од одређивања онога шта управљање знањем није. Једна од најуобичајенијих таквих дефиниција каже да менаџмент знањем није само технолошки проблем.

Као што је већ речено, драматични пораст обима свих врста информација био је важан фактор у настајању управљања знањем. То се могло видети кроз праву експлозију компјутерски заснованих система који су дизајнирани са циљем да се савлада непрегледна количина докумената и

информација који настају у компанијама и у свим другим секторима друштва. У почетку је владало мишљење да ће компјутерски системи сами по себи савладати информатичку експлозију и омогућити да се њоме управља. Када је постало јасно да већина, ако не и сви, компјутерски системи не испуњавају овако оптимистична очекивања, започела је и критика става да информатичке технологије решавају проблем људског знања и његове ефикасне примене у решавању организационих проблема.

Још једном се показало важно разумевање разлике између информација и знања. Изгледа да је информација оно што се може претраживати, чувати и документовати, примарно у форми неког текста, док знање укључује и когнитивне способности личности. Када изгубимо податак или информацију ми углавном губимо нешто што се може физички манипулисати или поседовати, нешто опипљиво. Али када изгубимо неко знање, оно што ишчезава заправо је способност да нешто учинимо.

Узмимо пример клизања на леду. Ви можете прочитати све о механици клизачких покрета и мишљења стручњака или ваших пријатеља, али можете научити да клизате тек кад станете на лед. Знање клизања добрим делом је имплицитно знање, оно као да се губи кад покушате да га изразите, тешко га је исказати, оно остаје унутар онога који зна. Експлицитна знања су она која се могу исказати и формализовати и која се тада претварају у објективизиране информације.

Кључна тема која раздваја концепт менаџмента знања од других сличних концепата, какав је менаџмент информација, јесте темељно уверење да су управо људска бића средишта развоја, имплементације и успеха свих иницијатива за управљање знањем. Иако, наравно, не треба занемарити неопходност и улогу информатичке технологије, ваља знати да ништа не може заменити директан људски контакт у покушају размене и дељења бројних форми имплицитног знања.

Можемо закључити да концепт менаџмента знања обухвата подручје менаџмента информација и да надограђује хуманом компонентом без које нема ефикасног коришћења и дељења постојећег нити креирања новог знања.

Постоје бројни изазови и баријере за све оне организације које покушавају да имплементирају менаџмент знања у своју свакодневну праксу. Пре свега ту је проблем традиционалне културе организације која не подстиче комуникацију нити дељење знања између чланова организације и њених одељења. Напросто, знање се схвата као извор моћи и привилегија које не треба делити са другима. Зато је неопходно охрабрити и мотивисати све запослене на бољу комуникацију и вредновати дељење знања исто као и његово појединачно поседовање. Кључне речи у овом процесу могле би да буду комуникација и поверење. У слободној,

отвореној комуникацији лицем у лице може се створити култура дељења знања и подстаћи како бржи индивидуални развој, тако и ефикасније остваривање циљева и мисије читаве организације.

Навешћемо неколико фактора на које треба обратити пажњу при покушају изградње организационе културе или културе учеће организације које подстичу дељење знања. Први проблем је временска баријера. Дељење знања захтева додатно време које може угрозити обављање редовних радних активности. Такође, постојећи односи унутар организације већ обликују одређени систем стручних ауторитета и утичу да се информације из неких извора третирају као вредније од свих других. Треће, постојећа култура дефинише ко контролише токове знања и од кога се очекује да га дели, а од кога не. Четврто, организациона култура детерминише контекст социјалних интеракција, другим речима она одређује прилике које појединац има да саопшти или подели своје компетенције и своја знања. Најзад, организациона култура одређује путеве и начине на које људи прихватају или креирају нова знања. Ова чињеница указује на тенденцију да се задрже и конзервирају постојећи односи моћи у организацији и да се спрече промене.

Друга група препрека за увођење иницијатива менаџмента знања јесте проблем мерења и исказивања ефеката управљања знањем. Овај проблем појавио се већ раније, са покушајем свеопштег увођења информатичке технологије чији огромни трошкови неретко нису оправдани повећаном продуктивношћу. Према једном недавном америчком истраживању свега пет процената компанија које су увеле системе за менаџмент знања могло је да квантитативно искаже своје резултате у спровођењу ове иницијативе.

У литератури су предложене различите технике за евалуацију поменутих иницијатива. Оне укључују мерење често веома осетљивих параметара какви су поверење, посвећеност или задовољство властитим послом. Рационално је претпоставити да је за компанију пожељно да су људи срећни што у њој раде и да не желе да мењају посао. Занимљив је пример компаније IBM која је 1995. купила фирму LOTUS по цени која је вишеструко превазишла њену књиговодствену вредност, јер је била уверена у вредност њених невидљивих ресурса какви су знање и добра атмосфера у LOTUS-у.

Нове шансе за библиотекаре

Да ли и где библиотечко-информациони стручњаци могу пронаћи своје место и улогу у динамичној и комплексној слици какву нуди концепт

менаџмента знањем? Одмах можемо навести добар пример канадске Асоцијације специјалних библиотека. Више од осамдесет процената њених чланова ради у компанијама које спроводе неке од програма управљања знањем. Више од половине сматра себе кључним играчима у тимовима за спровођење иницијатива из менаџмента знања, иако готово нико од њих нема формалну руководећу улогу у својим организацијама.

Успешна примена менаџмента знања захтева како способност доступа до база података, тако и способност прибављања и вредновања знања из неформалних извора. Ово може дати прилику библиотекарима да примене своја знања у ширењу информатичке писмености на што шири круг запослених.

Друго поље делатности за библиотекаре лежи у директном планирању и имплементацији иницијатива из области управљања знањем, у раду специјализованих тимова за пројекте који доприносе бољој комуникацији и дељењу знања у организацији. Као што је речено, у овим пројектима технологија јесте важна, али није пресудна. Библиотекари треба да установе не само које информације су неопходне корисницима, већ и који је најпогоднији начин њихове дисеминације и употребе.

Библиотекари специјалних библиотека, не само у производним, већ и у свим другим организацијама, треба да разумеју да се њихов посао не одвија у њиховим изолованим просторијама, већ да морају изаћи иза својих зидова и ограда и бити део укупне мисије своје организације. Њихова кључна компетенција постаје разумевање, анализа и идентификација информационих потреба самог бизнис процеса, за шта је неопходно и познавање комуникационих процеса и принципа тимског рада.

Сви извори информација и знања у организацијама треба да буду уређени на начин који ће их учинити не само доступним, већ и употребљивим на ефикасан и хуман начин, у атмосфери поверења и отвореног дијалога. Овај захтев важи не само за податке и информације у документацији фирме и у базама података, већ и за целокупно експлицитно и имплицитно знање на нивоу организације. Тако на пример, ако је мишљење неког експерта потребно да би се донела нека важна одлука, онда сваки појединац у организацији или члан неког стручног тима мора имати прилику да по најефикаснијој процедури дође до тог експерта или бар његовог мишљења. И овде видимо како управљање знањем надилази информациони менаџмент и како мора да обухвати компликовано подручје интерперсоналне организационе комуникације.

Чини се да би управо библиотеке у фирмама могле бити најбоље посредничко место за овакву врсту комуникације, која подједнако обухвата објективизиране информационе ресурсе и субјективну, хуману међуљудску комуникацију. Библиотечка професија има задатак и прилику да покаже

како њена знања и вештине у организацији информационих токова и у повезивању људи могу бити кључни фактор успеха фирме у добу знања.

Млади и амбициозни припадници библиотечко-информационе професије који имају жељу да се окушају у динамичној и значајној сфери менаџмента знања морају имати на уму неколико важних ствари. Прво, тешко ће пронаћи посао тражећи оглас за менаџера знања. Природније је и вероватније да у ово подручје доспеју кроз конвенционална радна места која већ постоје у организацијама, укључујући се у пројекте и иницијативе из области управљања знањем. Друго, треба да знају да је менаџмент знања много више него технички систем или софтвер. Успешан менаџмент знања подразумева комплетну промену начина на који организације вреднују своје запослене и њихове способности да допринесу иновативном решавању проблема.

У сваком случају, постоји добра прилика за младе библиотечко-информационе стручњаке да помогну у обликовању будућности менаџмента знања, у мери у којој су спремни да прихвате изазов и постану део широке заједнице нове културе знања. Суштина овог изазова јесте уверење да људско знање има истинску вредност само у мери у којој се дели са другима и користи за добробит човечанства.

На крају, још једном ваља нагласити да нове спознаје и открића нису само резултат дистрибуције информација или процеса у којима се постојећа искуства и знања примењују на нове проблеме, већ су такође резултат комуникационих процеса и међуљудских интеракција. Динамички или комуникативни модел управљања знањем превазилази схватање информација и знања као фиксираних ентитета (warehouse approach), стављајући акценат на флуидне процесе раста и обнове знања у континуираним процесима кооперативне размене и комуникације и успостављање културе и климе организације пријемчиве за трансфер, стварање и употребу знања.

Неопходно је пронаћи рационалан баланс и динамично јединство између технолошко-информатичког приступа и комуникационо-психолошког приступа управљању знањем. Ево како Том Стјуарт у часопису *Фортуне* упозорава да се акценат у имплементацији система за управљање знањем често ставља само на технолошку компоненту: *Као што су француски енциклопедисти из 18. века покушавали да сместе целокупно људско знање у једну књигу, данашње успешне и велике компаније сматрају да се целокупно знање организације може сместити на један сервер, џиновску хипермедијалну енциклопедију. То је немогуће урадити. Права вредност информационих система је у повезивању људи, тако да би они могли да поделе информације, искуство и знање које у том тренутку поседују. На тај начин се максимум знања стално мења.*

ЛИТЕРАТУРА

Бранислав Машић (редактор): *Научни скуп Knowledge Management*, Београд, 2003.

Michelle Sinotte: *Exploration of the field of Knowledge Management for the librarz and information professional*, Libri, Vol. 54, No. 3, 2004.

Hans-Christoph Hobohm: *Knowledge Management: Libraries and Librarians Taking Up the Challenge*, München, 2004.

Новка Шокица-Шуваковић

ЕЛЕКТРОНСКА ОБРАДА СТАРЕ ПЕРИОДИКЕ

Библиотека Матице српске је заједно са Институтом информацијских знаности из Марибора (IZUM) током 1990. и 1991. године припремала и тестирала решења за стандардизован формат за упис података о стању фонда (локацијски подаци или holdings) који се зове COMARC/H. Тако су се створили услови за стандардизовану обраду савремене и текуће периодике (UNIMARC, као ни ISBD стандарди не дају решења уписа података потребних за евидентирање фонда већ само за библиографско-каталошки опис). Обрада савремене, текуће периодике у Библиотекци Матице српске одвија се ажурно од 1991. године. У електронском каталогу обрађени су наслови и евидентирана нова годишта које библиотека прима. У Библиотеци Матице српске ради се и CIP обрада за серијске публикације. Ретроспективна обрада серијских публикација није рађена за све наслове. Евидентирана је једино периодика из легата и личних библиотека која је примљена после 1989. године. У електронском каталогу Библиотеке Матице српске обрађено је 22.213 наслова периодике са 89.569 годишта и 796.148 свезака. У бази Библиотеке Матице српске уписан је 281 наслов серијских публикација које су почеле да излазе пре 1867. године. Од тога 110 наслова је на српском језику са евидентираних 1.139 годишта и 26.850 свезака изашлих до 1900. године. Уписано је 88 наслова раритетне српске периодике са 380 годишта и 11.373 свеске.[1]

Када се Библиотека Матице српске 1989. укључила у систем узајамне каталогизације, паралелно са обрадом текућег прилива савремених публикација, започете су и активности на припреми услова за унос обраде раритетних збирки. Тада, као и сада, најзначајнији услови су били стандардизација обраде и прилагођавање софтвера за опис ових публикација. До сада

---

[1] Подаци су из базе Библиотека Матице српске добијени програмски 2. марта 2005. За српску раритетну периодику критеријум за одабир је сигнатура РПСр.

се у Библиотеци Матице српске највише радило на обради старих и ретких књига, док стара периодика није систематичније обрађивана. У наредном периоду планирају се послови на уносу у електронски каталог података о раритетној периодици коју Библиотека Матице српске чува.

Обрада периодике у узајамном каталогу је веома сложен посао у чијем средишту су идентификација наслова, периодичност излажења, континуитет и промене наслова. По томе је обрада периодике веома слична обради у ISDS[2] бази чији ISSN записи садрже податке за идентификацију серијске публикације као што су ISSN број и кључни наслов. Стандард ISBD(CR)[3] садржи одређени степен усаглашености између елемената ISBD(CP) и ISSN записа[4]. Ови елементи који су заједнички треба да буду уједначени у свим локалним каталозима и да записи у узајамном каталогу буду у складу са свим захтевима стандарда. То су захтеви које треба да задовољи обрада и старих и савремених серијских публикација. Мада је по стандарду дозвољена обрада према "примерку у руци", а не само према првом броју прве свеске у хронологији, то треба избегавати и посегнути за детаљнијим истраживањима наслова старе периодике. Веома значајан податак у узајамном каталогу је збирни податак о хронологији годишта које поседује библиотека, са оценом комплетности и ознаком доступности. То су подаци које библиотека попуњава за потребе извештавања у узајамном каталогу. Локални каталози, наравно, садрже и детаљнији опис годишта, бројева и свезака али како се ради о веома значајним публикацијама ти подаци превазилазе локалну употребу. Због тога је веома важно да се опис годишта бројева и свезака (тзв. спецификација) уједначи у свим локалним каталозима како би се могло пратити стање свих свезака старе периодике у систему узајамног каталога. Хронологија излажења старе периодике је веома значајна, па је најбоље да се посао на обради старе периодике ради кооперативно и да библиотеке које имају најкомплетнији насловураде каталошку обраду и опис свих годишта и свезака у узајамном каталогу. Опис у узајамном каталогу треба да буде према првој свесци из хронологије, уколико је то могуће.

За обраду старе периодике, као и савремене, користи се стандард ISBD(S)[5] и новији ISBD(CR). За библиографски опис у бази користи се

---

[2] ISDS - International Serials Data System.

[3] *ISBD(CR) : Међународни стандардни библиографски опис серијских публикација и других континуираних извора : превод прерађаног издања из 2002*, Народна библиотека Србије, Београд, 2004.

[4] ISBD(CR) 0.3.3. Поређење ISBD(CR)-а и ISSN-а.

[5] ISBD for Serials. Стандард ISBD(S) од 2002. и објављивања прерађеног издања мења назив у ISBD(CR).

формат COMARC/B[6], а за спецификацију података о бројевима формат COMARC/H[7]. Стандардизација обраде старе периодике има својих предности у постизању уједначене обраде, али и мана јер није могуће детаљније описати појединачне свеске старе периодике на такав начин како се то радило код штампаних каталога. Није могуће остварити и функције узајамног каталога, стандардизоване обраде у формату UNIMARC[8] и детаљно описати сваку свеску старе периодике. Детаљна обрада старе периодике у штампаним каталозима сваку свеску у хронологији описује појединачно, на сличан начин како се описује стара књига према стандарду ISBD(A) који се примењује за опис старих монографских публикација (са напоменама о физичком оштећењу, повезу, рукописним записима, печатима и сл.). Међутим, то се не може укључити у предвиђена поља за серијске публикације у формату COMARC/B. Најзначајније напомене о свескама могу да се упишу у формат COMARC/H у структури која није погодна за штампање.

Основни концепт рада у узајамној каталогизацији јесте да за један наслов старе периодике постоји само један запис у бази. Годишта и бројеви истог наслова могу се описати само збирно. Нови запис се прави најчешће када се мења наслов или издавач старе периодичне публикације, примењују се и остала правила дата у ISBD(CR) 0.12. Под збирним описом подразумева се да се сагледава временски интервал излажења публикације која се описује, у смислу године од-до, затим колико пута је публикација излазила годишње, даје се хронологија тј. заједничка ознака свезака у хијерархији; број, књига, годиште у оквиру године (ISBD(CR) подручје 3.1). Опис сваке свеске појединачно није могућ и карактеристике појединачне свеске по којима се разликује од осталих свезака бележе се само ако су важне у смислу да говоре нешто о целом наслову старе периодичне публикације. Континуитет наслова старе периодике прати се уписивањем свих наслова који претходе и следе или делимично претходе и следе. Податак је према ISBD(CR) 7.2 где је наглашена обавезност уноса напомена о библиографској историји континуираног извора у овом случају серијске публикације. Критеријум за опис неког наслова старе периодике треба у потпуности да прате ISBD(CR) 0.12 и 0.13. Такође је важно да се утврди и веза са фототипским издањима и микрофилмским копијама старе периодике. Због обимности података о годиштима најпрегледније је када се свако репринт издање опише као посебна библиографска јединица (запис) и да се везе оригинал-репродукција успоставе попуњавањем одговарајућих података о

---

[6] COMARC/B је MARC формат за библиографске податке.
[7] COMARC/H је формат за опис података о стању фонда (holdings).
[8] Формат COMARC/B је инплементација UNIMARC формата у COBISS систему.

издању (ISBD(CR) 2.1.4) и одговарајућих напомена. У COMARC/B формату то су поља 215, 324 и 325.

ISSN[9] број додељује се првенствено за текуће серијске публикације. Међутим, могуће је ISSN број доделити и за старе публикације чије је излажење престало. Разлози за давање тог ретроактивног броја су у идентификацији наслова периодике, на нивоу свих електронских база података, и у једнозначној идентификацији чланака из тих старих публикација. Поступак доделе ретроактивног ISSN броја не разликује се од поступка његове доделе за савремене часописе. Захтев и копије насловних страна шаљу се у национални ISSN центар,[10] након чега се добија број, кључни и скраћени наслов. Библиотека Матице српске је тражила и добила ISSN бројеве за три раритетна наслова српске периодике, за *Заставу* ISSN 1451-2866, *Јавор* ISSN 1450-6513 и *Орао* ISSN 1451-4567. О оправданости доделе ISSN броја одлучује национални ISDS центар и уколико није потребно додељује се COBIB број који у систему COBISS има функцију правог ISSN броја. Овај број је најједноставнија веза између променљивих наслова исте серијске публикације која је описана у више записа у бази у структури COMARC/B. Преко попуњеног потпоља **x** поља за везе из блока 4[11] једног записа у корисничком програму за претраживање WWW OPAC може се једноставно прелазити из описа једног наслова на друге наслове исте серијске публикације. Слично се може прећи са описа публикације на опис њеног прилога. Број наслова раритетне српске периодике није велик тако да додељивање ових ISSN бројева не би требало да оптерети систем, допринело би већој прегледности и њеном потпунијем истраживању. Израда аналитичке обраде прилога из садржаја периодичних публикација у узајамној каталогизацији није могућа без ISSN броја.

Подаци о уредницима бележе се у подручју одговорности према ISBD(CR) стандарду (подручје 1.5) и у напомени (подручје 7.1.4). Како је стандардом предвиђено, бележе се она ауторства која су значајно одредила све описане свеске у хронологији или она која су важна за опис (прва свеска прве године у хронологији излажења, ако је то могуће). Није сасвим јасно одређен начин писања променљивих података о одговорности, што ствара проблем бележења променљивих података о уредницима.[12] У подручју 1.5 стандарда ISBD(CR) уноси се углавном један податак о уредни-

---

[9] ISSN - International Standard Serial Number.

[10] ISSN центар је од 2004. године у Народној библиотеци Србије.

[11] У формату COMARC/B се у 4 --х уписује ISSN број, на пример у 410х уписује се ISSN подсерије, у 421х ISSN прилога, у 440х ISSN наслова под којим наставља да излази.

[12] "Библиографска агенција може да одлучи да имена серијских публикација не бележи као податке о одговорности. У таквим случајевима имена се наводе у напомени, када се то сматра важним за кориснике каталога", в. ISBD(CR) 1.5.2.

цима (прве или последње свеске из хронологије или евентуално име оног уредника који је најзначајнији). Одређене нејасноће настају онда када се ради о насловима који су излазили дуги низ година, или још излазе, и описани су у једном библиографско-каталошком опису (запису у бази). Број уредника за такве наслове је најчешће велик и с обзиром на то да у систему узајамне каталогизације за све библиотеке постоји један опис (без обзира на то која годишта из хронологије излажења таквог наслова имају) најприкладније је да се за такве наслове подручје 1.5. о одговорности не попуњава податком о уредницима. Пример таквог наслова је *Летопис Матице српске,* ISSN 0025-5939, чије је излажење од 1873. до сада, описано у једном запису. Потпуна ретроспектива уредника могла би се дати у подручју напомена, и евентуално у COMARC/B формату попуњавати поновљено поље 702 са именима свих уредника, због претраживања.

Подаци о садржају свезака не бележе се у опису наслова серијске публикације, већ само евентуални наслови прилога који су периодично излазили и који су значајни. Уколико постоји важан тематски број, са својим насловом и ауторством, он се увек уписује у низу хронологије бројева према COMARC/H структури, а може се урадити и посебан опис према правилима за монографске публикације. Детаљнији опис садржаја бројева старе серијске публикације ради се у аналитичкој обради, тако да се подаци везани за садржај и ауторство једне свеске не бележе у напоменама у опису наслова старе периодике.

У структури COMARC/H формата уписују се збирни и детаљни подаци о свескама наслова периодике описане према COMARC/B. Једном наслову одговара један збирни податак који се ставља у поље 998 и већи број поља 997 у која се уносе подаци о свескама. Сврха збирних података је у томе да омогући извештавање на нивоу узајамног каталога, а поља 997 се презентују у локалној бази. У збирном опису даје се интервал година наслова који поседује библиотека и оцена комплетности, док детаљни опис садржи попис сваке свеске у оквиру хронологије излажења.

Пример попуњеног поља 998

```
998 0a20040622  b80017 - Biblioteka Matice srpske, Novi Sad  c7
 gc1
    k1862-1863  k1874-1893
```

То је збирни податак који се у узајамном каталогу презентује као

```
Sigla Naziv institucije                          (dostupnih,svih,nar.)
Datum izvešt.
80017-Biblioteka Matice srpske, Novi Sad                        (7)
22.06.04
      (95-99%) 1862-1863,1874-1893
```

и извештава кориснике узајамног каталога да Библиотека Матице српске има 95% до 99% комплетна годишта 1862-1863 и 1874-1893, да постоји 7 примерака публикације и да је последња измена рађена 22. 06. 2004.

Пример попуњених поља 997

99721**d**lRPSr\f3\n15\s1862 **f**010017927 **j**God.\1 **k**1862 **m**br.\1-36 **p**4 **v**e **w**a

99721**d**lRPSr\f3\n15\s1863 **f**010017927.001 **j**God.\2 **k**1863 **m**br.\1-12 **p**4 **v**e **w**a

99721**d**lRPSr\f3\n15\s1881 **f**010015460 **j**God.\8 **k**1881 **m**br.\1-51+dod.<poziv na pretplatu za 1882.> **r**Rukopisni zapis na predlistu: "Manojlo Grbić, srpski sveštenik". **p**4 **v**e **w**a

која се у хронологији презентују као

God. 1 (1862) br. 1-35
God. 2 (1863) br. 1-12
God. 8 (1881) br. 1-51+dod.<poziv na pretplatu za 1882.>

Свеске се најчешће бележе у оквиру једне године, ређе у већем броју низова током једне године. Увек се свеске описују у потпољу ***m*** где је веома строго дефинисана структура и употреба интерпункција. Тако се на пример заграде (и) користе за одвајање нумерације од временског набрајања. Упоредност ознаке свеске означава се коришћењем везе једнако =. Разликује се континуирани излазак бројева у низу, излажење са прекидима, означавају се свеске које нису изашле. Строга правила уписивања података имају за циљ да се свака свеска једнозначно идентификује. Ознака свеске је најнижи ниво у хијерархији ознака хронологије излажења периодичне публикације и она се уписује у потпоље ***m***. Изузетно, ако је изашла само једна свеска у току године која није означена, увек постоји податак у потпољу ***m***. Година је обавезан податак и уписује се у веома строго дефинисаној структури у потпоље ***к***. Ознака годишта у случајевима када нема цепања једног годишта на мање целине које су посебно нумерисане (више низова свезака са својом нумерацијом) попуњава се и потпоље ***j***. За сваку нову ознаку тог вишег нивоа нумерисања подаци се бележе у ново поље 997. Није правилно попунити потпоље ***j*** ако не постоји податак у потпољу ***m***. Постоје случајеви да се нумерација у хронологији грана на три нивоа. Тада се уписују подаци и у потпоље ***l*** и за свако ново ***l*** понавља се цела хронологија у новом пољу 997. Овако сложено нумерисање има *Летопис Матице српске* који има хронологију, годиште, књигу и свеску за сваку годину излажења. Није дозвољено попунити потпоље ***l*** ако нема одговарајућих ознака у потпољима ***j*** и ***m***. Подаци о хронологији, који садрже бројеве и датуме

периода које обухвата, који се уписују у библиографско-каталошком опису према ISBD(CR) 3.1 *Нумерација*, треба у потпуности да се слажу са структуром и ознакама које се користе у потпољима ***lkjm.*** Опис свезака у потпољу ***m*** са свим надређеним ознакама треба да прати периодичност која се бележи у напомени о периодичности излажења. Сваком пољу 997 додају се сигнатура, инвентарни број и инвентарне напомене. Означавање укоричених, делимично укоричених и неповезаних свезака једног хронолошког низа различито се уписује у потпоље ***m*** и даје могућност праћења стања и позајмице сваке свеске. Постоји и синтакса за упис напомена о свескама и могућност уписа назива појединачних свезака за потребе претраживања.

Оштећења, коричења, рукописни записи, печати и сличне напомене о бројевима, уписују се само у спецификацији годишта према стандарду COMARC/H и нису погодне за принтање у оквиру штампаног каталога са детаљним описом свезака. Ти подаци се уписују у потпоље ***r*** где се уписују инвентарне напомене.

Примена овако строгих правила уноса података о свескама може да се уради само ако се детаљно обави преглед и анализа свих свезака (бројева) појединачних наслова раритетне периодике коју Библиотека Матице српске има у свом фонду. То је веома сложен посао који захтева да се већ унети подаци о преко 11.000 свезака интегришу у детаљан опис свих свезака старе периодике. Такође је потребно обрадити у бази и повезати наслове старе периодике која је мењала наслове или се раздвојила и делимично излазила под другим насловима. Промену начина каталогизације календара, шематизама, месецослова и сличних публикација, које су у неким ранијим периодима обрађиване као монографске публикације а сада се обрађују према стандарду за серијске публикације, треба такође урадити. О томе је потребан договор са Народном библиотеком Србије како би уједначили обраде у узајамном каталогу. Из електронског каталога Библиотеке Матице српске могуће је направити штампани каталог старе периодике према језицима и уз додатни рад укључити и регистре. Аналитичка обрада прилога из старе српске периодике након доделе ISSN бројева могла би детаљно да се уради, а могле би да се штампају и библиографије. Заштити старе периодике, поред каталогизације микрофилмских копија старих часописа и новина која је већ урађена за 341 годиште и преко 10.700 бројева, значајно би допринела и њихова дигитализација.

Љубица Бошковић

РЕФЕРЕНСНА ЗБИРКА БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ

Референсна збирка је неопходан инструмент сваке информацијско-референсне службе. Предуслов је у процесу комуникације између корисника и библиотекара, али и најбоље мерило информацијских могућности сваке библиотеке. Успешна комуникација је крајњи циљ, огледало организованости и стручности библиотеке. Свако питање корисника отвара хијерархијску шему, с референсним процесом који заокружује информацијску службу, рад са корисником, и наравно, референсни извори.

Формирање референсне збирке

Избор референсних извора и њихова организованост одређују структуру референсне збирке. Формира се да задовољи потребе библиотеке. Један је од њених највидљивијих делова и место којем свако има приступ. Публикација која је одређена за референсну збирку садржи скуп информација за брзо и лако коришћење. Она омогућава кориснику да лакше дође до тражене информације. Уређење такве публикације мора следити неки конзистентан план, она даје само општи поглед на предмет и не улази у дубину проблема. У тим публикацијама концентришу се чињенице које су намењене кориснику који има тачно одређено питање и тражи дефинитиван одговор. За референсну књигу је најбитније колико се често користи, колико је употребљива за давање одговора. Ако она у великој мери служи било библиотекару било кориснику, она ће бити део референсне збирке, чак и ако би се нашла у некој другој, основној или специјалној збирци, јер

и најбоље оформљена референсна збирка не може све да садржи. Референсна грађа садржи публикације које упућују на примарне документе и не даје дефинитиван одговор, већ само указује на изворе где се одговор може наћи, рецимо, библиографије, референтни часописи (апстракти) и индекси. Такође садржи и публикације које дају тачан одговор на питање, енциклопедије и лексикони, годишњаци, алманаси, речници, биографски приручници, адресари, географски извори, атласи и службене публикације.

Грађа у збирци мора бити актуелна без обзира на медиј на којем су презентирани подаци. Код формирања збирке није могуће одредити њену оптималну величину. Збирка се састоји од секундарне литературе намењене брзом добијању података научног, примењеног и инструктивног карактера, у којој су садржани резултати теоријских уопштавања, основне научне чињенице и актуелне информације из скоро свих научних области. Ако се на већину питања одговори брзо и коректно, значи да је збирка оптималне величине.

Библиотекари морају проценити да ли наслови које предлажу као дезидерате за референсну збирку пружају општа знања из већине подручја или је намена референсне публикације да да одговор на питање из било ког подручја без обзира на задатке библиотеке. Свака библиотека, у зависности од типа и структуре корисника, селективно сакупља основна дела која садрже акумулирана светска сазнања, неопходне чињенице и податке. Набавка секундарних публикација усмерена је на то да се сакупља савремена литература која упућује на изворе из свих подручја људског знања.

На основу добро формиране збирке основних референсних дела библиотекари могу да пруже брзу, тачну и релевантну информацију. Референсна збирка је намењена брзом добијању научних чињеница, али и актуелне информације садржане у примарним документима. Оне су читаоцима неопходне за проучавање, сигнализирање и ретроспективно претраживање достигнућа у појединим научним областима. Формирање референсне збирке и сакупљање референсних дела, има за циљ да помогне библиотекарима у решавању захтева корисника. Референсно дело је секундарни документ. Уствари, оно доноси систематизоване пописе примарних публикација и у скраћеном облику пружа информације о прихваћеним сазнањима која су у њима садржана. Тенденција пораста информативних захтева утиче да се збирка константно повећава, мења свој садржај и састав. Збирка треба да утиче на информационе захтеве корисника, и обратно, захтеви корисника и потребе утичу на састав и садржај збирке.

Рад са корисником састоји се у пружању информација у вези са радом библиотеке и њеном организацијом, правима и обавезама корисника, фондом, саветовањима корисника и упућивање на све врсте коришћења литературе. При пружању информација библиотекар мора да испољи прециз-

ност, брзину и потпуност. У раду са корисником библиотекар је нека врста трагаоца, заступник реда који је делимично и његовом заслугом успостављен у информацијама којима библиотека располаже. Ствара одређени ред у мноштву различитих информација, докумената и публикација. Постоји узајамна зависност између науке и праксе, јер наука је заинтересована да дође до сазнања, а пракса за коришћење тих сазнања. Библиотека је неминовно посредник између њих. Успева да их задовољава преко креативне информационе службе.

Набавка, попуна и смештај Референсне збирке

Разним видовима селективне набавке добијају се дела трајне културне вредности, публикације које доносе брзе, актуелне и релевантне информације везане за све научне области.То су основна дела светске литературе. Изузетно су значајне секундарне монографске и серијске публикације које дају преглед и скраћени приказ објављених радова у примарним документима. Због језичке равнотеже збирке, поред страних издања равноправно се набављају и домаћа издања секундарних публикација. Она се купују без обзира на постојање обавезног примерка. Разменом, која је успостављена на бази реципроцитета, прибавља се значајан број страних публикација, без трошења средстава и уз презентирање домаћих публикација у иностранству. Подаци о саставу фонда Референсне збирке у Библиотеци Матице српске налазе се у лисним каталозима књига, Ауторском, Предметном и Стручном и Каталогу серијских публикација до 1989. године, а од те године у електронском каталогу.

Смештај, распоред и коришћење збирке

У Библиотеци Матице српске избор публикација за Референсну збирку је квантитативно ограничен скученошћу простора и дужином полица. То је, уствари, проблем који ће се лакше решавати у новој згради Библиотеке. До тада су сва решења парцијална и незадовољавајућа.

Референсна збирка Библиотеке налази се у Одељењу за чување и коришћење у Служби информација и читаоницама и у Рефералном центру. Ту је и највећа фреквенција читалаца. Публикације се налазе у слободном приступу и изложене су на полицама. То су опште и националне библиографије, енциклопедије, речници, штампани библиотечки каталози и биографије. На полицама у читаоницама, дужине око 180 метара, омогућено је корисницима да самостално користе приручнике неопходне за израду рада или припрему испита. Адекватан смештај, отворен систем коришћења и

добро презентирање збирке омогућава једноставан приступ публикацијама. У случају референсне збирке садржина је важнија од форме тако да се збирка уређује по утврђеном класификационом систему. Логичан распоред стручних група презентира монографске и серијске публикације на прецизан и функционалан начин.

Референсна збирка се перманентно попуњава новим насловима али је велики проблем омогућити простор и раст збирке, обезбедити функционално презентирање појединих врста публикација. Примаран задатак је да се пронађе и омогући такав систем смештаја Референсне збирке да одговара потребама корисника и обезбеди очување јединства збирке. Најтраженије публикације у Библиотеци Матице српске су изложене тако да за њихово коришћење није потребна помоћ библиотекара, а оне за чије је коришћење неопходна стручна помоћ, изложене су на простору погодном за одржавање консултација. Неопходно је да се у Библиотеци Матице српске уз сигнатуру на публикацији која је одређена за Референсну збирку унесе и УДК ознака. Сигнатура референсне збирке треба да буде посебна и са класификационом ознаком. У збирци су сада публикације означене сигнатуром редовног фонда и са сигнатуром, ћирилична словна ознака, Пр. и нумерус куренс, без формата. Уписивање УДК ознаке у сигнатуру дало би прецизнију и сигурнију димензију при коришћењу читаоцу, а олакшало би рад библиотекару. Књижничар би при смештају и остављању приручника у полице био самосталнији и сигурнији. Логичан распоред стручних група презентира монографске и секундарне публикације на прецизан и функционалан начин. Формирана збирка би се морала, ради приближавања корисницима, поред слободног приступа, истаћи и визуелним ефектима, разним плановима, натписима и легендама. То би био начин да се истакне њен садржај и састав.

Добра колекција референсних дела, сакупљених са одређеним циљем, осмишљена и стручна поставка и зналачка допуна, основа су за успешан референсни рад. Он се разликује од других библиотечких активности јер се референсна услуга карактерише као информациона потреба корисника која се реализује кроз директан контакт са библиотекаром. Референсни рад се може рангирати, рецимо од проналажења податка или издвајања публикација о траженој теми. Да би помогао кориснику, библиотекар-информатор мора обавити разговор, референсни интервју са корисником и том приликом анализирати питање корисника. Прво мора утврдити ужу специјалност и тачно дефинисати стручне појмове који су неопходни за проналажење докумената који садрже потребне информације. Обим информација ће зависити од нивоа рада, писање матурског, дипломског, семинарског, стручног рада и др. То одређује и распон информационог истраживања. Корисник се упућује на могућност расположивих информационих инстру-

мената у библиотеци, повезује се са другим институцијама и пружа му се помоћ у селекцији и вредновању докумената.

Полице за Референсну збирку, у информацијама и студентским читаоницама Библиотеке Матице српске, заузимају скромних 232 метра. На дужни метар полице смести се отприлике 18 монографских публикација. Збирка садржи око 1.500 публикација. Најзаступљеније су енциклопедије, њих има преко 685 и речници којих има преко 300. Највећа фреквенција читалаца у Библиотеци је управо у Одељењу за чување и коришћење, те су, у Референсној збирци, с обзиром на веома ограничене просторне могућности, изложене публикације од посебног међународног, националног и општенаучног значаја. Од посебног су значаја каталози великих библиотека у свету, који у систему научних информација прерастају оквире библиотеке и инструменти су размене информација у оквиру међубиблиотечке сарадње. При Матичном одељењу налази се оформљења читаоница са приручном литературом из библиотекарства. Ту се налази селективно одабрана библиотечка литература из редовног фонда, домаће и стране, монографске и серијске публикације.

Набављање књига и копија за потребе корисника путем међубиблиотечке позајмице, изузетно је значајан сегмент рада библиотеке јер то подразумева неограничену подршку и размену стручних и научних идеја.

Публикације које се налазе у Референсној збирци нису предмет међубиблиотечке позајмице. Тешко је замислити научни рад без најзначајнијих светских енциклопедија и лексикона који са речницима обогаћују ризницу научних знања. У оквиру ове групе приручника окупљени су језички речници посвећени појединим језицима, двојезички и вишејезички. Ту су и етимолошки, ортографски и речници акцената, синонима, изговора, цитата, скраћеница, сленга, страних речи и остали. Група биографских речника и речници типа *Ко је ко* је незаобилазна у потпуном информисању. Наука се неограничено шири и разгранава, тако да је специјализација неопходна у оквиру Референсне збирке. Специјализоване групе имају све већи значај и оне су састављене делимично од монографских и све већег броја серијских публикација. Због скученог простора, изложене су у веома скромном броју, али приликом припреме информације од стране библиотекара или корисника, поручују се из магацина. Значајнију улогу од монографских публикација имају секундарни часописи преко чијих референци је могуће пратити постигнуте резултате у свим научним областима. Реферални часописи доносе краће или дуже изводе из примарног документа, апстракт, и тиме омогућавају кориснику брзо и потпуно информисање. Они пружају могућност ретроспективног претраживања како у националним тако и у интернационалним оквирима. Заузимају водеће место у систему текућег инфор-

мисања и корисници се често задовољавају том формом не тражећи примарни документ.

Индекси цитата, за друштвене и природне науке и уметност, смештени су у Библиотеци Матице српске при Рефералном центру. Они имају основни значај у оцени научног рада јер поред библиографског пописа рада (цитирани рад), наводи и радове који га цитирају у попису литературе (цитирајући радови). Велики светски информациони центри презентирају ове врло ефикасне изворе информација. У Библиотеци Матице српске то се реализује у Рефералном центру, који има најкомплетнију збирку *Индекса цитата* у нашој земљи у конвенционалном облику, на компактним дисковима и на Интернету.

Референсна збирка Библиотеке Матице српске је значајан извор за проналажење важних података, ризница је људског знања, и незаобилазна је у научно-истраживачком раду појединца. Упорно истраживање и рад библиотекара информатора помогло је многим нашим и страним стручњацима да објаве своје радове.

ЛИТЕРАТУРА

Katz, William A.: *Introduction to reference work*. Vol. 2, Reference service, New York MacGrow - Hill, 1969.

Кашић, Смиљка: *Од једног приручника до референсне збирке.* У: Споменица 1832-1982. Београд: Народна библиотека Србије, 1985, стр. 257-274.

Turina, Olga: *Još ponešto o referentnoj zbirci.* У: Vjesnik bibliotekara Hrvatske, Zagreb, 33 (1992), стр.176-179.

Стојаковић, Слађана: *Референсна збирка Народне библиотеке Србије.* У: Гласник Народне библиотеке Србије, Београд, 6 (2004), стр. 25-36.

Драгица Мијовић, Катица Шкорић

КАТАЛОЗИ РАРИТЕТНИХ ШТАМПАНИХ КЊИГА БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ

Неко је једном рекао да је „тиха библиотека културни споменик; то је и концепт који подржава све библиотечке услуге и због тога изискује пажњу свих оних који су окренути библиотекама”.[1]

Библиотека Матице српске, ризница српске културе, изузетну пажњу поклања свим видовима пружања информација о својим фондовима, а међу њима значајно место заузима и објављивање каталога раритета. Захваљујући вишегодишњем издавању каталога Библиотека први пут у потпуности презентује садржину формираних збирки старих и ретких књига и легата које су сведочанство времена и трајања, показујући и приказујући богатство српске културе и писмености. Таквим обелодањивањем, и поред других нових начина преноса информација, ова вредна баштина се шири, преноси и афирмише, подстичу се истраживања, а каталошким представљањем раритета наше богато културно и вредно духовно библиографско наслеђе се и штити.

У Одељењу старе и ретке књиге и легата Библиотеке Матице српске библиотекари различитих профила раде на систематском уређивању и описивању својих раритетних збирки и на припремању и издавању њихових штампаних каталога. Каталози се издају у три серије, а њихов уредник је Миро Вуксановић, управник Библиотеке Матице српске.

У серији *Ћирилске рукописне књиге Библиотеке Матице српске* објављено је десет књига у периоду од 1988. до 2004. године. У њима су описи 87 рукописа и научни прилози аутора каталога и сарадника.

---

[1] Из књиге превода Душка Вртунског *Отворени свет*, Библиотека Матице српске, Нови Сад 2003, стр. 9.

У другој серији, *Каталог старих и ретких књига Библиотеке Матице српске*, објављено је две књиге, а у трећој, *Каталог легата Библиотеке Матице српске*, има их пет.

Овде ће бити речи о каталозима старих и ретких штампаних књига и легата Библиотеке Матице српске. Они хронолошки обухватају период од краја 15. до половине 19. века. Објављени су између 1994. и 2004. године.

Едицијом *Каталог старих и ретких књига Библиотеке Матице српске*, која је покренута 1994. године, почело је издавање каталога штампаних старих и ретких књига. Први у серији је каталог *Ћирилицом штампане књиге 15-17. века Библиотеке Матице српске* (Нови Сад 1994). Аутори *Каталога* су Душица Грбић, Ксенија Минчић-Обрадовић и Катица Шкорић, а посвећен је петстотој годишњици *Октоиха Ђурђа Црнојевића* из 1493/94. године. Њиме је први пут јавности представљен један од најдрагоценијих делова раритетне збирке Библиотеке Матице српске са највећим бројем штампаних србуља из венецијанских и српских манастирских штампарија. У *Каталогу* су старе ћирилицом штампане књиге, по садржини литургијске и друге богослужбене књиге, описане савременим археографским научним методом. Описана су издања штампана ћириличким писмом пре краја 17. века (50) и сви примерци и одломци у оквиру издања које Библиотека има (163).[2] Описе издања употпуњују библиографски извори, наши и страни. Елементи описа примерка (физички опис, рукописни додаци, илустрације, особености примерка, повез, записи, историјат примерка) пружају подробну слику споменика, сваког конкретног и појединачног примерка/одломка и у потпуности идентификују одређену библиографску јединицу. Варијантске разлике међу примерима истог издања, на први поглед неупадљиве, праћене су крајње детаљно, па је елемент описа *Особеност примерка*, који те разлике показује, од изузетне важности и пружа значајне информације, јер су сагледавањем особености примерка идентификоване варијанте истог издања. Значајан део описа чине и пренесени записи који нас информишу о судбини и путу књиге, о њеним власницима, временским приликама, историјским догађајима и др. О путу примерка сведоче и наведени подаци о печатима личности и установа. Пут кретања примерка употпуњује и одељак описа *Историјат*, који открива како је (куповина, поклон) и када је он доспео у Библиотеку.

---

[2] У *Каталогу Библиотеке Матице српске*, књ. 1, *Српске књиге 1494-1847* (Нови Сад 1950), чији је аутор др Димитрије Кириловић, налазе се у хронолошком реду описи 25 књига штампаних од 15. до 17. века. Кириловић је од сваког издања описао по један примерак, вероватно тада најкомплетнији. Сигнатуре описаних књига није забележио.

Други у поменутој серији је каталог *Српске књиге и периодика 18. века Библиотеке Матице српске* (Нови Сад 1996).[3] Аутор је Мирјана Брковић. У њему је описана Матичина збирка српских књига и периодике 18. века (535 јединица). Ту су бакрорезне књиге стваране за Србе и књиге чији су аутори Срби и оне које су намењене Србима, а штампане су на српском и на другим језицима, затим периодичне публикације, огласи и додаци уз новине.

У серији *Каталог легата Библиотеке Матице српске* објављени каталози библиотека-целина, библиотека културних посленика, значајних имена културне историје, образованих и духовно јаких Срба и библиотеке Текелијанума приказују културно-историјску драгоценост посебне збирке, њихову физиономију и специфичан профил. Први је *Библиотека Платона Атанацковића* (Нови Сад 1995). Редактори су Корнелија Олар, Финка Пјевач и Светлана Вучковић. Ту су на српском језику дела познатих српских писаца крајем 18. и почетком 19. века, углавном просветитељске садржине и књиге на другим језицима из различитих области, претежно из књижевности и из теологије. Целину чини 341 дело.

Другом књигом у овој едицији је презентован својеврстан споменик културе, највреднија и највећа српска лична библиотека с краја 18. и с почетка 19. века – *Библиотека Саве Текелије* (Нови Сад 1997). Редактори су Светлана Вучковић, Корнелија Олар, Финка Пјевач и Мирјана Брковић. Књиге су већином из друге половине 18. и првих деценија 19. века. Највише их је из области друштвених наука и то на страним језицима. Међу књигама на српском језику су и оригинална и преведена дела. Постоје и две инкунабуле и известан број књига из 16. и 17. века. Међу њима су најдрагоценије елзевире на латинском језику. Значајан део чине и књиге енциклопедијског типа. Књиге из Текелијине библиотеке истичу се и лепотом и разноврсношћу повеза, а Текелијине белешке на њима сведоче да је он био и библиофил и читалац. Каталог садржи 1.984 јединице.

Трећи каталог у серији је *Библиотека Текелијанума*, објављен је у три тома, са 7.114 описа. Први том је штампан о стоседамдесетпетој годишњици Матице српске, садржи 1.572 јединице (Нови Сад 2001). Редактор је Финка Пјевач. У њему су из Текелијанума каталошки описане књиге на српском језику и известан број хрватских, због језичке сродности. У каталог су унесене и текелијанумске књиге чији власник није Библиотека Матице српске и не налазе се у њој. Таквих књига је четрдесет, а припадају

---

[3] У првом списку српских књига 18. века из Библиотеке Матице српске, који је објављен у књизи Стевана Милованова *Списак књига и рукописа у Библиотеци Матице српске* (Нови Сад 1899), забележено је 40 наслова. У већ поменутом *Каталогу Библиотеке Матице српске* Димитрија Кириловића налази се 170 наслова српских књига и периодике 18. века, без податка о сигнатури публикације.

Градској библиотеци у Суботици (29), Народној библиотеци Србије у Београду (1) и приватним лицима (10).

У другом тому су описане књиге на немачком језику, има их 2.578 (Нови Сад 2003). Редактор каталога је Светлана Вучковић.

Трећи том садржи описе књига из библиотеке Текелијанума на осталим језицима, њих је четрнаест, а књига је 2.964 (Нови Сад 2004). Редактори су Светлана Вучковић, Драгица Мијовић, Финка Пјевач и Петер Хајнерман.

Библиотеке-целине су садржински и језички разнородне и представљају разноврстан и значајан материјал за историју књижевности и језика, као и за ширу српску културну историју. У њима су састави и српских и светских писаца, и духовне и световне садржине из разних области, и оригинални и преведени, а и богата збирка секундарне литературе (речници, енциклопедије, лексикони).

У описима збирке српских књига 18. века, личних библиотека и библиотеке Текелијанума редослед подручја и података у њима, примена симбола и извора преузимања података доследно су поштовани савремени библиотечки стандарди засновани на међународним правилима (ISBD/A). Унесени су библиографски извори. Дају се опште напомене и детаљне напомене о примерку (оштећења, непотпуност, привези, записи, потписи, посвете, печати, екслибриси, иницијали, старе сигнатуре, повез, подаци о времену и начину стизања примерка у Библиотеку Матице српске).

У сваком објављеном каталогу Библиотеке Матице српске постоји уводни део (реч уредника о презентованој раритетној целини) и предговор аутора.[4] Предговори садрже исцрпне податке о стварању, историји посебне збирке, о њеном значају као целине за историју српске културе и о посебном значају појединих издања у њој. У предговорима су описани метод рада и начин систематизације грађе и формирања ужих, посебних каталошких целина (по језицима на којима су књиге публиковане).

Због прегледности и лакшег коришћења изложене грађе каталози имају пратеће информационе инструменте, одговарајуће регистре који доприносе добијању комплекснијих информација. Регистри представљају допунски извор информација којим се битно проширују могућности истраживања и проналажења различитих података из описа и успостављање везе између кључних описаних елемената.

---

[4] У каталогу *Библиотека Платона Атанацковића* објављен је и текст Васе Стајића *Владика Платон Атанацковић* (стр. 11-19), а каталог *Библиотека Саве Текелије* садржи и текст Радована Мићића *Библиотека племенитог Саве Текелије* (стр. IX-XXXVI).

У сваком каталогу избор илустрација, грбова, амблема, иницијала и других мотива из описаних књига употпуњује каталошке описе и пружа визуелне информације.

Наведени делови каталога најбоље показују ниво њиховог садржаја. Књиге у њима обухватају широко временско раздобље, осветљавају и показују својом садржином развијеност и богатство духовног живота код Срба и сведочанство су наше културно-историјске прошлости.

Овде је, дакле, било речи о штампаним каталозима раритетних збирки Библиотеке Матице српске. Поменуте раритетне збирке, осим целине коју чине ћирилицом штампане књиге 15-17. века, унесене су и у електронску базу Библиотеке Матице српске, али коришћење различитих могућности савремене информационе и комуникацијске технологије још увек свима онима који су за раритетне збирке заинтересовани није доступно. Појединцима, а и институцијама недостаје повезаност у систем информација, па електронски приступ збиркама раритета не може да се оствари. Издати каталози збирки старих и ретких штампаних књига и легата представљају и афирмишу културне вредности богате раритетне збирке Библиотеке Матице српске и сведочанство су богатог наслеђа културе и духовности. Они омогућују и обезбеђују својим информационим потенцијалом најшире коришћење података из каталошких описа споменика заинтересованим појединцима и установама, онима који се баве изучавањем свеопште културно-историјске заоставштине, и у националним и у међународним оквирима. Иако је увођењем нове информационе и комуникационе технологије традиционални задатак институционалних штампаних каталога библиографске баштине донекле измењен они су и даље неизоставно средство и инструмент за представљање, упознавање, вредновање, распростирање и заштиту вредног библиографског наслеђа једне институције и драгоцени су извор различитих информација. Постојање каталога у облику књиге обезбеђујући традиционалан приступ старим књигама и даље има посебан културни значај.

Наш нобеловац је једном написао да су књиге потребне, а живот неопходан. Конвенционални каталози су потребне књиге јер нам омогућују да у руци држимо читаве библиотеке и да на једном месту пронађемо све оно што нам треба приликом проучавања било које цивилизације. Истина, они не пружају информацију на један „клик", попут електронског каталога, али упућенијем оку омогућавају задовољство урањања у свет књиге и владање тим светом.

Душица Грбић

ДВЕ КЊИГЕ ИЗ ФИЛИГРАНОЛОГИЈЕ

У издању Народне библиотеке Србије у Београду, у серији *Опис јужнословенских ћирилских рукописа*, 2003. године, појавиле су се две књиге из српске филигранологије, које чине пету и шесту књигу у тој едицији: књ. 5, *Рукописне књиге Музеја Српске православне цркве у Београду: водени знаци и датирање* (XXII, 442 стр.), и књ. 6, *Рукописне књиге манастира Свете тројице код Пљеваља: водени знаци и датирање* (XVI, 230 стр.). Аутор наведених публикација јесте Радоман Станковић, један од ретких филигранолога у нас.

Као и претходни томови из поменуте едиције, и ове књиге својом величином и опремом делују импозантно и раскошно.

У њихов састав улазе: *Предговор*, *Филигранолошки опис*, *Скраћенице*, *Филигранолошки албум* и *Регистри*.

Рукописне књиге Музеја Српске православне цркве

У *Предговору* ове књиге (VII-XXII) аутор се укратко осврће на историјат и садржај збирке рукописних књига Музеја Српске православне цркве у Београду и износи резултате филигранолошке анализе хартије тих споменика, наводећи по вековима идентификоване водене знаке, њихове типове и варијанте. При томе посебно указује на оне најкарактеристичније водене знаке за одређени век или део века, као и на оне ређе или овде први пут нађене.

Рукописна збирка Музеја Српске православне цркве са Грујићевом збирком, која је целина у оквиру тог Музеја, и са Библиотеком Српске патријаршије налази се у згради Патријаршије у Београду. Већина рукописа из Музеја Српске православне цркве припадала је фрушкогорским манастирима, као што су Крушедол, Хопово, Велика Ремета, Јазак,

Бешеново, Шишатовац, Гргетег, Беочин, Раковац и други. Не може се тврдити да су сви рукописи из те збирке у фрушкогорским скрипторијумима и настали, јер се поуздано зна да међу њима има и књига доспелих са југа Србије за време Велике сеобе.

После пустошења фрушкогорских манастира 1941. године библиотеке са осталим манастирским вредностима однете су у Загреб. Захваљујући Радославу Грујићу, професору Београдског универзитета и представнику Српске цркве за повратак драгоцености, 1946. део збирки враћен је у Музеј Српске православне цркве у Београду, где се и данас налазе.

Филигранолошки опис рукописне збирке Музеја Српске православне цркве (стр. 3-80) обухвата опис 272 кодекса у распону од шест векова, од половине 14. до краја 19. века. Књиге су писане углавном на српско-словенском језику, али има и неколико књига руске, македонске, бугарске и молдавске редакције, једна грчка књига и неколико привилегија писаних латиницом.

Описи рукописа теку редоследом инвентарних бројева у збирци. Осим тог броја, од идентификационих података књиге наведени су наслов, време настанка (тачна година или приближан временски интервал, најчешће деценија у оквиру века, нпр. 1545/55, 1710/20. итд.), материјал на којем је писана, тј. папир, и број листова са димензијама. Испод тога дати су пронађени водени знаци са типовима и варијантама и изнете су њихове паралеле са воденим знацима у богатој компаративној грађи српских датираних споменика и у познатим светским албумима. У давању паралела коришћени су устаљени термини: *идентично*, *врло слично*, *слично* и *тип*, при чему термин *идентично* казује да је датирање најпоузданије, док термин *тип* подразумева датирање у ширем временском раздобљу.

У богатој и разноликој збирци рукописа Музеја Српске православне цркве Радоман Станковић је прецизно, документовано и зналачки идентификовао и анализирао око 1.500 водених знакова, што не значи да толико има и врста знакова. Наведени број подразумева врсте, типове, подтипове и варијанте сваке врсте воденог знака који се јавља у збирци.

Из 14. века постоји тринаест рукописних књига. Нађени водени знаци су: *два круга* (типови са мотком, крстом и пречком), *три брда* (типови са мотком, крстом и путачом), *три брда у кругу*, *крушка са два листа*, *лук и стрела*, *ловачки рог*, *во*, *кључ*, *теразије* (варијанте са овалним и равним тасовима), *трозубац*, *слова B*, *P*, *R*, *две коњске главе*, *једнорог*, *змај*, *крилати лав*, *секира*, *крст* и *угаоник*.

Из 15. века присутне су тридесет и две књиге. Најчешћи водени знак у њима су *три брда* (са мотком, са крстом, у кругу са мотком, у кругу са крстом). Потврђују се и *маказе* (стандардни тип, ђеновљански и тип са привеском, односно спојницом на ручкама), *слова M*, *R*, *L* и *P*, *ловачки рог*,

теразије троугластих тасова, *једнорог* (цела фигура и попрсје), *мердевине*, *звоно*, *глава лава*, *дупла котва у кругу са алком*, *теразије у кругу равних тасова са две алке и звездом*, *теразије у кругу са овалним тасовима*, *воловска глава са змијом на крсту*, *тијара* и *јелен*.

Највише рукописа у збирци, 117, потиче из 16. века. За прву четвртину тог века један од карактеристичнијих знакова је *кардинalски шешир*. Доста фреквентан знак из 16. века јесу *теразије*, а потврђују се и други знаци: типови *воловске главе*, *рукавице*, *котве*, *укрштене стреле*, *тијара*, типови *крина*, *бокала*, *арбалета*, *тег у кругу*, *два укрштена кључа у картушу*, *мердевине у картушу*, *сирена у картушу*, *маказе са стрелом*, *анђео у кругу*, *орао у кругу*, *вепар*, *медвед*, *крушка са контрамарком FA3*, *круна*, *слово P са круном*, *грбови*, *сунце* и *звезда*.

Из 17. века је 56 рукописа. Најкарактеристичнији водени знаци прве половине тог века су: *котва у кругу са облим тролистом*, *круна са звездом и полумесецом* и *три полумесеца*. У рукописима 17. века долазе и следећи водени знаци: *арбалет*, *арбалет у кругу*, *птица*, *птица у кругу*, *грбови* и *дворска луда*.

Из 18. века јавља се 51 рукопис. Њихова анализа показује да се и даље употребљава хартија са знаком *круне и три полумесеца*. Поред италијанске хартије, користи се и аустријска, а крајем века и руска хартија. Најфреквентнији водени знаци су разне врсте *грбова са крином*, *харфом*, *ускршњим јагњетом*, *јеленом*, *двоглавим орлом*, *три шешира* и *ловачким рогом*. Чешће долазе и *једнорог у галопу* и *пропети једнорог*. Понегде се срећу и: *анђео* у неколико типова и варијаната, *свети човек*, *ковач*, *орао*, *лав*, *јелен*, *пропети јелен на точку*, *три шешира*, *лађа*, *сунце*, *тијара*, *митра*, *застава*, *комета*, *крин*, *ловачки рог* и *монограм*.

У збирци постоје и три рукописа из 19. века. Њихова хартија је са грбовима аустријске и немачке провенијенције.

Радећи на филигранолошком опису ове збирке, аутор је наишао и на неке типове и варијанте водених знакова за које није нашао паралеле у расположивим изворима, што је у опису и нагласио. Такви случајеви су, на пример: *лав са круном*, *инсигнијама и нерашчитаним иницијалима* (бр. 70), *круна у дуплом кругу са седам зубаца*, *облим тролистом на средњем зупцу и изнад круга и контрамарком G3* (бр. 118), *једнострука котва у кругу са угластим четворолистом и контрамарком V* (бр. 145), *круна са девет зубаца*, *звездом*, *полумесецом и контрамарком FP* (бр. 147), *једнострука котва у кругу са облим тролистом и контрамарком NS* (бр. 173), *теразије овалних тасова у кругу са алком*, *звездом и контрамарком PA* (бр. 231) итд.

Неки од потврђених типова и варијаната водених знакова срећу се ретко, као што су, на пример, типови *маказа* у рукописима из 1515/25 (бр. 79), 1500/510 (бр. 214), 1510/20 (бр. 334) итд.

Иза одељка *Филигранолошки опис* долазе *Скраћенице* (81-84) где су наведени пуни називи коришћених извора.

Филигранолошки албум (87-379) садржи преглед водених знакова (1436 копија), пажљиво копираних према утврђеном филигранолошком поступку који подразумева преношење сваке врсте воденог знака, укључујући и фрагменте, сваког типа и варијанте, иницијала и контрамарке, а уз цртеж обавезно и мреже, тј. понтизоа и вержеа.

Од регистара (383-441) долазе: *Рукописи са воденим знацима датим у албуму*, *Водени знаци по азбучном реду назива*, *Контрамарке, иницијали, фирме* и *Хронолошки регистар*.

Рукописне књиге манастира Свете тројице код Пљеваља

Друга књига која се овде приказује посвећена је воденим знацима и датирању рукописних књига из манастира Свете тројице код Пљеваља, а њено објављивање помогла је Епархија милешевска.

Као и претходна, и ова књига има поглавља: *Предговор* (VII-XVI), *Филигранолошки опис* (3-35), *Скраћенице* (37-40), *Филигранолошки албум* (43-208) и *Регистри*.

У манастиру Свете тројице, смештеном на изворишту реке Брезнице у непосредној близини Пљеваља, постојао је живи скрипторијум у којем је током 16. и 17. века преписано више десетина књига, данас широко расутих код нас и у иностранству. Састављачи и преписивачи ове тројичке рукописне радионице већином су анонимни, а само неколико њих оставило је своја имена: јеромонах Сава, дијаци Јован и Влатко, чрн(ориз)ац Венијамин и инок Гаврило Тројичанин, који је нарочито познат као изузетни стилиста и калиграф.

Рукописне књиге из богате библиотеке манастира Свете тројице нису све у том манастиру и настале, већ потичу и из разних других српских скрипторијума, међу којима је и скит Св. Ане на Светој гори. Укупно је 107 кодекса писаних на хартији италијанске провенијенције од 14. до 19. века.

Принципи филигранолошких истраживања и метод описа и начин презентовања грађе исти су као и у претходној књизи.

Из 14. века у збирци се налази дванаест рукописа. У рукописима прве четвртине овог века карактеристичнији водени знаци су: *звоно*, *два круга*,

крушка са два листа и *укрштени мачеви*, а срећу се и *два круга са крстом*, *маказе*, *глава једнорога* и *лук и стрела*.

У другој половини 14. века потврђују се *ловачки рог*, *слово R са крстом*, *лук и стрела*, *сирена*, *воловска глава са путачом*, *круг са путачом*, *два круга са крстом*, *крушка са петељком*, *штит са крстом*, *"латински" крст и шипак*, *три брда са крстом*, *змај*, *ловачки рог*, *лук и стрела*, *теразије у кругу овалних тасова* и *цвет са четири пупољка и крстом*. На прелазу из 14. у 15. век јављају се *крин са два цвета* и *маказе стандардног типа* у неколико варијаната.

У рукописима прве половине 15. века, поред *крина* и *маказа*, долазе и *ловачки рог*, *теразије троугластих тасова*, *три брда у кругу са крстом*, *тип маказа са прорезом*, *са спојеним или једноструким ручкама*, *патучица*, *кола са два точка*, *једнобрдна кула*, *лађа*, *пропети једнорог* и *монограм*.

За другу половину 15. века, поред *маказа* у разним варијантама, налазе се још и: *диња*, *стуб са крстом*, *воловска глава са цветом*, *са крстом* или *са круном*, *полумесец са пет зубаца и крстом*, *кардинalски шешир* у више варијаната, *полумесец*, *теразије овалних* и *троугластих тасова у кругу* или *у картушу*, *рукавица састављених прстију са цветом* и *укрштене стреле*. На прелазу из 15. у 16. век, осим *маказа*, *теразија* и *рукавица*, појављују се још и *арбалет у кругу*, *дрво у кругу* и *воловска глава са змијом у кругу*.

У збирци су 53 рукописне књиге из 16. века. Из прве четвртине овог века, поред *рукавица* различитих типова и варијаната, *маказа са цветом* и *теразија*, идентификовани су и други водени знаци: *лук и стрела*, *дупла котва у кругу*, *наковањ у кругу*, *сирена у кругу*, *кардинalски шешир*, *бокал*, *укрштени кључеви са крстом у једноструком* или *дуплом кругу* и *укрштене стреле са звездом*. У другој четвртини 16. века заступљени су: *дупла котва у кругу са звездом и контрамарком или иницијалима*, *воловска глава са полумесецом* или *варијанта са змијом на крсту*, *кардинalски шешир*, *лав* и *крин са контрамаркама*, *арбалет у кругу са крином*, *ускршње јагње у кругу*, *дрво у кругу са звездом* и *крин у кругу*.

У кодексима друге половине 16. века фреквентнији водени знаци су *једноструке котве у кругу са звездом*, *угластим тролистом* и *четворолистом са контрамаркама*, а нешто ређе су присутни *дупла котва*, *кардинalски шешир са контрамарком*, *теразије округлих* или *овалних тасова*, *звезда у ромбоиду* и *кругу*, *воловске главе са контрамаркама или без њих* и *пољски грбови* у неколико варијаната. У рукописима из последње деценије овог века, поред *једноструке котве у кругу са облим и угластим тролистом и четворолистом са контрамаркама*, срећу се још и *круне равног дна са пет зубаца*, *човек у кругу* и *арбалет са контрамарком*.

У првој четвртини 17. века потврђују се: *једнострука котва у кругу са облим тролистом и контрамарком*, *круна равног дна са пет зубаца*, *једнострука котва у кругу са угластим тролистом и контрамаркама*, *арбалет у кругу са облим тролистом и иницијалима*, *три полумесеца*, *круна са седам зубаца* и *пољски грбови* у разним варијантама.

У другој четвртини 17. века јављају се: *једноструке котве у кругу са облим тролистом и контрамаркама*, *арбалет у кругу са облим тролистом и контрамаркама*, *круна са девет зубаца*, *звездом и полумесецом*, *круна са седам зубаца*, *полумесецом и котвом без круга*, *три полумесеца са контрамаркама*, *грбови* у разним варијантама, варијанте *воловске главе* и *застава са контрамарком* или *иницијалима*.

Хартију рукописа друге половине 17. века одликују водени знаци: *круна са пет*, *седам* и *девет зубаца*, *звездом и полумесецом*, *једнострука котва у кругу са облим тролистом и контрамарком* и *три полумесеца са контрамаркама*.

На прелазу из 17. у 18. век, поред знакова из друге половине 17. века срећу се и *грбови са иницијалима и контрамаркама* који ће често бити присутни у споменицима 18. и 19. века.

И у овој збирци аутор је наишао на више типова и варијаната водених знакова који се у расположивим изворима не потврђују.

Тако, на пример, без пронађених паралела су: *три полумесеца са контрамарком P3* (бр. 47) и *исти тип знака са контрамарком PS* (бр. 47), *круна са девет зубаца*, *звездом*, *полумесецом и иницијалом G и контрамарком P3 (PE)* (бр. 49), *теразије овалних тасова са висећим алкама у кругу*, *алком и звездом* (бр. 51), *пољски грб са круном* (бр. 70), *застава са иницијалима N3* (бр. 79), *дупла котва у кругу са звездом и контрамарком PB* (бр. 103), *птица са круном и контрамарком AP* (бр. 103), *крин у кругу са звездом* (бр. 106), *рукавица састављених прстију са цветом и апликацијом* (бр. 108) итд.

Истакнуте су и доста ретке варијанте, као што су *једнострука котва у кругу са угластим тролистом и контрамарком BcB* (бр. 35), варијанта *маказа*, ретка за почетак 15. века (бр. 41) итд.

Албум водених знакова рукописне збирке манастира Свете тројице код Пљеваља садржи 590 стручно и пажљиво начињених копија водених знакова, односно њихових врста, типова и варијаната.

Пратећи регистри исти су као у претходној књизи, осим што нема регистра са насловом *Контрамарке, иницијали, фирме*.

Компетентно и савесно урађене филигранолошке анализе рукописних књига Музеја Српске православне цркве у Београду и манастира Свете тројице код Пљеваља пружиле су доказе за ближе и прецизније датирање

тих споменика, па је њихово могуће време настанка сведено углавном на само деценију у оквиру века, што је био и главни циљ истраживања.

Филигранолошким испитивањима поменутих збирки и објављивањем ових двеју репрезентативних књига значајно су обогаћена знања из српске филигранологије и учињен је вредан допринос археографији уопште.

Иван Босеруп

РУКОПИСИ НА ИНТЕРНЕТУ: ДИГИТАЛНО ВРАЋАЊЕ КУЛТУРНОГ БЛАГА

Аутор је библиотекар Одељења ретких књига и рукописа Краљевске библиотеке у Копенхагену. Овај текст саопштен је на 70. Генералној конференцији Ифле одржаној 2004. године у Буенос Ајресу, а преузет је са Интернет сајта www.ifla.org

У овом чланку представићемо веб сајт Краљевске библиотеке из Копенхагена под називом Гуаман Пома, који је постављен 2001. године: www.kb.dk/elib/mss/poma/

Поред самог представљања веб сајта, указаћемо и на суделовање Данске у репатријацији културног блага током протекле две стотине година. Обратиће се посебна пажња на два прилично скорашња случаја, где је враћање и реконтекстуализација расутих рукописа и рукописних збирки била заснована на међународној сарадњи и коришћењу Интернет технологије, било да је наставак или алтернатива физичкој репатријацији. Прво ћу поменути посао на изради, која је у току, заједничког рачунарског каталога Арнамагнен збирке (18. век) средњовековних исландских рукописа. Посао је подједнако подељен између два истраживачка института у Рејкјавику и Копенхагену. Друго, укратко ћу представити скорашњи данско-шведски пројекат чији је циљ да направи дигитални факсимил најстаријег преписа *Jyske Lov*-а (Законик Јутланда), који је први дански правни спис (1241). У питању је књига *Codex holmiensis C32*, чувана у Стокхолму од почетка 18. века.

Поновно сједињавање расутих исландских средњовековних рукописа и докумената на Интернету

Пола века препирки

Нећу понављати дугу сагу исландских средњовековних рукописа и докумената у Копенхагену, ни како су доспели у Данску почетком 18. века, и како је више од 3.000 јединица, укључујући две најпознатије, *Flateyjarbók* и *Codex Regius*, враћено на Исланд 1971. и следећих година, после више од педесет година понекад жестоке политичке и научне дебате. „Случај" је описала Џенет Гринфилд на енглеском, у првом поглављу добро познате књиге *Враћање културног блага* (1989). Она је поздравила решење до којег су коначно дошле Данска и Исланд, и које је ништа мање него „изванредан пример значајног враћања културног власништва једне државе другој" и „неуобичајен цивилизован и разуман чин" (Гринфилд 1989, 307). Много касније, у веома детаљној студији о дебати, од исландског акта о домаћем праву из 1918. године до враћања последњих од 1.750 рукописа 1997. године, Сигрун Давидсдотир (Давидсдотир 1999) документовао је како је „питање рукописа" било део „нордијске" спољне политике данских влада, посебно оних предвођених социјално-демократском партијом, и то нарочито после 1945. Било како било, ако је договор погуран напред, немилосрдно – како кажу неки од политичара, одредбе уговора из 1971. у којем су се две независне државе сложиле да рукописи буду враћени, био је заснован на основној научној бризи, са циљем да унапреди научни рад на рукописима у контексту модерног, технолошки развијеног света. „Идеју" споразума осмислио је Џулијус Бомолт, дански министар за културу, 1954. године, а формулисао Алф Рос, професор међународног права на Универзитету у Копенхагену. Када је коначно потписан 1971. године, рукописи и документи који су враћени постали су заједничко власништво Исланда и Данске, а чували би се у истраживачким институтима у Рејкјавику и Копенхагену, подједнако, а све би надгледао заједнички Извршни комитет. Модерном фотографском техником осигу-рано је да текући истраживачки пројекат у Копенхагену буде што мање угрожен физичким дељењем некад јединствене Арнамагнен збирке. Ово решење у које нису били укључени рукописи који су сматрани националним симболима исландска влада је одбила, али је напослетку дански план потписан под условом да међу враћеним рукописима буду два најпознатија исландска пергаментна рукописа: *Flateyjarbók* и *Codex Regius*, помињана и раније.

Решење овог веома сложеног и политичког питања репатријације исландских рукописа било је радикално „модерно". Оно је срушило агре-

сивни постколонијалистички и националистички аспекат проблема, наглашавајући научну сврху целе репатријације и ослонило се на најмодернију технологију доступну у то време, нпр. високо квалитетне колор фотографије. Пре него што нагласим великодушност и „цивилизовност" данског поступка, или што се претерано забринем због чињенице да је дугачак и компликован политички процес био неопходан пре „доброг" и вредног решења, желео бих да сугеришем да је случај враћања исландских рукописа интересантан и данас, због тога што, од 1954. до сада, дански политичари нису изгубили из вида једину „цивилизовану" сврху: унапређење науке, и били су отворени према могућностима модерне технологије у достизању овог циља. Наука је такође била сврха Исланђанина Арнија Магнусона, професора историје на Универзитету у Копенхагену, који је створио ову збирку и завештао је 1730. том Универзитету.

Заједнички рачунарски каталог

Дакле, то је било у духу сарадње међу браћом, не под присилом деколонизације или освете, да се велика већина средњовековних исландских рукописа и докумената врати. Ово можемо да посматрамо као основу садашњег пројекта, заједничког рачунарског каталога виртуелно поново сједињене Арнамагнен колекције, користећи нови MASTER стандард.

MASTER (Приступ рукописима преко стандарда за електронски запис) је био међународни пројекат са циљем да дефинише и имплементира општу сврху стандарда за опис рукописа и остале примарно изворне грађе користећи SGML, а затим XML. Овај стандард је од почетка дизајниран да ради у великом кодираном систему, развијен и подржаван од Међународног конзорцијума за кодирани текст (TEI), и који је у ствари стандард за научни рад са дигиталним текстом.

Нови електронски каталог целокупне Арнамагнен збирке дуго је био дезидерат; претходни посао на овом каталогу, заснован на *Каталогу Арнамагнен збирке* Кристијана Калунда (Копенхаген, 1888-1894), али обогаћен новијим научним радом, започео је на оба института, као део пројекта MASTER. За време самог пројекта неких 500 записа, већина минималних, али један број веома детаљних, који су садржали добар удео информација којих нема у штампаном каталогу, израђен је у Копенхагену. Од краја периода прилично минималних записа – пружајући мало више од сигнатуре, датума и места настанка и утврђивања садржаја – обрађен је и остатак колекције. Детаљнија каталошка обрада је настављена, мада спорији корак умањује наше снаге. На Исланду је основна каталошка обрада почела 2000. године. Овде је одлучено да се укључе све инфор-

мације, узимајући у обзир сваки рукопис из штампаног каталога, али на почетном нивоу не више од тога. У октобру 2002. године формирање „целокупног каталога" је започело, а то значи да су рукописи испитивани, а њихов садржај и додаци детаљно су описивани. Данас је једна трећина књига исландског дела збирке каталогизирана на овај начин.

Истовремен приступ у оба дела новог електронског каталога биће постигнут преко заједничког портала. Ипак, иако још увек у својој раној фази, овај пројекат који утире пут, заснован на сарадњи и новој софистицираној технологији, отвара могућности креирања виртуелног заједничког каталога свих средњовековних исландских рукописа. Њихов укупан број се процењује на 10.000, а чува се у 10 библиотека.

Дигитално „враћање" најстаријег рукописа првог данског законика

Модерна Интернет технологија такође је била употребљена у скорашњем данском случају „репатријације". Током касних деведесетих, данска политичка партија са јаким националистичким програмом, изнова и изнова је тражила од данске владе да упути формални захтев за враћање из Шведске рукописа који су однети у 17. веку као део шведског ратног плена. Преисторија овог случаја почела је 1977. године када је млади дански историчар Томас Рис, сада професор историје на Универзитету Киел у Северној Немачкој, уверљиво аргументовао око датирања рукописа Краљевске библиотеке у Стокхолму (*Codex holmiensis C32*) који садржи *Правни законик Јутланда*, први дански правни закон који је формално прихваћен (1241). Пошто је најстарији пергаментни препис овог закона био написан око 1350, стокхолмски препис је постао најстарији, *на било ком материјалу* од свих најранијих данских закона, написан око 1280. У очима мале групе десно оријентисаних политичара, који су га прогласили оригиналним рукописом *Правног законика Јутланда*, постао је национални симбол од изузетног значаја. Питајући за мишљење министра културе и директора Краљевске библиотеке из Копенхагена, у којој се остали преписи овог закона чувају, он је одговорио да није очигледно да је *Codex holmiensis C32* дошао у Шведску као ратни плен. Истовремено, он је предложио директору Краљевске библиотеке у Стокхолму да две библиотеке установе заједнички пројекат и публикују на Интернету дигитални факсимил целог рукописа. Краљевска библиотека је пристала да дигитализује рукопис, а Краљевска библиотека из Копенхагена поставила је сајт за дигитални факсимил. Професор Рис сложио се да буде консултант пројекта. Поред факсимила стокхолмског рукописа, веб сајт такође садржи

нормализован текст закона и уводне текстове. У сарадњи са израђивачима сајта, учињени су додатни напори да се што јасније и пре-цизније осветли проблем порекла *Codex holmiensis-a*. Као што је показао професор Рис, доступна евиденција не потврђује да је рукопис дошао у Шведску у 17. веку као ратни плен. Управо супротно, вероватно је дошао легално, као поклон или је купљен, када је последњи дански власник умро 1717. године. Веб сајт је постављен 2003. године, и о њему је много писано у данској штампи. Наравно стари рукопис је сада постао део данског културног блага, вероватно на много ефикаснији начин, него да је враћен физички и сакривен под сводовима Краљевске библиотеке. У будућности, остали значајни преписи овог закона биће додати сајту и уклопљени у дигиталну презентацију овог значајног историјског споменика и историју његових текстуалних преписа за време средњег века и касније.

Изградња Међународног дигиталног истраживачког центра

Једна од највећих драгоцености Краљевске библиотеке није по пореклу ни данска ни нордијска или скандинавска. Није чак ни европска. Али најразвијенији веб сајт Краљевске библиотеке посвећен је управо њој.

Сајт Гуаман Пома постављен је у мају 2001. године. Посвећен је предмету од прворазредне важности за културно богатство Латинске Америке, *Nueva corónica y buen gobierno* (1616) коју је написао човек пореклом са Анда Фелипе Гуаман Пома де Ајала. Овај јединствени колонијални текст познат је једино као аутографски рукопис, који се у збирци Краљевске библиотеке чува од 1966. године. Рукопис се састоји од близу 800 страница текста и 399 пуних страна цртежа, на којима се приказује сво зло колонијалне владавине. Рукопис је нежан, делимично оштећен корозијом мастила, али са друге стране он је изванредно добро очуван. Постао је познат научном свету тек пре 70 година, захваљујући факсимилном издању које је већ одавно застарело, али није замењено новим све до 2001. Од касних 60-тих година Гуаман Пома је био широко цењен као изванредан пример протеста против зала колонизације и етничких предрасуда.

Веб сајт је израђен из сигурносних разлога, али и као мера заштите. Оригинални рукопис данас није доступан научницима, осим ако не сматрају да подједнако могу да раде са висококвалитетном дигиталном копијом која је доступна бесплатно путем Интернета. Веб сајт је дизајниран за међународну употребу, постоје верзије на шпанском и енглеском језику. Створен је под уредничким вођством водећег светског експерта за Гуаман Пому и *Nueva corónica y buen gobierno*, професора Ролен Адорна са Универзитета Јел, а сарађивали су и помогли бројни научници из Перуа и

САД. Захваљујући широко распрострањеном интересу и охрабривању научника из Латинске Америке и другде, веб сајт је еволуирао и постао много више од „једноставног" дигиталног факсимилног издања како је у почетку предвиђено. Данас он укључује не само одабране студије о рукопису, него и дигитална факсимилна издања бројних значајних докумената из библиотека, архива и приватних збирки у Перуу и другде. Последња верзија веб сајта (август 2004) садржи претраживу транскрипцију текста са критичким и егзегетским анотацијама. Даљи развој веб сајта као „Дигитални Гуаман Пома истраживачки центар" наставиће се.

Уместо закључка: библиотеке и архиви који у својим фондовима чувају културно вредну грађу других нација морају усмерити своје ресурсе ка презентацији ове грађе на Интернету, укључујући не само локалне библиотекаре и архивисте, него и најзначајније међународне универзитетске научнике, који су позвани да допринесу својом експертизом, тако да такви веб сајтови доприносе суштинској научној и образовној сврси. Цена укључује само део цене издавања факсимила на папиру, а има много ширу публику и утицај. У многим случајевима линкови међу оваквим порталима, или међународни пројекти који обухватају групу докумената или артефаката, поново ће створити и приказати међусобне везе и историјске контексте појединачно изванредне и културно вредне грађе која је раздвојена и расута током историје. Даљи циљ је једна рукописна збирка, виртуелна али обухватна, глобална у свом обиму и глобално доступна као добро презентовани дигитални факсимил. То је циљ који је евидентно далеко иза данашњег хоризонта. Али сваки мали корак ка постизању овакве глобалне репатријације свих врста људске културе и историје мора бити поздрављен.

Превела са енглеског *Александра Драшин*

Јенс Торхаг

НОВИ ЗАХТЕВИ – СТАРЕ ВЕШТИНЕ

Јенс Торхаг је истакнути библиотекар Данске националне библиотеке у Копенхагену. Овај текст саопштен је на 70. Генералној конференцији Ифле одржаној 2004. године у Буенос Ајресу, а преузет је са Интернет сајта www.ifla.org

Увод

Један од главних, класичних изазова са којима се суочавамо код свих врста библиотека је потреба да у свету који се мења достигнемо професионалне способности и развијемо нове. Са убрзаним развојем технологије немогуће је више занемаривати размере проблема.

Под мојим насловом укључени су различити проблеми, а већина потиче из чињенице да је од појаве онлајн каталога, растући број рутинских и процедуралних послова измењен из основа а појава Интернета у библиотекама, од које смо видели само почетак, довела до потпуне промене парадигме.

Не само да се променила рутина завођења и каталогизације материјала, процедура позајмљивања, развој збирки и претраживања, већ и друге основне службе које се односе на начине одговора потребама корисника. Увек је постојала потреба обнављања службеника и пословних способности, али у току последње декаде, у модерном свету ми смо напустили ситуацију где је тај процес био мање-више органски и осигуран „природним" путем: укључивање нових чланова колектива из генерације са савременим образовањем да замене и допуне старе службенике и помогну прилагођавање сасвим новој стварности. Та стварност је – бар у мојој земљи, да је у јавним библиотекама просечна старост библиотекара касне четр-

десете – да је већина чланова колектива образована не само пре појаве Интернета већ и пре ОРАС-а. Наравно да су успут научили да рукују ОРАС-ом као и донекле Интернетом (или су се раније пензионисали). Али питање је до ког нивоа су нове вештине усвојене и како су се укључиле у њихово понашање и приоритете? Надаље, ту је и питање како решавати проблем у свакодневном руковођењу библиотеком.

Овај документ бави се развојем националне стратегије у примени програма развоја вештина и способности на широј основи, који је сачинило Данско национално библиотечко веће (ДНБВ). Све то са циљем да све врсте библиотека могу да одговоре потребама информатичког друштва као и да се уведу нови начини организационог руковођења учењем и оспособљавањем.

Три врсте недостатака

Очигледно је да можете срести много врста недостатака у просечној, будућој, мулти-медијалној хибридној библиотеци. Овде ћемо се усредсредити на три основна типа која смо идентификовали и које вероватно може идентификовати сваки директор библиотеке.

Први, и најочигледнији је недостатак основних технолошких и медијских вештина, а које се односе на горе неведени јаз између образовања и професионалног тренинга са једне стране и технолошких иновација са друге.

Постоји потреба за широким распоном способности у раду са мултимедијалном дигиталном околином: елементарне техничке способности, вештине претраживања базе података и Интернета, познавање нештампаних медија итд.

Други тип се односи на одговарајуће сналажење код промењених потреба корисника дигиталног доба. Веома је препознатљива потреба за вештинама код ИЦУ-тренинга јер све више и више библиотека као део основне делатности оснива центре учења, пре свега да би помогли грађанству у коришћењу компјутерске мреже (електронска владина пошта, информације за потрошаче, информације о културним активностима итд.) Претпостављамо да ће се наредних година повећавати потреба за неком врстом библиотечке консултативне службе.

Трећи тип се односи на способност руковођења стратешким развојем, укључивањем нових служби, планирањем и применом организационих и маркетиншких промена. Често је недостатак вештина на овом нивоу допуњен застарелим и непријатељским понашањем у

односу на нове теорије. Такав однос вуче корене и из неразумевања у којој је технолошки развитак организационо увучен у тај процес.

Ова три типа недостатака можете, такође, описати и као три различита нивоа потребног сагледавања новог хибридног концепта библиотеке: почетак је са потребом омогућавања разумевања и руковођења новим медијем, затим кретање ка потенцијалима за нове службе, утискивање нових, компјутерски умрежених служби у традиционално организовану културу као и последице по приоритете у традиционалној библиотеци.

Ови типови недостатака могу се наћи како на националном тако и интернационалном нивоу код многих библиотека. Да би се ово превазишло, очигледо је да се мора нешто предузети.

Национални или регионални програм са циљем превазилажења ових слабости, као препрека у развоју библиотечких служби примерених инфо-друштву треба, такође, да укључе и програм развоја новог руководства, јер је развој вештина и изградња способности очигледна одговорност вође.

Визија

Идентификовањем три типа недостатака, наша амбиција је била да се пружи свакој особи која ради у данским јавним библиотекама могућност оспособљавања, за почетак оспособити их да одговоре на свакодневне корисничке потребе за новим медијима, укључујући и Интернет у хибридној библиотеци.

Даље смо хтели да повећамо стандардну подршку Националног библиотечког већа за развој нових служби повећањем опште способности у раду на пројектима као предуслову новим службама.

Треће, хтели смо да променимо организацијску културу коју срећете у већини јавних библиотека. Ово је посебно требало да се деси у два случаја: желели смо побољшање библиотечке способности за учествовање као и само учествовање у компјутерски умреженим активностима. Хтели смо да интегришемо активности учења у библиотечку организацију.

Наша визија инспирисана је организацијским размишљањима о организовању учења и учењу кроз акцију.

У то време Данско национално библиотечко веће (ДНБВ) радило је са добрим резултатима на сопственој организацији уз помоћ спољних консултаната и то на развоју тимски оријентисаних, вредносно -базираних руководстава где је камен темељац вредности била инте-

грација учења у организацију. Организовали смо широко заснован унутрашњи рад на нашој визији будућности библиотека и нашој сопственој улози у томе као покретачке снаге. Своју улогу дефинисали смо као стваралаца оквира, политике и даваоца подршке остварењу библиотечког развоја.

Кључне речи наше политике биле су: развој хибридне библиотеке до степена где ће њене дигиталне службе моћи да раде као потпуна виртуелна библиотека уз стално кретање ка све различитијим службама, а у циљу стварања сопствене библиотеке. Организационо, усредсредили смо се на кретање од институционално-централизовано-организованог размишљања ка много отворенијој, умреженој, тимски и партнерски базираној организацији. И нашли смо да је веома важно за будући успех библиотечке професије успешно стварање нових улога у оквиру посредничке улоге између културе и учења.

Како се ове теорије и концепти могу унети у библиотеке? И како би могли олакшати промену? Наравно, наше намере као националног већа нису биле да диктирамо одређене промене или дефинишемо крајњи организациони модел. Не, ми смо хтели да стимулишемо локалне библиотеке да саме размотре потребне промене како би постале партнери националног умреженог сервиса, стварајући нове локалне понуде и односе, и да виде шта треба учинити да се створи ново окружење за учење како особља тако и корисника локалне библиотеке. Пошто смо хтели да нападнемо сва три типа недостатака, направили смо три главне линије програма: обучавање тренера, обучавање за управљачки пројекат и развој новог руководства.

Обучавање тренера има за циљ да искусно библиотечко особље обучи за тренере и супервизоре својих колега у сопственој или оближњим библиотекама. Треба да помогну оспособљавању кроз учење руковање музичким материјалом (кога многе библиотеке нису нудиле корисницима пре 2000. године), мултимедијима и веб службама као основним принципима у библиотеци као центру учења. Тренери би требали да могу да одрже кратке уводне курсеве и раде са колегама у музичком одељењу или демонстрирају како организовати www-презентацију за старе особе или било коју циљну групу јавне библиотеке.

Управљачки пројекат одабран је јер смо га сматрали средством развоја нових служби као и промена традиционалних организација, јер код пројектног рада, ви нормално организујете и тим за доношење одлука. Надаље, искуство последње декаде показало је да се библиотеке које стално раде на пројектима брже развијају него остале преузимајући вођство у стварању нових служби. Програмска основа

управљачког пројекта је обучавање извесног броја искусних библиотекара и њихова квалификација да буду подршка и саветници у пројектима своје али и оближњих библиотека.

Код оба програма можете наћи идеје концепта организације знања; а визија је била да тимови колега који раде као консултанти у свакодневним ситуацијама, нуде своје знање практичним демонстрацијама, првенствено у контексту дневног рада својих колега.

Трећи ниво било је ново руководство. То је једноставно добра понуда свим директорима јавних библиотека да се укључе и по изузетно ниској цени похађају нови курс управљања библиотеком, организован у сарадњи Данског националног библиотечког већа, Данске националне школе за менаџмент и Удружења библиотечких директора. Циљ је упознавање са условима менаџмента и руковођења у информатичком друштву, као и подстицање за промене у раду организације и приоритета у библиотекама.

Текст

Посебан део текста данског програма био је нови Закон о библиотечким службама који је 2000. године донео дански парламент. Први Закон о јавним библиотекама Данска је донела 1920. годи-не и од тада је неколико пута био ревидиран. Године 2000. циљ темељне ревизије био је стварање оквира за хибридне библиотеке како би се одговорило новим корисничким потребама информатичког друштва и у основи створило системско укључење интернет технологије и сервиса у библиотекама где год је то било потребно.

Промена у данском законодавству значи да она постаје обавезујућа за све библиотеке да омогуће приступ интернетским изворима и помажу грађанима у коришћењу истих. Та доступност свим врстама медија обавезујућа је и уводи нов сервис „bibliotek.dk" дајући приступ захтеву за претраживање, и – код нових књига – поруџбину било ког наслова који је нека данска библиотека купила да се може користити у било којој одабраној библиотеци.

У закону се осећа дух стварања нове врсте библиотеке са растућим бројем дигиталних сервиса и све различитијим службама у процесима физичких услуга корисника.

Закон је донео Данском националном библиотечком већу екстра 20 милиона данских круна (3 милиона америчких долара) због његове примене путем остварења програма за обучавања и оспособљавања библиотечког особља и других одговарајућих активности.

Текст, такође, укључује примену сталног образовања у Данској, која је стварно добра у поређењу са другим земљама. Има неколико институција које нуде курсеве, а водећа је Краљевска школа библиотекарства и информатичке науке са неких 300-400 курсева и 5.000 полазника годишње (укупан број запослених у данским јавним библиотекама је око 5.100). Активности Краљевске школе библиотекарства су цењене, два пута годишње презентује се нови каталог на курсевима оспособљавања и на семинарима, увек са новим и актуелним темама. Зато се прва одлука односила на текуће активности на том пољу. Одлучили смо да активности које предузмемо буду комплементарне са основним активностима на пољу сталног образовања а не алтернатива, јер програм треба да буде јединствен напор али не и нешто трајно као што су активности Краљевске школе библиотекарства.

Тако наш напор може бити окарактерисан као подршка организационој промени руковођења код учења као свакодневне активности. То није у супротности са активностима Краљевске школе библиотекарства и информатичке науке које су очигледно на вишем професионалном нивоу.

Значајно је да је понуда развојног програма била бесплатна за све библиотеке, док су образовне активности у Краљевској школи базиране на корисничким уплатама.

Примена програма

Образовни развојни програм је део већег програма назначеног као „специјална понуда свим библиотекама" и послат електронском поштом директно свим библиотекама у Данској. Елементи овог програма били су подршка за: 1. стварање и проширење збирки нештампаног материјала, 2. развој нових служби и сарадњу између библиотека и њихових корисника, 3. развој способности : обучавање за тренере и управљачки пројекат, 4. ново руководсво, 5. јавну кампању новом приступу свим библиотекама: bibliotek.dk/library.dk.

Амбиција целокупног програма је да све библиотеке истовремено уђу у модел хибридне библиотеке. Програм је омогућен једном одобреном свотом, а ако је напор добијање трајног ефекта, циљ му је промена уобичајеног библиотечког рада на сталном образовању. Другим речима: трајан утицај треба да је на начину библиотечког планирања развитка оспособљавања и организације, али истовремено постојала је актуелна потреба за одговарајућим вештинама на основном нивоу. Истовремено, намере програма оспособљавања и руково-

ћења биле су многобројне. Као прво, да се суочи са основним недостацима у руковању новим медијима, а у даљој перспективи да оствари организационе промене, узимајући у обзир разлике између традиционално институционално-централне библиотечке организације и компјутерски умреженог, на вредностима заснованог пројектно и научно оријентисаног културног рада. За ДНБВ било је најважније остварење партнерства ближег индивидуалном библиотечком директору и индивидуалним библиотекама него што би то било могуће самим ауторитетом. Главни партнер су биле обласне библиотеке. У Данској је обласна библиотека градска библиотека која је националном новчаном потпором обухватила задатак обласне библиотеке чија је првенствено традиционална улога да буде део суперструктуре за заштиту штампаног материјала. Нови библиотечки закон је, такође, назначио и нове задатке и потпуно нов начин организације тих задатака тиме што обласне библиотеке упућује на много активнију улогу у саветовању, координацији, потпори и развоју локалних библиотека. Новим актом ДНБВ је применила нов систем новчане потпоре за обласне библиотеке базиран на циљевима библиотечке активности, а које су назначене у извршном уговору. У односу на програм оспособљавања, ДНБВ је одлучила да Данску подели на четири регије са четири обласне библиотеке које би водиле практичну примену програма обуке тренера као и управљачки пројекат. У свакој регији једна библиотека је формално одабрана да буде одговорна, чиме је олакшано спровођење програма. ДНБВ је тесно сарађивало са четири одговорне библиотеке, да би осигурало постојање одговарајуће компјутерске мреже у регији, као и текућу размену знања и искустава између четири регије. У одабраном организационом моделу, идеја је била са једне стране стварање трајне компјутерске мреже која би наставила с радом и после престанка екстра новчане потпоре, а са друге стране интегрисање активности извршних уговора обласних библиотека. Обласне библиотеке четири регије пријавиле су се за новчану потпору на бази специфичних планова, а суштина је да се тиме олакша библиотекама да учествују а и препознају понуде као одговоре за своје потребе.

Шта је учињено?

Сваки регион је одлучио како ће организовати обуку. Један од региона одлучио је да уради претходни одговарајући преглед ради откривања библиотечких потреба. Резултат је био сличан осталим трима регијама, где су одмах предузете акције на основу ранијих библиотечких података о ситуацији. Потребе побољшања способности могле су се поделити у четири групе: 1. музичко библиотекарство за библиотеке које су биле нове на том послу, 2. компјутерска мрежа као професионално оруђе библиотекара, 3. дизајнирање компјутерске мреже, мрежни сервис за кориснике и 4. увођење www за разне циљне групе.

Ангажовање тренера и пројектних консултаната организовано је тако да се обухвати цела земља. Свака библиотека требала је да има бар суседну библиотеку са тренером. Све је учињено да ова бесплатна понуда библиотекама буде таква да оне једноставно нису могле да је одбију. Обучавање тренера вршили су професионалци са тог подручја и то из Краљевске школе библиотекарства и информатичке науке. Чак ако је обучавање и било организовано различито по регионима, фокус је свуда био на веома специфичном педагошком задатку којим су тренери требали да се баве. Обучавани су обично две недеље, издељене на два или три периода, са праксом и надзором између.

Пројектни управљачи или пројектни консултанти били су углавном обучавани краће, али у основи на исти начин: два периода од по три дана, са професионалним уводом у пројектни рад са праксом и надзором између.

Једноставним речима о активностима и бројевима: *обучавање тренера*: 53 библиотекара обучена су за тренере – углавном методом предавања и подучавања. После обуке, они су направили 430 радионица за колеге са 4.600 учесника. Ове радионице имале су за циљ сходно датим способностима, омогућавање учесника да рукују новим медијима у свакодневном библиотечком раду: компјутерско претраживање, стварање музичких збирки, учествовање у раду компјутерског сервиса као што је национални питај-библиотекара сервис али и у њиховим сопственим веб странама као и вођењу радионица за упознавање различитих корисничких група са Интернетом.

Обучена су 244 библиотекара у пројекту управљања како би они сами били управљачи, али и да буду тренери или консултанти својих колега у сопственим или оближњим библиотекама. За увођење нових сервиса као што је упознавање компјутерске мреже, представљање разних библиотечких понуда, од увођења једноставне претраге до

стварања сопствене веб странице, али и стварања захтевнијих нових сервиса.

Програм *новог руководства* представљен је као потпора професионално управљачком образовању. Једна понуда се односила на одређене степене или дипломске курсеве, као на пример, курс са добром репутацијом као што је управник јавне администрације. На наше изненађење, једва да је било неког интереса за ову врсту потпоре. Потпун успех је био код специјалног програма, урађеног као курс у трајању од годину и по дана, у сарадњи са Данском школом за јавну администрацију, Удружењем библиотечких директора и Данским националним библиотечким већем. Курс је био кројачки али је интегрисао бројне елементе стандардних дипломских курсева модерног менаџмента комбинованих са елементима хибридне и виртуелне библиотеке као и организационе садржаје новог библиотечког концепта. Пријавило се 85 библиотечких директора на курс организован у четири регије, 75 их је пратило цео курс, а 54 завршило свој финални пројекат. Да би се разумело интересовање за овај посебан програм и потреба за њим, мора се узети у обзир да су до 2000. године и доношења новог Закона о библиотечким службама, само професионални библиотекари могли да постану директори данских јавних библиотека. Одатле је и потреба за развојем професионалних управљачких способности. У односу на упоредне активности примене новог закона, може се тврдити да је већина данских градских управа (оних најмањих) примила државну потпору за стварање нових медијских збирки из овог програма, известан број градских управа потпомогнуто је у развитку нових партнерстава, а јавна кампања за нови компјутерски сервис bibliotek.dk вођена је преко разгледница послатих на све кућне адресе у Данској са следећим текстом: Посетите вашу библиотеку на адреси bibliotek.dk од куће – то је јединствена активност.

Да ли је било успешно?

Године 2003. увођење Закона о библиотекама завршено је и процена резултата је рађена на основу разговора са библиотекарима као и прегледа служби које су понудиле данске јавне библиотеке. Резултат прегледа открива да све библиотеке сада нуде интернет сервис и дају приступ широком распону медија и служби, и то до таквог степена да се може закључити да је хибридна библиотека истинска чињеница у *свим* данским библиотекама. Тако на првом

нивоу: потреба за оспособљавањем службеника јавних библиотека да рукују новим бројем медија и сервиса је задовољена: Свако коме је то требало добио је понуду да се усаврши кроз основну обуку.

Веома важна мера успеха је та да су наставне активности обуке организоване у четири регије од стране обласних библиотека настављене и библиотеке тих региона их сматрају веома важним. ДНБВ наставља да помаже ове активности мањим новчаним надокнадама, као стимулативним знаком за нове специфичне вештине. На пример, овогодишња актуелна тема је руковање музичким збикама код међубиблиотечке позајмнице јер је потписан национални договор о условима овог новог вида позајмнице.

Окрећући се веб сервисима очигледно је велик број библиотека постао партнер компјутерске мреже коју води национална служба, као што је електронски сервис питај-библиотекара, дечја виртуелна библиотека, интернет водич итд., али већином и углавном мање библиотеке још увек не учествују у томе. Отприлике једна трећина свих јавних библиотека доприноси националном веб сервису, што и није задовољавајући број. Овде смо на пољу које је изнад једноставне обуке оспособљавања и захтева нове приоритете и организационе промене.

Што се тиче програма за ново руководство, процена учесника је била одлична, али је још увек рано за просуђивање његовог учинка. Очигледно да потреба за „новим руководством" није била потпуно задовољена што се може закључити по неким проблематичним понашањима откривеним током разговора у горе наведеном прегледу а код примене „Закона о библиотечким службама". Проблематично понашање је у односу на рад компјутерске мреже и потребне кооперације у даљем развоју. Очигледно је вредност независности (другим речима њихова сопствена „слобода") рангирана на виши степен у умовима многих библиотечких директора него развој професије. Закључак је: За краћи период – образовни напори, једоставно унапређење – ми смо успели. За дужи период – промена организационе културе и вредности, интегрисање пројектног рада и компјутерске мрежне активности – идемо исправним правцем, али развој (и нови напори) тек треба да покажу јасније потребу за променом да би убедили све библиотечке директоре. Што се тиче ефикасности пројекта управљања, убеђен сам да је сувише много људи обучено на сувише површној основи. Идеја о руководиоцима пројекта као консултантима је добра, али треба мањи број људи обучити на много амбициознијем нивоу. Такође је јасан закључак да тренери не могу имати исти резултат као професионално испланирано и контину-

ирано образовање дато у библиотечким школама, али добро искоришћена обука тренера се може видети као део посла у решавању дневних домаћих потреба остављајући сложене активности професионалним партнерима.

Превела са енглеског *Мирјана Стојковић*

Селма Рибеиро Сајер
Анжела Монтеиро Бетенкур

ЕЛЕКТРОНСКИ КОНЗОРЦИЈУМ БИБЛИОТЕКА
модел библиографске сарадње

Аутори су библиотекари Националне библиотеке Бразила. Овај текст саопштен је на 70. Генералној конференцији Ифле одржаној 2004. године у Буенос Ајресу, а преузет је са Интернет сајта www.ifla.org

Од првих корака до умреженог прилаза

Повећано коришћење информационих технологија у раду библиотека испољава се у изменама специјализација, како професионалаца, тако и корисника, а такође и у потреби за изналажењем нових садржаја рада. Ако библиотеке не буду водиле рачуна о тој тенденцији организације свога унутрашњег рада и проширивања списка услуга и продуктивности које предлажу клијенти, остаће у позадини напретка и неће моћи да удовоље потребама својих корисника. Да се не би нашла у таквој ситуацији, Национална библиотека Бразила је 1997. године сачинила анализу сложености посла са циљем промене основних оријентација.

Анализа је показала да је уложено много труда, али се као примаран резултат појавила само аутоматизована каталогизација, започета још 1982. године, као заједнички подухват универзитетских библиотека у каталогизацији на националном нивоу. Као резултат тога био је сачињен заједнички каталог, којим се управљало са централног компјутера смештеног у Fundacio Getulio Vargas на основу постојеће мреже Библиодата, која још увек наставља са радом.

У време прављења анализе јасно су се изразили недостаци у следећим пословима: Национална библиотека је била принуђена да води класичне и аутоматизоване (само на CD-ROM) каталоге. Мада је нов програм

ORTODOCTS, разрађен у Бразилу, био обезбеђен 1994. године, он у 1997. години још увек није успешно функционисао. Одлучено је да се замени стара програмска опрема и формати са новим (MARC). Резултат тога је могућност да се пренесу основне базе података у формат MARC, на основу којег је омогућен приступ међународним базама података са могућношћу копирања каталошких записа.

Ови преображаји су дозволили да се у 1998. години ORTODOCS почне користити у 19 база података ORTODOCS: књиге, ретке књиге, рукописи, звучна и периодична издања, картографски и визуелни материјали. Укупно 600.000 записа постало је доступно преко веб сајта Националне библиотеке. Сајт је почео са радом 1998. године.

У 2003. години реализован је пројекат за ретроконверзију, а као резултат обрађено је 400.000 записа монографских публикација садржаних у лисном каталогу и оних заосталих у каталогизацији.

Даље су биле успостављене везе са библиографским записима и нумеричким подацима, које су утицале на почетак стварања виртуелне библиотеке.

На тај начин сви процеси каталогизације који су се базирали на умреженој технологији, показали су велику прилагодљивост.

Данас умрежене каталоге који раде на Интернет режиму, израђује 60 каталогизатора. То омогућава да се уношење и обнављање података обавља у оквирима реалног радног времена.

Стандардизација и национална сарадња

При остваривању максималног коришћења ресурса сваке библиотеке и проширивања тих ресурса у оквиру земље, а такође при организацији заједничких каталогизацијских потенцијала на основу међународне мреже, неопходна је широка примена стандарда. Постојеће међународне организације и њихово повећавање у последње време, показале су да је путем сарадње, користећи доступну информациону технологију и новаторство, непрестану глобализацију светског знања, могуће умањити трошкове и време за каталогизацију. Помоћу тога остварене су промене које гарантују исправност изабраног пута.

Треба истаћи да је анализа техничких средстава показала да програмска опрема која за основу користи стандард ISO 2709 i ANSI Z.39.2 омогућује ефикасан импорт и експорт датотека.

Библиографски, контролни и локацијски записи за све врсте грађе, монографске, серијске публикације, архивску и рукописну грађу, раде се у формату MARC 21. Мрежни модул каталогизације такође користи MARC,

који омогућава лаку редактуру записа. Поља и потпоља у опису, повезана са кодним таблицама MARC 21 и базама обавезних података, олакшавају каталошки процес. Другу важну карактеристику чини могућност копирања каталошких записа из база података књига и мултимедијалних објеката какви су звучни, видео и сликовни записи и текстови.

Обавеза Националне библиотеке јесте да утврди обавезне облике имена индивидуалних и колективних аутора и предметних одредница и да изграђује одговарајуће датотеке које се користе на националном нивоу. Те датотеке граде се да подрже јединствено формирање записа за индивидуалне и колективне ауторе, географска имена, наслове периодике и предметне одреднице, сагласно стандарду AACR 2 и формату MARC 21.

Оваква база броји 150.000 записа, који су аутоматски повезани са мрежним процесом каталогизације. Око 50.000 каталошких листића још чека на ред да буде унето у систем. Предметне одреднице такође су разрађене према формату MARC 21. Оне броје 120.000 записа, укључујући основне и унакрсне термине, а у процесу копирања каталошких записа кроз поље 7XX остварује се веза са ауторизованим терминима Конгресне библиотеке, који су преведени на португалски језик.

При анализи националних библиографија Комитет за каталогизацију Ифле високо је оценио те мрежне обавезне податке.

За приступ и преузимање записа из Конгресне библиотеке Национална библиотека користи протокол Z39.50.

Библиотеке које учествују у кооперативној каталогизацији, кроз Електронски конзорцијум библиотека, доста користе те базе података које им помажу у раду.

Уз коришћење специјалних шифара обе базе података доступне су преко електронске мреже.

Виртуелна библиотека

Први покушаји изградње дигиталне колекције на темељу независних пројеката, какви су били Дигиталне карте и фотографије, такође и ноте, забележени су 1995. Њихов задатак је био обезбеђивање мрежног приступа до ових колекција. Није постојао задатак заштите дигиталних записа нити разрада стандарда за избор и садржај дигиталних архива.

Године 2001. започети су нови пројекти, који су разрађивали стандарде за избор, попуњавање и мрежни доступ дигиталне грађе. Њихови називи били су: *Историјска картографија, Сједињене Америчке Државе и Бразил, Ширење граница, поређење култура, Отворена библиотека, Ропство у Бразилу.* Ти пројекти финансирани су уз учешће иностраних установа и

фондова. Тако је изграђена Дигитална лабораторија која омогућава рад према међународним нормама прикупљања и обраде дигиталних збирки.

Осим ових норми, одређен је и тип метаподатака, који се користи при опису, структурисању, управљању и дугорочном чувању збирки.

Метаподаци за текући прилив грађе разрађени су према Даблинским правилима. Модел обухвата све врсте грађе и биће доступан преко мреже и повезан са библиографским и дигиталним записима.

Основа метаподатака Националне библиотеке изграђена је у језику XML. Задатак конзорцијума јесте пренос података из записа MARC 21, а такође и креирање оригиналних записа. У основи су Даблинска правила и Модел описа дигиталних објеката Конгресне библиотеке.

Дигитална лабораторија ради у мрежи MACINTOSH, са скенерима за микрофилмове, фотонегативе, књиге и материјале великог формата, а користи и нове типове дигиталних камера.

На основу каталога виртуелне библиотеке могу се добити копије слика, фотографија, карата, као и дигитални документи са сликама и пуним текстом. На сајту је текућа национална библиографија са близу милион записа, регистрован обавезни примерак који омогућује редакторима да провере да ли су примерци достављени, као и база података ISBN са бројевима већ штампаних књига. Очекује се да ће ова база, постављена на Интернету, дозволити редакторима, ауторима и корисницима да остварују своје захтеве.

Другу карактеристику виртуелне библиотеке представља 200 пуних текстова класичне бразилске литературе и дигитализоване ретке књиге које се могу користити на мрежи.

Виртуелна библиотека поседује и микрокопије чланака из 5.700 часописа. Корисници могу проверити квалитет микрофилма, а по њиховом захтеву шаљу се копије у класичном формату, на CD-ROM-у или као дигитални документ.

Библиотека је започела дигитализацију својих збирки 1999. године. У почетку су дигитализовани филмови и микрофилмови, а сада се процес шири и на папирна издања, књиге великих и малих формата, карте итд.

Уз помоћ машинских претраживача корисници могу добити библиографске информације и бити упућени на биографске податке аутора који имају своје сајтове.

Део дигитализованих текстова класичне литературе има везе са библиографским записима, биографским записима, сликовним записима и записима микрофилмова. Може се приступити и бази са класичном музиком и фонограмима традиционалне бразилске музике.

Без обзира на потешкоће око чувања и рестаурације старе хартије, надамо се да ће бити могућа дигитализација већег дела историјских збирки.

То је главни задатак који нам још предстоји. Већ је одређена тематска усмереност. Она је зависила од истраживања фондова и избора најпогоднијег материјала за изградњу CD-ROM-ова и Интернет сајтова који би најпотпуније одговарали потребама истраживача.

Регистар носилаца ауторских права, ISBN и обавезни примерак

На веб сајту представљена је такође информација о записима који се тичу ауторског права. Постоји већ 200.000 записа о оним ауторима који су поклонили своја ауторска права. Тренутно тај списак укључује податке о ауторима који су то урадили до 1995. године (година почетка аутоматизације) и после. Без обзира што су у умрежену базу података већ укључени подаци о раније регистрованих 100.000 аутора, због побољшања квалитета било је неопходно да се редигују. Месечно база података увећава се за 3.000 записа, а да се при томе проценат за одбијање усаглашавања своди на 30%. Упоредо са том информацијом корисницима су доступни подаци о ISBN и обавезном примерку.

Електронска заједница библиотека: циљ коришћење заједничког потенцијала библиографских записа и виртуелних збирки

Националне библиотеке имају две међусобно повезане мисије: услуживање истраживача и посебних библиотека у оквирима Програма помоћи у систему јавних и универзитетских библиотека. Циљеви Програма за помоћ су потреба да се сачувају збирке у библиотекама и библиотечко услуживање других библиотека које су у сеоским областима, са намером да им се пружи техничка помоћ у оквиру Еклектронске заједнице библиотека, која је стартовала 1999. године. Та заједница обједињује јавне и универзитетске библиотеке са Националном библиотеком које на сарадничкој основи уводе аутоматизовану каталогизацију и нумеричку архиву.

Описан сложенији систем умножавања каталошких записа и њихов обим, дозвољавају библиотекама-чланицама Заједнице да сарађују и бесплатно користе мрежу REDEMARC, у којој је похрањена и припремљена од стране Националне библиотеке, текућа национална библиографија са потпуним библиографских записима.

Тај процес помаже библиотекама у оквирима електронске заједнице, да на основу заједничког коришћења базе сачине своје сопствене базе података књига, које припремају са значајним уштедама.

Приступ може бити представљен са око 650.000 књига и других информационих материјала. Укупно је на веб сајту у мрежном систему представљено око милион записа. Јавне библиотеке и државни универзитети имају слободан приступ а приватни универзитети морају да плате коришћење тих услуга.

Неопходно је проучавати тај процес, зато што он значајно скраћује време потребно за каталогизацију у библиотекама-учесницама у заједници и обезбеђује грађење потпуније и квалитетније базе података. Индивидуалним корисницима није неопходно да спроводе компликована истраживања за изналажење ауторства и идентификације.

Превели са руског *Татјана Јазић-Савин* и *Жељко Вучковић*

Томас Елој Мартинес

КЊИГА У ВРЕМЕ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Аргентински писац и новинар Томас Елој Мартинес дао је поздравну реч на отварању 70. Генералне конференције Ифле, одржаној у Буенос Ајресу у августу 2004. године. Господин Мартинес је директор Програма за латиноамеричка истраживања Универзитета Руџерс у Њу Џерсију. Рођен је у Аргентини 1934. године. За време војне диктатуре живео је у Венецуели. Познат је по романима *Света Евита*, *Роман о Перону* и *Матичин лет*, за који је добио књижевну награду *Алфагуара* 2002. године.

У забаченом кутку Британског музеја у Лондону налази се мала глинена табла на којој је неколико забележених стихова о потопу. Ови стихови припадају вавилонском *Епу о Гилгамешу*, а написани су клинастим писмом пре више од четири хиљаде триста година. Плоча је била део библиотеке краља Асурбанипала, једне од најранијих о којима има података. Искре маште непознатог аутора Гилгамеша осветљавале су тада само неколицину људи: можда двеста, можда хиљаду. У раном зачетку врсте, читање је била вештина много мање заступљена од пољопривреде и ратовања. Приче су опстале захваљујући певачима који су их певали и импровизовали и онима који су их слушали и касније уобличавали оно што су чули и упамтили. Поред неколицине прича о краљевима и ратницима које су их овековечиле, ове плоче служиле су и за трговину и бележење неких значајних догађаја, победа, освајања, царских обреда.

Није познато колико је независних система писама тада укупно постојало. Број опсталих писама је магичан – седам. Сва су зачета на истоку, од Грчке, Крита, Месопотамије, преко долина Нила и Инда, до великих река Кине, у висоравни Анатолији, у старом персијском граду Суси. Људском

роду је требало два миленијума да повеже речи и да помоћу њих компонује мелодију коју данас познајемо под именом *књига*. Прве књиге нису говориле о историји. Биле су то формуле прорицања, текстови о птицама у лету, о шетњи животиња. Помоћу природе, човек је покушавао да протумачи судбину. А књиге су биле непоколебљива судбина, вечност заустављена речима.

Можда је највећа чудесност књиге њена моћ преображавања. Настаје као глас који се обогаћује преношењем из једне генерације у другу, затим неко тај глас, уплашен да га не однесу ветрови времена, руком зауставља, исписујући безброј страница, и тако настају *Илијада* и *Хиљаду и једна ноћ*, касније свети текстови, затим настаје штампани папир, као и виртуелни симболи које гледамо на компјутеру. Суштина сваке књиге је, наравно, писање, са таквим ставом слажу се и Аристотел, и кинески мудраци из 15. века, и Волтер и састављачи енциклопедија. Аристотел у *Логици* каже да су „изговорене речи симболи менталног искуства а писане речи симболи изговорених речи". Према Таи Тунгу, Кинези су дефинисали писање као „обојени говор", а говор као „дах вокала". Нешто слично каже и Волтер: „Писање је боја гласа; што вам више на њега личи све је боље."

Човек је од настанка писао књиге а да тога није био свестан – гласом, историјским догађајима који су се одигравали на јавним местима, трговима, храмовима, академијама. Није постојао аутор у данашњем смислу: писање, односно стварање, било је колективни задатак, расправа, дијалог попут оних које је Платон бележио. *Илијада* и *Одисеја* су дела многих људи или, ако тако желимо, свих Хомера који су на њима радили између 8. и 6. века пре наше ере. Сваки преписивач *Илијаде* сажимао је неки стих или је укидао читаву сцену, све док тај покретни простор није пронашао своју тачку чврстоће, као што се догодило и са црквеним јеванђељима и апокрифима, са Конфуцијевим текстовима које су, пошто их је спалио први кинески император, по сећању, поново саставили његови ученици, па и са једним славним романом *Крај воде*, богатом средњовековном *Shui-hu-zhuan*, чије би стотине варијанти могле бити и хиљаде варијанти, или стотине хиљада варијанти, или само једна.

Моћ књиге је у њеној многостраности. Књига је глас, свеска, виртуелни знак, или све то одједном, она ствара или отелотворује, сама по себи, један лик или читаву једну културу.

У прошлости су људи слушали предања из књига, или су их преписивали, или су их читали дајући оном што је написано усмени облик (јер је читање у тишини, као што је познато, обред који је касније настао) и тако посредовали између књиге и заједнице. Читање је било нешто што је припадало јавним круговима, а додавања и тумачења онога што се читало, уместо да буду забрањивана, наилазила су на колективну захвалност. Иако

су црквени оци касније повукли границу између личног, односно светог знања, и јавног, односно световног знања, многе поеме, витешки романи и народне приповетке плод су генерација које су у њима похрањивале своје културне талоге и своје језичке промене, као што се догодило са *Амадисом од Гауле*, или *Песмом о Роланду*, или *Поемом о Сиду* и англосаксонским јуначким епом *Беовулф*. Истовремено, поједина велика лична остварења почињу да намећу навођење аутора. Аутор се помиње у Дантеовој *Комедији*, у причама Џефрија Чосера, у *Књизи о правој љубави* Архиепископа од Ите, као и у *Генђи моногатарију,* првом и једном од највеличанственијих романа који се памте, а који је написала дворска дама Шикибу Мурасаки, између 1001. и 1003. године, уневши свежину и лепоту у јапански језик.

Проналазак штампе доноси промену у односу између аутора и читаоца смешта књигу у приватне кругове, уводи је у човекову интиму, претвара је у сапутника усамљених, у повериоца тајни и илузија, у преносиоца шифрираних порука, и омогућује да сваки израз буде прочитан у складу са расположењем које је неко имао у одређеном тренутку свога живота. Како време пролази, смисао тог израза, истовремено, може да се мења у читаочевој машти на начин који је прецизно описао Хорхе Луис Борхес у својој причи *Пјер Менард, писац Кихота*.

Непосредно након првих Гутенбергових *Библија*, 1474, Алдо Мануције започиње, у Венецији, авантуру са објављивањем дела која су му била неопходна за предавање друштвених наука. У приручном формату, прво штампа неколицину грчких класика Софокла, Аристотела, Платона, Тукидида; наставља, на латинском, са Вергилијем, Хорацијем и Овидијем, а збирку завршава речницима и граматичким трактатима. Ова издања, најблиставија у историји штампе, настала су са посебним циљем. Мануције их је објавио без напомена и објашњења, да би читаоци директно ушли у штиво, ослобођени било којег вида посредовања, како би на свој начин могли да разговарају са „славним покојницима".

Идеја да је књига средство за разговор са мртвима одзвањала је следећих пет векова, док Мишел де Серто не дефинише историју као сценску поставку насеља мртвих, а Жан Пол Сартр не напомене да свако дело постаје стварност и има смисла од тренутка када бива опажено и усвојено од других. Читаочева блискост са књигом зачела је на хиљаде Дон Кихота, младих Вертера, све на исти начин очајне, али све са различитим очајем; мноштво Мадам Бовари, Дејвида Коперфилда, Леополдова Блумова, Хумберта Хумберта и Лолита. Иако помињем само јунаке романа, блискост настала штампаном речју односи се на све видове људског знања: биоскоп, историју, науку, филозофију, дакле прво на мисао а затим на знак.

Раније или касније, сваки знак у писаној форми пронађе најповољнији начин распростирања путем библиотека, фотографија, епохалних снимака, стручних есеја, новина, часописа, књига и виртуелних информација.

Виртуелна империја нас је нагнала, на известан начин, на заједничко читање, да општимо и међусобно делујемо путем знакова. Тако је људска врста кренула од почетне агоре, од стваралаштва преко језика до блискости између аутора и текста, и вратила се облику који је другачији од агоре, где читалац, само за тастатуром, преплиће своје искуство са безброј текстова који се укрштају у мрежи. Књиге или информације које круже у том виртуелном пространству може да пронађе и узме когод пожели – а то се заиста често дешава – да их мења напоменама или дотерује при самом процесу читања. На једном од тих јавних форума којима плове хиљаде ликова, прочитао сам да је неки учесник, нехотице, поново написао Кихота, док је преводио учени говор Санча Пансе приликом напуштања звања гувернера острва Баратарија на језик шпанског сељака 16. века. Овакво посредовање покренуло је бесконачну дебату у коју су се укључили студенти лингвистике и љубитељи Златног доба, који су исправљали првобитну корекцију или су предлагали друге варијанте истог говора. У тој бескрајној пауковој мрежи, текст је и даље био текст, одан својој првобитној верзији, али се истовремено отварао попут делте у коју су сви урањали руку и реметили је. Текст се нарушавао, али је и оживљавао, јер је свака ископана и расправљана реч такође била жива реч.

Постепено, овај нови вид агоре, то чистилиште или небо виртуелног, почео је незаустављиво да расте попут дрвета. Вавилонска библиотека, она у коју је Борхес уврстио све књиге из прошлости, чак и оне које нису написане, па и варијанте сваке од ових књига, стигла је до нас и пре очекиваног. Већ је међу нама.

Филозоф Пол Вирилио пише да ако је основни елемент модерности брзина материје – Фернан Бродел говорио је о „спорости транспорта" у својој причи о европској цивилизацији у периоду од 15. до 18. века – онда је основа постмодерне брзина светлости. „Људско биће – пише Вирилио – осећа да га је технологија коју је сам створио превазишла и да је отишла даље од онога што подразумевамо под прошлошћу или будућношћу." У мрежи, на Интернету, чија је распрострањеност глобална, не постоје дан и ноћ, не постоје сати. Данас читам о ономе што се догодило јуче на Паскаловим острвима оно што се сутра догодило у Токију. Моје време је двоструко, вишеструко. Ми смо, сада, у океану времена које се креће брже од наше маште.

Бесмислено је мислити да ће виртуелна информација допринети нестанку књиге у њеном постојећем облику: у правоугаоном предмету од картона, тканине или коже, унутар којег су папирни листови преплављени

знацима, како су то изјављивали лажни пророци. Можда се књига претвори у друге књиге, као што смо већ видели. Можда странице читаве једне библиотеке могу да се преместе само једним лаганим покретом кажипрста. Међутим, књига ће, опстати у облику који је стекла пре више од петсто педесет година, јер ће увек постојати неко ко ће више волети да успостави блискост са неким писцем тако што ће листати странице које ће оживљавати приликом њиховог отварања. Увек ће постојати неко ко ће желети да се врати некој књизи само у оном издању у којем ју је први пут видео, некој посвети, сећањима и прошлим догађајима који су везани за тај предмет. Чак је и Бил Гејтс, власник Мајкрософта, 1999. године рекао да је „читање са екрана без сумње мање вредно искуство од читања са папира. Чак и ја, који имам на располагању најскупље екране – рекао је – више волим да одштампам текст на штампачу ако има више од четири или пет страница."

Све велике културе везане су за неку свету књигу, а за неке народе као што су Јевреји књига је била, током многих векова, једина могућа домовина. Из *Старог Завета, Јеванђеља, Курана, Шуа* и Конфуцијеве *Књиге промена*, из будистичког канона *Будавацане* сазнали смо о скоро свим човековим мислима о Богу, и о Светом духу. У овај бескрајни списак: требало би уврстити и *Ђилам Балам* и *Попола Вуха*, свете књиге Маја, затим космологије скоро неписмених народа попут Вараја из делте Амакуро, свете текстове са југа Нила, као и из гренландских степа. Књиге нису само компас који показује наш идентитет и нашу разноликост, него су и неопходна референсна тачка за разумевање оног другог и других.

У младости су ми библиотекари личили на божје двојнике, наследнике непресушног знања. Више сам научио у библиотеци Сармијенто Тукуман између своје 11. и 18. године него из универзитетских уџбеника. Свакога јутра враћао сам књиге које сам претходног дана позајмио, а једна библиотекарка, иначе професор историје, отпуштена са катедре због неслагања са ондашњим режимом, увек би ми резервисала неко дело запањујуће ново. Прочитао сам Херодота, Тукидида, Платонове дијалоге, Софокловог *Краља Едипа*, шест великих Шекспирових трагедија, *Кихота*, анатомију Тестута Латаржета (прочитао сам је као да је роман), Димине маштарије о 16. веку, трилогију *Месечари* Хермана Броха, *Замак* Франца Кафке, Борхесове приче, дела Доминга Фаустина Сармијента.

У та, тако давна времена, књига је била осветљена светом ауром која, према Борхесу, никада не би требало да престане да сја. Не бих говорио о светости него, можда, о достојанствености. Пре пола века, књига је још увек била извор свеопштег знања, а не – како јој се догодило касније – један од производа. Њену природу нису угрожавале мултинационална стапања и поплава глобализације који можда стимулишу привреду и

производњу, али не и машту и слободу стварања. Књига опстаје, али тржиште, попут хорде, иде напред. Две личне авантуре, вероватно, јасније могу да дочарају оно што желим да кажем.

Пре неколико месеци био сам у Бордерсовом представништву у Ист Брунсвику, у Њу Џерсију. Реч је о једном од оних пространих супермаркета где се на једном месту налазе књиге, плоче, календари и честитке. Углавном Borders-и, Barnes-и и Noble-си, као и ланци тог типа – као што су Fnac у Француској и Шпанији – продају неке класике у приступачним издањима. Оно што сам покушавао да нађем тога дана био је примерак *The Most Excellent and Lamentable Tragedy of Romeo and Juliet* (*Ромео и Јулија*) – у верзији за средњошколце, са напоменама. Отишао сам до полица где сам претходне недеље за моју кћерку од истог аутора пронашао *The Tragedy of Richard the Third* (*Ричард III*) и *A Midsummer Night's Dream* (*Сан летње ноћи*), али нисам имао успеха. Књигу која ми је била потребна видео сам у едицијама сабраних дела која ми нису користила те сам се упутио према столу за информације у жељи да затражим помоћ. Немарни службеник склонио се тамо са спортским часописом. Замолио сам га да преко компјутера провери да ли је остао који примерак жељене књиге у магацину, а потом сам му дао пун наслов. База података није га имала забележеног. Предложио сам му да окуша срећу са скраћеним насловом, *Ромео и Јулија*. Нисмо успели. Покушајмо са именом аутора, рекох му. Службеник ме је погледао крајње незаинтересовано и упитао: „Можете ли ми издиктирати његово име слово по слово?" Личи на патетичну шалу. Ипак, није. Крајем прошлог маја, отишао сам у Fnac, у Мадриду, да купим било које издање Кеведовог *Лупежа*, одомаћен назив пикарског романа чији пун наслов гласи *Живот лупежа званог дон Паблос* аутора Франциска де Кеведа и Виљегаса. Обратио сам се једној службеници која је поправљала шминку: „Где могу да пронађем Кеведовог *Лупежа*?" Исход је био још гори од оног у Њу Џерсију. Отишла је до компјутера, да провери не пронашавши никакав податак. „Да видимо – рекла је ревносна службеница. – Према наслову који сте ми дали тог романа нема. Можда га лакше нађемо ако ми дате име аутора."

Данас, у време глобализације, не треба да водимо битку да освојимо читаоца, него да га заштитимо од тога да га тржиште не заглупи, да не изгуби навику да схвата књигу на начин како схвата самог себе. Поред мноштва информација преко процесора и књига, глобализација, неочекивано, почиње да сеје семе неједнакости са циљем да глобализује тржиште, а не личност. Петина светске популације још нема приступ било којем виду образовања, а више од три петине не може да купи књигу, јер су на породичном списку на првом месту храна, станарина и одећа мада, често, ни оно што се заради за то није довољно. Милијарда и по становника нема

воде за пиће, а више од милијарде живи у условима који нису достојни људског рода. Милијарда становника не зна да чита и пише.

Међутим, овде нису примарне статистике него морални и правни разлози који би требало да пробуде и најравнодушније духове, мада смо свесни они не значе ништа за оне најгрмзивније духове. Милијарда и триста милиона људи живи са мање од једног долара дневно. Како могу да мисле на куповину књиге? С друге стране друштвеног спектра, зарада три најбогатија човека на свету већа је од укупног бруто националног дохотка четрдесет и три најсиромашније земље.

Глобализација је нагласила сиромаштво и зависност немоћних држава, али гајим наду да ће људи отворити очи. Налазимо се на крају света, и свакога дана када се пробудимо осећамо тежину земаљске кугле на леђима, али смо исто тако и у средишту, јер нас незнање чини једнаким. Сељак из Охаја, Перигеа или Украјине може врло мало да зна о квантној физици или о техници специјалних истраживања, а иста је ствар са сељаком аргентинских пампи или занатлијом из Зимбабвеа. Међутим, сељак из Охаја може без проблема да гледа призоре са Марса који се емитују преко телевизије, док у истом тренутку сељаку из пампе нестаје струја. У суштини, оно што нам служи не морамо увек и да познајемо. У тој усамљености у глобалном свемиру, књига је наше једино средство разумевања, систем који нас повезује. Кроз историју, ратови су нас раздвајали и враћали у прошлост, док нас је књига повезивала и слала у будућност.

Слављење постојања и умножавања библиотека, дакле, није само чин правде. Доказ томе су и речи Вилијама Фокнера приликом доделе Нобелове награде, које гласе: „неуништив човеков глас и даље говори. Убеђен сам да ће човек не само опстати него да ће и преовладати, јер има душу коју изражава у књигама, дух способан да саосећа, да се жртвује и да опстаје."

Налазимо се у земљи чија је највећа библиотека, Национална библиотека, досегла симболичну вредност у делу Хорхеа Луиса Борхеса, њеног директора током осамнаест година. Борхес се поносио што су му претходила два велика слепа писца – као што је и он био – и у његовој „Песми о надарености" приказао је сплет симбола у којем му слепило, читање и сећа у књигама омогућавају да замисли Рај у виду библиотеке. Борхес пише: „Очи без светлости постале су господари града књиге и оне умеју да читају само у библиотекама из снова."

Борхесов Рај је скроман – највише милион томова – и обележен је необичном судбином. Палата у којој је била смештена Национална библиотека у Улици Мексико, била је почетком 20. века седиште националне лутрије, што доказују рекламе које се још виде на фасади: крилате нимфе заслепљних очију, са великим бронзаним куглама. Пре више од две де-

ценије књиге су пресељене на други крај Буенос Ајреса, а у стару зграду, у ренесансном миланском стилу, сместио се Национални центар за музику. На месту где су се некада могли чути узвици среће и тајновито шушкање књига, сада се налазе виолине, тромбони, фаготи, клавири. У Аргентини ствари одувек имају чудну судбину.

Две необичне библиотеке налазе се на овом необичном континенту. Једна од њих има дах митова. Окупљали су је португалски краљеви током четири века, од 15. до 18. Уочи земљотреса у Лисабону 1755, библиотека је, осим ретких докумената, кодекса, инкунабула, колекција гравира, партитура и мапа, бројала скоро седамдесет хиљада књига – за оно доба била је то велика цифра. Као што то добро примећује Лилија Мортис Шварц у књизи *A Longa Viagem da Biblioteca dos Reis* (*Дуго путовање краљевске библиотеке*), та акумулација писменог богатства била је истински симбол португалске монархије.

Доказ томе је да је краљ у Браганзи, пред претњама од Наполеонове инвазије, решен да побегне у Бразил, у новембру 1807. године наложио да се пренесе и краљевска библиотека. Ипак, неке драгоцености стајале су месецима под ведрим небом, у једном усидреном броду на неколико миља од Лисабона. Једну *Библију* коју је штампао Гутенберг у Мајнцу и *Књигу часова* из 14. века спасио је од кише библиотекар чије је име вредно помена, Луис Хоаким душ Сантуш Марукуш, јер је управо он у марту 1811. пренео у 'дивљу тропску колонију' последњих 87 ковчега књига које су пловиле између Португалије и Азорских острва.

Након дуготрајне поморске незгоде, огромна библиотека срљала је у пропаст и на копну. Први томови смештани су у катакомбама где су живели кармелићански монаси, потом се нове пошиљке књига с мора остављају у једној болници, док, коначно, краљ Жоао VI не наложи да се целокупна библиотека премести у зграду близу Краљевске палате у Рио де Жанеиру одакле је ширио утицај над рађајућом бразилском империјом. Међутим, морало се догодити нешто чудно у луци Салвадор у заливу Тодуш луш Сантуш, док је први брод био усидрен са двором и његовим књигама. Два или три ковчега су се загубила приликом истовара, али су књиге које су биле у њима пронађене 1984. године у једном олтару на северозападу Бразила, где су коришћене за религиозне проповеди. На један или други начин, књиге су испуњавале снове људског рода: једнима су значиле знање, другима слободу, наду, веру.

Друго чудо од библиотеке изградио је Џ. Пирпоинт Морган у авенији Медисон, између 36. и 37. улице у Њујорку, тридесет година пре него што ће Борхес написати *Вавилонску библиотеку*. Борхесова је обиловала бројем, а ова друга беспотребном, неумереном амбицијом. Морганова библиотека чувена је по квалитету. У њој се чувају књиге, које се сматрају

неопходним за човечанство, и то под само једним условом: сви примерци морају бити уникати, томови заробљени у вечности.

Морганова богата библиотека, међутим, има мало везе са знањем. Она одаје признање славним издањима и писаној речи. Без сумње, банкар је прочитао мало књига, али је научио да их купује мудрошћу ерудите. Приликом једног путовања у Европу 1860. године успео је, кад бих само знао како, да купи рукопис *Endymion*, поему из четири дела коју је Џон Китс објавио 1818. У исто време убедио је Чарлса Дикенса да му будзашто препусти свеску са *Божићном причом*, која у историји књижевности представља једно од најлепших остварења.

По савету нећака Џунијуса, Морган је купио асирске плоче, јеванђеља која су украсили средњовековни монаси, прву Гутенбергову *Библију*, први отисак Плутархових *Упоредних животописа* (Венеција, 1478), прва издања Шекспирових комедија, прича и трагедија (Лондон, 1623), рукопис Principia mathematica, у којем је Њутн формулисао закон гравитације, Дидроову *Енциклопедију*, сва могућа издања *Алисе у земљи чуда* и Сент-Егзиперијевог *Малог принца*.

У палати у авенији Медисон има рукописа који су драгоценији од оних у Британском музеју. У њој се налазе једини опстали фрагменти *Изгубљеног раја* Џона Милтона, последња верзија *Огледа о људском разуму* Џона Лока, бројна писма Џорџа Вашингтона, Џејна Остина, Вилијама Текерија, оригинал *Ајванхоа* Валтера Скота, Бајроновог *Дон Жуана*, комплетан текст *Слике Доријана Греја* Оскара Вајлда, и тридесет пет страница на којима је Ајнштајн објаснио како је настала теорија релативитета.

Иако су сва велика дела људског рода била, пре свега, дела говора, људи и даље траже у књигама тај камен мудрости, тај дах вечности који изгледа да не може да се нађе ни у једној другој ствари: нити у говорништву, нити у пролазном биоскопу. Књига је попут воде. Намећу јој се брежуљци и бране, али увек заврши тако што нађе пролаз. Као да је невоља чини јачом. Чак и у најтежим временима, свака изговорена идеја, претворена у реч, пребродила је цензуре и ланце, са циљем да открије четири истине и настави да буде непоткупљива и бунтовна и онда када сви заћуте. Постојала су најразличитија оруђа којима је реч ућуткивана: сузбијана је затвором, пањем, вешалима, принудним изјавама попут Галилеове пред Инквизицијом и Исака Бабеља пред Стаљином; пробало се подмићивањем, заводило наградама, болницама, претњама смрћу, прогоном, без успеха да истинитост идеја претворених у речи, глаголе, буде покопана или укроћена. Писана реч је опстала и превагнула над пожарима који су је разарали, од императора Ћина Вангџенга, градитеља Кинеског зида, који је наредио да се спале све књиге које су му претходиле, изузимајући неке списе из пољопривреде, само да би доказао - узалуд – да светска историја започиње

његовом владавином. Исти фанатизам претрпела је библиотека династије Птоломеја у Александрији, три века пре хришћанске ере, поклекнувши пред пожаром у једном од грађанских ратова који су се одигравали под владавином цара Марка Аурелија, око 273. године. На хиљаде књига спалили су нацисти, 1933, а сасвим тихо, мада не и мање нечасно, неколико хиљада спаљено је овде, на тргу у Кордоби, почетком 1977. године.

Нетрпељивост је наплатила једну од својих најжалоснијих жртава у Багдаду, 14. априла 2003. године, месец дана након инвазије на Ирак, на дан када је објављено бекство Садама Хусеина. Пљачкање је харало градом заслепљујућим жаром, а истога поподнева поклекла је Национална библиотека. Најмање осамсто хиљада примерака спаљено је или покрадено, као да су они кривци за несреће на Западу. Уништена је целокупна збирка Омара Кајама, бетонским куглама поломљене су машине за микрофилмовање и трезори са документима угушеног Отоманског царства. Тако су покрадене или уништене и сумерске плоче са клинастим писмом, и скоро сви вавилонски текстови *Епа о Гилгамешу*. Директор библиотеке успео је да спасе неке фрагменте на глиненим плочама, на којима су били утиснути стихови: „Шума се простире на десет миља. / Ко ће се усудити да уђе у њу?/ Рика Хуваве долази попут олује / из уста бљује ватру, а његов дах је смртоносан." Ови оскудни редови припадају трећој плочици, која није ништа мање среће од једанаесте плоче, која говори о потопу, а налази се у Британском музеју.

Међутим, ни мржња варвара ни нетрпељивост неправедних није успела да уништи књигу, чије памћење јесте такође памћење људског рода.

У било којем од њених облика, било да су плоче, или руком средњовековних монаха исписани молитвеници, или прва Гутенбергова *Библија*, Дикенсови списи, или три CD-ROM-а који садрже тридесет томова *Британске енциклопедије,* или да су архиве које људи размењују преко Интернета, књига је одувек била не само прослављање знања него и живота. А шта значи славити живот у доба интеграција тржишта, финансија и технологија? Значи славити вредности које дефинишу оно најбоље у људском духу: језик, машту, слободу, жељу за праведношћу, потрагу за једнакошћу. Ми сви, данас и овде, настављамо да замишљамо Рај у виду библиотеке.

Превела са шпанског *Ксенија Шуловић*

Ивлин Данијел

КОРПОРАЦИЈСКО БИБЛИОТЕКАРСТВО И РАЗМЕНА ИНФОРМАЦИЈА

У Свечаној сали Матице српске, 30. септембра 2004. године, одржано је предавање проф. др Ивлин Данијел *Корпорацијско библиотекарство и размена информација.* Предавање је организовала Библиотека Матице српске под покровитељством Америчке амбасаде у Београду. Проф. др Ивлин Данијел магистрирала је библиотекарство и докторирала информатичке науке на Универзитету у Мериленду, САД. Ради као предавач на Школи за библиотекарство и информатику Универзитета Северне Каролине у Чапел Хилу, САД.

Корпорацијски библиотекари имају много улога и те улоге се врло често мењају. Тренутно, многи корпорацијски библиотекари прихватили су са одушевљењем управљање знањем и развој таксономије. Друге промене тих улога су више локалне и специфичне. Чест је случај да је посао сваког корпорацијског библиотекара различит, иако у сржи постоје активности које су свима заједничке и које сви библиотекари обављају.

Желела бих да дам своја виђења са глобалне перспективе. Ми живимо у свету који је међусобно веома добро повезан, свету где људи комуницирају са својим колегама широм света готово исто толико често колико комуницирају са својим суседима у локалној заједници.

У САД, Европи и Азији постоји слободан проток новца и људи преко граница. Револуција информационе технологије омогућила је малим предузећима у малим земљама да се такмиче глобално. Технологија омогућава организацијама да сачувају и расподеле знање у читавој организацији.

Људи који желе да успеју у овом новом и непредвидивом окружењу морају брзо да уче. На срећу, корпорацијски библиотекари су углавном динамични и напредни. Они знају да су информације међународно добро и кључни параметри при одлучивању свуда у свету.

С тим у вези, обрадићу три теме:

Прво, размотрићу све већу улогу корпорацијских библиотекара – шта се мења а шта остаје исто. Указаћу на неке личне и професионалне способности и знање који су вам потребни да бисте били успешни.

У другом делу предавања, говорићу о неким новим услугама које обезбеђују корпорацијски библиотекари – некад независно, али чешће у сарадњи са другим деловима организације. Посебно ћу се осврнути на ефикаснију обавештеност у односу на конкуренцију и управљање знањем.

У трећем и последњем делу, говорићу о размени информција. Посредници при размени информција наклоњени су пословном начину размишљања и снажно теже независности и пословним активностима. Разматраћу и неке личне особине које су потребне да би неко био успешан посредник при размени информација, као и неке од најуспешнијих сервиса које нуде посредници при размени информација.

Дозволите ми да цитирам Вудија Хортона, човека који пуно пише о управљању изворима информација. Он каже: „Већина библиотекара у специјалним библиотекама већ знају да поседују јединствено и моћно знање и вештине које би могле бити универзално примењене у готово свакој врсти пословног окружења."

Људи су свесни чињенице да се информације не налазе искључиво у библиотеци. Специјализоване збирке налазе се у целој компанији, иако се ретко ефикасно користе. Интернет доноси информације из спољног света свима у организацији. Стога, и екстерно и интерно, информације су навелико доступне људима који ретко знају како да их ефикасно користе. Елис Ворнер каже: „Кад год дође до забуне и где год се створи збрка, ту је шанса за библиотекара."

Удружење специјалних библиотека (Special Libraries Association) је међународна, непрофитна, светска организација за професионалце из области информација. Године 1996. израдили су један документ под називом *Способности библиотекара специјалних библиотека у 21. веку*[1]. Овај рад је обновљен јуна 2003. године и сада је доступан на сајту Удружења. [2]

Способности су подељене на два типа: професионалне и личне. Професионалне способности се односе на знање о изворима, приступу, технологији и управљању информацијама – а те четири категорије чине окосницу знања које је корпорацијски библиотекар увек поседовао, иако се начин реализације свега тога данас прилично разликује од онога како се то некад радило. Личне способности се дефинишу као лични ставови и вештине које су потребне корпорацијском библиотекару да би био ефикасан на свом по-

---

[1] Special Libraries Association. Competencies for Special Librarians of the 21st Century. Washington, DC: 1996.

[2] http:// www.sla.org/content/learn/comp2003/index.cfm

слу и дао позитиван допринос корисницима у својој организацији. Не изненађује то што се личне способности фокусирају на: вештину добре комуникације, изношење на тржиште услуга библиотеке и остајање у току са догађајима у окружењу које се стално мења.

Можда би било корисно поближе размотрити неке од професионалних способности. Постоји шест способности за суштинску функцију управљања изворима информација, а једна од њих каже да би требало „изградити динамичку збирку информационих извора базирану на дубоком разумевању информационих потреба корисника и њихових процеса учења, рада или пословања." Ово звучи веома познато, и заиста „омогућава приступ најдоступнијим спољним као и унутрашњим изворима информација и распоређује њихов садржај у целој организацији користећи низ алата за приступ информацијама." Ово често подразумева интеграцију спољних и унутрашњих извора информација и знања да би се креирале нове информације, специфичне за сваког корисника.

Код суштинске функције управљања информационим сервисима, кључна способност је „развијање и одржавање скупа исплативих информационих сервиса вреднованих од стране корисника, а који су у складу са стратешким правцима дотичне организације и потребама група корисника." Ово подразумева схватање специфичних потреба корисника и корисничких модела као и прилагођавање информационих сервиса потребама корисника. Управљање информационим сервисима укључује сервисе за обавештавање као што су ефикасније обавештавање у односу на конкуренцију и индустријски мониторинг, а такође, укључује и обучавање корисника за употребу Интернета као и проналажење и тумачење извора информација. Овде је, такође, обухваћено и развијање и примена одговарајућих мера за одређивање квалитета и вредности информационе понуде.

Код суштинске функције примене информационих алата и технологија, једна од способности је „испољавање стручности при коришћењу база података, индексирању, анализи и синтези метаподатака и информација да би се побољшало проналажење и коришћење информација у самој организацији." Базе података и индексирање, укључујући коришћење метаподатака, јесу алати које ми као професионалци користимо да би овладали свим врстама информација и ставили их под контролу.

Постоји осам способности за суштинску функцију управљања информационим организацијама. Оне се баве ефикасним руковођењем, вођством, маркетингом, стратешким планирањем и асистирањем при одређивању адекватне информационе политике организације. Једна од тих способности истиче „процењивање и приказивање вредности информационе организације вишем руководству, кључним деоничарима и групи корисника." То обухвата стварање обавезујуће мисије за организацију и истицање улоге

библиотеке у додатном вредновању организације. Маркетинг је кључан и ми треба да употребимо сва комуникациона средства која су нам доступна да би истакли ову поруку. Интернет мрежа је битан додатак нашој групи алата али формалне и неформалне презентације и лични контакти су и даље веома битни.

Неке од личних способности јесу: активно тражење нових улога у организацији, примењивање професионалних вештина при решавању најразличитијих проблема у вези са информацијама, показивање добрих дипломатских вештина, стварање партнерстава и савеза да би се сервиси проширили и побољшали, коришћење тимског рада, креативно и иновативно размишљање и задржавање позитивног става. Једна од најважнијих особина је сагледавање слике у целини.

Ово је био кратак преглед овог веома згуснутог и важног документа. Надам се да ћете издвојити време, уколико већ нисте, да простудирате неке од многих способности библиотекара које ја нисам имала времена да споменем.

Због вредности која је сада дата овим вештинама и способностима, видимо да корпорацијски библиотекари могу преузети следеће улоге: Саветник за информације извршних директора – бави се креирањем вредносно обогаћених алата за специфичне сврхе; Контакт особа за јавно информисање и медије – преузима улогу порт парола, води интервјуе и обезбеђује пропратне информације; Пројектант база података – ради процену потреба и креира алат прилагођен за управљање информацијама; Главни информатор – ствара визију глобалних информационих решења; Пројектант веб стране – процењује како се информације користе и ствара везе међу различитим информацијама; Испитивач тржишта – сакупља податке са тржишта и дистрибуира их на одговарајући начин; Координатор обуке крајњих корисника – даје инструкције и подршку за различите врсте информационих алата; Вођа пројекта – организује документацију, ствара тимове, ефикасан је вођа и уме да саопштава идеје другима.

Једна од нових улога коју је изабрала неколицина мојих студената јесте ефикаснија обавештеност у односу на конкуренцију (Competitive Intelligence), која се понекад назива и пословна обавештеност. Тај посао се понекад обавља у корпорацијској библиотеци, често у сарадњи са Одељењем за испитивање тржишта, но у неким случајевима то је посебна јединица у оквиру организације.

Ефикаснија обавештеност у односу на конкуренцију од великог је значаја за производне компаније које желе да упореде своје производе са понудом на тржишту. Један интересантан пример, на којем ради једна наша апсолвенткиња, је истраживање индустрије софтвера да би се утврдило које су компаније највеће. Док је истраживала ту тему, открила је да свака

база података коју је користила има различиту листу највећих софтверских компанија. Ово је подстакло истраживање начина на који се додељују Стандардни индустријски кодови (Standard Industrial Codes) и ко их додељује. Испоставило се, прилично неочекивано, да то ради владина агенција за социјалну заштиту (Social Security Administration). Она додељује кодове на основу величине платног списка компаније, а не на основу количине оствареног прихода. Ово објашњава неке од разлика које су се даље продубиле чињеницом да продавци база података, као што су Dan & Bradstreet, OneSource, Hoover's и други, могу да прикажу тај код другачије од онога како га приказују компаније.

Ово је једна мало дужа анегдота која, надам се, илуструје потребу за таквом врстом обнављања информација и вештинама анализирања које ће допринети ефикаснијој обавештености у односу на конкуренцију и дати одговор на то зашто су библиотекари идеални за тај посао.

Постоји много дефиниција ефикасније обавештености у односу на конкуренцију, али у основи, то подразумева сакупљање података о конкурентима, обично из штампаних извора, анализа тих података и писање извештаја да би се помогло извршним директорима компаније.

Вештине које су потребне за посао ефикасније обавештености у односу на конкуренцију укључују тумачење и анализу, те би било корисно добро познавање бројева и статистичких метода. Проналажење, сакупљање, и откривање поузданих информација је такође важна активност. Постоји известан број књига на ту тему. Једна коју често користим у раду са мојим студентима је *Приручник за ефикаснију обавештеност у односу на конкуренцију*[3]. Нека поглавља ове књиге могу се пронаћи на Интернету на адреси www.combserve.com .

Једна друга област и трајно актуелна тема, када се ради о специјалним библиотекама, јесте управљање знањем (Knowledge Management). Оно је најбоље објашњено као филозофија управљања која комбинује мало психологије и концепте организационог понашања са управљањем информацијама и информационим технологијама. Управљање знањем настоји да овлада, расподели и утиче на знање потребно организацији да успе. То знање је и спољно и унутрашње, и често се састоји од прећутног, тј. незаписаног знања, које свако поседује.

Управљање знањем обухвата четири основна процеса: идентификација и откривање; стварање и усвајање; овладавање, смештање, кодификовање и обнављање; подела и преношење знања.

Идентификација и откривање знања обухвата дефинисање онога што је потребно за пословни успех и шта од тога организација поседује а шта

---

[3] Combs, Richard E. and John D. Morehead: *Competitive Intelligence Handbook*, 1992.

не. Ту је, такође, укључена и процена потреба и/или званична контрола информација и знања. Стварање и усвајање знања обухвата одређивање где се у организацији креира знање вредно пажње и ко га креира, а такође и то шта организација треба да усвоји споља. Библиотекари су веома добри у селектовању и усвајању спољних информација, али нису баш навикнути да користе знање које људи имају. Један важан аспект управљања знањем је идентификовање „струковних сектора" тј. групе људи која има иста стручна интересовања, иако је често физички одвојена.

Трећи корак је овладавање, смештање, кодификовање и обнављање знања и подразумева креирање неке врсте рачунарског система за индексирање свих података. На овом ступњу се развијају неке веома софистициране таксономије и упутства која приказују везу једног појма са другим. Интелигентна анализа података и метаподатака представљају два концепта која се обилато користе. Библиотекари засигурно треба да препознају сличности између ова два алата и традиционалних метода библиотечке каталогизације и класификације.

Последњи корак је подела и преношење знања који обухвата развијање културе међусобне размене знања у оквиру компаније, тако да се знање може што ефикасније преносити. Под овим се подразумева креирање мапа о томе где се налазе информације и знање, и планирање састанака и конференција да би се помогло струковним секторима.

Неки Аустралијанци, као што је нпр. Меријен Бродбенд, урадили су велики посао у овој области. *Информациони преглед*[4], часопис Удружења специјалних библиотека, објавио је низ чланака у вези са управљањем знањем, а у јануарском броју од ове године изашао је један врло леп чланак који је написала Су Хензел[5] („Подршка окружењу управљања знањем: улоге, одговорности и права информационих професионалаца; конструктивна размишљања о управљању знањем").

Ово ме доводи до моје завршне теме данас – размена информација. Многе од наведених особина корпорацијског библиотекара чине то, да размена информација природно постане врста посла којим се они баве. Ово укључује и заинтересованост за пословање, жељу да се ради независно, и задовољство због ширења својих услуга. Ово последње, пак, није баш толико карактеристично за библиотекаре, али маркетинг је пресудан за онога ко жели да постане успешан посредник у размени информација. Постоје процене да ћете морати бар половину свог времена, ако не и више, да утрошите на маркетинг.

---

[4] Information Outlook

[5] Henczel, Sue: *"Supporting the KM environment: tho roles, responsibolities, and rights of information professionals; constructive thought on knowledge management"*, Information Outlook 8 (Jan 2004): 13-18.

Су Раги, један од ауторитета у размени информација, аутор *Приручника за посреднике у размени информација*[6] и утемељивач услуге која се зове Информација на захтев, истиче да је термин „посредник у размени информација" недовољно прецизан јер посредници у размени информација уствари ништа не посредују. Посредници у размени информација су саветници који нуде професионалне, специјализоване услуге информисања. Дефиниција коју је дало Удружење независних информационих професионалаца (Association for Independent Information Professionals) гласи:

„Посредник у размени информација је предузетник који је вишеструко показао стручност у вештини проналажења и организације информација. Он обезбеђује услуге информисања на бази уговора, за више од једног корисника, и служи као лице које посредује између корисника и света информација."

Типично је да услуге које они обезбеђују укључују и обнављање и организовање информација. Што се обнављања тиче, Раги даје неке примере типичних питања: Који је водећи магазин мушке моде у Јапану и да ли можете обезбедити неки примерак дотичног? Који су главни чланци у пословној штампи који се у последњих пет година баве темом пилећих ресторана брзе хране? Које је најбоље тржиште у Азији за ПВЦ кућне фасаде? Који чланци су написани у вези рекламирања одеће за екстра велике и екстра мале жене?

Ова питања захтевају истраживање тржишта, слично услугама које се нуде у оквиру компаније као део јединице за ефикаснију обавештеност у односу на конкуренцију.

Неки посредници у размени информација имају текуће уговоре са индустријалцима како би им саопштавали кад нека компанија избаци неки нови патент или им обезбеђивали примерке чланака, било када да се појаве, у којима се помиње та компанија. Оваква питања су слична некој врсти тренутне обавештености односно селективној дисеминацији информација (SDI) коју библиотекари могу да понуде у оквиру компаније.

Посредници у размени информација, такође, нуде разне услуге информационе организације, као што је каталогизација књига и друге грађе, припремање библиографија, индексирање књига, давање савета за информационе нацрте и слично томе. Експерти указују да је најважнија ствар ослонити се на обученост и искуство које већ поседујете, и да не покушавате да радите све. Потражите, на пример, групу компанија чија делатност вам је блиска и нека вам то буде корисничка основа. Пронађите информационо упориште које вама највише одговара.

---

[6] Sue Rugge and Alfred Glossbrenner: *The Information Broker's Handbook*, 1995.

Најбоље квалификације да бисте били успешан посредник у размени информација јесу продорна интелигенција и позитивна личност. Морате да уливате поверење и да убедите корисника да знате шта радите и да сте способни да му помогнете. Доброг посредника у размени информација треба да карактерише и постојаност и прилагодљивост. Уколико блокирате у једном сегменту истраживања, не смете лако одустати, него треба да будете иновативни у смишљању другачијих начина за проналажење траженог.

У САД, а ја претпостављам да је тако и овде, започети нови посао није лака ствар. Треба обезбедити правну документацију и добро протумачити пореске законе. Важно је да се не занемаре трошкови око отпочињања новог посла. Цене за оснивање саветодавних (консалтинг) агенција могу се учинити мале, међутим ту се мора узети у обзир и лиценцирање база података и планирање извесног броја месеци без прихода. Само тако се могу остварити неки резултати.

Потребно је још додатно прорачунати трошкове обезбеђивања услуга и одредити цену за ваш напоран рад. Када држим предавање на овом курсу, сваки студент има прецизан задатак да изанализира све кораке потребне за одређени посао и време за које се они могу обавити, затим трошкове претраживања базе података, телефонских разговора и доставе тражених докумената, као и друге готовинске трошкове. Шема коју ја користим има 22 елемента различитих издатака за које треба проценити време и трошак. Када једном стекнете увид о издацима за посао и када одредите адекватну цену свог радног сата, мораћете да удвостручите коначну цифру којом задужујете корисника да бисте могли да покријете своје опште трошкове. Сећате се да сам рекла да ви као посредник у размени информација треба да утрошите пола свог времена на маркетинг, опште трошкове и уопште на ствари које нису наплативе.

Године 1987, 26 професионалаца основало је Удружење независних информационих професионалаца (Association of Independent Information Professionals) – www.aiip.org . Данас оно има преко 600 чланова широм света, од којих се 80% налази у САД. Тражила сам за Србију и Црну Гору али нисам нашла ни једно име. Можете се учланити у ово Удружење као пуноправни члан или као придружени члан уколико још увек нисте у информационом послу али сте заинтересовани за њега.

Један важан аспект посредовања при размени информација јесте да уливате поверење корисницима, продавцима, колегама и општој јавности. Удружење независних информационих професионалаца има свој Код етичког пословања који укључује неке битне ствари као што су: одржавати професионалну репутацију поштењем, стручношћу и поверљивошћу; прихватати само пројекте који су легални; поштовати поверење корисника; признавати права интелектуалне својине.

Постоји чак и одредба (клаузула) о одржавању професионалног односа са библиотекама и поштовања њихових правила о приступању информацијама.

Скорашњи председник и дугогодишњи члан Удружења специјалних библиотека Мери Елен Бејтс, направила је најновији водич за независне информационе професионалце (напомена: она не користи термин посредник у размени информација – information broker). Њена књига носи назив *Изграђивање и вођење успешног истраживачког пословања*[7] и издата је 2003. године.

И да резимирам: почела сам са разматрањем посла корпорацијског библиотекара, а онда сам покушала да покажем како различите способности библиотекара могу добро да послуже при обављању сличних послова, усредсређујући се посебно на ефикаснију обавештеност у односу на конкуренцију и на управљање знањем, и завршила сам једним општим прегледом тога чиме се бави један независан посредник у размени информација и шта је потребно да би се неко тиме бавио.

Превела са енглеског *Оливера Кривошић*

[7] Bates, Mary Ellen. *Building and Running a Successful Research Business; a Guide for the Independent Information Professional.* Medford, NJ: Information Today, 2003.

Густаво Ролдан

ЧИТАЛАЧКА АВАНТУРА

Аутор је аргентински писац. Овај текст саопштен је на 70. Генералној конференцији Ифле, на секцији за школске библиотеке и библиотеке за децу и омладину, одржаној 2004. године у Буенос Ајресу, а преузет је са Интернет сајта www.ifla.org

У већини латиноамеричких земаља читалачка авантура у стварности почиње касно. Она долази касно, пошто су многе битке већ изгубљене. Међутим, сви знамо из искуства да изгубити једну битку не значи и изгубити рат. Отуда је и одговорност да се поново задобију простори који су изгубљени, али не и заувек изгубљени. Ја говорим из перспективе аутора чије су књиге заступљене и у школама и међу широм читалачком публиком. У сваком случају, моја запажања нису запажања некога ко се разуме у библиотеке, већ некога чија каријера зависи од читања. Моје свакодневне активности су повезане са читањем што постаје још очигледније при обиласку земље.

Од првог дана, новорођенче се нађе окружено породицом и једном направом која свира музику, изговара речи, приказује боје и покрете. Та направа нема проблема са временом као што га имају родитељи новорођенчета који морају да раде, или да траже посао, да кувају, и да се боре са различитим, и малим и великим, проблемима током дана. Дете расте заштићено од стране породице, било да имају средстава и не, као и од стране дотичне направе - телевизора.

Током дужег времена, а ми овде говоримо о годинама, ово без сумње ствара стечени осећај сигурности о реалном свету и основним елементима који га сачињавају. Ствари на које смо навикнути пружају нам осећај удобности. Ми препознајемо свој систем живота јер је то најсигурнија ствар коју познајемо и која нас подстиче и подржава. Он нам даје извесну стабилност и штити нас од промена које у нама увек изазивају извесну дозу страха.

У свету где се вредности урушавају, ја још увек верујем. или желим да верујем, да ће књиге преживети као бастиони достојанства. Књига је кључ, врата која треба отворити, станиште на коме се могу наћи ствари које не знамо. Она је поље спознања истине, забрањеног воћа; она оставља у нама трагове који се не могу избрисати.

Међутим, где су те књиге? Ово питање, као уосталом и сва питања на свету, има много одговора. На први поглед, одговор би био да се књиге налазе у књижарама и библиотекама, приватним и јавним. Али у књижарама и библиотекама налазе се књиге само за мали број људи. Недостаје нам извесна прецизност да би разумели једни друге. На пример, где ми разговарамо? У којем граду? Којој држави?

Ја могу да говорим само о овде и сада, о Аргентини на почетку XXI века. Иако је то „овде и сада" прилично компликовано јер једна мала школска библиотека из Ћака (локалног села) и она из престонице нису исте. Ту се налази конфузија и неспоразум. Врло је вероватно да они који ме слушају сада мисле да ћу причати о предностима које имају библиотеке у Буенос Ајресу. Но то није случај. Ја само кажем да оне нису исте.

Једна школска библиотека у Буенос Ајресу вероватно има на хиљаде књига, а моја анонимна сеоска школа има једва десетак. Међутим, овде се не ради о квантитету на телевизији, где је већи број увек бољи; оно што нас овде интересује није број књига у полицама него шта се са њима ради.

Постоји још једна предрасуда да на местима где су путеви прљави има мање могућности за било шта. Ово је истина, али не потпуна. Оскудица на једном плану не онемогућава богаћење на другом.

Забрањена врата

Иако је се многи сећају, ја ћу вам још једном испричати причу о Плавобрадом. Не знам зашто ми је баш та прича недавно пала на памет. Међутим, она ће још једном илустровати како приче функционишу. Оне се окрећу у нашој свести све до једног дана када се поново појаве у нашем сећању.

Питање је зашто се Плавобради изненада појавио у мојим мислима. Размишљао сам шта је он радио тамо и схватио сам да је он објашњавао пар ствари које човек не може никад у потпуности да разуме.

Укратко, прича иде овако: Плавобради је био богат, моћан племић. Поседовао је све оне особине због којих је био добра прилика младим удавачама. На несрећу имао је један проблем: његова брада била је прилично одбојна младим стасалим девојкама.

Да мало убрзам причу, Плавобради се жени једном младом девојком. То је успео упркос својој грозној бради; његова доброта, привржености и огромно богатство намамили су је да живи у једном од његових замкова. После извесног времена, он је рекао својој жени да мора да оде на пут на пар недеља и да њој оставља да се она брине о замку за то време. Такође јој је рекао да може позвати своју породицу и пријатеље да уживају у свим погодностима тог великог замка.

Плавобради даје својој младој жени кључеве од свих соба у замку укључујући и собу са благом. Он јој даје потпуну контролу над замком. Посебно јој је дао један мали кључ и рекао да ни по коју цену не улази у собу која се тим кључем отвара. Затим он одлази.

Убрзо стижу њена породица и пријатељи да уживају у свим погодностима палате. Жена ужива у свим погодностима али радозналост да сазна шта је у забрањеној соби надвладава. Не треба много маште да би се погодило шта она чини. Узима мали кључ и отвара собу. На њено изненађење и ужас она проналази убијене жене како висе по зидовима – то су биле бивше супруге. Када је покушала да побегне, кључић јој је испао на под и умрљао се крвљу.

Отрчала је до своје спаваће собе и покушала да обрише крв са кључића, али авај, то је био зачарани кључ. Како обрише крв са једне стране тако се она појави на другој. У међувремену стиже и Плавобради. Мало је поранио пошто је успео да брже обави све послове.

Његова млада жена је откривена кад је морала да свом мужу врати кључић умрљан крвљу. Плавобради потеже бодеж и прети да ће је убити. Она га моли да јој да неколико минута да се покаје пред Богом и он пристаје. Кад остане сама она позва своју сестру и замоли је да се попне на кулу и види да ли долазе њена браћа која су обећала да ће је данас посетити. После ишчекивања које се отегло као вечност, долази Плавобради и спрема се да је убије као што је и друге жене поубијао, али у последњем тренутку стижу браћа и убијају Плавобрадог. То је крај приче ако занемаримо неке завршне исказе о срећи и поуку приче.

Постоје забрањена врата, место које не треба да видимо, кључ који не треба употребити, казна за радозналост која може бити фатална. Ту је и крв која оставља мрље које се немогу избрисати. Све су то симболи које психоаналитичари измишљају до изнемоглости. Међутим, ја сам сад заинтерсован само за однос који се може успоставити између ове приче о кључу, вратима, забрани, казни и присуства књиге.

Књига је, понављам, такође кључ, врата која се могу отворити, соба у којој можете пронаћи и оно што не би требало. То је место спознања истинитог и забрањеног. Она такође оставља трагове који се не дају избрисати.

Но оно што ми радимо у супротности је са поуком ове приче. Ми хоћемо да прекршимо правило, искористимо кључ и пређемо кроз забрањена врата, да задовољимо своју радозналост и глад за знањем; одбијамо да останемо у незнању по навици иако се можемо суочити са казном која има неизвесне последице. Не заборавимо да се, у овом случају, неће појавити двојица храбрих делија да нас спасу и обезбеде срећан крај.

Можда ми радимо и нешто друго: игноришемо праведност казне и мислимо да све може бити и другачије и да закон не мора увек да буде праведан.

Овде бих желео да направим дигресију и да објасним зашто ми се не допадају често коришћене методе подстицања као што су: брзо читање, награде за оне који читају брже, квантитет цитираности, и пракса да се плаћа за сваку прочитану књигу.

Књижевност и уметност уопште, намећу време које је имплицитно у одређеном тексту, мелодији или песми, у вези коју читалац има са текстом. Мењање овог читалачког искуства за квантитет значи скрнављење хармоније и лепоте. На светској уметничкој изложби, која се збила не тако давно у Јапану, они који су хтели да виде Микеланђелову Пијету морали су да чекају у бескрајним редовима да би прошли испред ње и погледали је. Погледали је?! За пар секунди могли су да јој се диве таман толико колико су платили у доларима.

Гледиште аутора / библиотека

Критичко посматрање је морални императив за аутора. У свету у коме је неправда очигледна ако погледамо на све четири стране света, прање руку од свега, може учинити да изгледамо као вође или чланови трупе кловнова, по којима се проблем глади, који односи животе сваки дан, решава тако што га игноришемо.

Можете помислити да је немогуће игнорисати безгранично варварство којим смо окружени. Наизглед, то је врло једноставно, само затворите очи или гледајте на другу страну. Доказ за то је да нас варварство, које је свуда око нас, узбуди тек кад избије насиље. Тада схватимо ограничења која прихватамо као део свакодневице. Онда организујемо маршеве, носимо плакате и бакље, велике транспаренте, и бесно вичемо. За тренутак протерамо варварство и вратимо се у миру свом оброку, задовољни оним што смо постигли.

Сутра ће и новине, и телевизија и радио приказати како су ти протести били успешни. Сви ће приказивати десетине километара дуге колоне

учесника. Бићемо срећни што смо доказали да живот у демократији има многе предности. Упркос маршевима, протестима, буци и показивању, бојим се да нам је само та бука и довољна. Неки од нас који могу, мирно се враћају лепо сервираном оброку.

Да ли је то живот у демократији? Ако се добро сећам онога што смо учили у школи, демократија је систем владавине где влада народ. Да, то је то. Педесет процената Аргентинаца живи на доњој граници сиромаштва. Више од девет милиона живи буквално у беди. Троје од четворо деце су сиромашни. Ми смо земља са 36 милиона становника, и то је реална статистичка слика. Далеко смо од тога да разумемо концепт демократије.

Ово је место у историји где библиотекари имају, или би могли да имају, или би требали да имају, суштинску улогу. У друштву где су књиге проглашене за луксузну робу, попут све друге луксузне робе која је недоступна великом проценту популације, учинити их доступним ширем аудиторијуму задатак је вредан пажње, задатак који се надовезује на прастари задатак саосећајности, једне од највећих промисли човечанства. У складу са оним „Нахрани гладне, напоји жедне", сакупи књиге и дај их онима који имају једну другу жеђ, једну другу врсту глади да задовоље, а то је напредак људске врсте.

Почео сам причу о ауторима а овде су тема библиотеке. Десило се то да их ја не могу одвојити једно од другог, као што не можете одвојити коначну поенту књиге од читаоца.

Кад би библиотеке давале храну и пиће, и задовољавале и те потребе, евидентно је да би оне имале и социјалну функцију; превазилазиле би се несташице и затварао би се онај јаз који много пута остаје отворен због веровања да су потребе за храном и пићем много хитније. Те хитне потребе не могу заменити ове друге заувек, јер би то онда значило да не би ништа друго радили него се борили за голи опстанак.

Јасно је да се књиге не налазе само у библиотекама. Оне се такође налазе и у књижарама, с тим што су у библиотекама пропраћене, или би бар тако требало да буде, професионалним критичким гледиштем, пропратном литературом, способношћу да се одвоји жито од кукоља, тако да ми библиотекари можемо помоћи читаоцу, нарочито у почетку, и предочити му најкорисније опције. То није лак посао, као што није лако детету да начини прве кораке, када му се сваки пад чини као корак уназад. Посао библиотекара је тежак и веома одговоран јер је стварање читалачке публике у великој мери у њиховим рукама. Преузети ту одговорност значи имати стварни циљ. Верујем да је то кључна ствар ваше професије, а не пуко механичко издавање књига попут аутомата.

Школске библиотеке су такође део истог поретка где подучавамо читању. Њихова функција надопуњује рад у учионици, тачније онај

технички аспект читања, учење како да се декодују сигнали које називамо словима и који чине речи. На тај начин смо научени да читамо. Да, ми читамо, али да ли смо ми заиста научили да читамо. У најбољем случају, научили смо да читамо информације из дневних новина, јасне и прецизне ствари где су два и два увек четири, где речи имају специфично значење и сви их тумачимо на исти начин. Тако реч *дрво* значи *биљка са дрвенастим стаблом;* реч *птица* означава *орнитолошког кичмењака са перјем;* реч *цвет* значи *део вегетације који садржи репродуктивне органе биљке.* Ако и поред тога имамо неке недоумице, хватамо се за речник да би их потпуно уклонили.

Касније те исте речи проналазимо у песми и дотичне дефиниције нам не користе много. Сада су оне нешто сасвим друго, стављене у контекст са другачијим значењем и могу да симболишу радост, тугу, слободу, један отворени свет који ми никад нећемо у потпуности разумети. Осим тога, оне више немају оно јасно и потпуно значење које чини да их сви тумачимо на исти начин. Сваки читалац ће стећи различито искуство у зависности од својих читалачких способности, сензибилитета, интелигенције, старости, културе, могућности које му дају његов друштвени, културни и економски статус.

Можда постоји и начин изражавања који је јасан; покушаћу то да покажем на песми Емили Дикинсон:

Да изградиш зид
све што ти треба је
детелина.са три листа
пчела
и сан.
Ако немаш пчелу
можемо је направити у сну.

Подсећам вас да сам ја писац, али и грађанин забринут због срамне реалности корумпираних политичара који су стално гоњени, али успевају да избегну оптужбе, и сваки пут се поново врате на власт.

Неке друге посебне вештине не помажу, али здрав разум може помоћи. Ова забринутост за писменост није главна брига особља које има превише обавеза. Хиљаде наставника морају да обављају, између осталог, и једну свакодневну дужност, а то је да воде рачуна и да хране бројну децу, од које многа долазе у школу управо због тог тањира хране.

Док причам на памети су ми разни неосновани планови и измене тих планова које влада смишља из дана у дан, нови каприциозни и апсурдни системи које свака нова влада замењује новим исто тако каприциозним и

апсурдним системима као што су били и претходни. Мало пажње је усмерено на мишљење оних који су у директној вези са конкретним тешкоћама при учењу или на заједнице које су најближе школи.

Питања и усклађивања

Уколико на овом скупу ми покушавамо да направимо простор за разграничавање оних који праве књижевна дела и оних који воде и саветују, превасходно децу, сигурно се нећемо усагласити око критеријума шта је књижевност или коме је намењена, или коју функцију она обавља у друштву итд.

Крајње поједностављено, постоје две или три основне идеје где се путеви укрштају. С једне стране су они који у књижевности за децу виде образовно средство, или средство забаве, здрав начин да се проведе време далеко од опасности улице и лошег друштва. Ми знамо да се сво добро света налази у нашем дому, а да зло завлада чим отворимо улазна врата. Боље је да деца стекну увид у насилнички свет напољу тако што ће се о њему само информисати иза затворених врата иза којих одрастају све док не постану спремни да закораче у јавни живот.

Са друге стране су они који мисле да је улога књижевности у друштву обећавајућа, а не конформистичка. Она ти усађује то да се упиташ над твојим системом вредности. Она се бори за правду која претвара снове човека у његову судбину и даје му право да буде срећан.

Произвољним раздвајањем узраста, све ово је дозвољено у књигама за одрасле. Кад су у питању књиге за децу, ту улазимо у зону забрана, ствари о којима се не говори, о многим табуима који владају у свету деце, као што је она да их уђуткујемо на један магичан начин тако што их пуштамо да живе у оваквом свету. Исто је и са истином о темама љубави и смрти, и о идеологијама сексуалности и насиља где се деца углавном сматрају неподесним.

Књиге и свакодневица нису две различите ствари. Кад на улицама проналазимо глад, неправду, бол, то су аспекти реалности које треба мењати. Једна од улога аутора је да укаже читаоцу од најранијег годишта, у складу са својом савешћу, на сваки од тих аспеката.

Стварање критичког мишљења, свести о правима и обавезама, јесте циљ нашег образовног система. Уопште, капацитети за размишљање и анализу неће се исцрпсти, јер се ти проблеми никада неће решити.

У свему овоме, улога библиотеке је важна јер је она место на коме се могу наћи јединствени механизми којима се брани право да се не слажемо

са стварима за које верујемо да се могу одрадити и на други начин, или једноставно да посумњамо у оно што се учи у учионици.

Наравно да се у причама и песмама не налазе решења, али ту се налази могућност много отворенијег мишљења, предлога, више различитих могућности и сумњи. Сумња је предност која нас може обогатити више него бедна сигурност да су два плус два четири уз чију помоћ живимо мирније.

Прошло је више од века од кад су се народне библиотеке појавиле са револуционарним законом који је дао подстицај једној образовној политици, која обећава место широј друштвеној заједници испред доминантне елитистичке културе. Успех је био потпомогнут од стране каснијих демократских влада које се баш и нису могле похвалити дугим остајањем на власти, да би онда наступали периоди војног ауторитаризма као ауторитаризма у системима који себе називају демократским, а који су гушили и уназађивали развој било које врсте културе, нарочито културе за шире народне масе.

Међутим, сада већ двадесет година имамо једну више или мање демократску владу – то је цифра значајна за земљу са честим бурама у држави. Био је то напор, са свим својим успонима и падовима, да се да допринос култури, са посебним акцентом на развој народних и школских библиотека. Он је значајно побољшан залагањем специјалиста и професионалаца који раније нису били присутни. Данас можемо да говоримо о квантитативном и о квалитативном напретку библиотека намењених деци у школама и ван њих.

Тржишна цензура

Стара и злокобна као и све кужне болести, цензура је увек ослабљујући фактор у поседу оних који су на власти и који желе да одлучују о томе ко треба да чита и да се упознаје са светом. Данас, у овој земљи у којој је декретом одлучено да спада у ред водећих земаља, глобализација је дочекана са ентузијазмом. То је идеја која је дошла из земаља које су светске силе и које хоће да нас убеде да смо сви исти уколико размишљамо као они и руководимо се њиховим теоријама.

Данас имамо нове и опасне форме цензуре које функционишу на најгори могући начин као што је цензура наметнута од стране тржишта. То је много опасније, јер се ни једна књига не цензурише. То је једноставно скупина великих мултинационалних издавача који се руководе законима тржишта. Они се опредељују за бестселере, или у крајњој линији, за

познате ауторе чије име обезбеђује комерцијални успех. Зато они одбацују све што не доноси велики економски профит.

С обзиром на такву ситуацију, библиотеке су веома битне, јер се оне баве материјалом који је изабран на основу квалитета, и тако чувају дела која су време, мода и продавци гурнули у страну, стварајући услове да те књиге које по свим критеријумима спадају у добру књижевност остану пред очима издавача.

Велике грешке захтевају и велике поправке. Организације независне од националне, локалне и општинске власти, као и приватне институције треба да набављају и дистрибуирају дечију књижевност, и обогаћују из године у годину колекције у школама са изабраним модерним материјалима, како страним тако и домаћим, користећи се богатством и квантитетом књижевних дела.

Многе акције промоција књижевности побудиле су интерсовање за књиге, чак и у малим, сеоским заједницама далеко од великих градских центара. У све то укључене су и библиотеке за бебе, које су покушале да књиге од тканине и пластике учине природним чак и за децу неколико месеци стару. Све су то акције које не могу брзо показати успех, већ отварају један пут и успостављају критеријум потеребан да се не допусти да време тек тако пролази.

Разне приватне фондације данас су усмериле своја интересовања на задовољавање потреба удаљених заједница. Они долазе са хиљадама књига и са стручњацима да учине једну читалачку авантуру и на најефикаснији начин обезбеде књиге за библиотеке и њихово особље.

Тихи и скоро непознати због своје ненаметљивости, хиљаде координационих комитета, у свакој школи, сваком кварту, сваком градићу, раде попут мрава да промене однос детета према књизи.

Број библиотека које су те разне организације посетиле, као и број књига које се поклањају сваке године знатан је и то омогућава да се направе велике промене. Планови промоција књижевности који се реализују у школама и библиотекама, укључујући и „књигомобиле" који одлазе до места где не постоје друге опције, показују бригу да се пронађе решење за сваки проблем и на сваком месту.

Али није све тако бајно. Ми сваки дан запажамо ствари које су добре и које заслужују нашу подршку. Међутим, као и увек, све има и своју другу страну. Та друга страна каже да све то има у великој мери релативну вредност у овој земљи тако богатој а тако изолованој. Друштво које је свесно да живи на маргини научило је да реагује са симпатијама на масе које протестују на улицама. Њихова деца иду у школу јер ће тамо добити један оброк, можда једини тога дана. Хиљада, две хиљаде, десет хиљада, сто хиљада књига поклоњено је школама и библиотекама, али те бројке

губе значај када знамо да све што је тим људима потребно јесу десет милиона [8].

Ова читалачка авантура доводи нас до безбројних раскршћа. Да ли ми правимо планове имајући на уму потребе сваког појединачног друштва? Да ли има довољно материјалне подршке са адекватним капацитетима? У сваком случају, ово је свакодневна акција, где битну улогу игра савест и одбрана личних потреба сваког друштва и свест о њиховој снази да се подигну на побуну.

И моје последње размишљање, које не знам где сам покупио али је вредно да се узме у обзир: књиге ће нас свакако начинити ученијима, али не и бољима. Знамо да је култура предност али то не долази нужно из добрих намера.

Можда је решење свега овога само сан, утопија, међутим, ако дигнемо руке, престанемо да сањамо и да се боримо да нам се снови остваре, онда смо свакако изгубили битку.

Превела с енглеског *Оливера Кривошић*

[8] Највероватније се односи на новац (прим. прев.)

Мемпо Бардинели

БИБЛИОТЕКА У ЖИВОТУ ПИСЦА

Аутор је аргентински писац и библиофил. Овај текст саопштен је на 70. Генералној конференцији Ифле одржаној 2004. године у Буенос Ајресу, а преузет је са Интернет сајта www.ifla.org

Желео бих на почетку да кажем ако и јесам писац то је зато што сам имао библиотеку код куће. То је тако једноставно и величанствено.

Код моје куће у Ћакоу, где влада бескрајна досада, читање је пре много година заузимало важно место.

Моја кућа је била скромна, отац је похађао школу до 3. разреда, радио је као пекар и путујући трговац.

Моја мајка, учитељ клавира, била је страствени читалац. И моја једина сестра, старија 12 година од мене, непрестано је читала.

Најважнији део намештаја у трпезарији, у ствари, била је библиотека. Огроман орман за књиге начињен од тамног дрвета који је имао на нижим полицама све књиге које сам могао читати, играти се са њима, уништавати их или шта год сам желео. А на врху књиге, чију неприкладност за мене, мудро, нико није поменуо.

Открио сам то током свог одрастања, природно, али сам се већ обогатио са неколико енциклопедија и божанствених књига Лобата Монтеира, штампаних у издању Сопена, које сам изгубио касније у неким селидбама и сећање на њих још увек ме дирне.

Чини се, а управо је и доказано, на недавном *Деветом међународном форуму за промоцију књига и читања* који се одржава у Ресистенсији сваке године и који је завршен прошле суботе, да су многе колеге прошле слична искуства.

Из Мексика, или са Кубе, из Шпаније, САД или Бразила, сваки писац који говори о читању почиње присећајући се библиотеке која га је подстакла на то.

Хулио Невелеф, у својој књизи *Guardianes, solteronas y preservadores*, каже да је „кроз историју било библиотекара који су стекли славу из разлога који нису директно везани за њихову професију, већ напротив, из других разлога због којих су и постали библиотекари."

Он даје дугу листу примера: Акиле Рати, библиотекар у Амброзијан библиотеци у Милану и префект у Апостолској библиотеци у Ватикану, који је постао папа Пије XI; филозоф Џорџ Беркли, библиотекар на дублинском Тринити колеџу; кинески вођа Мао Це Тунг био је помоћник у Пекиншкој библиотеци; писац и полиграф Марселино Менендес и Пелајо руководио је Националном библиотеком Шпаније; песник и добитник Нобелове награде Сен-Џон Перс као и писци Џорџ Духамел, Анатол Франс и Стендал. А међу нама Хосе Мармол, Пол Гросак, Леополдо Лугонес, Хорхе Луис Борхес и неки млађи песници као што су Ектор Јановер и Орасио Салес који је управљао Националном библиотеком Аргентине пре извесног времена.

Такође, могу да кажем, да сам се као писац формирао пратећи ту исту традицију. Моја мајка је била изузетан читалац, као и моја сестра која је стекла диплому библиотекара УННЕ основане у улици Иполито Иригојен у Ресистенсији са веома вредном колекцијом, а била је њен управник до прошле године. У животу сам био библиотекар аматер. Управо због тога верујем да сам као писац производ различитих утицаја мог читања и сакупљања идеја и искустава која сам таложио током година, наравно, година проведених са библиотеком. Без тога ништа не би било исто.

Никада нисам био писац који теоретише о литератури са образовног и академског становишта. То није био мој начин гледања на ствар, претпостављам због тога што сам на Универзитету студирао право а не књижевност. Убеђен сам да сам због те околности дужан да као новинар утичем на идеје о култури и политици наше проблематичне земље. Такође сам убеђен да моја улога писца произилази из читалачког образовања, што у мом случају значи, од моје сестре и мајке од којих сам прихватио различита мишљења која нисам одбацивао, књишко образовање, које изнад свих стимулише слободу и неограничену знатижељу.

Оно што заиста волим јесте да стварам књижевност, а не да је проучавам, и да се затим осврнем на оно што је написано. Управо у томе трагам за откровењем како извора, тако и за доживљајем конкретног рада. Због тога дословна анализа, по мом мишљењу, пре је откровење практичности писања задирући у унутрашњост лавиринта без навођења, и изнад свега истраживање унутрашње светлости коју би свако дело требало да

има, јер би без ње било заборављено. Књижевност је увек сећање с обзиром да је живот у писању. Научио сам то док сам био књишки мољац.

Наравно, када сам написао своју прву књигу нисам то све знао. Али како су године пролазиле, нашао сам снаге да барем покушам да размишљам на тај начин. Научио сам у Народној библиотеци „Леополдо Ерера" у Ресистенсији, у Народној библиотеци „Бернардина Ривадавија" и у Школској библиотеци „Бенхамин Сориља" да је најбоље насумично читање али живо и непрекидно попут дисања. Тако је писање постало врста хода без утврђеног правца, на такав начин да је само по себи постало циљ а да је процес писања састављен од откривања шта оно у ствари јесте. Научио сам да тежак посао писца почиње много касније, са његовим великим одрицањем, чудесним настојањем за напорним и ригорозним радом усавршавања прозе, прочишћавања осећаја, усаглашавања идеје и наравно дефинисања стила. По мени је посао писца: да пише без икаквог знања о било чему што је већ написано, али са ослањањем на сво искуство сакупљено током интезивно проживљеног живота са целом библиотеком као ослонцем. Писати савесно о ономе што се не зна а са циљем да се научи зашто и како; тражити откровење уместо достизати га, што је много боље јер чини рад узвишенијим и скромнијим. У ствари то писање је као збуњеност, као улазак у лавиринт који нема излаза и не би требао да га има али који је фасцинантан за шетњу, у најмању руку за изгубити се у њему.

О свему томе сам размишљао још док сам био дете. Живели смо у кући у Некоћеа улици, која и данас постоји и у евоцирању мојих старих успомена ја увек видим мајку и сестру како читају. Видим их како два пута недељно чекају да стигну часописи на новински штанд иза угла. У то доба недељни часописи (*El Hogar, Vosotras, Vea y Lea, Leoplan*) садржали су класично и модерно читалачко штиво. Могли су се наћи текстови Андреа Жида или Адолфа Переса Селекија, или Ернеста Хемингвеја, Родолфа Волша као и Силвине Окампо. У то време добра књижевност била је важна за те часописе. Супротно од часописа, књиге су стизале поштом. Мајка и сестра су их наручивале из књижара у Буенос Ајресу као што неко наручује благо, а када би стигле биле би брзо прочитане. У међувремену, током недеље, позајмљивале би књиге из градских библиотека. И тако сваког поднева, током ручка, њихови коментари би ме забављали, док би отац, у смерној и угодној тишини, само читао новине *El Territorio* које су садржале локалне вести и *La Nacion* из Буенос Ајреса који је стизао дан касније.

За жене у кући и њихове пријатељице стално читање, књижевност, разговор и прича чинили су суштину живота. Библиотеке су им биле ослонац. Наша библиотека била је неисцрпан извор поређења, метафора, снова и могућности. Узимале би књиге са полица у трпезарији и враћале их на исти онај начин као што неко узима тимијан и бибер са полица у кухињи. Данас

верујем да сам због тога одувек осећао да је писање тако женска ствар. Увек сам проводио најлепше тренутке свог живота слушајући приче пуне интрига и илузија, љубави и недостатка пажње, снова и фрустрација, које су долазиле из уста жена, жена које су много читале и због тога имале бујну и страствену машту. Тако сам постао удубљен у књижевност коју су чиниле њихове речи, увек пуне осећања, горчине и лудила, као што живот наликује романима и причама које смо читали код куће. Тако сам и ја постао читалац урођен у Верна и Монтеира Лобата као и у комплетна Кафкина дела и незгодног Алберта Моравије; у фасцинантне приче Салгарија и Стивенсона, као и у пуноћу Достојевског и Пера Лагерквиста; у авантуре Робинзона Крусоа и у забрањене текстове попут *Љубавника леди Четерли* Д. Х. Лоренса или *Успомена руске принцезе*. Од тада сви моји домови били су увек пуни приповедања и поезије, као и снова у којима су доминирале приче мојих тетака, вереница, љубавница и пријатељица. Али изнад свега, мој живот није био ништа друго до ношење мојих библиотека, као што пуж носи своју кућицу.

Док сам писао ово, чинило ми се да је цео мој живот био живот библиотекара аматера. Видео сам себе као дете које се игра са дрвеним аутомобилчићима и лименим војницима, међу књигама које сам извукао са доње полице, која је била моја. Правио сам путеве од Конрадових књига или од књига Мартина Фјера, као и високе зграде и утврђења за освајање са мојом малом Ларусовом енциклопедијом, или са великим енциклопедијама као што је Сопена, састављена од два тома. Проводио бих свој одмор удубљен у ове игре са корицама, страницама и цртежима, тим фасцинацијама које су биле бескрајне зато што сам осећао да је бесконачан свет библиотеке већ био мој. Као у Ешеровим цртежима, мора да се сећате оног са бесконачним мердевинама, које је живот мени већ подарио и већ сам их ценио пре но што сам и схватио да их имам.

Тачно говорећи, ми смо оно што смо прочитали. Док сам, као тинејџер, био у Националном колецу у Ресистенсији, као и сви други, несташан, заљубљен у спорт, неодговоран и мање или више весео, направио сам у својој студентској соби малу библиотеку састављену од књига које сам наследио од својих прерано преминулих родитеља, и од књига са распродаја које сам куповао од првих уштеђевина. Мој Winco[1] и неке плоче били су сав капитал који сам имао и благо мог живота. То је било тако истинито да сам одједном постао опседнут. Како смо код куће били релативно сиромашни, веома добро смо се старали о књигама, увек би их сређивали са старим, оригиналним лепљивим тракама, лепком и картоном, сестра и ја смо били стручњаци за сређивање раскупусаних књига.

[1] Марка музичког уређаја

Чим сам се сместио у студентску собу наручио сам своју прву налепницу за књигу, ону коју још имам и на којој пише: „Крађа књига је најгора ствар која се може починити. Ова књига је моја." Обележио сам свој капитал и данас још увек налазим да је то забавно и дирљиво да проналазим те реченице на налепницама најстаријих књига.

Када сам био на Правном факултету читао сам, наравно, стручну литературу иако сам већ тада знао да никада нећу постати правник. Још увек имам неке од тих књига и све моје белешке али проводио бих послеподнева и ноћи читајући у Ереро библиотеци, која је поред катедрале у Ресистенсији, када бих се много пута пребацивао са правне на књижевну литературу, као што се то коначно и догодило. Већ тада је мој живот као читаоца био дефинисан, зато што је и на факултету и у библиотеци и мојој студентској соби, библиотека била та која је усмеравала моје образовање, заједно са првим сексуалним искуствима, фудбалом, рагбијем и игранкама суботом које су у провинцији чиниле део друштвеног образовања свих девојака и младића који су тада имали око двадесет година.

Тада сам постао новинар а то је било током седамдесетих година у веома тешка времена. Напустио сам права и отишао у Буенос Ајрес и у потпуности се посветио књижевности. Написао сам своје прве кратке приче и грозан роман који никада нисам објавио, али наставио сам да носим своју библиотеку са собом што ћу и радити целог свог живота. Носио сам је у Буенос Ајрес, тада је била тако велика да за њу није било простора у малим собама у којима сам одседао. Књиге су биле у кухињи, купатилу, испод кревета и могао сам изгубити било шта, и губио сам неке лепе љубави, али не и књиге. Класификоване по жанровима, абецедно, свака од њих заведена, књиге моје библиотеке јесу и увек су биле мени неопходне као лична карта, интимне као доњи веш, хранљиве као хлеб и млеко.

Године 1976, као што сви знамо, десила се трагедија која је Аргентину довела до ситуације у којој се тренутно налази, обавезала је многе од нас који припадамо истој генерацији, на ужасан злочин спаљивања књига зарад преживљавања. Диктаторски, убилачки пси, тајно су претраживали градове, тражећи не само људе већ и идеје а идеје су могле бити нађене у књигама. Из тог разлога прављене су ломаче од књига, на улицама су горели идеје а слобода је претварана у пепео. Искусио сам срамоту и ужас када сам током читаве злослутне и незаборавне ноћи, са спуштеним ролетнама, у кухињи и купатилу свог малог стана у предграђу, у страху, сраму, болу и гневу морао спаљивати неке „компромитујуће" и „опасне" књиге, које нису горели лако јер књиге знају како да се одупру, уверите се и сами, књиге морају бити покидане страницу по страницу у мале комаде и спаљене страну по страну или *Hacerlos cruvica,* како кажемо ми на североистоку, и бацити остатке папира у тоалет.

То је као да вам полако ампутирају руку. Вишечасовно уништавање града „ноћним псима" који су прогањали као и полицијске сирене, могло је бити утишано једино појачавањем концерта класичне музике емитованим на Националном радију или музичким програмом *Modart en la Noche*. Данас мислим да је то био гест љубави, фрустрирајуће, али ипак љубави, јер смо уништавали књиге кунећи се да ћемо једног светог дана по правди и слободи обновити и чувати те књиге у новој, великој и обогаћеној библиотеци.

Потпуни и тешки крах десио се у ноћи јула 1976. године када су ми из издавачке куће Лосада рекли да војска „чисти" – каква реч! – складишта и изгореле књиге са улица. Међу њима, мој први роман. Саветован сам да не останем у свом стану и очигледно тада почиње мој прогон у који сам ушао две недеље касније са само неколико књига. Те хладне ноћи стигао сам на аеродром Есејса остављајући иза себе град преплављен војним контролама и гарнизонима, где су крволочне убице биле власници живота и смрти. Носио сам копију Дантеове *Божанствене комедије*, џепно издање *Бестијарија* и *Краја игре* издатих у Латиноамеричком издавачком центру, неколико Борхесових књига у издању E.M.E.S.A. издавача и јефтино издање Tobacco Roada као и незаборавни роман Ерскина Калдвела. То је била моја савршена покретна библиотека без које нисам могао никуда.

У Мексику сам формирао или реорганизовао, не знам који би био тачнији израз, још једну нову библиотеку, која је додуше била иста. Током девет година, док су моје прве књиге биле штампане, у својој кући у Мексику створио сам библиотеку сањајући о повратку. Желео бих да кажем да је библиотека обогаћена разноврсном мексичком књижевношћу и изнад свих немерљиво вредном књижевношћу Латинске Америке, ауторима из свих земаља које сам научио да волим и поштујем, на начин који је прекинуо једнообразност мог образовања, другим речима, ограниченом као што је сиромашна аргентинска књижевност увек била, тако препознатљива за Буенос Ајрес, а са тенденцијом да буде универзална. Данас сам захвалан животу јер ми је бол изгнанства омогућио, када је Аргентина успоставила демократију, да вратим библиотеку коју сам лично и са љубављу послао из луке Вера Круз, једног јутра, 1984, пре двадесет година.

Када сам се вратио овде, управо због библиотеке био сам у стању да оснујем једини часопис који сам осмислио у свом животу, а за који ми је била потребна сва енергија и драгоцено време, што верујем да је период између 35. и 45. године човековог живота. Тада сам основао часопис *Puro Cuento* а моја библиотека је била полазиште. Све се заснивало на присећању, поновном читању, претурању по полицама како би на крају настао часопис који је данас скоро митски и толико омиљен код нас и у иностранству. Штампали смо 800 аутора и више од 2.000 кратких прича које смо

прикупили из те библиотеке. Библиотеке коју сам волео и још увек волим и увиђам да јој одајем дужно поштовање писањем овог текста.

Оснивањем моје прве задужбине која се звала *Puro Cuento*, прихватили смо задатак отварања библиотека јер сам знао колико је то важно. Увек сам волео полице пуне књига и желео сам да и други људи добију сву љубав, великодушност и машту које су мени библиотеке подариле. Тако смо основали једну у Пуерто Игуасуу и у Алвеару на обали реке Уругвај у области Коријентес; једну у Сан Кристобалу, у шумовитом северу области Санта Фе. Спровели смо прво национално испитивање читалачких навика 1991. и 1992. године што никада није објављено јер смо банкротирали, али резултати су право откровење и обележили су мој живот током протеклих година.

Чак и када је часопис *Puro Cuento* банкротирао, моја библиотека је и даље остала вредна имовина коју је требало сачувати. Као што се дешава у брачним разлазима, као у мом једином легалном разводу, резултат селидби у безбројним местима у којима сам живео, пансионима, јефтиним хотелима, апартманима, изнајмљеним кућама, љубавним или тајним политичким склоништима, уџерицама и подрумима, становима богатих младића, библиотеке су биле једина непроцењива имовина, нешто око чега нема ценкања, најдрагоценији део поседа, која ми је увек више значила него ново одело, ципеле или кошуља.

Одувек сам био верни љубитељ књига тако да сам на својим путовањима у коферу увек носио примерак *Дон Кихота* и три или четири књиге које сам читао и могу поносно да кажем да није било хотела нити кревета а да није била хрпа књига крај мене. Где год сам спавао крај главе имао сам спремљене књиге. Недостајало ми је љубави и друштва, покривача када је било хладно и промаје када је било вруће, небројено пута нисам имао саосећања и мудрости, разумевања и спокоја. Међутим, никад ми није недостајала књига и увек сам имао попут блага малу и неопходну библиотеку при руци.

Данас сам председник Задужбине која већ деценију промовише књиге и читање и којој сам поклонио сву личну својину. Библиотека садржи 12.000 наслова који су у фази каталогизације а њима се служе Научни центар, Истраживачки институт као и наш пројекат *Баке причају приче*, започет пре четири године који се развио захваљујући ентузијазму и истрајности људи који раде систематично полазећи од јасне идеје да нема бољег начина да се подстакне на читање до заједничког читања текстова са љубављу. *Наше баке* нису приповедачи, оне су читачи. Оне не само да промовишу читање већ и „обезбеђују" читање хиљадама беспомоћне деце гладне прича и хлеба, у школама, болницама, јавним дечијим прихватили-

штима у Ћакоу, Коријентесу и Мисионесу где смо основали мале библиотеке и помогли већ постојеће.

У нашем Научном центру спроводимо курсеве читања, а издали смо и књиге које говоре о овом новом концепту, и нудимо неколико могућности: одговарајући курсеви за учитеље и курсеви из библиотекарства током читаве године. Такође смо створили и подржали програм осмишљен тако да пружа помоћ у исхрани деце, што је покренуло великодушне људе од акције да читају приче за шест стотина деце и у исто време да им обезбеде првокласно млеко.

Морате схватити да могу бити само поносан и стимулисан страшћу која испуњава све те добровољце привучене библиотеком која ме је пратила.

Управо сам употребио реч страст. Хтео бих да размотрим ову реч на моменат и да закључим да је све ово заправо уливање страсти према читању, што је прва и главна намена сваке библиотеке. Једино страшћу можемо приказати читање оним што заиста јесте: чин великодушне, очаравајуће и едукативне љубави. Годинама уназад од када је покренут први Форум у мојој земљи мишљења сам да нема горег културног насиља од развоја бруталности код људи који не читају. Друштво које не води рачуна о својим читаоцима, о својим књигама и медијима и које не чува своје писане вредности, нити подстиче развој мишљења, друштво је које иде у културно самоубиство. Никад неће знати како да развије друштвену контролу коју зрела и озбиљна демократија захтева. Чињеница је да онај ко не чита чини глупост, злочин који ће плаћати до краја живота. Међутим, када је читаво друштво то које не чита тај злочин ће платити сопственом историјом, још више, ако је и то мало прочитаног лоше, нарочито ако влада кроз снажан систем масовних медија.

Као што видите све је почело онога дана када сам одлучио да поклоним личну библиотеку да послужи као основа библиотеке која се данас налази у Задужбини. Тамо је и сада у трошној згради са тужном прошлошћу, а обновићемо је једног дана када сакупимо довољно новца. За сада библиотека је у кутијама, а не на полицама, у фази каталогизације, али жива, интимна и чаробна.

Превела са енглеског *Мирослава Дукић*

Ц. Р. Карисидапа

НАСТАВНИ ПРОГРАМ БИБЛИОТЕЧКО-ИНФОРМАЦИОНЕ НАУКЕ У ЗЕМЉАМА У РАЗВОЈУ

Аутор је председник Библиотечке асоцијације Индије и професор библиотекарства на Универзитету Карнатак. Овај текст, који објављујемо у скраћеном облику, саопштен је на 70. Генералној конференцији Ифле одржаној 2004. године у Буенос Ајресу, а преузет је са Интернет сајта www.ifla.org.

Дисциплина наклоњена техници

Утицај информационо комуникационе технологије (ИКТ) на сваки сегмент људског знања је неспоран и прожима га. Од краја деветнаестог века професија која је „у потрази за идентитетом" остварила је присан однос са технологијом или механизацијом, како је то раније закључено. Деветнаести век, назван доба учењаштва, сведок је настајања две научне дисциплине из области библиотекарства – класификације и каталогизације, које су данас две најдинамичније области у процесуирању знања и организацији електронске ере. Међутим, ова област још увек болује од концепата, као што је на пример „дигитална подела" која означава разлике у технолошкој компетентности појединих држава. Та чињеница данас утиче на то да се образовање разликује по квалитету и обуци између земаља у развоју и развијених земаља. Мада је Индија на челу развоја информационо комуникационе технологије, њена потпуна примена и њено коришћење је недовољно. Узмите, на пример, цену коју земље у развоју треба да плате за претплату на часописе, као и за чланство у конзорцијумима за набавку часописа. Зато нека од ових спорних питања кроз обуку и образовање у библиотечко-информационој науци, морају бити усмерена ка млађој генерацији. У циљу непрестаног развоја једне нације, данас информационо комуникациона технологија постаје основна

наука за сваку нацију, а нарочито за нације у развоју. У том контексту треба осмислити и применити нов модел програма који ће интегрисати традиционално са модерном мишљу и науком (...)

Измењена ситуација у Индији

Измењени сценарио од 1960. до 2000. године и утицај осталих дисциплина на образовање у области библиотечко-информационе науке у Индији је документован у Статутарном извештају о образовању у области библиотечко-информационе науке у Индији.

У Индији су три фактора одговорна за прву фазу развоја: а) доношење закона из области библиотекарства у великом броју индијских држава, б) помоћ средњошколским и универзитетским библиотекама у стварању академског библиотечког система у држави, ц) документациони рад и службе. Прва два фактора су била усмерена на јавне и академске библиотеке, а трећи на научно и технолошко информационе системе и службе.

Ова три фактора, не само да су подигла професионални статус, већ су повећала и могућност запошљавања стручњака у јавним, академским и специјалним библиотекама у земљи. Такође су на видело изнели разлике у професионалном приступу библиотекарству као науци, у односу на онај који је постојао ранијих година. Ови фактори одразили су се и на програм образовања у библиотекарству, а потом довели и до промене у садржају курса и номенклатури. Многи универзитетски департмани за библиотекарство подигли су библиотечке дипломе на виши ниво. Индијски научни национални документациони центар (ИННДОЦ) и Документационо истраживачки центар за обуку (ДИЦО) покренули су у овој деценији курсеве, нудећи тиме почетак специјализације у образовању.

Од средине седамдесетих година двадесетог века нагласак је дат на информационе компоненте, као и на аспекте информационих збирки, похрањивања и претраживања. Један од додатних фактора у овим областима је била механизација. Декада седамдесетих је веома важна у контексту библиотечке науке јер је донела промену у номенклатури, од науке о библиотекарству до библиотечко-информационе науке. Професионални статус и програми образовања почели су да привлаче општу пажњу због интернационализације информација и укључивања међувладиних агенција као што су УНЕСКО, УНИДО и ФАО у активности везане за информације. Јасан индикатор ове чињенице је оснивање међународних кооперативних информационих система као што су ИНИС, АГРИС и ДЕВСИС под окриљем УНИСИСТ-а. То је померило библиотечко-информациону профе-

сију са националног на интернационални ниво. Статус професије, како је већ раније назначено, такође се променио од ранијег концепта у библиотекарству до библиотечко-информационе науке.

Увођење информационе науке укључује информације из организованог система које пружају специјализовани сервиси. Оснивање банке података, Центара за анализу информација, преводилачких центара и слично, означило је почетак нове прекретнице на општем плану информационих активности. Укратко, то је подразумевало да се у програме развоја радне снаге у библиотечкој науци морају укључити области од традиционалних до модерних предмета; да се образовни програми морају преобликовати да би одговарали савременим захтевима. Такође се на програм образовања радне снаге у библиотечко-информационој науци гледало са много већим значајем и важношћу. У току овог периода статус професије достигао је нове висине.

Размишљања о структури и садржају курса

Претходни пасуси дају преглед главних промена које дефинишу измене и компетенције које се очекују у будућности од библиотечко--информационих професионалаца. Ово је довело у фокус разматрања питање сталне применљивости и адекватности садашњих образовних програма. Несумњиво је мишљење о томе да ће и даље постојати потреба за информационим професионалцима и да ће се чак и повећавати. Али које ће се знање и вештине очекивати од њих? У једном документу Унеска исказана је потреба за четири комплементарне групе информационих професионалаца. То су креатори, прикупљачи, комуникатори и консоли-датори. Иако је тешко предвидети појављивање оваквих специјалности у Индији у блиској будућности, ова класификација пружа користан приступ и основу за дефинисање вештина које се очекују од информационих професионалаца. Није нам циљ да овде износимо детаљан садржај. Важно је међутим, сложити се око премиса на чијим основама би се образовни програми могли реструктурирати.

У светлу појаве компјутерског окружења, фундаменталних промена циљева библиотеке, промена у похрањивању информација и механизама испоруке, образовни програми треба да задовоље потребе тих измењених околности тако што би укључили у садржај курса знање и вештине који се траже за ефикасно функционисање у оваквој средини. Чак ће и у традиционалној библиотеци природа рада и активности бити знатно другачије од оне каква је била раније.

Иако постоје паралеле између земаља у развоју и развијених земаља по питању промене назива, пројектовања и прихватања хетерогеног садржаја курса, ситуација у информационим системима и службама није унапређена, као што се види на примеру Шри Ланке, па се наставни програм није могао учинити ефикаснијим. И прихватање технологије је текло веома споро у земљама у развоју, све до краја осамдесетих година и појаве јефтинијих и приступачнијих микрокомпјутера. У Индији је ситуација другачија, али се услови система и услуга нису знатно променили у току последње једне или две деценије, нарочито после прихватања информационо комуникационих технологија. Ефикасна, успешна дистрибуција информација укључује њихово прикупљање, процесуирање, похрањивање и дисеминацију. Ове функције су, нормално, у делокругу библиотеке и информационог рада. У циљу сталног развоја земаља у развоју неопходно је ефикасно коришћење информација. Такође је пожељна и ефикасна употреба технологије информационе комуникације. Данас и поред доступности међународног нивоа стручности у информационо-комуникационим технологијама, још увек постоји јаз у њиховом усвајању у многим земљама, укључујући и Индију. Постоји потреба преобликовања наставног програма према условима који владају у земљама у развоју, да би се лако адаптирао сразмерно њиховој инфраструктури и фактору ситуације. Такав садржај курса треба да буде лако усвојив и флексибилан за стални раст и развој професије и професионалаца.

У Индији је спроведено истраживање широм земље да би се појаснило знање (теорија, спретност и пракса) које ће се уз помоћ стручњака укључити у наставни програм образовања у области библиотечко-информационе науке. Експертска група је пред Форум чланова катедре (библиотечко--информационих наука) разних универзитета представила добро дефинисане модуле. То је олакшало дебату и омогућило да се разради трасиран наставни програм, уз проналажење равнотеже између традиционалне и модерне праксе, вештине и технике.

Водећи фактори који су разматрани у нацрту наставног програма

Доминација праксе

Питању односа теорије и праксе у контексту Индије није се пришло правилно. Једном је један експерт изјавио да се ми у библиотечким школама давимо у теорији, а недовољно осветљавамо праксу. Дилема лежи у избору између подучавања студената знањима и вештинама неопходним да

у старту задовоље потребе послодавца, или усађивања принципа помоћу којих ће касније моћи проширити своје основно знање и вештине, како им се каријера буде даље развијала.

Такође је запажено да су се у неким школама интегрисале различите дисциплине као што су информациони менаџмент и технологија, информационе студије и масовне комуникације. Пошто је постигнут темпо у брзини промена у библиотечко-информационим службама јавила се потреба да се подстакне жеља за непрестаним учењем током читавог живота, не само код усавршавања библиотечких професионалаца, већ и код постојећих практичара, пошто новонастале околности захтевају већу професионалну и техничку обавештеност. Пошто је застаревање у професији стварна и увек присутна опасност, само једно систематично, трајно образовање пружа метод борбе против те застарелости (...)

Склоп традиције и технологије

Још је раније поменут предлог да се споје традиционалне вредности са новим улогама у технолошком окружењу. Јасно је да сценарио библиотечко-информационих центара и њихових служби пролази кроз трансформацију, првенствено захваљујући појави нових медија. Информација тражи од корисника да буде у вези са општим променама које су се десиле, да би могао прихватити основну ИТ (информациону технологију). Рад у библиотекама такође захтева у програмима библиотечко-информационе науке одговарајуће промене на различитим нивоима курсева. Ови фактори траже озбиљну пажњу наших департмана за библиотечко-информационе науке који едукују радну снагу за руковођење библиотечко-информационим центрима. Мислим да се студентима на предавањима и даље даје већи акценат на традиционалне предмете, филозофске аспекте и историјске теме, а да предавања фокусирана на информациону технологију и практичне аспекте библиотечке аутоматизације заузимају оскудно место у програмима. Оваква ситуација је привукла пажњу научника из библиотечко-информационих наука и покренула дискусију о потреби промена у наставном програму БИН.

Утицај осталих субјеката

Библиотечко-информациона наука је развила сопствене професионалне технике и методе. Показала је афинитет ка примени осталих подручја знања са циљем побољшања професионалног рада. Раних шездесетих годи-

на двадесетог века наука о библиотекарству је прихватила теоријски и филозофски прилаз других дисциплина и прикључила их у своје језгро. Ранганатан је први увео научни метод рада у ову област науке а то је дефинисало прву промену из библиотекарства ка библиотечкој науци. Он је такође одговоран и за увођење документационог концепта са нагласком на конкретне службе намењене специјалним читаоцима .

Једна од првих дисциплина која је имала снажан утицај на науку о библиотекама јесте наука о менаџменту. Касније, када је истраживање у библиотечкој науци добило импулс, у наставни програм постепено су се укључиле и статистичке технике и методе истраживања. Утицај статистике на библиотечко-информациону науку не мора се овде поново наглашавати. Библиотечко-информациона наука је једна од првих области која је прихватила статистичке технике у администрацији, проучавању корисника и њихових информационих потреба и понашања, као и у истраживачкој методологији. Коришћење статистике је резултирало појавом нових области као што су библиометрија, информетрија, сциентометрија итд. Друга дисциплина која је видно утицала на библиотечко-информациону науку је психологија. Проучавање корисника, започето касних четрдесетих, било је више квантитативно. Начин проучавања знатно је измењен педесетих и шездесетих година, оријентисан је ка информационо-технолошком окружењу и проучавању аспекта понашања корисника. Овде нарочито треба нагласити да данашње студије укључују врло специфичне области као што су когнитивни процеси, понашање корисника у тражењу информација у информационо-технолошком окружењу итд. Појава информационог друштва проширила је хоризонте информационе науке до проучавања социо--политичких и економских аспеката информације. Слично томе, утицај социо-политичко-економских аспеката проширио је проучавање тока информације. Укратко, може се закључити да су менаџмент, информациона технологија, статистика, лингвистика и психологија главне дисциплине које су постале део наставног програма БИН.

Захтеви за информационим знањем у будућности

Транзициона смена од пољопривредне ка индустријској економији, базирана на информационој технологији, такође је утицала на владину политику и програме и била усмерена на стварање и дистрибуцију информација. Сви ови фактори допринели су појављивању нових области названих као: информациона наука, информационо друштво и информациона технологија, са заједничким именитељем „информациони". Генезу овако манифестованих трансформација требало би приписати двема

наукама, библиотечкој и информационој, које су традиционално испуниле задатак прикупљања и дистрибуције информација садржаних у штампаним документима. Времена су се променила и појава електронских медија је отворила нове путеве и навела људе да изнова разматрају програме образовања радне снаге у овим и другим одабраним областима. Стога је дошло време да се размотре сви ови аспекти са циљем уобличавања наставног програма библиотечко-информационе научне дисциплине.

Нови захтеви такође су разматрани и у контексту развоја библиотечких мрежа као и светске мреже (World Wide Web), што значи да би информациони професионалци требали да обрате пажњу на оно што им је Информационо-технолошка оперативна група индијске владе скренула пажњу а то је „креирање садржаја и развој". Основни захтев који се поставља информационим професионалцима у будућности биће способност да пројектују и стварају информационе продукте за потребе библиотечких мрежа укључујући и глобалну мрежу. У новије време појављује се шире окружење, које укључује библиотеку, али није ограничено на њу, које пружа огромне могућности за примену информационих вештина. У оваквом контексту, сматрати библиотеку институцијом за коју се обучавају само професионалци, врло је ограничено гледање на примену знања у организовању и руковању информацијама.

Закључци Европске комисије о развоју информационе индустрије класификују и индустрију у три широке области: индустрија садржаја информације, индустрија испоруке информације, индустрија процесуирања информације. Неопходно је израдити сличну стратегију и у контексту Индије. Индустрија садржаја информације првенствено се бави продуктима за веб и онлајн окружење. Овај сегмент је у Индији у почетној фази и пружа широки простор за развој. Индустрија преношења информације састоји се од креирања и руковања телекомуникационим мрежама путем којих се информација преноси и испоручује. Овај сегмент је привукао велику пажњу у Индији последњих година и у позицији је да омогући раст индустрије садржаја информације. Индустрију процесуирања информације чине произвођачи хардвера и софтвера. Према Европској комисији, сектор садржаја информације покрива скоро половину информационе индустрије и у даљем је порасту. Са својим огромним потенцијалом радне снаге, порука за Индију је јасна.

Нове примене

Професија која је имала за циљ да сачува забележено знање људске цивилизације прихватила је филозофски мото да знање (књиге) служи

општој употреби, па је зато омогућила општи приступ тим информацијама. У току ове троструке трансформације, она је прихватила савремене, социјалне, економске, технолошке и образовне промене. Ови напори су јој омогућили да стекне способност да их примењује на наставним курсевима, захваљујући њиховој блиској примени у пракси.

Руковођење библиотечко-информационим центрима претпоставља једну нову димензију захваљујући усвајању другачијих сервиса усмерених на другачије врсте информационих потреба и другачије типове корисника. Ово се може схватити као директан удар економског развоја и повећане зависности за информацијом на националну економију. Као што је назначено у стручном раду „Библиотека и информација улазе у нову фазу" у модерној економији повећала се важност информације, што захтева боље коришћење постојећих служби и унапређење информационих сервиса да би удовољили експлицитним и имплицитним потребама.

Веза са науком о менаџменту значајно је достигнуће у библиотечкој професији. Поред примене принципа и функција менаџмента, области као што су менаџмент људским ресурсима, финансијски менаџмент и менаџмент информационим ресурсима сматрани су важним подручјима у библиотечко-информационој науци последњих година. Као што је запажено у контексту индустријског и производног менаџмента, примена стандарда „квалитета" сада се примењује и на библиотечке услуге. Велика су очекивања од „квалитета" у библиотечким услугама. Први додир информационе технологије и библиотечко-информационе науке почиње компјутеризацијом библиотека.

Компјутери су се показали успешним у процесуирању и претраживању информација, али ограничени на рад „унутар куће". Највећа промена унета је применом технологије комуникација и похрањивања. Утицај информационе технологије и њених разноврсних промена у примењивању не може се исказати на ових неколико страница, али се може сагледати кроз данас доступне сервисе путем Интернета. Утицај Интернета на библиотечко-информационе сервисе и концепт дигиталне и виртуелне библиотеке треба сматрати новим областима проучавања, које ће се појавити следећих година.

Научне дисциплине представљене у претходним одељцима дају слику потпуне трансформације у професији. Може изгледати непредвидивим правац будућег развоја и усмерење у којем ће се кретати професија библиотечко-информационе науке. У светлу овог развоја неопходно је да се испита адекватност садашњег програма. Првенствено је потребно реструктуирати и преуредити наставни програм да би могао да одговара садашњем времену.

Закључак

Последњих педесет година, од добијања независности, образовање у области библиотечко-информационе науке сусретало се са многим променама, контрастима и контрадикторностима. Транзиција је један од најзначајнијих и највише добродошлих развоја. Данас се образовање у библиотечко-информационој науци налази на прагу суочавања са новим изазовима новога века. Полажу се велике наде на утврђивање његове трајности и опстајања у следећем миленијуму.

Уколико департмани библиотечко-информационе науке у Индији желе да подрже изазове, они морају успоставити опште стандарде у образовању у области библиотечко-информационе науке, бар за азијски регион. Задатак је огроман и укључује драстичне и прогресивне промене у наставном програму и грађење адекватних, одговарајућих капацитета инфраструктуре.

Постоји потреба да се унапређују БИН курсеви у Индији у светлу догађања на међународној сцени. Прихватање модуларног прилаза јесте начин да се задовоље садашње и будуће потребе динамичног наставног програма.

Образовни програми и програми практичне обуке у области библиотечко-информационе науке морају сачинити мере којима ће припремити професионалце да преузму активну улогу у савладавању нове технологије и експлозије информација. Укратко, садржај курса треба да буде концентрисан на развој знања, вештина и оруђа у четири основне идентификоване области: креирање, прикупљање, комуникација и консолидација. Постоји нада да ће овакав приступ послужити као водич за будуће активности везане за пројектовање наставног програма у земљама у развоју.

Превела са енглеског *Олга Рудолф*

Јулија Феликсовна Черњакова

СТРАТЕГИЈСКО УПРАВЉАЊЕ: ПРАКСА НАЦИОНАЛНИХ БИБЛИОТЕКА СВЕТА (ПО РЕЗУЛТАТИМА ИСТРАЖИВАЊА)

Кључна карика савременог система управљања

Први кораци ка стратегијском управљању националним библиотекама начињени су педесетих и шездесетих година двадесетог века приликом разматрања идеја о дугорочном планирању. Али већ седамдесетих, а нарочито осамдесетих година битно се променио смисао стратегијског избора, зато што је „динамика спољашње средине у толикој мери учинила сложеним задатак савремене адаптације на промене, које се дешавају у свим сферама друштвеног живота, да је изградња потенцијала промена, тј. способности организације да на адекватан начин одговара на изазов околине, постала стратегијски центар њеног деловања."

Стручњаци дефинишу стратегијско управљање као „кључну карику савременог система управљања", будући да „нови прилаз у схватању стратегије не напушта претходне оријентире, већ утврђује акценте." Стратегијско управљање, као и сваки метод, има своје предности и недостатке. У ово друго може се убројати низ постојећих сметњи за његово коришћење, утолико пре што тај тип управљања, као и остали, није универзалан за решавање свих врста задатака и за коришћење у било којим ситуацијама.

Као прво, стратегијско управљање услед своје суштине не даје, нити може дати тачну и прецизну слику будућности. Разматрани модел будућности организације у стратегијском управљању не подразумева детаљан опис његовог унутрашњег стања и положаја у спољашњој средини, већ укупност представа о томе, какав треба да буде у даљој перспективи.

Као друго, стратегијско управљање се не може уврстити у ред универзалних правила, процедура и схема, уколико нема методике која одређује

шта и како да се ради приликом решавања одређених задатака у конкретним ситуацијама.

Осим тога, постоје и негативне последице грешака стратегијског предвиђања. У условима када се при скраћеним роковима стварају потпуно нови производи и услуге, битно се мењају и смерови деловања.

И, коначно, у пракси стратегијског управљања често се акценат ставља на стратегијско планирање. Ипак, то није довољно, јер уложени напор на стратегијском плану и његовој припреми није гарант каснијег успешног рада. Није случајно што један од истраживача примећује: „За разлику од стратегијског планирања, као разматрања статичног документа, који је концентрисан на основне правце развоја и на финансирање, стратегијски менаџмент се схвата као формулација, разрада, реализација и оцена стратегијског деловања. Он укључује не само разраду стратегијског плана, већ и руковођење његовом реализацијом."

Због тога стратегијско управљање предвиђа доношење низа докумената. Први покушај класификације докумената стратегијског управљања учинила је Л. И. Куштањина која је издвојила као три основна документа концепцију, стратегијски план и програмске циљеве. При томе концепција представља виђење управљања у перспективи; стратегијски план одражава циљеве библиотеке у складу са њеним ресурсима, расположивим за одређени период; програмски циљеви откривају и прецизирају одређене аспекте плана. Ипак, ако посматрамо дате документе у односу на националну библиотеку, јасно је, да тај списак не може бити потпун.

Са циљем да се детаљније и дубље проучавају искуства стратегијског управљања у националним библиотекама света, спровели смо анкету са следећим питања:

– Каква је процедура увођења стратегијског управљања у вашој националној библиотеци?

– Какве документе стратегијског управљања доносите као додатак стратегијском плану?

– С ким се обично консултујете око израде стратегијског плана?

– Како схватате улогу и основне циљеве националне библиотеке?

– Како примењујете стратегију у пракси?

– У чему се, по вашем мишљењу, састоји основни значај стратегијског управљања за националну библиотеку?

Анкета, којом су добијени одговори из националних библиотека Аустрије, Данске, Шпаније, Норвешке, САД, Тајланда, Велса, Шкотске, Шведске, Финске, Филипина, Јапана, помогла је да се покажу основне тенденције стратегијског управљања у националним библиотекама света. Његов значај многи респонденти виде у концентрацији снага на најважније циљеве и рационалном распоређивању финансија. Осим тога, као битна пред-

ност стратегијског управљања, издвојена је могућност правовременог реаговања на промене путем стварања варијанти развоја националних библиотека и координације активности свих њених подгрупа и праваца.

Анкета је показала да већина највећих библиотека света сматра да је стратегијско планирање најважнији део стратегијског управљања и нарочито озбиљно се односе према процесу планирања. Тако, већина националних библиотека света троши више од пола године на разраду стратегијског плана, утврђујући детаље и основне правце делатности на сваком нивоу планирања. При томе стратегијски план се остварује уз ангажовање великог броја консултаната, како државних сарадника националних библиотека (од чланова управе до библиотекара), тако и стручних консултаната из области управљања, представника владе, корисника и чланова библиотечких друштава.

Из материјала добијеног истраживањем види се да скуп докумената стратегијског управљања није исти за све националне библиотеке света. На пример, ради остваривања прелиминарне анализе, већина националних библиотека доноси консултациони документ, који претходи доношењу стратегијског плана (националне библиотеке Данске, Тајланда, Шведске, Велса и др.). Уз то, у многим националним библиотека стратегија се разрађује ослањајући се искључиво на знања и искуства из области управљања библиотеком и руковођења одељењима. Таква је, на пример, Национална библиотека Аустрије, у којој у стратегијском управљању учествује само ограничен број руководилаца. У националним библиотекама Велике Британије, Данске, САД, Велса, Швајцарске стварају се посебне стратегије, које прецизирају сваки правац стратегијског плана. Националне библиотеке Аустрије и Тајланда састављају краткорочне планове делатности, који конкретизују циљеве и задатке постављене у стратегијском плану.

Немогуће је сачинити универзалан, типски скуп докумената за националне библиотеке. Ипак, корисно је издвојити низ основних помоћних докумената стратегијског управљања, који се условно деле у четири групе.

Консултациони или прелиминарни документи

Њихово доношење често представља прву фазу стратегијског планирања. У исто време они функционишу самостално. У већини националних библиотека света консултациони документ је упућен библиотечким радницима, корисницима, а такође и онима, који су ангажовани као консултанти стратегијског планирања (често су то познати научници и стручњаци из области културе, науке и уметности).

На пример, са циљем да се изради стратегијски план Националне библиотеке Велса сачињен је консултациони документ под називом „Бирајући будућност", чији је циљ да приликом планирања открије и узме у обзир мишљење стручног кадра и корисника о будућности библиотеке, о њеној суштини и функцијама, новим правцима рада, услугама, електронским мрежама и финансијама. У датом документу предложен је прелиминарни пројекат плана националне библиотеке, представљено је виђење њене улоге, основних функција и праваца делатности националних библиотека. Сваки параграф документа садржи питања која су упућена онима, чије мишљење треба уважавати приликом прављења стратегијског плана.

Основна поглавља документа су: „Улога Националне библиотеке Велса у животу земље", „Функције Националне библиотеке Велса", „Нови циљеви активности", „Финансије и ресурси". Као нови циљеви активности наведени су: рационално коришћење зграде библиотеке, усавршавање услуживања у систему високог образовања, ширење палете услуга за све оне који желе да уче, прављење електронских копија докумената, развијање партнерских односа са другим библиотекама и установама. На крају сваког поглавља понуђена су питања о целисходности назначених прилаза планирању рада националних библиотека.

Концептуални стратегијски документи

Ту се убрајају декларације о политици, улози и циљевима националне библиотеке. У многим библиотекама доносе се документи, као што су „Декларација о улози националне библиотеке", „Декларација о концепцији развоја националне библиотеке", „Документ о стратегијским циљевима националне библиотеке". Они обично укључују основне правце развоја библиотеке у складу са државном политиком. Ти документи имају политички значај, они одређују политику националне библиотеке на државном и светском нивоу, истичу њену улогу у друштву.

Тако „Документ о основама политике Немачке библиотеке" укључује такве главне смернице, као што су дугорочна заштита основних носилаца информација, сарадња са издавачима, утврђивање смерница за развој фондова, формирање и развој техничке инфраструктуре, национална библиографска контрола, обезбеђивање доступности фондова.

У декларацији о политици Националне библиотеке Холандије постављени су задаци обезбеђивања приступа колекцијама, подстицања развоја националне информационе мреже, утврђени су основни принципи формирања политике националне библиотеке, приоритетни циљеви њеног рада, спољашњи и унутрашњи фактори који захтевају постојање нове политике.

Посебне стратегије, програми, бизнис-планови, мини-планови и текући планови, праве се ради утврђивања, обраде и конкретизације посебних стратегијских усмерења, са циљем њихове реализације. Они се обично одређују полазећи од основне стратегије националне библиотеке, конкретизујући њену улогу и циљеве кроз задатке, рокове и предузете мере..

Бизнис-план (или корпоративни план) може се посматрати као конкретан стратегијски план, који задржава његову логику, али се утврђују циљеви, задаци и извршни рокови. На пример, бизнис-план Националне библиотеке Велса направљен је са циљем да се разради стратегија за четири године. План укључује одређивање основних функција и кључних циљева националне библиотеке који се затим разрађују у дугорочним програмима рада према посебним упутствима. Дугорочни и средњорочни приоритети националне библиотеке заснивају се на темељу SWOOT-анализе (која чини посебан одељак) у зависности од развоја могућности и коришћења предности библиотеке, узимајући у обзир слабе стране и ризике у вези са њима.

Посебне стратегије или програми разликују се од бизнис-планова и текућих планова по томе што усмеравају пажњу само на један правац активности, откривајући детаљно све његове аспекте. Стварање таквих стратегија омогућава да се снаге сконцентришу на циљеве који су одређени као најважнији у стратегијском плану, да се избалансирају финансије, ресурси и мере за њихову реализацију.

Сви облици реализационих докумената (посебне стратегије, бизнис-планови, мини-планови и текући планови) имају своју методику израде, у складу са својим циљевима, односно конкретизацијом и откривањем циљева стратегијског плана према задацима и роковима. Тај или неки други тип документа бира се полазећи од услова реализације стратегијског плана конкретне националне библиотеке.

Тако је стратегијски план Конгресне библиотеке САД за период 1994--2004. окарактерисан као „живи документ". Као потврда за то је његова конкретизација у 11 стратегијских мини-планова, који откривају и конкретизују основне смерове деловања, чије доношење представља другу фазу планирања. Ти планови су посвећени таквим активностима, као што су наставак висококвалификованог услуживања Конгреса САД, очување фондова и здања, кадровска политика националне библиотеке, наставак усавршавања нових информационих технологија са циљем да се обезбеди бољи приступ фондовима.

Стратегија развоја Националне библиотеке Швајцарске за период 2000-2005. представљена је једним веома кратким документом, у којем се

њена улога састоји у формирању тзв. колекција „Хелветике" (документи који су повезани са Швајцарском ауторством, тематиком или местом издања) и основним циљевима, који се затим укључују у програме, према сваком смеру деловања. Постоји, на пример, програм под називом „Развој међубиблиотечке размене докумената".

У Финској су на основу опште стратегије националне библиотеке установљена два приоритетна смера, за које су сачињени пројекти: „Изражавање постојећих фондова цифрама" и „Рад са електронским публикацијама".

У Националној библиотеци Филипина циљеви стратегијског плана конкретизују се у седам стратегијских програма: „Попуњавање фондова", „Израда националне библиографије", „Очување културних ресурса", „Достављање докумената корисницима", „Образовање корисника", „Рационално коришћење средстава", „Стандардизација библиотечких процеса".

Финансијски документи

Показало се да је корисно уврстити финансијске документе међу стратегијске, јер они имају најважнију улогу у стратегијском управљању, на њиховим основама се остварује регуларни мониторинг, тј. утврђују се путеви реализације стратегије. Годишњи биланси националних библиотека тесно су повезани са реализацијом назначене стратегије, зато што они одражавају основне правце и анализе њеног остваривања. У већини националних библиотека обрачун се врши у форми кратког прегледа основних стратегијских праваца, са описом одговарајућих активности за обрачунски период.

Као важна комнпонента стратегијског управљања, може се издвојити формирање специјалних органа стратегијског управљања у националној библиотеци. Ово питање се, такође, решава на разне начине. У многим националним библиотекама формирају се привремене радне групе од представника различитих одељења, администрације и стручњака из области управљања. Широко је распрострањен тзв. метод „партиципативног управљања", који подразумева максимално укључивање свих сарадника националне библиотеке у управљање, то јест њихово ангажовање у разради планова, решавању проблема у вези са делатношћу библиотеке. То омогућава свим сарадницима да се осећају као део целине, да имају увид у опште циљеве библиотеке, да се не затварају у оквире посебних група, које имају своју традицију и организациону културу.

У многим националним библиотекама функционишу стални специјални органи стратегијског планирања, који се баве разматрањем одгова-

рајућих планова, а такође остварују и мониторинг процеса управљања. Тако, под руководством директора Конгресне библиотеке САД делује стална група за управљање, орган који је позван да развија политику и стратегијско планирање у ширим библиотечким размерама. У националним библиотекама Португалије крајем деведесетих година оформљена је група стратегијског планирања са аналогним задацима.

Доношење докумената стратегијског управљања у националним библиотекама, а самим тим и примена његових методика, дозвољава да се концентришу максималне снаге на најважније правце деловања, да се избалансирају финансије, ресурси и предузете мере за реализацију циљева и задатака, да се израде алтернативне варијанте деловања у различитим ситуацијама, а то значи да се омогући библиотекама стабилан развој у било којим условима.

Превела са руског *Верица Шево*

ВИДА ЗЕРЕМСКИ – ДОБИТНИК *МИТРОВДАНСКЕ ПОВЕЉЕ*

Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић" у Инђији од 1996. године додељује *Митровданску повељу* за изузетне резултате у области библиографије. Повеља се уручује на Сусретима библиографа у спомен на др Георгија Михаиловића који се одржавају у инђијској Библиотеци. На Четрнаестим сусретима, 5. новембра 2004. године, *Митровданска повеља* додељена је библиотечком саветнику и библиографу Библиотеке Матице српске Види Зеремски.

Вида Зеремски је радила у Библиотеци Матице српске од 1962. до пензионисања 1993. године. Обављала је стручне и одговорне послове у одељењима периодике, именске обраде књига и у Библиографском одељењу. Посебно је значајан њен допринос развоју библиографског рада. За текућу *Библиографију Војводине*, *Серија I, Монографске публикације* написала је концепцију која је наведена у уводу сваке свеске *Библиографије*. Од прве свеске за 1981. до дванаесте за 1992. годину била је њен редактор. *Библиографија* садржи описе књига које су објављене и штампане на територији Војводине, књиге издавача из Војводине штампане ван Војводине и књиге савремених аутора из Војводине изашле било где, код нас или у иностранству. Грађа је распоређена према језицима у шет поглавља. У првом су описане књиге на српском језику, затим следе на мађарском, словачком, румунском, русинском и осталим језицима. Лакшем сналажењу у библиографској грађи доприноси седам регистара: именски, предметни, децималних ознака, географски, регистар колекција, регистар издавача и регистар штампарија. Описи књига су рађени према међународном стандарду, а код зборника, антологија, збирки песама, приповедака, есеја и других књига које садрже податке за регистре, урађен је и попис садржаја. Овако конципирана библиографија припрема се и у годишњим свескама објављује и данас, уз измене условљене преласком на аутоматизовану из-

раду библиографије и оне које се односе на избор књига чији се садржај исписује. Од 1992. наслов библиографије је промењен у *Библиографија књига у Војводини.*

Прву самосталну библиографију Вида Зеремски је објавила 1969. године у едицији *Библиографије* Матице српске. То је *Библиографија Вељка Петровића.* Ова персонална библиографија описује књиге и прилоге познатог књижевника и литературу о њему и садржи 2.866 јединица. Библиографију прати девет регистара. По истим принципима сачинила је и *Библиографију Јована Поповића*, песника револуционара, која се појавила 1977. године у едицији *Библиографије Војводине* Библиотеке Матице српске. Библиографским пописом обухваћена су сва дела овог песника и литература о њему. Библиографија има 1771. јединицу и девет регистара.

По начину презентације грађе и обиму издваја се и њена библиографија новосадског листа за културу и уметност *Стражилово* у којој је попис свих прилога у периоду од 1970. до 1974. године. Библиографија има 1.171 јединицу и два регистра. Са Ђурђевком Љубибратић и Маријом Чурчић урадила је попис садржаја са предметним регистром листа за науку и забаву *Седмица* који је излазио у Новом Саду од 1852. до 1858. године. Приредила је са Маријом Чурчић *Библиографију међусобних превода књижевних дела народа Југославије и народности Војводине* од 1945. до 1980. године. Вредно је сарађивала на замашном послу прикупљања и обраде грађе о Русинима, штампане у многобројним листовима и часописима. Та грађа је објављена као други том *Библиографије Русина у Југославији* под називом *Библиографија о Руснацох у Югославиї*, а временски распон је од 1918. до 1980. године.

У првој серији *Годишњака Библиотеке Матице српске* која је излазила за године 1977-1981, приређивала је грађу за *Библиографију библиотекарства Војводине* за период од 1973. до 1979. године. Грађа је пружала информације о најновијим издањима из области библиотекарства и библиографије.

Као сарадник Позоришног музеја Војводине сачинила је концепцију за израду библиографије прилога о војвођанским позориштима изишлих у новинама и часописима. Од 1966. до 1993. прикупљала је и обрађивала, са сарадницима, текстове о позоришном животу у Војводини, које је затим уједначавала, распоређивала и састављала регистре. Те библиографије, приређене по позоришним сезонама, објављиване су у *Алманаху позоришта Војводине*, а по истим принципима припремају се и публикују и данас.

Библиографија књижевника Скендера Куленовића објављена је у *Раду Матице српске*. Библиографије некадашњих радника Библиотеке штампане су у *Годишњаку Библиотеке Матице српске*, и то Милана Пражића у свесци за 1981, Јелене Николић и Саве Паланчанина за 1989. и Бориславa

Милића за 1991. годину. У монографији посвећеној познатој вајарки Мири Сандић публикована је и библиографија те уметнице коју је такође приредила Вида Зеремски.

Истраживање, прикупљање података, библиографски описи и презентација грађе представљају преокупацију овог вредног библиографа и у пензионерским данима. Тако је за седам година (1997-2004) објавила четири библиографије које по квалитету и обиму представљају круну њеног библиографског опуса и могу се сврстати у највише домете библиографске праксе код нас.

Прва по редоследу излажења јесте пета књига *Библиографије Матице српске* публикована 1997. у едицији *Библиографије* Матице српске. Библиографија описује сва издања Матице српске и институција насталих из ње, Библиотеке, Галерије и Издавачке радне организације, за петогодишњи период од 1976. до 1980. године. У *Библиографији* је детаљно описано 458 библиографских јединица према савременим стандардима, са пописом садржаја. Хронолошко-именски распоређена грађа груписана је у три целине: Књиге, Периодичне публикације и Разно. Следи затим Преглед аутора са насловима радова који садржи елементе персоналне библиографије. Основни корпус библиографије прати четрнаест регистара који са разних аспеката допуњују недостатке распореда грађе и пружају обиље информација.

Исте, 1997. године, штампана је *Библиографија Спомен-збирке Павла Бељанског*, галерије која чува вредна дела тридесет шест познатих ликовних уметника међу којима су и Стојан Аралица, Недељко Гвозденовић, Милан Коњовић, Петар Лубарда, Пеђа Милосављевић, Надежда Петровић, Иван Табаковић, Миленко Шербан, Сава Шумановић и други. Прикупљена и описана литература о стваралаштву ових уметника, презентована у библиографији хронолошким редом и распоређена према именима уметника, представља својеврстан скуп тридесет шест персоналних библиографија. Грађа о сваком уметнику груписана је у целине следећим редоследом: Монографије о уметнику, Каталози самосталних изложби, Сценски рад, Студије, чланци и прикази и Текстови уметника о уметности и критике. Описи каталога са групних изложби на којима су учествовали уметници заступљени у библиографији посебно су груписани и распоређени хронолошким редом. Јавља се и поглавље где су пописана сва издања Спомен-збирке Павла Бељанског као и текстови о њеној делатности. Библиографија има 22.255 јединица и три регистра.

Вида Зеремски је сачинила библиографију сликара Милана Коњовића поводом стогодишњице рођења, а издала ју је Галерија „Милан Коњовић" из Сомбора, 1999. године. Ова лепо обликована публикација са насловом *Милан Коњовић : библиографија*, на 425 страна, доноси обиље систематизованих података о животу и раду великог сликара. Библиографска грађа

која садржи углавном литературу о уметнику, подељена је у неколико одељака. Посебне целине чине описи монографија о сликару, зборника, каталога самосталних изложби и каталога групних изложби. Најобимнију целину представљају описи чланака, студија, огледа, расправа, вести, бележака о сликару објављених у периодичним публикацијама. Комплетности библиографских информација доприносе и пописи песама посвећених сликару, поштанских марака, телевизијских и филмских сведочења о њему. У посебном поглављу хронолошким редом наведена је изложбена активност Галерије „Милан Коњовић" и дат је попис њених издања. Библиографија има 6.293 јединице и седам регистара. За ову изузетну библиографију Библиотекарско друштво Србије доделило је Види Зеремски награду „Стојан Новаковић" за 2000. годину.

Крајем 2004. изашла је из штампе *Библиографија Галерије Матице српске* поводом 150. годишњице ове значајне културне установе. Презентована грађа у првом поглављу те публикације сведочи о богатој издавачкој делатности Галерије која је припремала и објављивала монографије и студије о уметницима, каталоге својих изложби, позивнице, плакате и друго. Описи су детаљни, према стандардима са пописом садржаја а у каталозима изложби са пописом наслова изложених уметничких дела са именима њихових аутора. У другом одељку окупљена је многобројна литература о раду, изложбеним и другим активностима Галерије, публикована у дневним листовима, часописима и монографијама. Библиографија обухвата период од 1896, када је објављен први запис о раду Галерије, па све до 2002. године. Садржи 4.306 хронолошки распоређених јединица и девет регистара. Тако обимна грађа, осветљена са разних страна и прегледна, на најбољи начин даје увид у рад једне културне установе.

У доста књига, тематски веома разноликих, Вида Зеремски је саставила регистре: именски, предметни, географски, регистар наслова или неки други.

Објављивањем радова саопштених на стручним скуповима она је дала значајан допринос и теорији библиографије. Учествовала је у раду скупа поводом 150. годишњице Матице српске, на саветовању о текућој библиографији Југославије у Београду и на више Сусрета библиографа у спомен на др Георгија Михаиловића у Инђији.

Активним учешћем у раду многих редакција, комисија и одбора доприносила је афирмацији библиографије. Била је члан Комисије за библиографију и информације Савеза библиотечких радника Југославије, Комисије за библиографију и каталогизацију Заједнице националних библиотека Југославије, Одбора Рукописног одељења Матице српске, Организационог одбора Сусрета библиографа у Инђији итд.

Од 1979. до 1986. године била је испитивач из предмета Основи библиографије на стручним испитима за библиотечке раднике Војводине.

За постигнуте резултате на унапређењу и развоју библиотекарства Заједница матичних библиотека Србије доделила је Види Зеремски награду „Милорад Панић Суреп" за 1984. годину.

Стручним, преданим и неуморним радом, Вида Зеремски је заузела значајно место у области библиографије код нас. Многобројне библиографије које је урадила служе као узор будућим генерацијама библиографа и као незаобилазан приручник свима онима који се баве истраживачким и научним радом.

РЕГИСТАР

Абаџин, Аница 32
Абаџић, Зорка 32
Адамовић, Душан 32
Адорно, Ролен 120
Азија 149, 155
Азорска острва 146
Ајдуковић, Јован 32
Ајнштајн, Алберт 10, 25, 147
Алвеар (место) 174
Александрија 148
Алексић, Витко 32
Алибунар 34
Амакуро (река) 143
Амстердам 33
Анатолија (висораван) 139
Анди 120
Анђелић, Мирко 32
Антонић, Милош 32
Апатин 36
Апић, Мела 32
Арад 75
Аралица, Стојан 194
Аранитовић, Добрило 32
Аргентина 139, 146, 159, 169, 172, 173
Арнот, Антоније 70
Аристотел 140, 141
Архиепископ од Ите 141
Асурбанипал, краљ 139
Атина 28
Аћимовић, Жарко 32
Аустралија 33
Аустрија 28, 186, 187

Бабац, Марко 32
Бабељ, Исак 147
Бабић, Сава 26
Баваниште 32
Багдад 148
Бажик, Боженка 32
Бакић, Светлана 32
Балог, Ференц 79
Балубџић, Мирко 63
Банат 40, 61
Банкок 36
Бањалука (Бања Лука) 8, 13, 14, 25, 26, 32, 34, 35, 37
Баратари (острво) 142
Бахман, Ингеборг 28
Бачка Паланка 32-35
Бачки Петровац 32
Бачко Добро Поље 26

Бачко Петрово Село 34
Бејтс, Мери Елен (Bates, Ellen) 157
Бекић, Томислав 32
Бела Црква 33, 61
Белоица, Војислав М. 32
Бенц, Болдижар 75
Београд 8, 10, 13, 21, 22, 26-29, 31-42, 61, 63, 65, 67, 68, 71-74, 76, 90, 92, 103, 107, 109, 110, 114, 149, 195
Беочин, манастир 110
Беране 26
Бербер, Стојан 32
Берић, Душан 32
Берић, Павле 70
Беркли, Џорџ 169
Беч 28, 34-36
Бешеново, манастир 110
Бијело Поље 32
Бијељина 14, 25, 26, 33, 37
Бикицки, Милана 32, 78
Билбија, Биљана 32
Билећа 36
Благојевић, Обрен 26
Блажековић, Здравко 32
Богдановић, Јован 32
Богићевић, Чедомир 32
Божовић, Лука 32
Бокоњић, Ружа 32
Бомолт, Џулијус 117
Бомон, Мари ле Пренс де 70
Бор (место) 34, 36
Борово Село 37
Борхес, Хорхе Луис 141-143, 145, 146, 169, 173
Босеруп, Иван 116
Бошков, Љубомир 32
Бошковић, Љубица 32, 98
Браганза (место) 146
Бразил 133, 134, 146, 169
Брезница (река) 112
Брисел 28, 35
Брковић, Мирјана 28, 106
Бродбенд, Меријен 154
Бродел, Фернан 142
Брох, Херман 143
Бугарски, Стеван 32
Будва 36
Будим 39
Будимпешта 26, 28, 33, 34, 37, 61
Будисављевић, Немања 32
Буенос Ајрес 116, 122, 133, 139, 146, 158, 159, 168, 170, 172, 173, 176
Булатовић, Војислав 32
Буловић, Иринеј 32
Бурума, Јан 28

Вагнер, Рихард 26
Вајагић, Тамара 32
Вајлд, Оскар 10, 25
Валданос 27
Ваљево 35, 36
Вангџенг, Ћин 147
Ванку, Милан 32
Варад в. Нађварад
Васиљевић, Жарко 75
Ватикан 169
Ватсон 69
Ваш, Марија 28
Вашингтон (Washington) (место) 150
Вашингтон, Џорџ 147
Велика Британија 187
Велика Ремета, манастир 109
Велики Новгород 33
Велс (покрајина) 186-189
Велхнер, Мирјана 32
Венеција 141, 147
Венецуела 139
Венијамин, чрноризац 112
Вера Круз (место) 173
Вергилије Марон, Публије 141

Верди, Ђузепе 77
Верн, Жил 171
Видак, Мирослава 32
Виланд, Кристоф Мартин 70
Виловски, Ђорђе 7, 24, 32
Вилом, Петер 69
Винча 19, 20
Вираперума, Клаудија (Weeraperuma, Claudia) 32
Вираперума, Сусунага (Weeraperuma, Susunaga) 32
Вирилио, Пол 142
Вистер, Фин 28
Вићенца (место) 34
Вицански, Виунис 28
Влатко, дијак 112
Војводина 10, 13, 20, 23, 29, 30, 62-65, 193, 196
Војка 14
Волтер, Франсоа 70, 140
Волш, Родолфо 170
Ворнер, Елис 150
Врбас (место) 26
Врњачка Бања 36
Вртунски, Душко 104
Вршац 14, 31, 33, 39, 40
Вујачић, Андрија 32
Вујачић, Боро 32
Вујић, Јоца 65
Вујковић-Буквин, Драгана 32
Вујошевић, Радован 32
Вујчић, Првослав 32
Вукић, Предраг 32
Вукићевић, Момчило Ђ. 32
Вуковар 35
Вуковић, Жарко 32
Вуковић, Јово 32
Вуковић, Ново 26
Вуксановић, Миро 20, 25-29, 32, 104
Вулетић, Витомир 32
Вучковић, Желько 24, 27, 28, 81, 38
Вучковић, Светлана 25, 26, 32, 106, 107

Гаврило Тројичанин 112
Гавриловић, Живојин 32
Гавриловић, Никола 32
Гајдашевић, Живојин 32
Галилеј, Галилео 147
Гароња-Радованац, Славица 32
Гвозденовић, Недељко 194
Гдањск 34
Гејтс, Бил 143
Георгијевић, Крешимир 64
Гете, Јохан Волфганг фон 70
Глосбренер, Алфред (Glossbrenner, Alfred) 155
Гордић, Славко 26, 32
Грбић, Душица 7, 24, 27, 105, 109
Гргетег, манастир 110
Гринфилд, Џенет 117
Гроздановић-Пајић, Мирослава 46
Гросак, Пол 169
Грујин, Иванка 32
Грујић, Јота 66
Грујић, Радослав 109, 110
Грчка 139
Гуаман Пома де Ајала, Фелипе 120
Губерина, Вељко 32
Гудељ, Вујадин 32
Гутенберг, Јохан 141, 146-148

Даблин 37
Давидсдотир, Сигрун 117
Daejeon (место) 36
Дали, Салвадор 10, 25
Дамјанов, Јадранка 32
Дамјанов, Петар 32
Дамјанов, Сава 32
Дамјановић, Јордан 32
Данијел, Ивлин 28, 149
Даничић, Ђура 68

Даноу, Дејвид К. (Danow, David K.) 32
Данска 28, 116, 117, 126-128, 130, 186, 187
Данте Алигијери 141, 173
Дарваш (место) 80
Дашић, Миомир 26, 32
Дебрецин 75-80
Дедић, Момчило 32
Деспотовић, Милорад 32
Дивјак, Милан 32
Дидро, Дени 147
Дикенс, Чарлс 147, 148
Дикинсон, Емили 163
Дима, Александар 143
Доби, Јоланда 32
Добој 14, 25, 36
Додеровић, Зоран 32
Додеровић, Радивој 32
Долијановић, Жељко К. 32
Допуђа, Владимир 32
Дордрехт (место) 36
Достојевски, Фјодор Михајлович 171
Дракер, Питер 82, 83
Драпшин, Александра 46, 121
Древс, Петер (Drews, Peter) 32
Дудаш, Ана 32
Дукић, Мирослава 29, 175
Дукова, Лили 32
Дунђин, Јован 32
Духамел, Џорџ 169

Ђардинели, Мемпо 168
Ђилас, Гордана 26-28, 61
Ђисаловић, Веселин 65
Ђорђевић, Драгиша 32
Ђорђевић, Зорица 32
Ђорђевић, Милан 32
Ђорђевић, Радомир 32
Ђорђић, Вишња 33
Ђорђић, Петар 60
Ђукић, Бранко 33
Ђукић, Јагода 33
Ђуричић, Радован 33

Европа 147, 149
Егерић, Мирослав 33
Елој Мартинес, Томас 139
Еперјеш (место) 76
Ечеди, Шамуел (Ecsedi, Sámuel) 78-80
Ешер, Мориц Корнелис 171

Жабљак 26
Женева 34, 36
Живадиновић, Петар 33
Живанац, Дејан 7
Живковић, Драгиша 39, 41
Живковић, Драгољуб 33
Живковић, Зоран 33
Жид, Андре 170
Жоао VI, краљ 146

Загреб (Zagreb) 32, 33, 37, 47, 61, 103, 110
Зајечар 36
Збиљић, Драгољуб 33
Зеница 28
Зеремски, Вида 27, 192-196
Зеремски, Милош 33
Зечевић, Ирена 33
Зимбабве 145
Зоненбил (Sonnenbühl) (место) 33
Зрењанин 34-37

Иваз, Људмила 24
Иванишевић, Горан 33
Иванов, Игор 33
Иванов, Љубомир 33
Ивић, Петар 33
Ивковић, Арса 63
Игић, Рајко 33
Идвореан, Тодор 33

Идвореан-Стефановић, Братислава 33
Илић, Љиља 33
Илок 35
Инд (река) 139
Индија 176-179, 182, 184
Инђија 14, 27, 66, 192, 195
Ирак 148
Исланд 117, 119
Ист Брунсвик (место) 144
Истанбул 33
Италија 35
Иштванић, Живан 33

Јагодина 34, 36
Јазак, манастир 109
Јазић-Савин, Татјана 138
Јакшић, породица 66
Јакшић, Милутин 66
Јакшић, Станимир 33
Јанг, Едвард 41, 42
Јановер, Ектор 169
Јапан 35, 155, 161, 186
Јарић, Светислав М. 33
Јевтић, Мирјана 33
Јован, дијак 112
Јовановић, Ана 33
Јовановић, Василије 12, 33, 38
Јовановић, Милош 66
Јовановић, Сл. А. 39
Јовановић, Слободан 33
Јовановић-Змај, Јован 66
Јованцаи, Марија 24, 25, 27, 33, 192
Јованчић, Бранислав 33
Јовић, Мирјана 33
Јосић, Милан 33
Јосифовић, Стеван 65
Југославија 19, 68, 195
Јуришин, Боривој 7
Јухаз, Геза (Juhász, Géza) 75-78
Кајам, Омар 148
Калдвел, Ерскин 173
Калунд, Кристијан 118
Кампе, Јоахим Хајнрих 69
Караџић, Војислав 33
Караџић, Вук Стефановић 69, 72
Карисидапа, Ц. Р. 176
Карловац 14
Карпатски басен 28
Каћански, Аница 66
Кафка, Франц 143, 171
Кац, Вилијам А. (Katz, William A.) 103
Кашава (место) 76
Кашанин, Милан 64
Кашић, Смиљка 103
Кевед и Виљегас, Франциско де 144
Келн 37
Кембел Таун (Cambell Town) (место) 33
Кикинда 37
Кина 139
Кинезе Hugjöu, Серђо (Chinese Hugjöu, Sergio) 35
Кириловић, Димитрије 61-75, 105, 106
Китс, Џон 147
Кићовић, Мираш 72
Кларић, Олга 33
Клеут, Марија 7
Клокочар-Шмит, Злата 33
Кљаић, Лепосава 33
Кнежеви Виногради 14
Књажевац 34, 36
Ковачевић, Божидар (Бошко) 65
Ковачевић, Бранислав 33
Ковачевић, Душан 33
Ковачевић, Душанка 33
Ковачевић, Љубица 33
Ковачек, Божидар 33, 78
Ковачек, Мирјана 33

Ковачек-Светличић, Јелена 33
Коламбус (Columbus) (место) 34
Конрад, Ђерђ 171
Конфуције 140, 143
Коњовић, Милан 194
Копенхаген 116-119, 122
Копривица, Драган 27
Кордоба 148
Коријентес (област) 174, 175
Косовска Митровица 37
Костић, Радомир 33
Котов, Александар Владимирович 33
Коумс, Ричард Е. (Combs, Richard E.) 153
Крагујевац 34-37
Крајшић, Љиљана 25
Краљево 14
Краус, Карл-Петер (Krauss, Karl-Peter) 33
Крекић, Александра 72-74
Крестић, Василије 33
Кривошић, Оливера 28, 29, 157, 167
Крит 139
Крстић, Славица 33
Крушедол, манастир 109
Куба 169
Куленовић, Скендер 193
Кулинскаја, Јелена 33
Кумане 61
Кумовић, Младенко 33
Кунић, Јасна 29
Кураев, Андреј 33
Куштањина, Л. И. 186
Кушчуоглу, Галип Хасан 33

Лавов (место) 35
Лагерквист, Пер 171
Лажетић, Богосав 33
Лазаревић, Никола 70
Лазић, Бранка 33
Лазић, Славица 33
Ласковић, Милош 33
Латаржет, Тестут 143
Латинска Америка 120, 121, 173
Лезарк-сир-Аржан (Les Arcs-sur-Argens) (место) 32
Лесковац, Младен 10, 25, 27, 43, 44, 62, 64-68, 72, 75
Лисабон 146
Личина, Дејан 33
Лозанић, Темира 33
Лозница 32
Лок, Џон 147
Ломпар, Мило 26, 42
Лондон 27, 36, 139, 147
Лопичић, Ђорђе Н. 33
Лоренс, Дејвид Херберт 171
Лосева, Татјана Николајевна 33
Лубарда, Петар 194
Лугонес, Леополдо 169
Лукић, Љиљана 33
Лучић, Бранислав 26
Љубибратић, Ђурђевка 193
Љубинковић, Александра 33
Љубојев, Петар 33
Љумовић, Славица 33

Магарашевић, Бранко 64
Магду, Лиа 33
Магнусон, Арни 118
Мадрид 144
Мађарска 13, 21, 76
Мајнц (место) 146
Максимовић, Војислав 73
Максимовић, Јован 66
Маленчић, Родољуб 33
Мало Црниће 32
Мандић, Драган 33
Манојловић, Тодор 64, 75
Мануције, Алдо 141
Манчић, Влада 33

Мао Це Тунг 169
Марибор 28, 91
Марић, Војислав 33
Марић, Никол 8, 12
Марић, Сретен 8, 12, 27
Марко Аурелије 148
Марковић, Живко 33
Марковић, Мирко Острошки 33
Мармол, Хосе 169
Мармонтел, Жан Франсоа 69
Маровић, Борис 33
Мартинов, Добрила 33
Марчета, Драган 33
Марчета, Никола 33
Матић-Кнежев, Александра 33
Маховац, Марија 24, 33
Машић, Бранислав 90
Машић, Слободан 33
Медаковић, Дејан 33
Мексико 166, 173
Мексико Сити 34
Мелц, Арие (Melz, Arié) 33
Менендес и Пелајо, Марселино 169
Мериленд (место) 149
Месарош-Баба, Луција 33
Месопотамија 139
Мидић, Десанка 65, 66
Мијовић, Драгица 25, 104, 107
Микалачки, Милена 33
Микеланђело Буонароти 161
Микић, Љубинко 33
Милаковић, Димитрије 39
Миланков, Мирослав 33
Миланковић, Милутин 10, 25
Милано 169
Милетић, Светозар 66
Милеуснић, Слободан 33
Милин, Мелита 33
Милисавац, Живан 64, 74
Милисављевић, Бранко 33
Милисављевић, Милојко 33
Милитар, Трива 66
Милић, Борислав 194
Милићевић, Живко 40
Милованов, Стеван 67, 106
Миловановић, Предраг 33
Милорадовић, Софија 33
Милосављевић, Вера 33
Милосављевић, Пеђа 194
Милосављевић, Петар 33
Милтон, Џон 147
Милутиновић, Никола 64
Милутиновић, Тома 66
Милутиновић-Пунктаторка, Марија 66
Милутиновић-Сарајлија, Сима 66
Миљанић, Михаило 33
Миљковић, Бранислав 39
Минхен (München) 35, 36, 81, 90
Минчић-Обрадовић, Ксенија 105
Миоље Поље 33
Мирић, Ката 25, 33
Мирић-Рибеиро, Катарина 34
Мирковић, Душан Р. 34
Мирковић, Мија 64
Миросављевић, Боривој 34
Мирсин, Драга Сибничанин 34
Мисионес (област) 175
Митровић, Јован С. 34
Мићић, Бранко 34
Мићић, Радован 7, 24, 26, 27, 34, 107
Михаиловић, Георгије 66, 68, 70
Михаиловић, Људмила 68, 69, 71
Михајловић, Дејан 34
Михајловић, Оливера 28, 34
Михајловић-Михиз, Борислав 66
Михаљишин, Мирослав 34
Младеновић, Живомир 34
Мољац, Драгиња 34
Монтеиро Бетенкур, Анжела 133
Монтеиро Лобато, Хосе Бенито 168

Моравија, Алберто 171
Морган, Пирпоинт Џон 146, 147
Мортис-Шварц, Лилија 146
Морхед, Џон Д. (Morehead, John D.) 153
Москва 33, 35, 40
Мошорин 26
Мразовић-Радовић, Ивана 34
Мраовић, Милан 34
Мркаић, Благота 34
Мурасаки, Шикибу 141
Мутибарић, Александар 34
Мутибарић, Марија 34
Мушицки, Лукијан 42, 69

Нађварад 78-80
Настовић, Иван 27
Невелеф, Хулио 169
Неготин 34, 36
Недељковић, Јасмина 34
Немачка 20, 21, 33, 35, 36, 119
Ненин, Миливој 24, 26
Нешић, Бранислав 34
Никола, дијак 46
Николић, Владимир 34
Николић, Драган 34
Николић, Јелена 193
Николић, Милица 34
Никшић 33-35
Нил (река) 139, 143
Ниш 21, 32-37
Новак, Виктор 62
Новаков, Нада 24
Новаковић, Стојан 67-73
Нови Београд 32
Нови Кнежевац 27
Нови Пазар 35
Нови Сад 12, 22, 23, 26-28, 30-37, 39, 42, 44, 46, 61, 62, 65, 72-75, 78, 104-107, 193
Нојнер, Бернхард (Neuner, Bernhard) 34
Нонака, И. 85
Норвешка 35, 186

Њиређхаза (Nyíregyháza) (место) 79
Њу Џерси 139, 144
Њујорк (New York) 32, 34, 37, 103, 146
Њутн, Исак 147

Обрадовић, Доситеј 69, 70
Обрадовић, Драгица 34
Овидије Назон, Публије 141
Огњановић, Жарко 65
Огњановић-Абуказем, Илија 65
Окампо, Силвина 170
Олар, Корнелија 106
Ољача, Снежана 34
Орадеа Маре (место) в. Нађварад
Орељ-Попић, Милева 34
Оровић, Рајко 34
Орфелин, Захарија 62, 68
Остин, Џејн 147
Остојић, Тихомир 61, 66
Отовић, Владимир 8, 12, 14, 38, 41
Охајо 145
Оцић, Часлав 34
Оцаци 33, 34

Павић, Милорад 42
Павловић, Јован 41
Павловић, Миодраг 27, 42
Павловић, Теодор 10, 25, 26, 28
Пажђерски, Душан-Владислав 34
Пал, Шандор 34
Паланчанин, Сава 193
Пандуров, Маја 34
Панчево 26, 32, 33, 35, 36
Панчулидзев, Алексеј 34
Панчулидзев, Кира 34

Папић, Слађана 34
Папуга, Ирина 34
Параћин 34
Паредес (место) 34
Париз 33, 37, 80
Пасадена (место) 34
Паскалова острва 142
Пејаков, Синиша 34
Пејановић, Ђуро 34
Пејчић, Јован 26
Пекинг 37
Пелагићево 32
Перић, Миодраг 34
Перес Селеки, Адолфо 170
Периге (област) 145
Перић, Душан 34
Перс, Сен-Џон 169
Перу 120
Петковић, Ђорђе 34
Петковић, Јован 34
Петрарка, Франческо 10, 25
Петрић, Невенка 34
Петроварадин 32
Петровић, Бошко 8, 12, 14, 26
Петровић, Вељко 64, 75
Петровић, Даница 34
Петровић, Драгослав 20
Петровић, Душан 34
Петровић, Илија 34
Петровић, Надежда 194
Петровић, Томислав 34
Петровић Његош, Петар 38-45, 69
Печуј 28
Пешић, Бранислав 34
Пешић, Ивана 34
Пешта 28, 42, 64, 69, 76, 78
Пивац, Весна 34
Пије XI, папа 169
Пиранић, Аида 34
Пјевач, Финка 25, 28, 106, 107
Платон 140, 141, 143
Пловдив 28
Плужине 27
Плутарх 147
Пљевља 112, 114
Подгорица 32-34, 37, 42
Пожаревац 37
Полужански, Драгиша 65, 66
Попадић, Вишња 34
Попадић, Петар 12
Попара, Лазар 34
Попмихајлов, Душан 34
Попов, Душан 34, 74
Поповић, Душан Ј. 63
Поповић, Јефта 70, 71
Поповић, Јован Стерија 38-45
Поповић, Милош 40
Португалија 21, 34, 146, 191
Поштић, Бошко 34
Праг (место) 61
Пражић, Милан 193
Прато ди Резија (Prato di Resia) (место) 35
Пржуљ, Жељко 34
Пријепоље 26
Приштина 8, 13
Продановић, Лазар 34
Протић, Пеђа 34
Прошић, Богдан 34
Птоломеј, династија 148
Пуерто Игуасу (место) 174
Пузол-Божин, Јасмина де (Puzol-Božin, Jasmina de) 35
Пупин, Михајло 10, 25
Пухало, Душан 41
Равић, Станко 34
Равна Ријека 34
Раги, Су (Rugge, Sue) 155
Радивојевић, Ратко 34
Радичевић, Бранко 66, 69
Радованов-Матарић, Мирјана Н. 34
Радовановић, Оливера 34

Радовић, Александар 34
Радовић, Миодраг 34
Радојичић, Ђорђе Сп. 62
Радоњић, Миљко 70
Радосављевић, Озрен М. 34
Радуловић, Михаило 34
Радуновић, Благоје 34
Рајић, Јован 70
Рајић-Ристић, Рада 34
Рајт, Кристијан 29
Рајшић, Светислав 34
Ракић, Миливој 34
Ракић, Светлана 34
Раковац, манастир 110
Ранганатан, Шијали Рамамрита 181
Ранков, Мирослав 7
Рати, Акиле в. Пије XI, папа
Ратковић-Његован, Биљана 34
Рафа, Каталин 25
Рафаел 80
Рашуо, Боривој 34
Ревес, Имре 77
Рејкјавик 116, 117
Рембо, Артур 10, 25
Ресистенсија (место) 168-172
Рибеиро-Сајер, Селма 133
Риверсајд (Riverside) (место) 32
Рим 19, 35, 37
Рио де Жанеиро 146
Рис, Томас 119, 120
Рогатица 14
Ројтлинген (Reutlingen) (место) 35
Роквић, Марко 34
Роквић, Нада 34
Ролдан, Густаво 158
Ролен, Шарл 69
Рос, Алф 117
Рудић, Петар 34
Рудолф, Олга 184
Ружичић, Милица 34
Румунија 13, 79
Русија 21, 76
Руски Крстур 37

Сабади, Иштван 78, 80
Сабо, Јожеф 80
Сабо Акош, Андраш (Szabó Ákos, András) 79
Сава, јеромонах 112
Савин, Драгана 34
Савић, Биљана 46
Савић-Грујић, Мара 34
Савић-Ребац, Аница 64
САД в. Сједињене Америчке Државе
Садам Хусеин 148
Салгари, Емилио 171
Салес, Орасио 169
Самоила, Мирча 34
Сан Кристобал (место) 174
Сандић, Мира 194
Санкт Августин (Sankt Augustin) (место) 36
Санта Фе (област) 174
Сантуш Марукуш, Луис Хоаким душ 146
Сарајево 36
Сармијенто, Доминго Фаустин 143
Сартр, Жан-Пол 141
Сатарић, Радмила 34
Света гора 112
Света тројица, манастир 112, 114
Северна Каролина 29, 149
Сеги, Ласло 28, 34
Секулић, Исидора 26, 64
Сента 28, 36, 65
Сентандреја 28, 34
Сент-Егзипери, Антоан де 147
Сентелеки, Корнел 75
Серто, Мишел де 141
Симин-Допуђа, Ружица 24, 34
Синот, Мишел (Sinotte, Michelle) 90

Сирмаи, Кароль 75
Сједињене Америчке Државе 32, 34, 121, 149, 156, 169, 186, 187, 189, 191
Скопље 61
Скот, Валтер 147
Слепчев, Даница 34
Смедерево 36
Смедеревска Паланка 35
Соларић, Павле 70
Сомбор 32, 194
Софија (место) 33
Софокле 141, 143
Спасојевић, Зоран 34
Србија 17, 19, 64, 72, 110
Србија и Црна Гора 19, 156
Србобран 36
Срдић, Ђорђе 39
Срем 76
Сремска Каменица 14, 31, 34, 35
Сремска Митровица 23, 35
Сремски Карловци 22, 34, 61
Српска Црња 36
Српско Сарајево 34, 73
Стајић, Васа 63, 64, 107
Стаљин, Јосиф Висарионович 147
Станић, Драган 7, 34
Станковић, Ђорђе 34
Станковић, Игор 34
Станковић, Радоман 109, 110
Станковић-Илић, Слободанка 34
Станојевић, Павле 34
Станојевић, Станоје 63
Стара Пазова 26
Стари Лединци 33
Стевановић, Даница 34
Стеић, Јован 41
Стендал 169
Стефановић, Димитрије 34
Стефановић, Димитрије (Сентандреја) 34
Стефановић, Милан А. 35
Стефановић, Мирјана Д. 35
Стефановић, Светислав 64
Стивенсон, Роберт Луис 171
Стијеповић, Минка 35
Стипчевић, Никша 35
Стипчевић, Светлана 35
Стјуарт, Том 89
Стојаковић, Слађана 103
Стојановић, Добри 35
Стојановић, Петар 35
Стојанчев, Срђан 35
Стојице (место) 14
Стојковић, Мирјана 132
Стокић, Гордана 27
Стокхолм 34, 116, 119
Сторд (Stord) (место) 35
Суботица 10, 19, 23, 27, 34-37, 107
Судаков, Константин Викторович 35
Сурчин 35
Суси (место) 139
Табаковић, Иван 194
Тајланд 186, 187
Такеучи, Х. 85
Тарасова, Татјана Александровна 35
Татаи, Силвија 26
Татаренко, Ала 35
Татић, Катица 35
Текелија, Петар 76
Текелија, Сава 22, 63, 64, 67, 69, 75-80, 106
Текери, Вилијам 147
Тел Авив 33, 35
Темишвар 14, 32, 36, 66
Теслић (место) 37
Техеран 37
Тибинген 35
Тител 14, 26
Тишма, Александар 10, 25, 27
Тишма, Марта 35

Тодоров, Милан 35
Тодуш луш Сантуш (залив) 146
Токај (место) 76
Токио 142
Толмач, Драгиша 35
Томашевић, Бошко 35
Томовић, Слободан 42
Топлица, Абедин 35
Торонто 32, 37
Торхаг, Јенс 122
Трандафил, Марија 63
Тукидид 141, 143
Тунг, Таи 140
Турина, Олга 103

Ћако (место) 159, 168, 175
Ћупић, Драго 35

Уеда, Јошисуке (Ueda, Yoshisuke) 35
Ужице 35
Украјина 145
Укропина, Весна 25
Улић, Доброслав 35
Улцињ 27
Ури, Ференц 35
Уругвај (река) 174

Фајфрић, Жељко 35
Фараго, Корнелија 35
Фасел, Хорст (Fassel, Horst) 35
Фекетић (место) 32
Фелбингер, Јохан Игнац фон 69
Ференци, Карољ (Ferenczy, Károly) 78-80
Филип, Јелена 35
Филипини 186, 190
Финска 186, 190
Фјер, Мартин 171
Фокнер, Вилијам 145
Форишковић, Александар 76
Форх (Forch) (место) 33
Фрајбург (Freiburg) 32
Франс, Анатол 169
Француска 32, 37, 144
Фрежис (Fréjus) (место) 37
Футог 32, 33

Хајдаровић, Фарук 35
Хајнерман, Петер 25, 28, 35, 75, 76, 107
Хам, Јосип (Hamm, Josip) 47
Хансен-Леве, Аге А. (Hansen-Löve, Aage A.) 35
Хансен, Атле (Hansen, Atle) 35
Хаџи-Танчић, Саша 35
Хегедиш, Атила 35
Хемингвеј, Ернест 170
Хензел, Су (Henczel, Sue) 154
Херодот 143
Херцег, Јанош 75
Херцег Нови 14, 27, 32
Хобом, Ханс-Кристоф (Hobohm, Hans-Christoph) 81, 90
Хокаидо (Hokkaido) 35
Холандија 188
Хомер 140
Хопово, манастир 109
Хорације Флак, Квинт 141
Хортон, Вуди 150
Хоружиј, Сергеј 35
Хрватска 13, 21

Цвејановић, Игор 35
Цвејић-Јанчић, Олга 35
Цветинов, Мирослав 35
Цветић, Раденка 35
Цветковић, Предраг 35
Цвијетић, Ратомир М. 35
Целје 34
Церовић, Љубивоје 35
Цетиње 13, 32, 38, 39, 43
Црвена Црква 34
Црна Гора 40

Црнојевић, Ђурђе 67, 69

Чалић, Боривој 35
Чампраг, Душан 35
Чапел Хил (место) 29, 149
Чачак 35
Чепела, Ото (Tschepella, Otto) 35
Черни, Ружица 35
Черњакова, Јулија Феликсовна 185
Честерфилд, Филип 69
Чешка 21
Чешљар-Ракић, Виолета 35
Чикаго 33
Чоконаи Витез, Михаљ 75, 77
Чолаковић, Радисав Ч. 35
Чосер, Џефри 141
Чубрановић, Радомир 35
Чука, Золтан 75
Чурчић, Лазар (Лаза) 63, 65, 68, 70, 72-74
Чурчић, Марија 65, 68, 74, 193

Џафо, Никола 35
Џевердановић, Момчило 35
Џепина, Мирјана 35

Шабац 32
Шамац 37
Шаула, Мила 65, 66
Шафарик, Павел Јозеф 69
Швајцарска 187, 189
Шведска 21, 119, 120, 186, 187
Шево, Верица 191
Шекспир, Вилијам 143, 147
Шербан, Миленко 194
Шибеник 68
Шид 14, 31, 33, 35
Шишатовац, манастир 110
Шкорић, Катица 104, 105
Шкотска 186
Шмит, Рудолф 65
Шокица-Шуваковић, Новка 27, 28, 91
Шомло, Ана 35
Шпанија 144, 169, 186
Шри Ланка 179
Шуловић, Ксенија 26, 148
Шумановић, Сава 194
Шутовић, Милојица 35

Саставила *Марија Јованџаи*

ГОДИШЊАК БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ
за 2004.

Издавач
Библиотека Матице српске
Нови Сад, Матице српске 1

Технички уредник

Реља Дражић

Штампа

Футура публикације
Нови Сад, Стевана Мусића 24

Штампање ове публикације омогућило је
Министарство културе Републике Србије

Тираж

500 примерака